

 Hans Magnusson
2002-04-06 10:55

To: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK
cc:
Subject: Amended/Corrected Report

----- Forwarded by Hans Magnusson/FOREIGN/MINISTRY on 2002-04-06 10:52 -----

 "Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-04-04 22:51:03
Fran ↑

To: hans.magnusson@foreign.ministry.se
cc:
Subject: Amended/Corrected Report
Ang Raoul Wallenberg

INK. UTRIKESDEP.		
D.Nr. 2006/31946		
2006-06-27 202-04-07		
AVD. P	GR. 2	MÅL Eu'

(EC)

Dear Hans. Attached please find my amended Preliminary Report. I have corrected the typos or language, but I have also added an important discussion at the end on the Numbered Prisoners 14, 16-20 as pertains to the three Swedes reportedly sent to Vladimir. This includes very simple and precise instructions as to how this logical deduction could be verified in short order. It goes without saying that it challenges the Russians' version of things, but I think could be particularly useful to us. I would also like to inform you that to date only you and Harald Hamrin have had access to this preliminary study, but starting next week I will widen the circles on a need to know basis. With best wishes, Susan PS. Holiday ends tonight. Amended Prisoner File list to follow still.

Get your FREE download of MSN Explorer at <http://explorer.msn.com/intl>.

 - prelim2.doc

*T.a.a.
H.H.*

9.10.

PRELIMINARY REPORT:
FOLLOW-UP WALLENBERG INVESTIGATION

Susan Ellen Mesinai

I. INTRODUCTION:

In her analysis of the various official and independent investigations into the fate of Raoul Wallenberg in the The New York Review of Books¹, Soviet expert Dr. Amy Knight's concluded with my statement: *"If one places one's ear to the ground and listens, one will understand ...that there is too much insistence, and has been over time, that there is 'nothing to be found' and that this case is now 'history' – when in fact the real investigation has barely begun."*

On the negative side, the reasons for making such a statement remain the same as they were in January 2001 when our reports were first presented to the international community. In spite of the remarkable degree of cooperation shown by the Russian side, fundamental registries and files have yet to be produced that would provide clear-cut yes/no answers to evaluate reports of Raoul Wallenberg in the Soviet Gulag.² Although we were able to identify with precision the numbered sentenced prisoners who might have been Wallenberg, his driver or a fellow Hungarian – or 'unoccupied cells' which correspond to eyewitness reports of Wallenberg in Vladimir Prison's corpus 2 -- the Russians' failure to identify those numbers or occupants and/or to produce the relevant registries, isolation lists, or corpus cards has essentially blocked the most direct course on our side to determining Wallenberg's fate.

The fact that the eyewitness sightings for the past thirty years, classified in Sweden, were not available during the existence of the Working Group was also a handicap which limited the investigation to a 'beginning phase.' Without access to either these Russian or Swedish sets of documents, my independent work from 1997-2000 was not only confined to 1945-1970, but remained inconclusive within that time period. As a result my interim report focused on the more substantiated question of *Liquidatsia* – i.e., Death or Disappearance in 1947 – rather than the collective results of verified eyewitness testimonies even though this was my primary objective in pursuing this work. This ongoing verification, strengthened by evidence provided by the transport and medical investigations, was reserved for the Follow Up Phase. All requests for prisoner files or proposals I have made to the Swedish Government to be presented to the Russian side over the past year relate to these objectives and/or are part of the follow-up for Dr.

¹ September 2001, Pages 47-51.

² Our first request remains the Butyrka Prison incoming registry for the period March 30/31 to April 5, 1950 when the prisoners who sat with Raoul Wallenberg or Vilmos Langfelder, 1945-1947, were sent from Lefortovo or Lubyanka to begin their pre-sentencing stage of interrogations under the jurisdiction of the Second Main Directorate.

Makinen/Ari Kaplan or my methods of live and archival search into the fate of Raoul Wallenberg.

Before launching on this follow-up on-site search in Russia, however, it is necessary to acquaint both governments with some of the findings of the past year. The testimonies discussed herein represent about 85% of the 1945-1970 eyewitness reports and an unknown percentage of those from the 1971-Present recently declassified time period. They provide a sufficient sample to show why a more directed, systematic and synergetic approach is necessary to resolving the Wallenberg case and that of other Swedes 'lost in the Gulag.'

An Objective Pursuit

On the positive side, however, there is much to be said for the independent work that has emerged over the past year, building upon the very important discoveries which were made during the existence of the Swedish-Russian Working Group and in preparation for the eyewitness, transport and medical studies. We are at a critical crossroads for **it is only now that we can begin to launch a truly objective investigation, one which – if handled correctly and with the proper cooperation – could come to fruition in a short amount of time.** That such an objective, cooperative approach is now possible I attribute to the following factors:

1. The various analyses under the aegis of the Swedish-Russian Working Group which have laid the foundation, or grid, for evaluating any and all claims regarding sightings of Raoul Wallenberg, whether they come from the side of the authorities or of former prisoners. Through extensive hard work and documentation we have established a context – so that any eyewitness report or official claim can be measured against the norm and/or exception in prison procedures and regulations of that time. As this work also clarified how key decisions related to the disappearance or execution of an important prisoner were carried out by the highest collective level of leadership, we are all the more confident that there exists a paper trail both for the decision-making process and the carrying out of the final order.

There is now a widening public perception that the evidence turned over by the Soviets/Russians ³ is proof that some portion of Wallenberg's personal and archival investigation file must exist. Through my analysis related to the issue of possessions, we face also the question of a prisoner's debit/credit accounts as another important portion of Wallenberg's paper trail, at least until 1989 when his currency was returned to the next of kin. Should any of our work in the forthcoming follow up investigation establish the place of death – we will need to consult the regional death registries as well.

Most importantly, we have shown that even if such Wallenberg files (the 'smoking gun') are not produced voluntarily by the Russians, Wallenberg's trail may be reconstructed through the painstaking work of evaluating the eyewitness reports against official

³ For example, the Smoltsov Document released with the Gromyko Memorandum in 1957 or the return of Wallenberg's papers, identification card and currencies handed over to the next of kin in 1989.

records. To achieve this end, the Swedish government invested considerable funds not only in supporting my research into the prisoner files but for the computerized study of the cell occupancy of Corpus 2 during the 1945 – 1970 time period, generated by former Vladimir prisoner Dr. Marvin W. Makinen and Ari Kaplan – with the cooperation of the MVD. This system has already shown how much can be achieved to verify eye witness reports by systematically making use of the most basic prison procedures in a particular setting and time period.⁴ The findings published in the Makinen/Kaplan independent report are only the ‘first fruits’ of this invaluable system the Swedish-Russian Working Group constructed for ongoing use.⁵ Unfortunately neither Marvin Makinen nor Ari Kaplan have had the time to develop further applications so I, in my independent work over the past year, have gone over their findings and set forth new queries related to specific sightings in the early Sixties, such as the Svartz/Myasnikov controversy and the recently uncovered de Jaeger/Reydon testimony about a prisoner receiving ‘special treatment’ across the hall from them in 1962 whom they believe to be Swedish. These will be implemented when Ari Kaplan and I can schedule a trip to Moscow. (In the

⁴ These Vladimir Corpus 2 studies were most successful in the instances of ; the testimonies of V. Vorobei and others regarding Makinen’s cellmate, Kruminsh, which would indicate that Kruminsh may have been Wallenberg’s cellmate during the period of the Gromyko Memorandum (1957); the report by V. I. Larina, a longterm employee of Corpus 2, who repeatedly identified an anonymous prisoner as Wallenberg and who stated that he sat across the hall from the prisoner Osmak when he died (1960); the testimony of Terelya regarding a figure he believes to have been Wallenberg in Vladimir in 1969 (and for whom he provided a forensic drawing which matches computerized aged photographs later developed by the FBI and the Center for Missing and Exploited Children). In addition to this, Makinen and Kaplan were able to track down the links by which earlier reports of Wallenberg in Vladimir were passed through a Russian prisoner to Gogiberidse and others who remained certain of Wallenberg’s presence in Vladimir. The sighting attributed to Brugger, which Makinen/Kaplan rejected on a number of grounds, I re-introduce in my text because their work was based on a number of errors/miscalculations. In addition, a number of new sightings which have come to our attention as well as queries which could narrow the gap simply by employing the system to further focus our analysis demand that we return to the data held in Moscow and Vladimir to complete the research into Wallenberg’s presence in Vladimir Prison or under the authorities of the Vladimir KGB.

⁵ Please note that three sightings included in the Makinen/Kaplan report are now being reconsidered because of my recent work: Brugger (August 1954), Cumish via Voss (sometime in 1954) and Schoggl (January-March 1955), all of which have been strengthened by returning to the original texts. In the case of Brugger, there is indication that he was taken out of his cell at some point and returned to it in October 1954. Furthermore, there was an error in the reading of I.J. Goldstein’s card who died in October 1953 and therefore was not an occupant of the neighboring cell II-20 in August 1954. The question now is whether this cell was occupied by one person (pseudonym) or appears unoccupied, in either case corresponding to Wallenberg’s alleged statement that he was ‘in the cell alone.’ At the same time I am challenging the presence of Vasilyev in von Kleist’s cell as of July 1954, as it is out of sync with the sequence and type of prisoners who were placed there. This requires a review of his card and of his prisoner file. In the case of Cumish, it should be noted – as in the case of Schoggl and the alleged Wallenberg who met in Corpus III, not II – that the witness was soon to be released. Voss left Cumish on December 24, 1954 for Butyrka and was in Germany by early January 1955. His conversation with Cumish was not only very fresh in his mind, but may have been intentional. Schoggl said that the prisoner he claims to be Wallenberg at first refused to speak to him when he was brought into the sick cell in Corpus III, but when he understood that Schoggl as an Austrian was soon to be released, changed his mind and confided in him.

meantime I have made a trip to Chicago and had several meetings with Ari Kaplan at ARK Project expense to further the new phase of the work.)

The ‘bottom line’ for laying the foundation to evaluate the sightings and other reports is that we, the independents, have been the first to make successful use of the ‘empty’ or ‘unidentified spaces’ as a working tool. By gathering sufficient data and organizing it in such a way that we were able to work the vacancies which noted an ‘exceptional prisoner’ against the norm, we have greatly narrowed the gap which has kept us from the truth of Wallenberg’s fate. We have gone far – but not far enough. Further follow-up will narrow this even more, but ultimately the final result continues to depend in very precise ways on Russian cooperation.

2. For the first time in 57 years all the eyewitness sightings of the 1945-1970 time period to be found on the Utrikesdepartementet CD rams or produced by the independents – are being systematized into one coherent system. First, they are being entered into a computer data base to cluster in time and place, so that the patterns of movement and standstill of the prisoner or prisoners believed to be Wallenberg emerge more clearly. What on the surface has appeared as scattered or random sightings – more a reflection of their handling than their truth – may now prove to be a long-overlooked sighting by many related and unrelated eyewitnesses.⁶ This shows us which sightings to target and also enables us to define the most straightforward steps for determining the identity of the prisoner in question. Secondly, each report is being considered as part of a synergy – in depth on its own merits, in relation to our knowledge of the Gulag system, **and** in relation to the other sightings. This more scientific approach is very different than the investigation carried out during the Cold War period when too many reports were discounted by skeptical officials in the West with little-to-no knowledge of the Gulag whose only criteria were the personal impression given by the witness and/or how the Wallenberg case overall effected Swedish/Soviet policy considerations. To my view, this contributed to the great emphasis on making an icon out of Raoul Wallenberg the humanitarian while ignoring the signals sent to his Government that he was still in captivity and requiring help.

Running an Investigation from both a Practical and Political Perspective

In my speech “Only One Truth”, presented to the U. S. Congressional International Relations Committee, the Congressional Human Rights Caucus and the American Jewish

⁶ These instances are, at present, reports of Wallenberg’s ongoing presence in Lubyanka from 1948-1949 (which could imply that he remained in Moscow and was sentenced at approximately the same time as others in his original contingent, namely in 1951-52); interrogations for a period of time in Lwow, Kiev and possibly Leningrad, for which we have three or more reports, the date ranging from 1947 to 1948, which could correspond to the period when Wallenberg’s whereabouts are unknown, either before or after the alleged death date of 1947; a number of reports of Wallenberg and/or a Swede in Inta, Abez, Vorkuta, Khalymer-Yu (all of which fall within the same general region) from 1947 until 1952; the report of the Bratsk Poles which resonates with other reports from the Taishet, Ozerny, Amur/Khalymer Yu regions; three to five credible reports of Wallenberg in Verchne-Uralsk isolation prison, 1952-1954; and a number of new reports of Wallenberg in Vladimir Prison 1954, and in the early Sixties.

Committee in Washington on February 13, 2002, I made the following point: *"What is tragic is that no further attempts were made to cluster the eyewitness reports and present them as evidence – after the initial success in 1955/56,"* leading to the Gromyko Memorandum. *For the reversal of the Vishinsky Memorandum of 1947 (which claimed that Wallenberg was not to be found on Soviet territory) in favor of the Gromyko came about precisely because returning prisoners of war who sat with Wallenberg and his colleague, Vilmos Langfelder, confirmed each other's accounts. This occurred during one of the most critical phases of the Cold War. Still the Swedish government submitted these testimonies and the Soviets realized they were of such strength, they would have to amend their position.* Were these the only testimonies regarding Wallenberg that reinforced and confirmed each other? By no means, as we will see in the tables in Part III below. Nor, if the handling of the sightings had been systematic with recognition of their judicial importance, would a computer have been necessary to show that a number of unrelated witnesses (diverse sources) have seen a prisoner they believe to be Wallenberg in the same time and place or region. So why wasn't an effort made to continue to build and act upon the body of evidence pointing to Wallenberg alive in the Soviet Gulag? Why give up in a position of strength?

The Handling of Evidence

For this, or any investigation to work effectively, it is essential that the investigator have at her disposal the full body of testimonies, a 'full deck of cards'. With this as a first step, the essential and relevant facts are then placed into a straightforward, yet synergetic system that strips the sightings and the summaries regarding them of speculation, interpretation or 'invented explanations.' The evidence has not been treated this way in the past – in part because the reports were often so fragmentary their value was elusive, especially when isolated one report from the next. As long as each eyewitness report is kept in a vacuum – written down and filed away without any expert's analysis, and especially without placing it in the context of the system and other reports – the process will be as it is even now, slow-moving and relatively inert.

This report will show some of the focal points that have emerged in my study from the 1945-1970 time period. (See Part III. CLUSTERS AND CONFLICTS). The lack of testimonies from the 1971-2001 time period -- invaluable information that could eliminate and clarify Wallenberg's paper trail extending into the present era by bringing the later sightings to bear against earlier conflicts in movement -- is again slowing down the results. My goal is a report that goes into the late Eighties – or beyond, if that is appropriate to the actual facts of Raoul Wallenberg's captivity in the Soviet Union. This means simply that no sighting will be overlooked because of its 'late date' any more than it should have been because the witness was reported to have seen Wallenberg or a Swede sometime after July 1947.

I must also add that preparing these sightings to be included in the system has been time consuming. It is not enough to repeat what is written on the page or pass a testimony on without question. In many cases, errors have been made not only as a result of the

witness' memory but by officials compiling several versions of the same report, so that details like date, corpus, cell number begin to differ from each other. ⁷ Not only does this confuse later investigators, but the witness' credibility is diminished almost immediately when it seems that he or she is stating one thing one day and something else tomorrow. In certain instances it can be shown that this is not the result of the eyewitness' uncertainty about the facts but of those handling their testimonies altering them slightly through successive summaries.

Certainly, in retrospect and out of context, the witness will be the one blamed for the error— not the official who wrote down the report. The end result of such summaries is that the facts have been essentially disassociated from the most crucial points of information in the original transcripts. The classic example of this is the report that 26/28 Sebastopolsky Prospekt, a standard medical institutional facility of the 70s with several floors and a hospital industrial elevator where Albert Hollosy claims to have seen Wallenberg in a locked ward on an upper floor in the Spring of 1981, was a 'small house.' But these divergences exist everywhere in the material at hand – which necessitates the careful review of each report for the resolution of such contradictions. To one who knows the system, and the place – some of these divergences stand out quite readily because of the logic of the system. (Fortunately, also, through the Vladimir Corpus 2 computer system and my work in the prisoner files, we now have enough data at our disposal to correct essential factors like cell numbers or periods of occupancy so that we can proceed independent of what has been written down by those who interviewed them but could not make sufficient sense of the facts.)

While we can attribute these mistakes to confusion on the part of the unknowing official in the West – the fact remains that the failure to cluster the sightings and submit them as a body of evidence has had tragic consequences for Raoul Wallenberg and other Swedes in captivity. This will become very apparent when, in a few months, the inter-related eyewitness testimonies (1945- 2001) stand on their own as a body of evidence, in most instances, against the alleged 1947 death date. They will show that much of the mystery can be, and could have been, resolved by taking very basic steps. At this point, lack of requisite action by those responsible for Wallenberg's return -- when acting on the evidence could have made a critical difference to Wallenberg's freedom -- will become a historical fact. This cannot be confined to the 1945-47 period, or blamed on Soderblum alone. Unless it can be proven that from an early point the Government of Sweden was privileged to 'verified knowledge' that justified their failure to respond, the fact that no effort was made to inter-relate the eyewitness testimonies and present them to the Soviet Government or international courts of law speaks for itself.

⁷ Another common mistake is the confusion in wording which fails to distinguish between the date that the report was made from one witness to another as opposed to the date of the original sighting. (For example, a sentence that reads "The witness told me he saw Wallenberg walking in the corridor in 1954," would appear to mean that Wallenberg walked in the corridor at that time, when in fact the secondary witness is giving the date when he was told by the source of his encounter with Wallenberg.

The question will then be asked whether this 'isolation' of reports was a deliberate attempt to devalue the eyewitness testimonies. As I have noted in "Only One Truth", this could have been a conscious or unconscious response to the strategy set into motion by the Gromyko Memorandum which states, without proof, that a man named 'Wallenberg' died in his cell in Lubyanka in 1947. For no sighting alone, no witness, could withstand the impact of an official response from the Soviet Government. Any witness coming forth after escaping or being repatriated to the West would have to prove that the Soviet Government was lying, impossible without access to the kind of documentation we are only beginning to study now.⁸ In spite of the psychological challenges generated by the Soviet denial, the report of two or more unrelated witnesses – in many cases three to five – of Wallenberg in Inta or Verchne-Uralsk, are quantitatively as valid as those of the primary witnesses (Richter, Loyda, Pelkonen, Huber, Hille, Kitschman) who stated that they sat with Wallenberg and Langfelder in Moscow prisons in 1945 or carried on wall tapping communications until early 1947. Like the many reports of Wallenberg still in Lubyanka/Lefortovo and/or Butyrka in late 1947, 1948 to 1952, they should have been addressed. The fact that the Soviets seemingly refused to reopen discussions – other than to foster a debate between Doctors Svartz and Myasnikow -- did not help.

As we are now at a time of improved cooperation, I have tried to establish as many of these clusters as possible before beginning our pilot with the Russian archivists – so neither side need waste precious time and resources but can concentrate on the fulfillment of a prepared list of specific requests. This I hope will eliminate or greatly reduce the need to keep coming back to the Russian authorities to complete this work. (See Pages and attached).

3. The third factor contributing to the objectivity of the current investigation is Susanne Berger's study of what I refer to as "Anonymous or Alternative Swedes."⁹ In a Working Group Meeting in the early phase, a Russian military historian gave the number of missing Swedes as, I believe, 110 – a surprisingly high account if we compare it with the existing list. Here, for example, the independent investigators are operating at a disadvantage when they proceed with the premise that the only Swedish diplomat with Red Cross connections involved in rescue work arrested in Eastern Europe and missing in the Soviet Gulag is Raoul Wallenberg. Ludwig Hunoldt's testimony that sometime after his arrival in Vladimir prison in January 1950,

⁸ The only exception to this was the defection of an investigator – an Eastern European nation's "Beria man" – in relation to yet another 'disappearance.' With the execution of Beria, Dekanozow and others in 1953, this investigator who was stationed in Poland packed his briefcase and surrendered to the Americans in Berlin. The investigator, as the person in charge of the case, provided the authorities with every detail of the American prisoner's capture, the charges against him, his health and whereabouts up to the point of his recent defection. No such investigator came forth in Wallenberg's case – which could be as much an indication of the investigator's fate as of Wallenberg. (See, for example, the testimony of Karolyi Remenyi).

⁹ Susanne Berger will be preparing a report of her own separately from my work which was born specifically out of my research on the Wallenberg case, including eyewitness testimonies. Hers will include other Swedes known to have been in the Gulag, as well as those on the Government list.

he shared cell 57 in Corpus II with a Swede named Ericsson (who had a wife in Upssala and who could not understand how he, as the citizen of a neutral country, should be detained) puts a very different slant on our search. For Ericsson, according to Hunoldt, had been arrested in the fall of 1944 in either Sofia or Bucharest¹⁰ together with two other Swedes who were also supposed to be in Vladimir at that point. Hunoldt remembered that Ericsson told him that the three had worked for an organization affiliated with the Red Cross and had the task of handling the German diplomatic Legations in the Balkans (mit der Abwicklung der deutschen Gesandtschaften betreut). In connection with these activities, they were arrested by the Soviets and taken to Lubyanka, sentenced in 1948 or 1949 to a term of 25 years for espionage and sent to Vladimir. By Hunoldt's estimation, Ericsson was on the verge of death in 1950.¹¹ Neither Hunoldt's card nor that of Ericsson were found by Dr. Makinen for his Corpus 2 selection.¹² However, it should be of interest to the Swedish Government that from January 6, 1950 until December 3, 1951 Cell II-57 remained 'unoccupied.'

In addition to Hunoldt's report on these three Swedes¹³, there are reports of one – and perhaps two other trios of Swedes.¹⁴ The latter did not seem to have undergone interrogation in Moscow, from which we can presume that they sent directly to the East, possibly by plane, and sentenced regionally.¹⁵ In addition there is a report from Vorkuta of three Swedes, at least two of whom were reportedly air force officers. Tamvelius' report from Inta regarding his encounter with a lone Swede in the Fall of 1947, whom he claimed was named something akin to "Raul Wallberg", refers also to a group of twelve

¹⁰ The text also says Budapest which is historically improbable as it was not occupied by Soviet troops in the Fall of 1944.

¹¹ One might consider some of the reports by Kalinski and others of Wallenberg dying in the early Fifties in Vladimir or in Gorky Internal Prison. These may have been based on the description of a secret Swedish prisoner, presumed to be Wallenberg, but in effect any of these three prisoners. It should be noted that the only other statement of Wallenberg in Vladimir in 1950 came from Bruveris in the name of Shulgin. Here we must ask if the information should read that Bruveris was told by Shulgin in 1950 that Wallenberg was in Vladimir, or if Wallenberg was in Vladimir in 1950 (or both).

¹² These prisoners are among a group, some of whom were actually repatriated, who stated they had been held at Vladimir but whose cards were never found. (This list is attached to this Report as Appendix X).

¹³ According to the testimony of the architect Karl Kosch who sat with them and the numbered prisoner Meiner in quarantine, these three prisoners were brought to Moscow via Krasnogorsk.

¹⁴ See, for example, Fredrick Bayer reported a conversation with a Tank Cdr., Lt. Helmut (Last Name Unknown) who had later been working for the Americans in Leipzig. Helmut claimed that he had shared a cell with Wallenberg when he received the charges against him in 1948 and was forced to sign. Bayer's further testimony alludes to a group of three official looking young men returning from Shatsk (Ryazan Region) with their steamer trunks. In this case, there is no certainty that they are Swedes – because Bayer did not recognize their language -- hence the statement "possibly three."

¹⁵ The Military archivists have emphasized that it is important for me to study the records of those who were sent into the USSR by plane. As effort must be made to identify any Swedes who were flown, as opposed to taken by train, from Central/Eastern Europe (the Danubian region).

Swedes who were part of a 'common case.' Tamvelius had told a number of his fellow prisoners of war about these thirteen Swedes while together in camp.

There exist also a number of reports of encounters with single Swedes, including at least one journalist in Vorkuta. Perhaps because of the publicity surrounding the case in the West and even in the USSR, the witnesses themselves may believe the Swede they have encountered to be Raoul Wallenberg. In addition to this, there are reports of a man – of whatever nationality – who was wealthy and traveled under the name of Van den Berg or the equivalent.¹⁶ Clarifying the movements of this Baron is necessary to determine if he is the same man – or different from – the Van den berg described by Vorobyov-Vorobei when he told Marvin Makinen in August 1963 that Kruminsh "*sat with all the important prisoners. He sat with Powers, he sat with you Marvin, and he sat with the Swedish prisoner 'Van den berg.'*"¹⁷

The discovery and partial identification of the "alternative Swedes" whose profiles are similar to that of Wallenberg enables us to now be more objective in our study. Previously, if a prisoner had a name close to that of Wallenberg, this added considerable weight to the testimony, at least if one believed that this referred only to Raoul Wallenberg. In this light, the request to the Russians for a) their list of Swedes taken and/or lost in the Gulag; and b) for any prisoners whose name is or resembles that of Wallenberg – (such as Van den berg) -- has considerably more urgency. An important starting point would be any and all information on Rudolf Wallenberg, alleged to have died a prisoner in Vorkuta, whose presence there may have led to Michael Demesco's friend Helmut Schneider's statement: "*It was common knowledge that Wallenberg was in Vorkuta.*"¹⁸ Another such name is that of "Raul Wallenberger" who existed in the East, but whose language abilities did not match those of Raoul Wallenberg.¹⁹

It stands to reason, from the ideal perspective of full Swedish-Russian cooperation that both sides should provide lists, registration cards and, in the Soviet case, prisoner files so that we can reconstruct the time, place and movements of the various Swedes, especially those by the same or approximate name, enabling us in short order to confine our search to those testimonies which could in reality be Wallenberg.

In addition to those Swedes who are identifiable, we have reports for a number of anonymous missing Swedes – whose physical or biographical description help us to

¹⁶ Gerhard Leibnitz refers to a Baron von Vandenberg whom he meets in Vorkuta. Manfred refers to a Waldenberg and three Swedish officers (as opposed to officials).

¹⁷ Makinen/Kaplan, "Final Report to the Swedish-Russian Working Group," December 15, 2000. Page 35.

¹⁸ See the Ministry for Foreign Affairs, Sweden's Final Report for the Swedish-Russian Working Group, Page 177 where it states: *Thirdly, it has been noted that there were other prisoners called Wallenberg in the Gulag system, such as Rudolf Wallenberg, who died in Vorkuta.*"

¹⁹ Presented and to be discussed by Susanne Berger.

establish whether or not they are Wallenberg. In at least eight cases, we have reports referring to an official Swede affiliated either to a particular legation or Red Cross or both.²⁰ Traditionally presumed to be Raoul Wallenberg, these reports now may refer to at least three – and possibly six or seven other Swedes.²¹ It should be further noted that Vilmos Langfelder, according to Huber, presented himself as a ‘Swedish diplomat’ in 1945 – meaning that he claimed the right to evoke that immunity. To the best of our knowledge, Grossheim-Krisko (the center of the confusion around the Turin/Uibel versus Brugger testimonies regarding Wallenberg’s presence in Vladimir) acknowledged himself as a former employee of the Swedish Legation’s Sector B but did not push himself on others as a “Swedish diplomat.”²² He also gave his ‘name’. The Swedish government’s interpretation that it was Grossheim-Krisko in the cell when Brugger tapped with Wallenberg, First Secretary of the Legation in Budapest does not hold because Grossheim-Krisko was freed in 1953, his presence in Soviet prisons ‘*no longer necessary*’ – whereas Brugger did not arrive in Vladimir until May of 1954.

There are at least two reports of a Swede held secretly in Lubyanka, one in 1946 prior to the time period we think Wallenberg became Prisoner Number 7 *under investigation*²³

²⁰ These sightings include Kalianski (as opposed to Kalinski), Tamvelius, Pannwitz and Kalous in Inta, Hunoldt, Kosch, Spuller, and Klausch.

²¹ It also should be noted that in documenting reports of Swedes in various camps, I now have compiled a chart which shows camps that do not appear in Shifrin. In addition to those who reportedly arrived in the region around Taishet, the greater number are in different locations in Krasnoyarsk Krai. The recent report from Ludmilla A. Trunova of January 2001 regarding a Swede seen in a psychiatric facility in the Barnaul region in 1975 is of interest, because it is in that same ‘neck of the woods.’ Where previously the sighting might be rejected because we know that Wallenberg was first in Moscow after his arrest while this official presumably had been there since his arrest in 1945, we now are in the potential position of considering and resolving two riddles at once if we consider the latter as an ‘alternative Swede.’ The same could be said of the report of Valentina Bulankina in relation to sightings from the Magadan and Ibarovsk Regions.

²² Grossheim-Krisko, a Norwegian/Russian dual national held as a foreign prisoner in strict isolation under the name Tomsen – the pseudonym assigned him by Per Anger -- fooled his Soviet interrogators for over half a decade as to his true identity. His sentence was extended because of it, and yet he persisted in identifying himself as “Tomsen”, his alias. Was he deliberately using the name by which he was known as an employee of the Swedish Legation in Budapest to German/Austrian prisoners in case they were released before him?

²³ Michael Demesco, during his detention in Lubyanka in 1946, told of a Swede who was being held under the jurisdiction of the 4th Directorate. This Swede was held secretly, not under his own name but a Russian pseudonym. This should be considered in light of the draft for the Gromyko Memorandum which stated that Raoul Wallenberg was held this way – which I had discounted because Wallenberg’s name appears on his prisoner of war card and in registries at least until March 11, 1947. Who is the Swede to whom Demesco refers? Did Demesco mean to say ‘4th Department’ instead of Directorate – i.e. Kartashov’s department under whose jurisdiction Wallenberg was in 1946? Or did he have privileged information when he said the 4th Directorate, Sudhaplatov’s ‘liquidation’ directorate. **Alternatively, was there another Swede who came into Lubyanka prior to Wallenberg – most likely also arrested in Eastern Europe – who was held in secret from the beginning and never allowed to use his name? Did the arrest of this Swede in any way precipitate the arrest of Wallenberg? Was it this Swede, rather than Wallenberg, who died or was executed in 1947 or around that time? Did they have a similar name?** In relation to this, it should be noted that Demesco stated that the man he believed to be Wallenberg ‘was killed in 1949, not as a Swedish official but under his Russian pseudonym.’ He does not say where. This testimony is

Diverse
del

and the other in 1947-48.²⁴ In addition to this we have the pseudonymous testimony of 'ZAD' who claims to have shared a cell with Wallenberg and Holosko sometime between 1947 and 1949, also in Lubyanka or Lefortovo Prisons. 'ZAD' claims not only to have known Raoul Wallenberg by name, but that Wallenberg shouted it in the corridor when he was led away from their cell. We must also acknowledge a growing number of reports of a Swedish diplomat in Butyrka prison starting in 1945 and extending into the Fifties.

Sorting out these different cases, particularly with the help of both Russian and Swedish authorities, could do much to contribute to the objectivity of our investigation. In particular, the existence of such an anonymous, strictly isolated Swede in Lubyanka/Lefortovo is a challenge to the already complicated question of Raoul Wallenberg's disappearance, as opposed to execution, in 1947. Was there a man named 'Walenberg', first name unknown, date of birth not necessarily the same, who died in his cell – or was shot or killed by lethal injection -- in 1947? Was another Wallenberg missing, a more prominent one held as a secret numbered prisoner? Or, are the witnesses encountering another Swede after July 1947 who they later interpret to have been Wallenberg because of the belief that this is the only Swede who is missing?

For our work to be conclusive, we must identify the 'real Raoul.'

Policy toward Missing Swedes

In short, we are no longer dealing with the disappearance of 'just one man' and a host of other reports that were automatically rejected – psychologically because if the same

startling for a number of reasons. Demesco never left the USSR. As a stateless person who was considered an American, he was incarcerated four times and died himself there, separated from his Russian family. As he was adept at many languages and a dual national, Demesco had access both to Russian and foreign prisoners in prison and camps and therefore could gather his own information regarding the lives of other prisoners. It is of note that he does not repeat the testimony of his close friend Helmut Schneider who claimed that it was 'common knowledge' that Wallenberg was in Vorkuta, but gives a report of his own.

²⁴ See the testimony of General Moser which states that a guard had told him that down the hall on the same floor three prisoners were being held in secret – one Swedish diplomat, one Bulgarian (questionable whether this is a diplomat from Bulgaria to another nation or, say, a Hungarian diplomat to Bulgaria such as Mikhaily A. Jungert, who is said to have died in Vladimir in 1953. The third prisoner was a British intelligence agent, but again – given the Hungarian and Dutch 'British officers' such as Clement, van der Waals, Schandl, Pap and possibly Langfelder – we do not know if the person was actually British or serving that intelligence network. In this context, one should consider the report of von Maasburg to Otto Danielsson which states that in Ceklis Castle, Hungary where von Maasburg was held prisoner by the Soviets in a cell for seventeen prisoners, he was joined by the British warrant officer Reginald Barrett who told him there was 'one Swedish diplomat, probably a Consul' who either still was or had been in the Castle. While it is possible that Wallenberg had been held there in January when Barrett had already disappeared, by May 1945 Wallenberg was definitely in Moscow. Therefore the sighting was all-but-discounted on the basis of the documents shown us by the Russians, because we didn't know enough to take into account another possible Swedish 'diplomat.'

prisoner was reported all over the former USSR none might be true²⁵ and investigatively because of conflicts with the documents turned over to us by the Russians which **did** define Wallenberg's whereabouts. If we consider the missing Swedes as a group, then reports that conflict with Wallenberg's known whereabouts enable us to define the movements of another missing Swede. The important thing is to recognize that the majority of these are not just 'stories' or, as they have been mockingly referred to, 'UFO sightings.' As one witness commented when she acknowledged, upon seeing a photograph of Raoul Wallenberg, '*that is not the man*' she had treated in her clinic in the Magadan Region: *But he must be somebody's Swede.*

That such a host did exist was not a secret.²⁶ In March 1955, Gunnar Jarring as Chief of the Political Section engaging the American government's support on the question of Wilfred Cumish's sighting of Raoul Wallenberg as reported by Admiral Voss gave some words of caution to the handling of this case to his American contact: *Jarring emphasized that the Wallenberg case is an extremely delicate one in Swedish-Russian relations and they consider it important that the Russians do not learn that the Swedes are continuing their investigation. He said that in the inquiries that they (the Swedes) make, they never ask directly about any Swede who might be imprisoned – and he hoped that in our inquiries we might do the same.* (Emphasis mine).

The very 'inspecific approach'²⁷ which Jarring described to the Americans in 1955, fortunately, was counteracted in 1956 when the Swedish Government presented the notarized eyewitness reports from the primary witnesses such as Richter, Huber, Hille, Kitschmann, Pelkonen, Supprian, Rensinghoff, Starke, Bergmann, Wallenstein, von Hinkledey, and Di Mohr – with astounding results, namely the reversal of the Vishinsky Memorandum of 1947 denying that Wallenberg was to be found on Soviet territory.

²⁵ Please note that, in reality, these conflicting overlaps are very few and, at the present state of my work, center around the period from 1948 to 1952, with some further controversy at the beginning of 1960.

²⁶ See "Concluding Arguments", Ministry for Foreign Affairs Report of the Swedish-Russian Working Group, page 177. *Secondly, Raoul Wallenberg may have been mistaken for other Swedes (or people with Swedish nationality from Finland or Estonia), as happened in Vladimir Prison to Grossheim-Krisko, a former employee of the Swedish Legation in Budapest.*

²⁷ While I am not a diplomat, I know from my experience in the early – and high profile successes of ARK – that with the Russians, one must not hold back, but shoot beyond the mark. In the words of Colonel Peck of the original POW Task Force: *Ask for bones and you will get bones at best.* In my case, I asked for live foreign prisoners and was able to follow through in three cases, including a relink with the family.

Again I return to the question of why the Swedish Government did not continue to present the evidence at their disposal when clearly they had achieved a significant victory in eliciting a Soviet reversal?²⁸ This leads to a further question: If the Swedish government in 1955 was hiding the fact that they were 'continuing their investigation', threw caution to the winds in 1956 when they presented the 'primary testimonies', did they quickly bury it again in 1957 with the Gromyko Memorandum? How did this play out in practical and policy terms? Did they revert to 'generalities' in placing their requests for information related to all Swedes in the Gulag? Was a decision made to separate the Wallenberg case from that of the other Swedes so that they as a host were soon forgotten? As for the Raoul Wallenberg case, until the Working Group, were eyewitness reports other than Nanna Svartz – presented at all – and if so, via formal or behind-the-scenes channels? Were latter witnesses dissuaded from coming forth or repeating their testimonies because of the manner in which they were handled. These are questions that should be considered by those responsible for evaluating the investigation.

II. METHODOLOGY AND RELATED ISSUES

Systemization of Information:

At the time of this writing, I have entered 210 names/background/eyewitness reports into the computer system, of which 188 refer to actual sightings of Raoul Wallenberg, a Swede or groups of Swedes. Fifteen prisoner files from my original study for the Swedish-Russian Working Group have been included for detailing, information useful for determining transport or sources of other records related to the various types of facilities.²⁹ Seven prisoner files offering some form of analogy for analyzing the information are also included in this system³⁰. There is some overlap between the latter two groups.

I anticipate that the full group of sightings for 1945-1970 period will be at least 300. I cannot estimate the final total after the sightings for the 1971-Present stage have been added, but will note that the following reports from the classified materials (1970-2001) have already been entered into the system: Remenyi, Hollosy, Toma, Trunova, G. Schmidt, Terelya/Razkalns, Sakayls, and Bruveris. These were brought to my attention

²⁸ Richter's comment on this, included in my interim report Liquidatsia, makes it very clear that to a prisoner whose testimony had been affirmed by the Soviets as true, the failings of the Gromyko Memorandum were immediately transparent. *Now that the Russian note has been presented, the matter has become even more mysterious because the contradictions are obvious. How can a man have died in 1947 when three witnesses confirm they were together with him in one cell in 1950/51.*

²⁹ Prison, Camp, transit depots (prisons or camps), isolation facilities, medical facilities, psychiatric prison hospitals, internats or exile communities.

³⁰ Akikusa, Aladzhan-Aladjani, Braun and Jankowski, for example.

by Hans Magnusson, from working in the Swedish files in May 2000 with the assistance of Daniel Larssen, or from contributions from Dr. Guy von Dardel, Dr. Marvin Makinen and Susanne Berger. Of the overall group to date, at least ten are original ARK sightings including Babko, Demesco (both witnesses), Hamburger and Hamilton (detailing and/or analogies). I have benefited from Susanne Berger's extensive work in the Swedish SAEPO files and have cooperated with the U. S. Defense Department DPMO Task Force Russia on sightings or archives related to the case/testimony of Oggins, Braun, Stoner, Ulbreba, and Budilov and here have read through the index of their exchange with the MVD and some of their reports to include information on Swedes. (See below).

The template which I am using to prepare this information corresponds to very basic data on a Soviet prisoner registration card,³¹ including also death and date/place of repatriation. In addition, further information is presented showing the prisoner's movements throughout the Gulag where known; related witnesses or in certain cases who placed the report in the name of the alleged source; as well as analysis of the sighting (what's wrong with it), cross-referencing where appropriate, and instructions on how to complete the sighting and verify it.

The "Alternative Swede"

Where appropriate there is a designation **AS** for "**Alternative Swede**," meaning those who could have been confused for Wallenberg. This includes a number of **Anonymous Swedes**. At the date of this writing, there are 82 instances out of the 210 entries. These include Swedes, Swedish officials, diplomats or Red Cross workers, Swedish officers or flyers, persons of other nationalities believed to be Swedish but **not** persons identified as Raoul Wallenberg or Raoul. Please note that my count **does not** incorporate the names that appear on the Government's list of Swedes missing in the Gulag. There may be overlaps in that different witnesses offer a similar description for a Swede or group of Swedes in different locations. Until we can accurately identify these Swedes, this will be difficult to sort. Cooperation on the part of both Swedish and Russian authorities could make a big difference in speeding up the process.

General Discussion of Sightings of Swedes by Location

From the list in progress which I have compiled, combined with other sightings of Raoul Wallenberg, I have created a series of tables of prisons or camps by name, where either Wallenberg or other Swedes were seen. I also have prepared a list of camps according to their numerical designation (not always confined to Swedes) for those locations that have no name. Both lists – wherever possible – establish the region. Establishing the appropriate regional authority for each camp is being done on the basis of information in

³¹ Family name, First Name and Patronymic, Year of Birth if not date, Citizenship/Nationality (including the category of Stateless), Date of Arrest and Sentencing, Charges, Unusual features in their detention such as 'capital punishment' changed to ITL, pardoned. In addition further information is presented showing related witnesses or in certain cases who placed the report in the name of the alleged actual source; as well as the analysis of the sightings (what's wrong with it), cross-referencing where appropriate, and instructions on how to complete the sighting and/or verify it.

the prisoner files, maps at my disposal here with the added help of my team in Moscow. These list have arisen from research materials at our disposal related to the Wallenberg case. A systematic investigation might yield a more extensive result. These tables will be presented in the more final version of this report.

Many of these locations do not appear in A. Shifrin, The First Guidebook to Prisons and Concentration Camps of the Soviet Union, (Bantam Books, 1982) so the specialized nature of our research is already beginning to yield a new paradigm. The reason I believe many of these camps do not appear in Shifrin is that they housed foreign prisoners, as opposed to Russians, and/or special units within the camps, heavily guarded and surrounded by barbed wire, to separate their designated prisoners from the more open units. Many of these camps located just outside the growing urban areas were dismantled by the mid-Fifties with special prisoners being moved to prisons, hospitals or more rural facilities. (See testimonies of Babko, referring to a camp outside Perm; Nikitin via Kantorski, referring to a camp or prison outside Kazan; and Ott/Jorgensen referring to a camp outside Omsk. All three of these testimonies refer also to the plainclothed MGB officials who came in cars with the special prisoners to establish them in the facility, to visit or negotiate with them, and to remove them.)

A third reason for the secrecy pertaining to some of these sites is the nature of their projects and the Soviets' determination that no word or important information regarding them should leak to the West. A tragic – and extreme – example of this predates the Wallenberg disappearance – but is no doubt of concern to the Swedish Government.

At the end of June – beginning of July 1941, during the massive repression against prisoners by the NKVD (town of Kuybishev), many foreigners were executed. In 1943, there was another wave of arrests and executions, except now it was against foreign specialists....SMERSH (headed by Abakumov)... 'cleansed' the areas of any unnecessary specialists – Americans and Swedes who were utilized from 1936 (on) for the construction of underground industrial complex by the Shigulev Mountains (on the right bank of the Volga River, opposite the town of Kuybishev). All of them were recruited by Soviet representatives in Germany and Great Britain... Once the contract was formed their fates were sealed.... During 1941-1943, under the cover of (World War II), SMERSH 'finished' its dealings with the Americans and Swedes. They were killed in the transportation tunnels that were labeled "Liter Zero One." (After the executions) they were taken out of the tunnels and buried near cemeteries of the German POW camps. The actual cemetery was located on the south(ern) border of the 'industrial zone' of the Separate Labor Point No. 5 in Kpaishe (in the area of the Kuybishev railroad).³²

³² Testimony from a prisoner who worked in the complex "Liter Zero One" 1941-43 who states that one witness to this execution was his foreman. Presenter claimed to have a list of those who died prepared by his comrades who knew them (and were also later killed). The list was lost in November 1943. However presenter gave over other lists from other sources he had collected regarding American prisoners of war which in the eyes of the Pentagon, DPMO Task Force Russia, were not only credible but extremely useful. This testimony was transcribed and signed in November 1961, handed over to the Task Force in 1999/2000.

Labor Divisions

Ultimately the template will have to be redesigned to include other relevant information which recurrently has contributed to our analysis, but which wasn't understood at the point of the original design. (May-October 2001). One example of this came through the file of Rudolph Hamburger and in relation to the Tamvelius report of Wallenberg in Inta as confirmed by Heinz Pannwitz. Hamburger, like Wallenberg, was a trained architect; he was also an Engineer. Special designations were used to show his movements from camp to camp – not in terms of the camps per se, although this appears elsewhere – but the Building and Construction Unit³³. Similarly, records of the construction-assembly department of the Omsukchan Mining Administration (prior to 1950-Dalstroj Construct Site No. 43) in the Magadan Regions, under ideal circumstances could be used to trace the movements of one Pattersson or Petersson, described by Vasily Zinkin as 'a foreign diplomat, believed to be in one of the intelligence services, captured at the end of the War.'³⁴

In terms of the Tamvelius sighting of Wallenberg in Inta which was confirmed by Pannwitz, Klausch, Kalousa and separately by Kalianski (not Kalinski), two problems had to be solved. Inta, or Special Camp No. 1, was multi-faceted. Some of the prisoners worked in the mines of Vorkuta (hence Kalianski's brief 'tour' in Vorkuta, the date of which he could not remember because it was all part of the Inta experience.) Here as in all the major special camps, it was essential to note carefully different divisions and units within that and where they were located. The second issue was to establish when approximately Tamvelius told the story to his fellow prisoners. This was resolved by Pannwitz's debriefing to the CIC upon his repatriation to Germany. Pannwitz had originally worked in the mines (Inta I), then been recalled to Moscow for questioning on another case. When he returned to Inta, he did not go back to his original section but to another where he *"enjoyed the benefit of having worked in the field of construction for several years prior to his appointment with the criminal police. Thus he knew how to*

³³ In part this was because special credit was given for his professional skills which shortened the length of his term and more interestingly because certain Building and Construction details did not permit foreign prisoners on their site. Since Hamburger had been a Soviet NKVD agent, he had Soviet citizenship in addition to his native German/Jewish and his fake Honduran passport which somehow qualified him as an 'American.' Therefore he was taken overnight from one detail in Karaganda where he had worked with a Russian witness to a camp reportedly "for foreigners and Americans" registered as a POB. The only way to follow his movements – that he actually went from one authority to the next -- was through the different Building and Construction Group Number details. That is, he might have remained under the same regional authority, which could be vast, but closer watch came from the work detail itself, wherever it was located.

³⁴ "Was 'Pattersson' the Same Person as Wallenberg', English version, states that the prisoner described as 'British' (a term which can be used to state that he worked for British intelligence or military) really was nationality unknown. He had been flown to Moscow by plane upon his arrest and when the Soviets realized they had arrested the wrong man sent to this remote area of Kolyma in late 1947 or early 1948. Zinkin gives the name of Major Kisiyakovsky, chief of the Omsukchasnk district department of State Security and a Lt. Bobrov who can affirm the prisoner's presence.

read technical drafts which Soviet prisoners in the Vorkuta region were unable to read."
35

Tamvelius as an engineer was already working in this division. The fact that Raoul Wallenberg was a trained architect would further support the possibility that he was also assigned to that detail, where he was visited by Tamvelius – as a ‘fellow Swede’ in the hospital. Kilianski in turn confirms the presence of the Swede he believes to be Wallenberg who was already in the hospital barracks when he entered in March 1949. Kilianski states that in January the whole barracks was moved to Abez, the man he believes to be Wallenberg included. As the Swedish government testimonies give a code name of GMOSER for this Swede, it is hard to proceed without further information that specifically refers to the original text. All matters pertaining to this and related sightings should be declassified to further this investigation.

‘Socially Dangerous’ versus ‘Especially Dangerous State Criminals.’

Another tool particularly useful to Transport Studies is the term “Especially Dangerous State Criminal” versus the more common ‘socially dangerous’, implying an influence of ideas without a past criminal or war criminal record. These two categories were frequently applied to foreign prisoners as well as to Russians and could determine mode of transport (open convoy as opposed to ‘enforced’ or special transports for the ‘especially dangerous.’) and degree of isolation. Unfortunately, because of their similarity in name, the two are often mistaken or substituted one for the other, even by clerks in the Gulag.

However, they should not be. “Socially dangerous”, while it can also exist as a ‘type without direction of an article’, is a charge, Article 37-5 – the basis for a sentence. Persons with this charge, such as Rivo, may be sent into exile or to more open labor camps where they are nonetheless monitored for their speech and behavior. If their behavior proves disruptive, further charges might be laid against them, such as anti-Soviet agitation, so that their sentences are prolonged. Among the prisoners of war and interned, both the ‘typing’ and ‘charge’ of socially-dangerous might be given. Rudolph Hamburger who was himself an NKVD agent abroad – i.e. did many favors for the Soviet military – was labeled “Socially Dangerous” simply because of his cosmopolitan mentality, which earned him a lot of trouble with officials and workers in the GULAG system.

“Especially Dangerous State Criminals” is an important category applied in the selection of prisoners and choice of where they would be sent after sentencing to isolate or contain them. In special cases, like that of Jankowski or Konoye, this category might prove to be grounds for prolonging detention even after the completion of term. In extreme cases it might prove relevant to an ‘execution.’ All of the prisoners associated with the

³⁵ NARA, Dept of the Army Detachment (66th CIC Group, 18 June 1956, Pages 7 and 8 were Pannwitz in his debriefing states that from January 1952 to 22 November 1954 was assigned to Camp Inta III. The above quote is from Page 12.

'contingent' of which Wallenberg was originally a part were reviewed as potentially "Especially Dangerous State Criminals." There is yet another distinction between "Especially Dangerous" and "War Criminal" or "Fascist War Criminal" which was used to explain the ongoing isolation of prisoners who remained in prison isolation after so many especially dangerous and Nazi war criminals had been returned under the Khrushchev- Adenauer treaty. Such prisoners were noticed in the Eighties and early Nineties in places like Perm. Although it could be questioned privately among the fellow prisoners (who did not know the prisoner by name) whether the man in isolation was really on the Fascist side during the War, the guards and the administration behaved as if this were so.

According to the Decree of the Council of Ministers USSR No. 416-159 of 21 February 1948 on "Organization of Camps and Prisons to Hold Especially Dangerous Categories of Criminals," *Special MVD prisons, the Vladimirovsk, Aleksandrovska and Verkhneuralsk were established to hold spies, diversionists, terrorists, Trotskyites, right-wingers, Mensheviks, socialist revolutionaries, anarchists, nationalists, White emigrants and members of other anti-Soviet groups considered dangerous. Holding others is forbidden.* (Emphasis mine).³⁶ The prisons, of course, were pre-existing; the shift is in the designation of certain prisoners as 'especially dangerous' and the secrecy and isolation that was imposed upon them. By like token, special camps were created through a joint MVD, MGB and General Procurator order 16 March 1948 to isolate "especially dangerous criminals" from the rest of the criminal population. According to General Yu. I. Kalinin, these included:

Special Camp No. 1	"Mineral'nij	Inta, Komi SSR
Special Camp No. 2	"Gornij"	Noril'sk
Special Camp No. 3	"Dubravnij"	Yavach, Mordovskoj ASSR
Special Camp No. 4	"Stepnoj"	Kazakhskaya SSR
Special Camp No. 5	"Beregovoy"	Magadan. ³⁷

These camps, I know from the prisoners files, were vast and included a number of different camps within camps. Spread out over large territories or regions they could incorporate portions of towns, remote villages in addition to their own sprawling infrastructure. For example, in the files of the Polish witnesses, it is very hard to tell the difference in administration between Ozerny and facilities in the Amur region. Even though long transports were required in between, sometimes it appears as if the administration in that portion to the East is one.

According to Susanne Berger in her report of January 2001, Special Camp No. 7 – Ozerny – attained special camp status on March 24, 1949, before Raoul Wallenberg allegedly arrived in Angara/Bratsk (the earlier name of the camp unit) toward the end of that year, as described by Polish prisoners Baj, Chichoki and Kowalski. Ms. Berger also

³⁶ From the UVD Archive for Leningrad Oblast, Executive Committee of City Council File 423, pp. 96-97 quoted by General Yu. I. Kalinin in a response to Task Force Russia, DPMO. 230-4.

³⁷ Ibid., Task Force Russia, 230-4.

cites a letter from a Deputy Commander of Special Camp No. 7, Marin, to the Deputy Commander of the GULAG, Colonel Bulanov dated December 31, 1949 which is especially relevant in explaining the alleged communication which was allowed to develop between the Poles and 'Raoul Wallenberg.' *Isolation of especially dangerous state criminals from the earlier group of the prisoners has not been fully completed as of now, for reasons I mentioned earlier in my memo.*"

Another letter from Colonel Bulanov to the Commander of Special Camp No. 7, Yevstigneev, dated March 23, 1950 states: *It is evident from the minutes of the meetings held in Special Camp No. 7 that isolation and regime of keeping especially dangerous state criminals do not meet the requirements of the orders of MVD SSR... Until now the contacts between the special contingent and unguarded prisoners has not been stopped.*" **As these two letters would seem to coincide with the arrival and departure of Raoul Wallenberg from Special Camp No. 7, one may assume that lack of proper security is a motive for forwarding Wallenberg toward Special Camp No. 5 (Magadan).** As we have Kowalski's transport slip from his file for the transport East which he claims to have shared with Wallenberg, we can proceed further with this sighting.

III. CLUSTERS AND CONFLICTS

For the sake of clarity and structure, I have generated a series of Tables, designated by regions, with the various eye-witness reports listed in chronological fashion. These tables include key descriptive phrases by the witnesses, with discussion of the more complex or controversial aspects of the testimony listed in the footnotes. There has been as yet no elimination of any of the eyewitness reports at our disposal, first because the issue of "Alternative Swedes" leaves the question open as to whether the witness had met another Swede whom he assumed to be Raoul Wallenberg. I have however made every effort to check the details and correct them where real data is already at our disposal. Secondly, I work on the assumption until proven otherwise that – like Soviet disinformation – there is always a grain of truth to the reports which must be preserved for the system as a whole. Rather than 'throwing the baby out with the bathwater' – the sightings stand until access to the necessary records is given to properly evaluate them. Please note that certain of these tables give transport dates as markers relevant to this particular study. Information related to them will be presented in the fuller report in a few months.

As can be seen through a study of these **tables, all of whom are 'in progress,'** there are conflicts not only between individual testimonies but entire clusters of reports which must be resolved. These will be discussed in my later report, after some verification through the transport records has been possible and after we have seen if we can identify another Swede under the jurisdiction of the other region of facility, thus narrowing the search for Wallenberg. **For the present time, emphasis rests on the facts that there exists considerably more clusters than had been previously acknowledged and that the existence of such clusters – particularly from diverse sources – would indicate that there is somebody present in that place and time who either is or has been**

mistaken for Raoul Wallenberg. This is no longer a hypothetical situation, but one which must be resolved in real terms.³⁸

1946-1948	Three sightings in which Raoul Wallenberg is being interrogated in Lwow, Kiev and Kristy Prison in Leningrad. [<i>Diverse sources</i>]
1947	Two sightings from Russians reporting Raoul Wallenberg's presence in Vladimir. [<i>Could be same source, Shulgin, or both Shulgin and Kutepov who arrived together on the transport from Vladimir and therefore are confirming each other.</i>]
End 1947
-1953	Thirty-six sightings of Wallenberg, a Swedish diplomat or Swede in Moscow prisons. [<i>Very diverse sources</i>].
Spring 1947
1951/54	Sixteen sightings of Wallenberg, (Van den Berg, Wallberg, Waldenberg), a Swede, Swedish Red Cross official, Swedish diplomat in camps in the Komi SSR. [<i>Four testimonies confirming Tamvelius, otherwise diverse.</i>]
1947/1948
1954	Eighteen sightings of Wallenberg, a Swede or a foreign diplomat arrested in Budapest at the end of the War for the Ozerny and Magadan regions. [<i>Three sightings an acknowledged group source; the sighting for Pattersson unrelated to the others.</i>]
1952-1954	Eight sightings of Wallenberg or a Swede at Verchne Uralsk Isolation prison. [<i>5 diverse reports and related witnesses</i>]
1952-54	Two sightings of Langfelder in Vladimir Prison. [<i>Diverse sources</i>]
1954	Two sightings of Wallenberg in Vladimir Prison [<i>Diverse sources although Cumish appears in both this instance and the above</i>].
1955	Four sightings of Wallenberg in Vladimir Prison [<i>of which two come from Kalinski. This does not include the report of Larina which could however cover also this time period.</i>]
1955/56	Two sightings by civilians in the Ukraine. [<i>Diverse sources</i>].
1960-62	Three sightings of Raoul Wallenberg or an unknown foreign national in Moscow. [<i>Unrelated sources</i>]. (NOTE: These may be interpreted in terms of temporary absences from Vladimir which could have begun even earlier, say in the late Fifties.)

³⁸ The sightings included in this chart are only where the witnesses have given the name Raoul Wallenberg, Wallenberg, Van den berg or the equivalent, Raoul, or speak of a Swede, a Swedish diplomat, or a high ranking Red Cross official whom they believe to be Raoul Wallenberg.

- 1960-70 **Thirteen sightings** of Raoul Wallenberg, a Swedish diplomat, Van den Berg, or an anonymous prisoner either whose nationality is unknown or a White Russian 'war criminal' in Vladimir [Four conceivably could be traced to one source but the rest are diverse. Includes no reports by Kalinski.]
- 1977-92 **Thirteen sightings** related to closed wards in psychiatric clinics, safe houses and closed community in the former USSR. [All diverse.]

SEE TABLES ATTACHED.

PRELIMINARY CONCLUSIONS

Methodological and Political:

The Government of Sweden of late has expressed its concern that the various findings not become fuel for yet more hypotheses – i.e. that 'things be solid.' While of course one cannot begin a true investigation without some reality or evidence from which to work, one of the chief failings of the older efforts has been that after a critical time – and even before – the UD viewed eyewitness reports as speculative by their very nature. This can be proven by the wealth of reports among the declassified sightings from the 1945-1970 time period which were neither cultivated nor followed up on in the most common sense fashion. It can be established by the failure to pursue the clusters of eyewitness reports and continue to present them as evidence when the reversal of the Vishinsky into the Gromyko Memorandum established the power of such testimonies. And one could go on. The most important point in response to this is what to do NOW. And the answer is to take advantage of the cooperation that seemingly exists and do what should have been done all along during the past fifty-seven years, and without delay. That this process is going to take time can be attributed to the fact that – while the timing is most promising – the ground also had to be cleared from many many mistakes of the past, on a number of sides. That we can make up for lost time stems from the fact that we are already benefiting from valuable computer expertise.

While I speak of this as a 'methodological' concern, it cannot be separated from 'policy' (or lack thereof) which has been a powerful influence all along in diffusing and deterring the impetus of the effort to repatriate Wallenberg. Is the present commitment to continue with the Raoul Wallenberg investigation a serious one? From a purely practical standpoint, the fact that the investigation wasn't pursued, from the beginning, in a methodologically correct fashion as befits a 'missing person investigation' can be interpreted as a sign of strong resistance to the return of Raoul Wallenberg to Sweden at a time when his life lay before him. Now, however, such a policy would be much more apparent – because of the efforts that have been made

through the Working Group and by the independents over the past year to organize the information, point to the persons or unidentified numbered prisoners or 'unoccupied cells' which might have held Wallenberg and push for the truth. The fact that these represent a very finite number to be identified is in and of itself a sign of 'solidity.' The fact that there are now other Swedes who fit the profile of Wallenberg in a number of respects, possibly involved in the same or related networks, greatly enhances our work and helps us close the gap. For by identifying – or at least qualifying – those who might have been confused for Wallenberg, we now stand a good chance for arriving at the trail of the 'real Raoul.'

The Russians should welcome this new approach involving the anonymous or alternative Swedes for, in fact, if one can account for sightings of Wallenberg in the Gulag many years after his alleged death date with proof that in fact it applied to another Swedish prisoner, we would finally be in a position to shrink down the possibilities and arrive at a truth of real substance. I repeat, however, that to achieve this it will be necessary to have lists and information regarding missing Swedes from both the Swedish side and the Russian.

What Have We Got – or Rather 'Who'?

Y. Primakov in relation to this case and the Gromyko Memorandum used an interesting phrase: "If the Soviet authorities are to be believed..." We must begin to say, with respect: "If the eyewitnesses are to be believed..." That is, if we are to really understand that the vast majority of those placing the report met someone whom they had reason to think was Raoul Wallenberg (as opposed to completely making up the story), we must acknowledge the following:

A. We have at least two Swedish diplomats arrested in Budapest, one Raoul Wallenberg whom, we know from Langfelder's cellmates, went to Moscow in late January/early February 1945 by train, arriving at the Kiev railroad station on or about February 6th; and the other who was flown to Moscow, some say in the 'last days of the War' (which would mean April/May 1945.) The Swedish diplomat, Raoul Wallenberg whom we know through our work with the Russian side of the Working Group was placed first in Lubyanka Prison, then sent at the end of May 1945 with Willi Roedl to Lefortovo where they presumably sat together without interruption until the end of February 1947. The other diplomat was sent to Butyrka – date unspecified – and may have been there for quite some time. From the actual data we have at present, it would not appear that the 'real Raoul Wallenberg' was held in Butyrka before March/April 1950—although he could have been in their medical facility or transit prison. The transport study will be useful for this question. Please note that such a diplomat was alone – not to be confused with the three arrested in 1944 according to and including Ericksson.

B. We have, to our knowledge, two and possibly three Wallenbergs – plus those known as Van den Berg, Waldenberg, Wallberg, Wilborg, Waldermann and etc.

The first is Raoul Wallenberg, the second Rudolph Wallenberg who died in Vorkuta as per the oral report of the Russian side, and the third may well have been arrested before Raoul Wallenberg in Eastern Europe, taken to Lubyanka and Lefortovo where he was held as a 'secret prisoner'. Whether or not this third Wallenberg is of the actual family remains to be seen – but cannot be ruled out at this point. The discrepancy between Raoul Wallenberg whose name was registered up until March 1947 and the Wallenberg (or 'Walenberg') whose identity was secret from the beginning must be addressed. This may account for the lack of first name on the Smoltsov document. This question is extremely critical because in fact such a man may have been older, may have died early (of a heart attack or execution because he was not deemed 'useful' to the 'great game') which cannot be argued successfully in the case of Raoul Wallenberg in 1947. This may account for the Soviet/Russian persistence in holding to the 1947 death scenario, based on the materials at their disposal. As the question of alternative Swedes must be placed on the table, so must the Russians place at our disposal information about all those with the name of Wallenberg or a similar name. This was requested already in my "Interim Report." I would emphasize that this is an important way to the truth which could free the Soviets from some embarrassment.

- C. In regard to the question of 1947, if Raoul Wallenberg did not die or was not executed then, we have a number of possibilities which should be explored through the transport study and are in fact the subject of the pilot study:
1. Wallenberg went out quite early and was sent West to Lwow, Kiev and Leningrad for further questioning during the investigative period. Here he was placed at the disposal of the Central Group of Forces, who was under the Command of Belkin and Raichman who had important oversight at the time of Wallenberg's arrest in Budapest. In this capacity he was not sentenced nor interned but, under investigation. The Baj testimony for Bratsk would be consistent with this possibility in that the figure identified as Wallenberg comes to their camp after this process in the West has been completed and he has been sentenced in Moscow.
 2. He was sentenced early in 1947 and sent East to Komi as so many of the sightings would suggest or, more likely from a secrecy point of view and as supported by Remenyi, he was sent to the Far East – in which case the "Patterson" scenario is a far more likely prospect. If this is the case, then it becomes necessary to sort out who was seen in camps in Komi (which could be Rudi Wallenberg), who was the other Swedish diplomat (not necessarily the same as the one flown into Butyrka in Item 1 above), and who was Van den Berg. The profile of Baron or Count Waldenberg or Wallenberg has to be defined and above all we need routes for all these prisoners so we can greatly simplify our task.

3. Wallenberg moved from being a numbered prisoner under investigation during the March 1947 – July 1947 time period, was sentenced by OSO as a numbered prisoner and sent away, most probably to Vladimir, for an initial period of time – then returned to Moscow for further interrogation. This is the scenario that is most consistent with the extensive number of sightings of Raoul Wallenberg in Lubyanka and Lefortovo after the July 17, 1947 alleged death date.
4. If Wallenberg survived and was sent East – either to camps in Komi, in Bratsk or the Far East, with the controversy attending his case and through the use of the category “Especially Dangerous State Criminal” he would have been recalled from camp, even special ones, and placed in isolation in an MGB prison – most likely in Verchne Uralsk, but also possibly in Irkutsk. From there it would be only a matter of time before he would be sent closer to Moscow, which is to say – to Vladimir Prison. Thus we have the different arrival dates, which I will describe as follows: 1953 from Moscow directly, as per the Remenyi report, which is to say that his usefulness for a show trial in Hungary has expired due to the deaths of both Stalin and Beria. This may account however for his alleged pairing with Goglidze as fellow prisoners since both men are, as I understand it, ‘believed dead.’ 1954: from a transport from Verchne-Uralsk with either Kuprianov or Kovacs, both of whom arrived in June; 1955: on a transport from Butyrka, but previously coming from Irkutsk, most likely as a numbered prisoner but this does not rule out a meeting with ‘Swedish spy’ Wolfen on the transport.
5. While it is much more difficult to check, one must keep one’s eye on the possibility that Wallenberg, because of his innocence, was sent into exile at an early stage. This is represented by the two reports from the Ukraine 1955 and 1956. This exile could be sustained throughout his remaining life.
6. Because of the ‘flag’ sent up every time a prisoner saw or met a “Swede” it would be very reasonable for the authorities to alter Wallenberg’s name (if no longer traveling as a number but under a pseudonym) to a Russian or Baltic one. To justify very heavy isolation in prison where others in the corpus would become intensely curious about the prisoner in question, the added label of White Russian or Fascist War Criminal would be a useful tool. I do not believe this was done in the Forties or even the early Fifties, but sometime around 1954/55 when – as Remenyi and Erzine both observed – Wallenberg’s trail seemed to vanish.
7. The number of medical and psychiatric encounters whether allegedly referring directly to Wallenberg or to a ‘Swede’ or ‘elderly Swede’ must be pursued along with reports of these aging Swedes in closed communities, pensions or safe houses. If we do our homework on the

various Swedes in captivity, particularly those whose profiles resemble that of Wallenberg, I think that these figures will soon be identified – making it clear which ones aren't Raoul Wallenberg. In terms of the three sightings of RW in Moscow or the Moscow Region in the 1960-1961 time period, these may be worked through a more careful study of the Vladimir Corpus II cell occupancy to determine the dates when the unnamed isolated prisoners went out. This in turn would be matched against records of Butyrka Medical, Lefortovo and Serbsky or other major clinics in the Medical search. This is a far more efficient procedure than just a sweeping medical search. I would also emphasize that by doing it this way (essentially as linked with transport studies) we are not threatening the rights of privacy of the patients – at least not until we can determine a prisoner who might really be Wallenberg, in which case a doctor can review the files. It was my goal to have this prepared and to look at the few files of interest with Dr. David Weisstub in the first week of July 2002 but without the consent of the newly formed Committee, we will lose that very important opportunity.

The Limits of Checking The Above Sightings through Transport Records

As a result of this extensive, and labor intensive work on the part of Susanne Berger and myself to define the sightings and clarify the Swedes who could have been mistaken for Wallenberg, the transport study can now be much more effective. We know who we are looking for an approximately when, and with cooperation from both governments, we could even know who are the other Swedes, define their course and be aware of their presence in making an evaluation.

Here I refer primarily to the camp sightings in Komi, although also a number of different transports related to Especially Dangerous State Criminals will be systematically reviewed. Our problem remains that the transport studies for the different isolateur MGB prisons do not seem to be registered among the vast number of MGB and MVD convoy troops. I do have particular convoy records in mind for 1947/Vladimir/ the transport of a numbered prisoner, in general we have a problem of absence of records. Furthermore, Vladimir is close enough to Moscow that special prisoners – numbered or highly valued – can be transported to and from by van, so that no train or plane is necessary. To pursue this, according to the MVD authorities and those of the Justice Department, requires the cooperation of the FSB – particularly V. C. Vinogradov. I believe that after doing our initial homework, the questions could be phrased in such a way that we could submit our query to the archivist. Ultimately however in the case of a transport study which consists only of names and dates and numbers, we will need lists. The Russians must be ready to cooperate on that score.

Returning to the Vladimir Corpus 2 Study

The good news is that it is conceivable – by returning to the Corpus 2 study and pursuing a new level of systematic questions – it will be possible to have a better understanding of

comings and goings (from the corpus, but possibly also from the prison). This needs to be combined, in certain cases, with the original data and – of course – to the study of corpus cards to identify the various unknown prisoners. Corpus cards were maintained by the Corpus Warden and thus accounted for cell occupancy at any given time. These combined with more isolation lists from the Prison Department and further pursuit of the numbered prisoner question should bring us tangible results. We do not need to do this for every day of the two or three decades Wallenberg was believed to have been held in and around Vladimir. To the contrary, the strongest eyewitness reports – which include Brugger and others discounted by Makinen on the basis of new information – will light the way as to where to look, when and why. The additional files which I have requested on the basis of the original Vladimir study are all important to gathering further evidence as to the existence of the prisoner thought to be Wallenberg. Again, and especially now that we know there were at least three other Swedes in Vladimir, sometimes even in Corpus II, this will be a more realistic task.

Swedes or Russians? Another Look at the Numbered Prisoner Series 14 & 16-20

As my study of the numbered prisoner series presented in the section on “Disappearance” of my Interim Report and “Liquidatsia: The Question of Raoul Wallenberg’s Death or Disappearance in 1947” makes clear – whole groups of the numbered prisoners, both *under investigation* and *convicted* were related to each other. For example, there are the Polish prisoners who were immediately numbered upon arrival and remained numbered until they were sentenced in a public trial, and there are the Baltic leaders of the three nations arrested in 1941 in Kubishev, Penza or Saratov and held as a series of numbered prisoners in Kirov and Ivanov Internal Prisons from that time while *under investigation*. Once sentenced by OSO – that is, in closed tribunal – in 1952 they were given new numbers and sent, with the exception of those who had died or were in mental facilities, to Vladimir Prison. We also see the series of Stalin’s in-laws who became numbered prisoners 21- 23 *sentenced* at Vladimir, followed by the three young Hungarians who served as ‘British officers’ in Budapest during the War, numbers 24-26.

For Vladimir, the cards of numbered prisoners in the kartoteka go up to Numbers 32, with no name for Prisoner Number 1, Hungarian; no Number 2, and no prisoners 14 and 16-20. Most of these prisoners were eventually released or sent into exile. As I have pointed out, given the extra-ordinary case of the Jesuit priest Aladjani – Prisoner Number 30 while *under investigation* in Lubyanka/Lefortovo and *convicted* prisoner Number 15 at Vladimir, and the coincidence of the four blotted names in the Lubyanka registry for 1947 – Aladjani, Wallenberg, Langfelder and Katona – a case can be made for the possibility that Wallenberg, Langfelder and Katona, rather than dying were, like Aladjani, numbered with their list of possessions shifted to a different registry.

In my reports, I also explained the relevance of the orderly sequence between convicted prisoners’ designated numbers and their date for sentencing by OSO in Moscow. Through these calculations it can be shown that prisoner 14 would have been sentenced on or before June 28, 1947, the date of the sentencing of Prisoner Number 15. The three

Stalin in-laws, numbers 21-23, arrested between October 1947 and February 1948 were sentenced by OSO on May 29, 1948. Therefore the prisoners 16 – 20 would have been convicted by OSO at any time between June 28, 1947 (the same day as Aladjani) and May 29, 1948 to keep the series intact.

In this entire group consisting of 14 and 16-20, we have six unidentified prisoners. Three of these I have postulated to be Wallenberg, Langfelder and Katona on the basis of the blots, the sighting of Wallenberg being transported to Vladimir in July 1947 and the fact that Langfelder was alive until March 1948. Now, with the information that Ericsson and two other Swedes were arrested in 1944/45, held in Moscow prisons until "1948 or 1949" when they were sentenced and sent to Vladimir, we must consider the possibility that these three Swedes -- **rather than the 'Soviet prisoners' identified by the Russian side**³⁹ -- complete a series consisting of four Swedes and two Hungarians. They may, in fact, be a 'common case' but we have insufficient information on the investigative level at this time to establish that. The fact that no card appears in the kartoteka for Ericsson or the two Swedes, or for Hunoldt who sat with Ericsson (see table attached), only strengthens the argument that Wallenberg and Langfelder could have been held at Vladimir without their card – or that of their equivalent number – appearing in the kartoteka.⁴⁰

One should now also factor into the equation that 'Swedish spy' Isaac M. Wolfin, arrested on July 20, 1946, was sentenced by OSO on March 6, 1948 under his name but sent to Vladimir only on May 7/8, 1948. Wolfin had served at the Soviet Embassy under Ambassador Alexandra Kollontay in Stockholm (1940-1943) and was fluent in Swedish. There are certain marked coincidences between Wolfin's movements and interrogations with that of Wallenberg's in the 1946 – 1947 established time period.

An NKVD agent, Wolfin's original term was later reduced from fifteen to eight years. Presuming certain favors carried out in Vladimir to account for this lessening of punishment, one must explore a number of possibilities: The first is that the delay in his transport was so that his arrival would coincide with that of the three missing Swedes to whom, hypothetically, I am attributing the numbers 18, 19 and 20.

One may further project that having established such a familiarity with the Swedish prisoners, whether in transit cell or actual transport, from time to time Wolfin served as a

³⁹ As I have requested repeatedly, it is very important to determine that the three with Russian names whom the Russian side of the Working Group have claimed to be prisoners 16, 17 and 18 are of this specific series. Are they definitely convicted prisoners rather than under investigation? Were they sentenced by OSO/Moscow in keeping with this particular sequence? Are these their real names or rather possibly pseudonyms combined with a number for sentencing?

⁴⁰ As noted by the tables attached, except for the question of Wallenberg's early arrival in Vladimir in 1947, the eyewitness reports of his presence in Vladimir do not begin to cluster until 1954, growing stronger at certain times over the succeeding years. Langfelder's presence is only reported by Cumish, which would also appear to be in 1954.

'fourth' for cell occupancy⁴¹ in Vladimir, where his language abilities would be put to good use. This would be reflected, and may be calculated further, through an examination of the periods of time which Wolfen allegedly sat 'alone' -- a study which Ari Kaplan and I had already begun in June 1998. This shows that from the time of Wolfen's arrival until the estimated time of Hunoldt's meeting with Ericsson, Wolfen sat 'alone' six times over a period of two years, in all three corpuses -- the last for two months in what should be the period immediately following Ericsson's encounter with Hunoldt.

If, as Hunoldt projects, Ericsson died sometime after their encounter in 1950, say December 1951 when the extended period of Cell II-57's lack of occupancy ended, then there is 'room' for another solitary Swedish prisoner to be brought to Vladimir. The fact that this did not happen until later, it would seem, reflects important changes wrought by the deaths of Stalin and, particularly Beria. If it can be established that Wolfen's usefulness was exploited as described with the three Swedes -- which is again a question of corpus cards and special lists or of a study of Wolfen's investigative and operational files by the authorities in good faith -- then Kalinski's report that Wolfen came into Vladimir with Wallenberg on a transport is strengthened.

For, as we know, Wolfen went out of Vladimir twice -- February 27, 1955 and January 3, 1956 -- before he was released October 13, 1956 -- 10 years before the end of his term.⁴² The dates of Wolfen's returns from Moscow are potentially also points for the arrival, or return, of Raoul Wallenberg to Vladimir. As Wolfen's record shows only his return from Butyrka Prison, we can only project as follows: Given the length of time Wolfen was away, he could have been sent further to the East, then returned by transport via Butyrka -- acting as an escort/informant, a scenario I would project for the 1955 period. In such a case, they most likely would have passed through Butyrka Transit Prison. However, these dates for coming and going could also indicate calls to Moscow for discussions or negotiations for Wolfen, as for Wallenberg, thus in some capacity making use of Wolfen's language abilities. Alternatively, Wallenberg could have been sent for medical diagnosis or treatment with Wolfen part of the return transport to ease the transition.

The dates of Wolfen's returns to Vladimir are 4/2/55 and 4/20/56. In the former instance, there is some ambiguity as to where Wolfen sat -- II-15 or III-59, but in either cell it would appear that he was 'alone.' The latter instance, January 3 - April 20, 1956 -- as we know -- coincides with the Prime Minister Tag Ehrlander's visit to the USSR where Wolfen's expertise could prove useful in its own right. It could also be an indication of Raoul Wallenberg being held in Moscow for 'safe-keeping' during that time -- or to present him, should the need arise.

⁴¹ Meaning that two Swedes sat together in one cell as more or less permanent mates, while the third -- who is probably Ericsson was alone. The presence of Wolfen from time to time would break the isolation and could conceivably provide new information.

⁴² The Russian's answers to my Preliminary Report of November 30, 1998 state that Wolfen was given a 20 year sentence for espionage which is confirmed by his Vladimir card. The count begins from July 20, 1946 and should have ended in 1966. Instead he was released October 13, 1956.

This logical hypothesis can be readily tested by examining the records for OSO/Moscow for the period June 20 1947 to May 29, 1948 and, simultaneously, the records of the Prison Directorate and Department A for preparing the transport orders and "naryads" for sending such prisoners to Vladimir Prison. At the same time, a study comparable to the one we have prepared so far on the Vladimir kartoteka for July 1947, sample of which has been produced by Dr. Makinen, would indicate if there are any case or registration numbers missing in the sequence to indicate 'exceptional case' prisoner or prisoners for the relevant periods in 1948.

Final "Words of Wisdom"

The application I have presented in the section on Numbered Prisoners 14, 16-20 above is logical. It is not speculative in the sense that these findings were built out of and continue to catalyze real data at our disposal in the determination of Wallenberg's fate. The addition of the three Swedes in Vladimir only reinforces my original findings in my reports "No Time to Mourn" and "Liquidatsia" presented to the Swedish Government in 2000 and 2001 respectively. The questions which logically attend them by being true to the consistency of the data are becoming increasing in number and all the more specific in time and place. If the Russian side were to cooperate fully at this point, we could go very deep both to separate the trails of different Swedes and to unearth the 'real Raoul' and his fate.

In short, I believe it is at this point and concerning these details that we could shift from our wilderness wanderings to the advanced state of research. This depends however, as our search has always depended, upon having access on both the Russian and Swedish sides to complete data, which includes the most basic data of registries and transports, MGB not excluded, as well as the identification of this specific series of numbered prisoners and of specific cells at Vladimir at definite points in time. The data we require, with the exception of questions regarding Wolfen, is of neither an investigative nor operational nature. It makes maximum use of the most basic features of a prisoner's movements and rest. Not to press for this kind of information and not to give it is, to my mind, an expression of unwillingness "to know" -- or to let the world know -- by proceeding further.

If, on the other hand, I am given a 'full deck of cards' in terms of the **complete sightings** that exist for this case; if blessed with **full cooperation** based on the fact that we no longer are seeking a "**ghost**" everywhere but a number of real Swedish individuals who fit the profile and who also disappeared and/or of prisoners who could be Wallenberg and related cases under another name – and if I am allowed to **pursue this in an organized and synergetic way with respect for the process and not premature judgment of the results**: we not only can do this – we will.

Respectfully submitted,

Susan Ellen Mesinai

New York City
April 4, 2002.

Göran Rydeberg

INK. UTRIKESDEP.		
B.A.N. 98/003		
2002-04-12		
AVD.	Gr	
P	2	Eu ¹

BEGÄRAN ATT FÅ TA DEL AV ALLMÄN HANDLING**Beslut**

Säkerhetspolisen bifaller Din begäran genom att meddela att Vilmos Böhm ej förekommer med egna registreringar i Säkerhetspolisens akter eller register.

Begäran

Du har hos genom Harald Hamrin vid Utrikesdepartementet begärt att få tillstånd att få ta del av uppgifter rörande exilungraren Vilmos Böhm som var bosatt i Sverige under åren 1920-47.

Du har tidigare beviljats tillstånd att ta del av Raoul Wallenbergs personakt.

Peter Waldenström
Polisintendent

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

TELEFAX

Sid. 1 (4)

2002-04-15

Dnr 220 ✓

Handl: Mats Foyer

INOM UTRIKESDEP.		
2002-04-15		
P	2	Eu

UTRIKESDEPARTEMENTET

För: EC (Magnusson, Hamrin)

Raoul Wallenberg - ryskt svar om nummerfångar
(1 bil.)

Bifogat insänds note (försedd med ambassadens översättning) från ryska utrikesministeriet med svar på vår begäran om ytterligare ansträngningar från rysk sida för att fastställa identiteten för tre nummerfångar, 14, 19 och 20, som omnämnts bl a i den svenska officiella rapporten om Raoul Wallenberg.

Begäran framställdes under Hans Magnussons samtal med Vladimir Vinogradov, FSB, i Moskva den 29 januari 2002 och upprepades i ambassadens note 38/02 av den 8 februari i år.

Som framgår av svaret har endast en av de tre nummerfångarna, nr 14, identifierats.

HIRDMAN

Postadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60
119 590 MOSKVABesöksadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60Telefon
(095) 937 92 00
(502) 937 92 00Telefax
(095) 937 92 02
(095) 937 92 03 (viseringssvd)
(095) 937 92 04 (handelsavd)Telex
64-413 410

МИНИСТЕРСТВО
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

№ 2945 / 2ед

MF

INK. AMB. MOSKVA		
D. pr. 12:14/94		
2002-04-10		
AVD. R	GR. 18	MAL. R. N.

Министерство Иностранных Дел Российской Федерации свидетельствует свое уважение Посольству Швеции в Российской Федерации и, ссылаясь на ноту Посольства № 38/02 от 8 февраля 2002 года, имеет честь сообщить, что в результате повторной тщательной проверки, проведенной ФСБ России по сохранившимся документальным материалам внутренней и Лефортовской тюрем (алфавитные журналы регистрации заключенных, книги учета прибытия и убытия заключенных, дела о происшествиях в тюрьмах и содержании заключенных в карцере, квитанции на вещи и ценности, описи личных дел заключенных и др.), новых данных об интересующих Шведскую Сторону номерных заключенных не выявлено.

В документе за 1959 год о передаче личных дел заключенных из следственного изолятора (внутренняя тюрьма) в Лефортовскую тюрьму под № 14 значится Хацинский Иосиф Антонович (дело заведено в 1945 г.).
Других сведений нет.

ПОСОЛЬСТВО ШВЕЦИИ

г. Москва

2

Министерство пользуется случаем, чтобы
возобновить Посольству уверения в своем высоком
уважении.

Москва, "09" апреля 2002 года

SVERIGES AMBASSAD
Moskva
Christina Johannesson

ÖVERSÄTTNING
2002-04-15

Översättning från ryska

**RYSKA FEDERATIONENS
UTRIKESMINISTERIUM**

nr 2975/2ED

**TILL SVERIGES AMBASSAD
Moskva**

Ryska Federationens Utrikesministerium betygar Sveriges ambassad i Ryska Federationen sin aktning och har med hänvisning till ambassadens note nr 38/02 av den 8 februari 2002 äran meddela följande.

Rysslands Föderala säkerhetstjänst (FSB) har genomfört en upprepad noggrann undersökning av de dokument som bevarats från Lefortovos interna och externa fängelser (alfabetiska registerjournaler över fångarna, registerböcker över inkommande och utgående fångar, ärenden om incidenter i fängelserna och placering av fångar i isoleringscell, kvitton på tillhörigheter och värdesaker, förteckningar över personakter på fångarna o.s.v.), och några nya uppgifter om de nummerfångar som är av intresse för den svenska sidan har inte påträffats.

I dokumentet från 1959 om överlämnandet av personakter på fångar från häktet (det inre fängelset) till Lefortovo-fängelset står Josif Antonovitj Chatsinskij som nr 14 (akten upprättad 1945). Några andra uppgifter finns inte.

Ministeriet begagnar tillfället att ånyo försäkra ambassaden om sin högaktning.

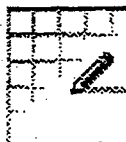
Moskva den 9 april 2002

/stämpel/

ⓧ Susan Ellen Mesinai
New York, N.Y., USA
Fax 001-212-6457495

Wallenberg's

123/001
P 2 Eu 1

Hans Magnusson, HD/EC
2002-05-03 17:29

(EC)

[aa/w]

To: ⓧ Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com>
cc: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK

Subject: Re: Amended/Corrected Report

Dear Susan,

This is the definitive, revised version of my reply to you.

I have now had the opportunity to read your amended preliminary report on follow-up of the Wallenberg investigation. It is a respectable effort to summarize where you and we stand, including on the issue of what you call the "alternative Swedes". For me, with the background I have acquired in the working group, it was possible to follow your line of reasoning and your logics in most respects. For newcomers, like Mr Hamrin, it is much more difficult. Still, on many points, I feel a considerable uncertainty about how to proceed, and to establish exactly what is worthwhile to follow-up. For this reason, I think it would be a good idea to let the professional researchers on our reference panel take a look at your proposal. Furthermore, I would be on much safer ground if we somehow could have an expert opinion from our friends in Memorial, if that could be arranged. But that is for you to decide. A third, and very important comment, is that you should be much more careful and exact when it comes to quotations and constructing theories built on more or less flawed testimonies.

Now, some further, more detailed comments.

1. I think you exaggerate when you say that eyewitness sightings for the past thirty years were not available during the existence of the Working group. They were available (although not everyone saw all of them then), and a number of them were fed into the work or raised in other ways.
2. On page two you write that "there is now a widening public perception that the evidence turned over... is proof that some portion of Wallenberg's personal and archival investigation file must exist." I do not agree that it constitutes proof. You can have that conviction but it could, in my view, be exactly the way the Russians have told us. We simply don't know for sure. I also think you pay too much attention to the debit/credit accounts.
3. The statement that you "have been the first to make successful use of the empty or unidentified spaces as a working tool" is too early to corroborate in an affirmative way. I do agree it is an intriguing and interesting technique (in the absence of more reliable) but the final verdict will have to wait.
4. What you write at the bottom on page 4 ("...when too many reports were discounted by skeptical officials...") is too simplistic and does not do justice to the more complex situation, while I do admit there were many mistakes and also perhaps hasty conclusions. But let us remember that those were different times. The international situation was different, the atmosphere was different and the way of thinking was different.
5. On page 5 it seems you have forgotten at least one more concerted and serious approach by Sweden to the Soviet authorities after 1956/57, i.e. in 1959 when Sweden presented a number of testimonies concerning Vladimir. That failed however. For anyone with an understanding of the Soviet system it is obvious that new demarches on the basis of testimonies available later, would have failed (as they did concerning Nanna/Swartz and a few more). The Vladimir presentation in 1959 should be available on the CD Rom but I will see if we can send the material to you.

I would also like to point out that during the time of the working group, and before you became a more regularly present independent expert, I handed over four binders/files with selected testimonies covering several decades to the Russians.

W

6. Page 7 (and other places). Regardless of how we choose to evaluate testimonies from different periods there is no doubt that the testimonies from Moscow prisons relating to the period 1945-47 are much richer in detail and substance than almost all that were received for later periods. This was also established by the most respectable Swedish legal authorities. Now, I admit there may be objective reasons for this: it is easier to collect and recollect many details about a person when you are able to maintain contact with him over a considerable time than when you meet him briefly in a camp or during a transport. Still I think we should admit this difference in character, and I am not sure I agree with you when you say that witnesses from Inta or Verchne-Uralsk are "quantitatively" (?) as valid as those of the primary witnesses in Moscow prisons...

7. Page 8: "... a Russian Military historian gave the number of missing Swedes, as I believe, 110." I can't recall such a statement. At least, there was never talk about "missing Swedes". If we talked about Swedes, we had in mind persons of Swedish nationality (90% of them being from Finland or the Baltic states) who had been prisoners of war.

8. On the Three Swedes we have already had an exchange of messages with Susanne; I think we have demonstrated that it can be boiled down to one Swede, the Ericsson mentioned by Hunoldt. We have still not managed to find more information on him.

9. Page 11. You write "...we think Wallenberg became Prisoner No 7 under investigation". You still maintain this belief which must be based on a misunderstanding. We have found no support for this claim. Solovov talked about the parcel relating to the prisoner No 7, but it is most likely that he referred to the cell number (which fits). The prisoner number 7 at the time has been identified as a Russian.

On the same page you write about the testimony of "ZAD". Here I must make a general comment. In order to claim credibility you must, as a minimum, quote correctly from various testimonies. Harald and I have not had the time to do that for all the cases you mention, but Harald checked one at random, which happened to be this one, and he found out that you have not quoted correctly: The main points of his testimony are the following:

- The first time Zad came into contact with the name Wallenberg was in June 1945, in Lubyanka, where he saw the following inscription on the wall of his cell: "Hier wurde von general Serov der Schwede Wallenberg von Budapest Umgebracht"

- Coming back from a camp to Lubyanka in August the same year Zad ended up in a cell together with two men, one being a Ukrainian from Poland (Holovko), the other being RW (despite the fact that he earlier had seen the abovementioned inscription!). Zad then gives a number of details about the situation in the cell (for RW) and claims that all three were personally interrogated by Serov.

- In the autumn of 1947 Zad was again called to interrogation in Lubyanka (after staying almost two years in a camp). This time he did not meet RW, but on basis of information from other prisoners, he considered that RW was still alive.

- in 1948 Zad was brought to the camp Morschansk, where he met a Hungarian Jew, Simon Kati, who claimed that she had seen RW in Lubyanka and heard him shout in the corridor outside her cell. She believed that RW, at about this time, was executed on the orders of Serov.

So you see, this is a different and quite more contradictory report than your brief quotation. Furthermore you have to consider to what extent it fits with the documentary facts we have about RW, first of all in June 1945, when RW was in Lefortovo, not in Lubyanka.

You must see to it that there are not similar mistakes in all the other "facts" you give.

10. With the reasoning you have on top of page 12 (about another "Wallenberg") I think you seriously undermine what you want to achieve generally. Such kinds of theories are simply not worth being taken seriously.

11. Page 13 ("...") I return to the question of why the Swedish Government did not continue to present the evidence..."). As I told you above we did, in 1959. Your reasoning later in that paragraph does not merit being taken seriously either.

12. The reference on page 16 to Swedish specialists being utilized from 1936 was new to me. We know that some Swedish engineers and other specialists, mostly Communist enthusiasts let themselves be recruited for work in the Soviet Union. A famous group are the so-called Kiruna Swedes who have been researched rather thoroughly lately. The reference could be to them.

13. Page 17("The fact that R W was a trained architect would further support the possibility that he was also assigned to that detail..."). You let yourself be carried too far! In my view, the fact that RW was a trained architect(as he was also a number of other things) does not lend itself to or support any such conclusion. It is better to stick to the facts - you have plenty of interesting facts.

14. Page 19, last paragraph(..."one may assume that lack of proper security is a motive..."). Once more this is only speculation, although a bit more permissible than the one mentioned above.

15. page 20. 1946 -Shulgin's sighting referred to 1947, didn't it?

Page 22, first paragraph. I think you characterize the UD handling of eyewitness reports a bit unfairly(although some criticism is understandable). On the whole, a remarkable amount of work and effort went into searching for witnesses and carrying out hundreds of interviews. At regular intervals there were attempts to evaluate them in a more systematic manner(1956, 1959 and in the early 80's-Rune Nyström - to take a few examples). Many of the testimonies were taken quite seriously, even in the 70's and the 80's.

16. Page 23: We know of no other Swedish diplomat than RW to have been arrested in Budapest and brought to Moscow!

I think you can calmly rule out that there was any third Wallenberg of the actual family ever in the Soviet Union.

17. Page 24. Where does Remenyi support what you claim?

Well, Susan, these are some of my comments. I haven't touched on all question marks I have.

I will send you shortly all of our correspondence with the Russians on numbered prisoners. We will also make a follow-up on their latest reply of the Russian side.

Finally, I am afraid we will not be able to assign a counterpart to you the way you would like. I can however inform you that Stefan Gullgren will be posted in Moscow from September, where he will succeed Mats Foyer. So a part of his job will also be about RW.

Best regards

Hans

3.

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-04-04 22:51:03

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-04-04 22:51:03

To: hans.magnusson@foreign.ministry.se
cc:
Subject: Amended/Corrected Report

Dear Hans. Attached please find my amended Preliminary Report. I have corrected the typos or language, but I have also added an important discussion at the end on the Numbered Prisoners 14, 16-20 as pertains to the three Swedes reportedly sent to Vladimir. This includes very simple and precise instructions as to how this logical deduction could be verified in short order. It goes without saying that it challenges the Russians' version of things, but I think could be particularly useful to us. I would also like to inform you that to date only you and Harald Hamrin have had access to this preliminary study, but starting next week I will widen the circles on a need to know basis. With best wishes, Susan PS. Holiday ends tonight. Amended Prisoner File list to follow still.

Get your FREE download of MSN Explorer at <http://explorer.msn.com/intl.asp>.

- prelim2.doc

\$RFC822.em

See/lu

PRELIMINARY REPORT:
FOLLOW-UP WALLENBERG INVESTIGATION

Susan Ellen Mesinai

I. INTRODUCTION:

In her analysis of the various official and independent investigations into the fate of Raoul Wallenberg in the The New York Review of Books¹, Soviet expert Dr. Amy Knight's concluded with my statement: *"If one places one's ear to the ground and listens, one will understand ...that there is too much insistence, and has been over time, that there is 'nothing to be found' and that this case is now 'history' – when in fact the real investigation has barely begun."*

On the negative side, the reasons for making such a statement remain the same as they were in January 2001 when our reports were first presented to the international community. In spite of the remarkable degree of cooperation shown by the Russian side, fundamental registries and files have yet to be produced that would provide clear-cut yes/no answers to evaluate reports of Raoul Wallenberg in the Soviet Gulag.² Although we were able to identify with precision the numbered sentenced prisoners who might have been Wallenberg, his driver or a fellow Hungarian – or 'unoccupied cells' which correspond to eyewitness reports of Wallenberg in Vladimir Prison's corpus 2 – the Russians' failure to identify those numbers or occupants and/or to produce the relevant registries, isolation lists, or corpus cards has essentially blocked the most direct course on our side to determining Wallenberg's fate.

The fact that the eyewitness sightings for the past thirty years, classified in Sweden, were not available during the existence of the Working Group was also a handicap which limited the investigation to a 'beginning phase.' Without access to either these Russian or Swedish sets of documents, my independent work from 1997-2000 was not only confined to 1945-1970, but remained inconclusive within that time period. As a result my interim report focused on the more substantiated question of *Liquidatsia* – i.e., Death or Disappearance in 1947 – rather than the collective results of verified eyewitness testimonies even though this was my primary objective in pursuing this work. This ongoing verification, strengthened by evidence provided by the transport and medical investigations, was reserved for the Follow Up Phase. All requests for prisoner files or proposals I have made to the Swedish Government to be presented to the Russian side

¹ September 2001, Pages 47-51.

² Our first request remains the Butyrka Prison incoming registry for the period March 30/31 to April 5, 1950 when the prisoners who sat with Raoul Wallenberg or Vilmos Langfelder, 1945-1947, were sent from Lefortovo or Lubyanka to begin their pre-sentencing stage of interrogations under the jurisdiction of the Second Main Directorate.

over the past year relate to these objectives and/or are part of the follow-up for Dr. Makinen/Ari Kaplan or my methods of live and archival search into the fate of Raoul Wallenberg.

Before launching on this follow-up on-site search in Russia, however, it is necessary to acquaint both governments with some of the findings of the past year. The testimonies discussed herein represent about 85% of the 1945-1970 eyewitness reports and an unknown percentage of those from the 1971-Present recently declassified time period. They provide a sufficient sample to show why a more directed, systematic and synergetic approach is necessary to resolving the Wallenberg case and that of other Swedes 'lost in the Gulag.'

An Objective Pursuit

On the positive side, however, there is much to be said for the independent work that has emerged over the past year, building upon the very important discoveries which were made during the existence of the Swedish-Russian Working Group and in preparation for the eyewitness, transport and medical studies. We are at a critical crossroads for it is only now that we can begin to launch a truly objective investigation, one which – if handled correctly and with the proper cooperation – could come to fruition in a short amount of time. That such an objective, cooperative approach is now possible I attribute to the following factors:

1. The various analyses under the aegis of the Swedish-Russian Working Group which have laid the foundation, or grid, for evaluating any and all claims regarding sightings of Raoul Wallenberg, whether they come from the side of the authorities or of former prisoners. Through extensive hard work and documentation we have established a context – so that any eyewitness report or official claim can be measured against the norm and/or exception in prison procedures and regulations of that time. As this work also clarified how key decisions related to the disappearance or execution of an important prisoner were carried out by the highest collective level of leadership, we are all the more confident that there exists a paper trail both for the decision-making process and the carrying out of the final order.

There is now a widening public perception that the evidence turned over by the Soviets/Russians³ is proof that some portion of Wallenberg's personal and archival investigation file must exist. Through my analysis related to the issue of possessions, we face also the question of a prisoner's debit/credit accounts as another important portion of Wallenberg's paper trail, at least until 1989 when his currency was returned to the next of kin. Should any of our work in the forthcoming follow up investigation establish the place of death – we will need to consult the regional death registries as well.

³ For example, the Smoltsov Document released with the Gromyko Memorandum in 1957 or the return of Wallenberg's papers, identification card and currencies handed over to the next of kin in 1989.

specific sightings in the early Sixties, such as the Svartz/Myasnikov controversy and the recently uncovered de Jaeger/Reydon testimony about a prisoner receiving 'special treatment' across the hall from them in 1962 whom they believe to be Swedish. These will be implemented when Ari Kaplan and I can schedule a trip to Moscow. (In the meantime I have made a trip to Chicago and had several meetings with Ari Kaplan at ARK Project expense to further the new phase of the work.)

The 'bottom line' for laying the foundation to evaluate the sightings and other reports is that we, the independents, have been the first to make successful use of the 'empty' or 'unidentified spaces' as a working tool. By gathering sufficient data and organizing it in such a way that we were able to work the vacancies which noted an 'exceptional prisoner' against the norm, we have greatly narrowed the gap which has kept us from the truth of Wallenberg's fate. We have gone far – but not far enough. Further follow-up will narrow this even more, but ultimately the final result continues to depend in very precise ways on Russian cooperation.

2. For the first time in 57 years all the eyewitness sightings of the 1945-1970 time period to be found on the Utrikesdepartementet CD rams or produced by the independents – are being systematized into one coherent system. First, they are being entered into a computer data base to cluster in time and place, so that the patterns of movement and standstill of the prisoner or prisoners believed to be Wallenberg emerge more clearly. What on the surface has appeared as scattered or random sightings – more a reflection of their handling than their truth – may now prove to be a long-overlooked sighting by many related and unrelated eyewitnesses.⁶ This shows us which sightings to target and also enables us to define the most straightforward steps for determining the identity of the prisoner in question. Secondly, each report is being considered as part of a synergy – in depth on its own merits, in relation to our knowledge of the Gulag system, and in relation to the other sightings. This more scientific approach is very different than the investigation carried out during the Cold War period when too many reports were discounted by skeptical officials in the West with little-to-no knowledge of the Gulag whose only criteria were the personal impression given by the witness and/or how the Wallenberg case overall effected Swedish/Soviet policy considerations. To my view, this contributed to the great emphasis on making an icon out of Raoul Wallenberg the humanitarian while ignoring the signals sent to his Government that he was still in

⁶ These instances are, at present, reports of Wallenbergs ongoing presence in Lubyanka from 1948-1949 (which could imply that he remained in Moscow and was sentenced at approximately the same time as others in his original contingent, namely in 1951-52); interrogations for a period of time in Lwow, Kiev and possibly Leningrad, for which we have three or more reports, the date ranging from 1947 to 1948, which could correspond to the period when Wallenbergs whereabouts are unknown, either before or after the alleged death date of 1947; a number of reports of Wallenberg and/or a Swede in Inta, Abez, Vorkuta, Khalymer-Yu (all of which fall within the same general region) from 1947 until 1952; the report of the Bratsk Poles which resonates with other reports from the Taishet, Ozerny, Amur/Khalymer Yu regions; three to five credible reports of Wallenberg in Verchne-Uralsk isolation prison, 1952-1954; and a number of new reports of Wallenberg in Vladimir Prison 1954, and in the early Sixties.

captivity and requiring help.

Running an Investigation from both a Practical and Political Perspective

In my speech "Only One Truth", presented to the U. S. Congressional International Relations Committee, the Congressional Human Rights Caucus and the American Jewish Committee in Washington on February 13, 2002, I made the following point: *"What is tragic is that no further attempts were made to cluster the eyewitness reports and present them as evidence – after the initial success in 1955/56,"* leading to the Gromyko Memorandum. *For the reversal of the Vishinsky Memorandum of 1947 (which claimed that Wallenberg was not to be found on Soviet territory) in favor of the Gromyko came about precisely because returning prisoners of war who sat with Wallenberg and his colleague, Vilmos Langfelder, confirmed each other's accounts. This occurred during one of the most critical phases of the Cold War. Still the Swedish government submitted these testimonies and the Soviets realized they were of such strength, they would have to amend their position.* Were these the only testimonies regarding Wallenberg that reinforced and confirmed each other? By no means, as we will see in the tables in Part III below. Nor, if the handling of the sightings had been systematic with recognition of their judicial importance, would a computer have been necessary to show that a number of unrelated witnesses (diverse sources) have seen a prisoner they believe to be Wallenberg in the same time and place or region. So why wasn't an effort made to continue to build and act upon the body of evidence pointing to Wallenberg alive in the Soviet Gulag? Why give up in a position of strength?

The Handling of Evidence

For this, or any investigation to work effectively, it is essential that the investigator have at her disposal the full body of testimonies, a 'full deck of cards'. With this as a first step, the essential and relevant facts are then placed into a straightforward, yet synergetic system that strips the sightings and the summaries regarding them of speculation, interpretation or 'invented explanations.' The evidence has not been treated this way in the past – in part because the reports were often so fragmentary their value was elusive, especially when isolated one report from the next. As long as each eyewitness report is kept in a vacuum – written down and filed away without any expert's analysis, and especially without placing it in the context of the system and other reports – the process will be as it is even now, slow-moving and relatively inert.

This report will show some of the focal points that have emerged in my study from the 1945-1970 time period. (See Part III. CLUSTERS AND CONFLICTS). The lack of testimonies from the 1971-2001 time period – invaluable information that could eliminate and clarify Wallenberg's paper trail extending into the present era by bringing the later sightings to bear against earlier conflicts in movement – is again slowing down the results. My goal is a report that goes into the late Eighties – or beyond, if that is appropriate to the actual facts of Raoul Wallenberg's captivity in the Soviet Union. This

means simply that no sighting will be overlooked because of its 'late date' any more than it should have been because the witness was reported to have seen Wallenberg or a Swede sometime after July 1947.

I must also add that preparing these sightings to be included in the system has been time consuming. It is not enough to repeat what is written on the page or pass a testimony on without question. In many cases, errors have been made not only as a result of the witness' memory but by officials compiling several versions of the same report, so that details like date, corpus, cell number begin to differ from each other.⁷ Not only does this confuse later investigators, but the witness' credibility is diminished almost immediately when it seems that he or she is stating one thing one day and something else tomorrow. In certain instances it can be shown that this is not the result of the eyewitness' uncertainty about the facts but of those handling their testimonies altering them slightly through successive summaries.

Certainly, in retrospect and out of context, the witness will be the one blamed for the error— not the official who wrote down the report. The end result of such summaries is that the facts have been essentially disassociated from the most crucial points of information in the original transcripts. The classic example of this is the report that 26/28 Sebastapolsky Prospekt, a standard medical institutional facility of the 70s with several floors and a hospital industrial elevator where Albert Hollosy claims to have seen Wallenberg in a locked ward on an upper floor in the Spring of 1981, was a 'small house.' But these divergences exist everywhere in the material at hand — which necessitates the careful review of each report for the resolution of such contradictions. To one who knows the system, and the place — some of these divergences stand out quite readily because of the logic of the system. (Fortunately, also, through the Vladimir Corpus 2 computer system and my work in the prisoner files, we now have enough data at our disposal to correct essential factors like cell numbers or periods of occupancy so that we can proceed independent of what has been written down by those who interviewed them but could not make sufficient sense of the facts.)

While we can attribute these mistakes to confusion on the part of the unknowing official in the West — the fact remains that the failure to cluster the sightings and submit them as a body of evidence has had tragic consequences for Raoul Wallenberg and other Swedes in captivity. This will become very apparent when, in a few months, the inter-related eyewitness testimonies (1945- 2001) stand on their own as a body of evidence, in most instances, against the alleged 1947 death date. They will show that much of the mystery can be, and could have been, resolved by taking very basic steps. At this point, lack of requisite action by those responsible

⁷ Another common mistake is the confusion in wording which fails to distinguish between the date that the report was made from one witness to another as opposed to the date of the original sighting. (For example, a sentence that reads "The witness told me he saw Wallenberg walking in the corridor in 1954, would appear to mean that Wallenberg walked in the corridor at that time, when in fact the secondary witness is giving the date when he was told by the source of his encounter with Wallenberg.

for Wallenberg's return — when acting on the evidence could have made a critical difference to Wallenberg's freedom — will become a historical fact. This cannot be confined to the 1945-47 period, or blamed on Soderblum alone. Unless it can be proven that from an early point the Government of Sweden was privileged to 'verified knowledge' that justified their failure to respond, the fact that no effort was made to inter-relate the eyewitness testimonies and present them to the Soviet Government or international courts of law speaks for itself.

The question will then be asked whether this 'isolation' of reports was a deliberate attempt to devalue the eyewitness testimonies. As I have noted in "Only One Truth", this could have been a conscious or unconscious response to the strategy set into motion by the Gromyko Memorandum which states, without proof, that a man named 'Wallenberg' died in his cell in Lubyanka in 1947. For no sighting alone, no witness, could withstand the impact of an official response from the Soviet Government. Any witness coming forth after escaping or being repatriated to the West would have to prove that the Soviet Government was lying, impossible without access to the kind of documentation we are only beginning to study now.⁸ In spite of the psychological challenges generated by the Soviet denial, the report of two or more unrelated witnesses — in many cases three to five — of Wallenberg in Inta or Verchne-Uralsk, are quantitatively as valid as those of the primary witnesses (Richter, Loyda, Pelkonen, Huber, Hille, Kitschman) who stated that they sat with Wallenberg and Langfelder in Moscow prisons in 1945 or carried on wall tapping communications until early 1947. Like the many reports of Wallenberg still in Lubyanka/Lefortovo and/or Butyrka in late 1947, 1948 to 1952, they should have been addressed. The fact that the Soviets seemingly refused to reopen discussions — other than to foster a debate between Doctors Svartz and Myasnikow — did not help.

As we are now at a time of improved cooperation, I have tried to establish as many of these clusters as possible before beginning our pilot with the Russian archivists — so neither side need waste precious time and resources but can concentrate on the fulfillment of a prepared list of specific requests. This I hope will eliminate or greatly reduce the need to keep coming back to the Russian authorities to complete this work. (See Pages and attached).

3. The third factor contributing to the objectivity of the current investigation is

⁸ The only exception to this was the defection of an investigator — an Eastern European nation's "Beria man" — in relation to yet another 'disappearance.' With the execution of Beria, Dekanozov and others in 1953, this investigator who was stationed in Poland packed his briefcase and surrendered to the Americans in Berlin. The investigator, as the person in charge of the case, provided the authorities with every detail of the American prisoner's capture, the charges against him, his health and whereabouts up to the point of his recent defection. No such investigator came forth in Wallenberg's case — which could be as much an indication of the investigator's fate as of Wallenberg. (See, for example, the testimony of Karolyi Remenyi).

⁹ Susanne Berger will be preparing a report of her own separately from my work which was born

Susanne Berger's study of what I refer to as "Anonymous or Alternative Swedes." In a Working Group Meeting in the early phase, a Russian military historian gave the number of missing Swedes as, I believe, 110 – a surprisingly high account if we compare it with the existing list. Here, for example, the independent investigators are operating at a disadvantage when they proceed with the premise that the only Swedish diplomat with Red Cross connections involved in rescue work arrested in Eastern Europe and missing in the Soviet Gulag is Raoul Wallenberg. Ludwig Hunoldt's testimony that sometime after his arrival in Vladimir prison in January 1950, he shared cell 57 in Corpus II with a Swede named Ericsson (who had a wife in Upssala and who could not understand how he, as the citizen of a neutral country, should be detained) puts a very different slant on our search. For Ericsson, according to Hunoldt, had been arrested in the fall of 1944 in either Sofia or Bucharest¹⁰ together with two other Swedes who were also supposed to be in Vladimir at that point. Hunoldt remembered that Ericsson told him that the three had worked for an organization affiliated with the Red Cross and had the task of handling the German diplomatic Legations in the Balkans (mit der Abwicklung der deutschen Gesandtschaften betreut). In connection with these activities, they were arrested by the Soviets and taken to Lubyanka, sentenced in 1948 or 1949 to a term of 25 years for espionage and sent to Vladimir. By Hunoldt's estimation, Ericsson was on the verge of death in 1950.¹¹ Neither Hunoldt's card nor that of Ericsson were found by Dr. Makinen for his Corpus 2 selection.¹² However, it should be of interest to the Swedish Government that from January 6, 1950 until December 3, 1951 Cell II-57 remained 'unoccupied.'

In addition to Hunoldt's report on these three Swedes¹³, there are reports of one – and

specifically out of my research on the Wallenberg case, including eyewitness testimonies. Hers will include other Swedes known to have been in the Gulag; as well as those on the Government list.

¹⁰ The text also says Budapest which is historically improbable as it was not occupied by Soviet troops in the Fall of 1944.

¹¹ One might consider some of the reports by Kalinski and others of Wallenberg dying in the early Fifties in Vladimir or in Gorky Internal Prison. These may have been based on the description of a secret Swedish prisoner, presumed to be Wallenberg, but ineffect any of these three prisoners. It should be noted that the only other statement of Wallenberg in Vladimir in 1950 came from Bruveris in the name of Shulgin. Here we must ask if the information should read that Bruveris was told by Shulgin in 1950 that Wallenberg was in Vladimir, or if Wallenberg was in Vladimir in 1950 (or both).

¹² These prisoners are among a group, some of whom were actually repatriated, who stated they had been held at Vladimir but whose cards were never found. (This list is attached to this Report as Appendix X).

¹³ According to the testimony of the architect Karl Kosch who sat with them and the numbered prisoner Meiner in quarantine, these three prisoners were brought to Moscow via Krasnogorsk.

¹⁴ See, for example, Fredrick Bayer reported a conversation with a Tank Cdr., Lt. Helmut (Last Name Unknown) who had later been working for the Americans in Leipzig. Helmut claimed that he had shared a cell with Wallenberg when he received the charges against him in 1948 and was forced to sign. Bayer's further testimony alludes to a group of three official looking young men returning from Shatsk (Ryazan Region) with their steamer trunks. In this case, there is no certainty that they are Swedes -because Bayer

perhaps two other trios of Swedes.¹⁴ The latter did not seem to have undergone interrogation in Moscow, from which we can presume that they sent directly to the East, possibly by plane, and sentenced regionally.¹⁵ In addition there is a report from Vorkuta of three Swedes, at least two of whom were reportedly air force officers. Tamvelius' report from Inta regarding his encounter with a lone Swede in the Fall of 1947, whom he claimed was named something akin to "Raul Wallberg", refers also to a group of twelve Swedes who were part of a 'common case.' Tamvelius had told a number of his fellow prisoners of war about these thirteen Swedes while together in camp.

There exist also a number of reports of encounters with single Swedes, including at least one journalist in Vorkuta. Perhaps because of the publicity surrounding the case in the West and even in the USSR, the witnesses themselves may believe the Swede they have encountered to be Raoul Wallenberg. In addition to this, there are reports of a man – of whatever nationality – who was wealthy and traveled under the name of Van den Berg or the equivalent.¹⁶ Clarifying the movements of this Baron is necessary to determine if he is the same man – or different from – the Van den berg described by Vorobyov-Vorobei when he told Marvin Makinen in August 1963 that Kruminsh "*sat with all the important prisoners. He sat with Powers, he sat with you Marvin, and he sat with the Swedish prisoner 'Van den berg.'*"¹⁷

The discovery and partial identification of the "alternative Swedes" whose profiles are similar to that of Wallenberg enables us to now be more objective in our study. Previously, if a prisoner had a name close to that of Wallenberg, this added considerable weight to the testimony, at least if one believed that this referred only to Raoul Wallenberg. In this light, the request to the Russians for a) their list of Swedes taken and/or lost in the Gulag; and b) for any prisoners whose name is or resembles that of Wallenberg – (such as Van den berg) – has considerably more urgency. An important starting point would be any and all information on Rudolf Wallenberg, alleged to have died a prisoner in Vorkuta, whose presence there may have led to Michael Demesco's friend Helmut Schneider's statement: "*It was common knowledge that Wallenberg was in Vorkuta.*"¹⁸ Another such name is that

did not recognize their language – hence the statement "possibly three."

¹⁵ The Military archivists have emphasized that it is important for me to study the records of those who were sent into the USSR by plane. As effort must be made to identify any Swedes who were flown, as opposed to taken by train, from Central/Eastern Europe (the Danubian region).

¹⁶ Gerhard Leibnitz refers to a Baron von Vandenberg whom he meets in Vorkuta. Manfred refers to a Waldenberg and three Swedish officers (as opposed to officials).

¹⁷ Makinen/Kaplan, "Final Report to the Swedish-Russian Working Group," December 15, 2000. Page 35.

¹⁸ See the Ministry for Foreign Affairs, Sweden's Final Report for the Swedish-Russian Working Group, Page 177 where it states: *Thirdly, it has been noted that there were other prisoners called Wallenberg in the Gulag system; such as Rudolf Wallenberg, who died in Vorkuta.*"

of "Raul Wallenberger" who existed in the East, but whose language abilities did not match those of Raoul Wallenberg.¹⁹

It stands to reason, from the ideal perspective of full Swedish-Russian cooperation that both sides should provide lists, registration cards and, in the Soviet case, prisoner files so that we can reconstruct the time, place and movements of the various Swedes, especially those by the same or approximate name, enabling us in short order to confine our search to those testimonies which could in reality be Wallenberg.

In addition to those Swedes who are identifiable, we have reports for a number of anonymous missing Swedes – whose physical or biographical description help us to establish whether or not they are Wallenberg. In at least eight cases, we have reports referring to an official Swede affiliated either to a particular legation or Red Cross or both.²⁰ Traditionally presumed to be Raoul Wallenberg, these reports now may refer to at least three – and possibly six or seven other Swedes.²¹ It should be further noted that Vilmos Langfelder, according to Huber, presented himself as a 'Swedish diplomat' in 1945 – meaning that he claimed the right to evoke that immunity. To the best of our knowledge, Grossheim-Krisko (the center of the confusion around the Turin/Uibel versus Brugger testimonies regarding Wallenberg's presence in Vladimir) acknowledged himself as a former employee of the Swedish Legation's Sector B but did not push himself on others as a "Swedish diplomat."²² He also gave his 'name'. The Swedish government's interpretation that it was Grossheim-Krisko in the cell when Brugger tapped with Wallenberg, First Secretary of the Legation in Budapest does not hold because Grossheim-Krisko was freed in 1953, his presence in Soviet prisons 'no longer necessary' – whereas Brugger did not arrive in Vladimir until May of 1954.

¹⁹ Presented and to be discussed by Susanne Berger.

²⁰ These sightings include Kilianski (as opposed to Kalinski), Tamvelius, Pannwitz and Kalous in Inta, Hunoldt, Kosch, Spuller, and Klausch.

²¹ It also should be noted that in documenting reports of Swedes in various camps, I now have compiled a chart which shows camps that do not appear in Shifrin. In addition to those who reportedly arrived in the region around Taishet, the greater number are in different locations in Krasnoyarsk Krai. The recent report from Ludmilla A. Trunova of January 2001 regarding a Swede seen in a psychiatric facility in the Barnaul region in 1975 is of interest, because it is in that same heck of the woods. 'Where previously the sighting might be rejected because we know that Wallenberg was first in Moscow after his arrest while this official presumably had been there since his arrest in 1945, we now are in the potential position of considering and resolving two riddles at once if we consider the latter as an alternative Swede.' The same could be said of the report of Valentina Bulankina in relation to sightings from the Magadan and Hbarovsk Regions.

²² Grossheim-Krisko, a Norwegian-Russian dual national held as a foreign prisoner in strict isolation under the name Tomsen – the pseudonym assigned him by Per Anger – fooled his Soviet interrogators for over half a decade as to his true identity. His sentence was extended because of it, and yet he persisted in identifying himself as "Tomsen", his alias. Was he deliberately using the name by which he was known as an employee of the Swedish Legation in Budapest to German/Austrian prisoners in case they were released before him?

There are at least two reports of a Swede held secretly in Lubyanka, one in 1946 prior to the time period we think Wallenberg became Prisoner Number 7 *under investigation*²³ and the other in 1947-48.²⁴ In addition to this we have the pseudonymous testimony of 'ZAD' who claims to have shared a cell with Wallenberg and Holosko sometime between 1947 and 1949, also in Lubyanka or Lefortovo Prisons. 'ZAD' claims not only to have known Raoul Wallenberg by name, but that Wallenberg shouted it in the corridor when he was led away from their cell. We must also acknowledge a growing number of reports of a Swedish diplomat in Butyrka prison starting in 1945 and extending into the Fifties.

Sorting out these different cases, particularly with the help of both Russian and Swedish authorities, could do much to contribute to the objectivity of our investigation. In particular, the existence of such an anonymous, strictly isolated Swede in

²³Michael Demesco, during his detention in Lubyanka in 1946, told of a Swede who was being held under the jurisdiction of the 4th Directorate. This Swede was held secretly, not under his own name but a Russian pseudonym. This should be considered in light of the draft for the Gromyko Memorandum which stated that Raoul Wallenberg was held this way—which I had discounted because Wallenberg's name appears on his prisoner of war card and in registries at least until March 11, 1947. Who is the Swede to whom Demesco refers? Did Demesco mean to say '4th Department' instead of Directorate—i.e. Kartashov's department under whose jurisdiction Wallenberg was in 1946? Or did he have privileged information when he said the 4th Directorate, Sudhaplatov's 'liquidation' directorate. Alternatively, was there another Swede who came into Lubyanka prior to Wallenberg—most likely also arrested in Eastern Europe—who was held in secret from the beginning and never allowed to use his name? Did the arrest of this Swede in any way precipitate the arrest of Wallenberg? Was it this Swede, rather than Wallenberg, who died or was executed in 1947 or around that time? Did they have a similar name? In relation to this, it should be noted that Demesco stated that the man he believed to be Wallenberg was killed in 1949, not as a Swedish official but under his Russian pseudonym. He does not say where. This testimony is startling for a number of reasons. Demesco never left the USSR. As a stateless person who was considered an American, he was incarcerated four times and died himself there, separated from his Russian family. As he was adept at many languages and a dual national, Demesco had access both to Russian and foreign prisoners in prison and camps and therefore could gather his own information regarding the lives of other prisoners. It is of note that he does not repeat the testimony of his close friend Helmut Schneider who claimed that it was common knowledge that Wallenberg was in Vorkuta, but gives a report of his own.

²⁴ See the testimony of General Moser which states that a guard had told him that down the hall on the same floor three prisoners were being held in secret—one Swedish diplomat, one Bulgarian (questionable whether this is a diplomat from Bulgaria to another nation or, say, a Hungarian diplomat to Bulgaria such as Mikhail A. Jungert, who is said to have died in Vladimir in 1953). The third prisoner was a British intelligence agent, but again—given the Hungarian and Dutch 'British officers' such as Clement, van der Waals, Schandl, Pap and possibly Langfelder—we do not know if the person was actually British or serving that intelligence network. In this context, one should consider the report of von Maasburg to Otto Danielsson which states that in Cékis Castle, Hungary where von Maasburg was held prisoner by the Soviets in a cell for seventeen prisoners, he was joined by the British warrant officer Reginald Barrett who told him there was 'one Swedish diplomat, probably a Consul who either still was or had been in the Castle. While it is possible that Wallenberg had been held there in January when Barrett had already disappeared, by May 1945 Wallenberg was definitely in Moscow. Therefore the sighting was all-but-discounted on the basis of the documents shown us by the Russians, because we didn't know enough to take into account another possible Swedish 'diplomat.'

Lubyanka/Lefortovo is a challenge to the already complicated question of Raoul Wallenberg's disappearance, as opposed to execution, in 1947. Was there a man named 'Walenberg', first name unknown, date of birth not necessarily the same, who died in his cell – or was shot or killed by lethal injection – in 1947? Was another Wallenberg missing, a more prominent one held as a secret numbered prisoner? Or, are the witnesses encountering another Swede after July 1947 who they later interpret to have been Wallenberg because of the belief that this is the only Swede who is missing?

For our work to be conclusive, we must identify the 'real Raoul.'

Policy toward Missing Swedes

In short, we are no longer dealing with the disappearance of 'just one man' and a host of other reports that were automatically rejected – psychologically because if the same prisoner was reported all over the former USSR none might be true²⁵ and investigatively because of conflicts with the documents turned over to us by the Russians which did define Wallenberg's whereabouts. If we consider the missing Swedes as a group, then reports that conflict with Wallenberg's known whereabouts enable us to define the movements of another missing Swede. The important thing is to recognize that the majority of these are not just 'stories' or, as they have been mockingly referred to, 'UFO sightings.' As one witness commented when she acknowledged, upon seeing a photograph of Raoul Wallenberg, *'that is not the man'* she had treated in her clinic in the Magadan Region: *But he must be somebody's Swede.*

That such a host did exist was not a secret.²⁶ In March 1955, Gunnar Jarring as Chief of the Political Section engaging the American government's support on the question of Wilfred Cumish's sighting of Raoul Wallenberg as reported by Admiral Voss gave some words of caution to the handling of this case to his American contact: *Jarring emphasized that the Wallenberg case is an extremely delicate one in Swedish-Russian relations and they consider it important that the Russians do not learn that the Swedes are continuing their investigation. He said that in the inquiries that they (the Swedes) make, they never ask directly about any Swede who might be imprisoned – and he hoped that in our inquiries we might do the same.* (Emphasis mine).

²⁵ Please note that, in reality, these conflicting overlaps are very few and, at the present state of my work, center around the period from 1948 to 1952, with some further controversy at the beginning of 1960.

²⁶ See "Concluding Arguments", Ministry for Foreign Affairs Report of the Swedish-Russian Working Group, page 177. *Secondly, Raoul Wallenberg may have been mistaken for other Swedes (or people with Swedish nationality from Finland or Estonia), as happened in Vladimir Prison to Grossheim-Krisko, a former employee of the Swedish Legation in Budapest.*

²⁷ While I am not a diplomat, I know from my experience in the early –and high profile successes of ARK

The very 'inspecific approach' ²⁷ which Jarring described to the Americans in 1955, fortunately, was counteracted in 1956 when the Swedish Government presented the notarized eyewitness reports from the primary witnesses such as Richter, Huber, Hille, Kitschmann, Pelkonen, Supprian, Rensinghoff, Starke, Bergmann, Wallenstein, von Hinkledey, and Di Mohr – with astounding results, namely the reversal of the Vishinsky Memorandum of 1947 denying that Wallenberg was to be found on Soviet territory.

Again I return to the question of why the Swedish Government did not continue to present the evidence at their disposal when clearly they had achieved a significant victory in eliciting a Soviet reversal? ²⁸ This leads to a further question: If the Swedish government in 1955 was hiding the fact that they were 'continuing their investigation', threw caution to the winds in 1956 when they presented the 'primary testimonies', did they quickly bury it again in 1957 with the Gromyko Memorandum? How did this play out in practical and policy terms? Did they revert to 'generalities' in placing their requests for information related to all Swedes in the Gulag? Was a decision made to separate the Wallenberg case from that of the other Swedes so that they as a host were soon forgotten? As for the Raoul Wallenberg case, until the Working Group, were eyewitness reports other than Nanna Svartz – presented at all – and if so, via formal or behind-the-scenes channels? Were latter witnesses dissuaded from coming forth or repeating their testimonies because of the manner in which they were handled. These are questions that should be considered by those responsible for evaluating the investigation.

II. METHODOLOGY AND RELATED ISSUES

– that with the Russians, one must not hold back, but shoot beyond the mark. In the words of Colonel Peck of the original POW Task Force: *Ask for bones and you will get bones at best.* In my case, I asked for live foreign prisoners and was able to follow through in three cases, including a relink with the family.

²⁸ Richter's comment on this, included in my interim report Liquidatsia, makes it very clear that to a prisoner whose testimony had been affirmed by the Soviets as true, the failings of the Gromyko Memorandum were immediately transparent. *Now that the Russian note has been presented, the matter has become even more mysterious because the contradictions are obvious. How can a man have died in 1947 when three witnesses confirm they were together with him in one cell in 1950/51.*

Systemization of Information:

At the time of this writing, I have entered 210 names/background/eyewitness reports into the computer system, of which 188 refer to actual sightings of Raoul Wallenberg, a Swede or groups of Swedes. Fifteen prisoner files from my original study for the Swedish-Russian Working Group have been included for detailing, information useful for determining transport or sources of other records related to the various types of facilities.²⁹ Seven prisoner files offering some form of analogy for analyzing the information are also included in this system³⁰. There is some overlap between the latter two groups.

I anticipate that the full group of sightings for 1945-1970 period will be at least 300. I cannot estimate the final total after the sightings for the 1971-Present stage have been added, but will note that the following reports from the classified materials (1970-2001) have already been entered into the system: Remenyi, Hollosy, Toma, Trunova, G. Schmidt, Terelya/Razkalns, Sakayls, and Bruveris. These were brought to my attention by Hans Magnusson, from working in the Swedish files in May 2000 with the assistance of Daniel Larssen, or from contributions from Dr. Guy von Dardel, Dr. Marvin Makinen and Susanne Berger. Of the overall group to date, at least ten are original ARK sightings including Babko, Demesco (both witnesses), Hamburger and Hamilton (detailing and/or analogies). I have benefited from Susanne Berger's extensive work in the Swedish SAEPO files and have cooperated with the U. S. Defense Department DPMO Task Force Russia on sightings or archives related to the case/testimony of Oggins, Braun, Stoner, Ulbreba, and Budilov and here have read through the index of their exchange with the MVD and some of their reports to include information on Swedes. (See below).

The template which I am using to prepare this information corresponds to very basic data on a Soviet prisoner registration card,³¹ including also death and date/place of repatriation. In addition, further information is presented showing the prisoner's movements throughout the Gulag where known; related witnesses or in certain cases who placed the report in the name of the alleged source; as well as analysis of the sighting (what's wrong with it), cross-referencing where appropriate, and instructions on how to complete the sighting and verify it.

²⁹ Prison, Camp, transit depots (prisons or camps), isolation facilities, medical facilities, psychiatric prison hospitals, internats or exile communities.

³⁰ Akikusa, Aladzhan-Aladjani, Braun and Jankowski, for example.

³¹ Family name, First Name and Patronymic, Year of Birth if not date, Citizenship/Nationality (including the category of Stateless), Date of Arrest and Sentencing, Charges, Unusual features in their detention such as 'capital punishment' changed to ITL, pardoned. In addition further information is presented showing related witnesses or in certain cases who placed the report in the name of the alleged actual source; as well as the analysis of the sightings (what's wrong with it), cross-referencing where appropriate, and instructions on how to complete the sighting and/or verify it.

The "Alternative Swede"

Where appropriate there is a designation AS for "Alternative Swede," meaning those who could have been confused for Wallenberg. This includes a number of **Anonymous Swedes**. At the date of this writing, there are 82 instances out of the 210 entries. These include Swedes, Swedish officials, diplomats or Red Cross workers, Swedish officers or flyers, persons of other nationalities believed to be Swedish but **not** persons identified as Raoul Wallenberg or Raoul. Please note that my count **does not** incorporate the names that appear on the Government's list of Swedes missing in the Gulag. There may be overlaps in that different witnesses offer a similar description for a Swede or group of Swedes in different locations. Until we can accurately identify these Swedes, this will be difficult to sort. Cooperation on the part of both Swedish and Russian authorities could make a big difference in speeding up the process.

General Discussion of Sightings of Swedes by Location

From the list in progress which I have compiled, combined with other sightings of Raoul Wallenberg, I have created a series of tables of prisons or camps by name, where either Wallenberg or other Swedes were seen. I also have prepared a list of camps according to their numerical designation (not always confined to Swedes) for those locations that have no name. Both lists – wherever possible – establish the region. Establishing the appropriate regional authority for each camp is being done on the basis of information in the prisoner files, maps at my disposal here with the added help of my team in Moscow. These lists have arisen from research materials at our disposal related to the Wallenberg case. A systematic investigation might yield a more extensive result. These tables will be presented in the more final version of this report.

Many of these locations do not appear in A. Shifrin, The First Guidebook to Prisons and Concentration Camps of the Soviet Union, (Bantam Books, 1982) so the specialized nature of our research is already beginning to yield a new paradigm. The reason I believe many of these camps do not appear in Shifrin is that they housed foreign prisoners, as opposed to Russians, and/or special units within the camps, heavily guarded and surrounded by barbed wire, to separate their designated prisoners from the more open units. Many of these camps located just outside the growing urban areas were dismantled by the mid-Fifties with special prisoners being moved to prisons, hospitals or more rural facilities. (See testimonies of Babko, referring to a camp outside Perm; Nikitin via Kantorski, referring to a camp or prison outside Kazan; and Ott/Jorgensen referring to a camp outside Omsk. All three of these testimonies refer also to the plainclothed MGB officials who came in cars with the special prisoners to establish them in the facility, to visit or negotiate with them, and to remove them.)

A third reason for the secrecy pertaining to some of these sites is the nature of their projects and the Soviets' determination that no word or important information regarding them should leak to the West. A tragic – and extreme – example of this predates the Wallenberg disappearance – but is no doubt of concern to the Swedish Government.

At the end of June – beginning of July 1941, during the massive repression against prisoners by the NKVD (town of Kuybishev), many foreigners were executed. In 1943, there was another wave of arrests and executions, except now it was against foreign specialists....SMERSH (headed by Abakumov)... 'cleansed' the areas of any unnecessary specialists – Americans and Swedes who were utilized from 1936 (on) for the construction of underground industrial complex by the Shigulev Mountains (on the right bank of the Volga River, opposite the town of Kuybishev). All of them were recruited by Soviet representatives in Germany and Great Britain....Once the contract was formed their fates were sealed....During 1941-1943, under the cover of (World War II), SMERSH 'finished' its dealings with the Americans and Swedes. They were killed in the transportation tunnels that were labeled "Liter Zero One." (After the executions) they were taken out of the tunnels and buried near cemeteries of the German POW camps. The actual cemetery was located on the south(ern) border of the 'industrial zone' of the Separate Labor Point No. 5 in Kpaishe (in the area of the Kuybishev railroad).³²

Labor Divisions

Ultimately the template will have to be redesigned to include other relevant information which recurrently has contributed to our analysis, but which wasn't understood at the point of the original design. (May-October 2001). One example of this came through the file of Rudolph Hamburger and in relation to the Tamvelius report of Wallenberg in Inta as confirmed by Heinz Pannwitz. Hamburger, like Wallenberg, was a trained architect; he was also an Engineer. Special designations were used to show his movements from camp to camp – not in terms of the camps per se, although this appears elsewhere – but the Building and Construction Unit³³. Similarly, records of the construction-assembly department of the Omsukchan Mining Administration (prior to 1950-Dalstroj Construct Site No. 43) in the Magadan Regions, under ideal circumstances could be used to trace

³² Testimony from a prisoner who worked in the complex "Liter Zero One" 1941-43 who states that one witness to this execution was his foreman. Presenter claimed to have a list of those who died prepared by his comrades who knew them (and were also later killed). The list was lost in November 1943. However presenter gave over other lists from other sources he had collected regarding American prisoners of war which in the eyes of the Pentagon, DPMO Task Force Russia, were not only credible but extremely useful. This testimony was transcribed and signed in November 1961, handed over to the Task Force in 1999/2000.

³³ In part this was because special credit was given for his professional skills which shortened the length of his term and more interestingly because certain Building and Construction details did not permit foreign prisoners on their site. Since Hamburger had been a Soviet NKVD agent, he had Soviet citizenship in addition to his native German/Jewish and his fake Honduran passport which somehow qualified him as an 'American.' Therefore he was taken overnight from one detail in Karaganda where he had worked with a Russian witness to a camp reportedly 'for foreigners and Americans' registered as a POB. The only way to follow his movements – that he actually went from one authority to the next – was through the different Building and Construction Group Number details. That is, he might have remained under the same regional authority, which could be vast, but closer watch came from the work detail itself, wherever it was located.

the movements of one Pattersson or Petersson, described by Vasily Zinkin as 'a foreign diplomat, believed to be in one of the intelligence services, captured at the end of the War.' ³⁴

In terms of the Tamvelius sighting of Wallenberg in Inta which was confirmed by Pannwitz, Klausch, Kalousa and separately by Kalianski (not Kalinski), two problems had to be solved. Inta, or Special Camp No. 1, was multi-faceted. Some of the prisoners worked in the mines of Vorkuta (hence Kalianski's brief 'tour' in Vorkuta, the date of which he could not remember because it was all part of the Inta experience.) Here as in all the major special camps, it was essential to note carefully different divisions and units within that and where they were located. The second issue was to establish when approximately Tamvelius told the story to his fellow prisoners. This was resolved by Pannwitz's debriefing to the CIC upon his repatriation to Germany. Pannwitz had originally worked in the mines (Inta I), then been recalled to Moscow for questioning on another case. When he returned to Inta, he did not go back to his original section but to another where he *"enjoyed the benefit of having worked in the field of construction for several years prior to his appointment with the criminal police. Thus he knew how to read technical drafts which Soviet prisoners in the Vorkuta region were unable to read."*

³⁵

Tamvelius as an engineer was already working in this division. The fact that Raoul Wallenberg was a trained architect would further support the possibility that he was also assigned to that detail, where he was visited by Tamvelius – as a 'fellow Swede' in the hospital. Kalianski in turn confirms the presence of the Swede he believes to be Wallenberg who was already in the hospital barracks when he entered in March 1949. Kalianski states that in January the whole barracks was moved to Abez, the man he believes to be Wallenberg included. As the Swedish government testimonies give a code name of GMOSER for this Swede, it is hard to proceed without further information that specifically refers to the original text. All matters pertaining to this and related sightings should be declassified to further this investigation.

'Socially Dangerous' versus 'Especially Dangerous State Criminals.'

Another tool particularly useful to Transport Studies is the term "Especially Dangerous

³⁴ "Was 'Pattersson' the Same Person as Wallenberg", English version, states that the prisoner described as 'British' (a term which can be used to state that he worked for British intelligence or military) really was nationality unknown. He had been flown to Moscow by plane upon his arrest and when the Soviets realized they had arrested the wrong man sent to this remote area of Kolyma in late 1947 or early 1948. Zinkin gives the name of Major Kisiyakovsky, chief of the Omsukchasnk district department of State Security and a Lt. Bobrov who can affirm the prisoner's presence.

³⁵ NARA, Dept of the Army Detachment (66th CIC Group, 18 June 1956, Pages 7 and 8 were Pannwitz in his debriefing states that from January 1952 to 22 November 1954 was assigned to Camp Inta III. The above quote is from Page 12.

State Criminal" versus the more common 'socially dangerous', implying an influence of ideas without a past criminal or war criminal record. These two categories were frequently applied to foreign prisoners as well as to Russians and could determine mode of transport (open convoy as opposed to 'enforced' or special transports for the 'especially dangerous.') and degree of isolation. Unfortunately, because of their similarity in name, the two are often mistaken or substituted one for the other, even by clerks in the Gulag.

However, they should not be. "Socially dangerous", while it can also exist as a 'type without direction of an article', is a charge, Article 37-5 – the basis for a sentence. Persons with this charge, such as Rivo, may be sent into exile or to more open labor camps where they are nonetheless monitored for their speech and behavior. If their behavior proves disruptive, further charges might be laid against them, such as anti-Soviet agitation, so that their sentences are prolonged. Among the prisoners of war and interned, both the 'typing' and 'charge' of socially-dangerous might be given. Rudolph Hamburger who was himself an NKVD agent abroad – i.e. did many favors for the Soviet military – was labeled "Socially Dangerous" simply because of his cosmopolitan mentality, which earned him a lot of trouble with officials and workers in the GULAG system.

"Especially Dangerous State Criminals" is an important category applied in the selection of prisoners and choice of where they would be sent after sentencing to isolate or contain them. In special cases, like that of Jankowski or Konoye, this category might prove to be grounds for prolonging detention even after the completion of term. In extreme cases it might prove relevant to an 'execution.' All of the prisoners associated with the 'contingent' of which Wallenberg was originally a part were reviewed as potentially "Especially Dangerous State Criminals." There is yet another distinction between "Especially Dangerous" and "War Criminal" or "Fascist War Criminal" which was used to explain the ongoing isolation of prisoners who remained in prison isolation after so many especially dangerous and Nazi war criminals had been returned under the Khrushchev-Adenauer treaty. Such prisoners were noticed in the Eighties and early Nineties in places like Perm. Although it could be questioned privately among the fellow prisoners (who did not know the prisoner by name) whether the man in isolation was really on the Fascist side during the War, the guards and the administration behaved as if this were so.

According to the Decree of the Council of Ministers USSR No. 416-159 of 21 February 1948 on "Organization of Camps and Prisons to Hold Especially Dangerous Categories of Criminals," *Special MVD prisons, the Vladimirovsk, Aleksandrovsk and Verkhneuralsk were established to hold spies, diversionists, terrorists, Trotskyites, right-wingers, Mensheviks, socialist revolutionaries, anarchists, nationalists, White emigrants and members of other anti-Soviet groups considered dangerous. Holding others is forbidden.* (Emphasis mine).³⁶ The prisons, of course, were pre-existing; the shift is in the

³⁶ From the UVD Archive for Leningrad Oblast, Executive Committee of City Council File 423, pp. 96-97

designation of certain prisoners as 'especially dangerous' and the secrecy and isolation that was imposed upon them. By like token, special camps were created through a joint MVD, MGB and General Procurator order 16 March 1948 to isolate "especially dangerous criminals" from the rest of the criminal population. According to General Yu. I. Kalinin, these included:

Special Camp No. 1	"Mineral'nij	Inta, Komi SSR
Special Camp No. 2	"Gornij"	Noril'sk
Special Camp No. 3	"Dubravnij"	Yavach, Mordovskoj ASSR
Special Camp No. 4	"Stepnoj"	Kazakhskaya SSR
Special Camp No. 5	"Beregovoy"	Magadan. ³⁷

These camps, I know from the prisoners files, were vast and included a number of different camps within camps. Spread out over large territories or regions they could incorporate portions of towns, remote villages in addition to their own sprawling infrastructure. For example, in the files of the Polish witnesses, it is very hard to tell the difference in administration between Ozerny and facilities in the Amur region. Even though long transports were required in between, sometimes it appears as if the administration in that portion to the East is one.

According to Susanne Berger in her report of January 2001, Special Camp No. 7 – Ozerny – attained special camp status on March 24, 1949, before Raoul Wallenberg allegedly arrived in Angara/Bratsk (the earlier name of the camp unit) toward the end of that year, as described by Polish prisoners Baj, Chichoki and Kowalski. Ms. Berger also cites a letter from a Deputy Commander of Special Camp No. 7, Marin, to the Deputy Commander of the GULAG, Colonel Bulanov dated December 31, 1949 which is especially relevant in explaining the alleged communication which was allowed to develop between the Poles and 'Raoul Wallenberg.' *Isolation of especially dangerous state criminals from the earlier group of the prisoners has not been fully completed as of now, for reasons I mentioned earlier in my memo.* "

Another letter from Colonel Bulanov to the Commander of Special Camp No. 7, Yevstigneev, dated March 23, 1950 states: *It is evident from the minutes of the meetings held in Special Camp No. 7 that isolation and regime of keeping especially dangerous state criminals do not meet the requirements of the orders of MVD SSR... Until now the contacts between the special contingent and unguarded prisoners has not been stopped.* " As these two letters would seem to coincide with the arrival and departure of Raoul Wallenberg from Special Camp No. 7, one may assume that lack of proper security is a motive for forwarding Wallenberg toward Special Camp No. 5 (Magadan). As we have Kowalski's transport slip from his file for the transport East which he claims to have shared with Wallenberg, we can proceed further with this sighting.

quoted by General Yu. I. Kalinin in a response to Task Force Russia, DPMO. 230-4.

³⁷ Ibid., Task Force Russia, 230-4.

III. CLUSTERS AND CONFLICTS

For the sake of clarity and structure, I have generated a series of Tables, designated by regions, with the various eye-witness reports listed in chronological fashion. These tables include key descriptive phrases by the witnesses, with discussion of the more complex or controversial aspects of the testimony listed in the footnotes. There has been as yet no elimination of any of the eyewitness reports at our disposal, first because the issue of "Alternative Swedes" leaves the question open as to whether the witness had met another Swede whom he assumed to be Raoul Wallenberg. I have however made every effort to check the details and correct them where real data is already at our disposal. Secondly, I work on the assumption until proven otherwise that – like Soviet disinformation – there is always a grain of truth to the reports which must be preserved for the system as a whole. Rather than 'throwing the baby out with the bathwater' – the sightings stand until access to the necessary records is given to properly evaluate them. Please note that certain of these tables give transport dates as markers relevant to this particular study. Information related to them will be presented in the fuller report in a few months.

As can be seen through a study of these tables, all of whom are 'in progress,' there are conflicts not only between individual testimonies but entire clusters of reports which must be resolved. These will be discussed in my later report, after some verification through the transport records has been possible and after we have seen if we can identify another Swede under the jurisdiction of the other region of facility, thus narrowing the search for Wallenberg. For the present time, emphasis rests on the facts that there exists considerably more clusters than had been previously acknowledged and that the existence of such clusters – particularly from diverse sources – would indicate that there is somebody present in that place and time who either is or has been mistaken for Raoul Wallenberg. This is no longer a hypothetical situation, but one which must be resolved in real terms.³⁸

1-1948	Three sightings in which Raoul Wallenberg is being interrogated in Lwow, Kiev and Kristy Prison in Leningrad. [<i>Diverse sources</i>]
1946	Two sightings from Russians reporting Raoul Wallenberg's presence in Vladimir. [<i>Could be same source, Shulgin, or both Shulgin and Kutepov who arrived together on the transport from Vladimir and therefore are confirming each other.</i>]

³⁸ The sightings included in this chart are only where the witnesses have given the name Raoul Wallenberg, Wallenberg, Van den berg or the equivalent, Raoul, or speak of a Swede, a Swedish diplomat, or a high ranking Red Cross official whom they believe to be Raoul Wallenberg.

End 1947 -1953	Thirty-six sightings of Wallenberg, a Swedish diplomat or Swede in Moscow prisons. [<i>Very diverse sources</i>].
Spring 1947 1951/54	Sixteen sightings of Wallenberg, (Van den Berg, Wallberg, Waldenberg), a Swede, Swedish Red Cross official, Swedish diplomat in camps in the Komi SSR. [<i>Four testimonies confirming Tamvelius, otherwise diverse.</i>]
1947/1948 1954	Eighteen sightings of Wallenberg, a Swede or a foreign diplomat arrested in Budapest at the end of the War for the Ozerny and Magadan regions. [<i>Three sightings an acknowledged group source; the sighting for Pattersson unrelated to the others.</i>]
1-1954	Eight sightings of Wallenberg or a Swede at Verchne Uralsk Isolation prison. [<i>5 diverse reports and related witnesses</i>]
1952-54	Two sightings of Langfelder in Vladimir Prison. [<i>Diverse sources</i>]
1954	Two sightings of Wallenberg in Vladimir Prison [<i>Diverse sources although Cumish appears in both this instance and the above</i>].
1955	Four sightings of Wallenberg in Vladimir Prison [<i>of which two come from Kalinski. This does not include the report of Larina which could however cover also this time period.</i>]
1955/56	Two sightings by civilians in the Ukraine. [<i>Diverse sources</i>].
1960-62	Three sightings of Raoul Wallenberg or an unknown foreign national in Moscow. [<i>Unrelated sources</i>]. (NOTE: These may be interpreted in terms of temporary absences from Vladimir which could have begun even earlier, say in the late Fifties.)
1960-70	Thirteen sightings of Raoul Wallenberg, a Swedish diplomat, Van den Berg, or an anonymous prisoner either whose nationality is unknown or a White Russian 'war criminal' in Vladimir [<i>Four conceivably could be traced to one source but the rest are diverse. Includes no reports by Kalinski.</i>]
1977-92	Thirteen sightings related to closed wards in psychiatric clinics, safe houses and closed community in the former USSR. [<i>All diverse.</i>]

SEE TABLES ATTACHED.

PRELIMINARY CONCLUSIONS

Methodological and Political:

The Government of Sweden of late has expressed its concern that the various findings not become fuel for yet more hypotheses – i.e. that 'things be solid.' While of course one cannot begin a true investigation without some reality or evidence from which to work, one of the chief failings of the older efforts has been that after a critical time – and even before – the UD viewed eyewitness reports as speculative by their very nature. This can be proven by the wealth of reports among the declassified sightings from the 1945-1970 time period which were neither cultivated nor followed up on in the most common sense fashion. It can be established by the failure to pursue the clusters of eyewitness reports and continue to present them as evidence when the reversal of the Vishinsky into the Gromyko Memorandum established the power of such testimonies. And one could go on. The most important point in response to this is what to do NOW. And the answer is to take advantage of the cooperation that seemingly exists and do what should have been done all along during the past fifty-seven years, and without delay. That this process is going to take time can be attributed to the fact that – while the timing is most promising – the ground also had to be cleared from many many mistakes of the past, on a number of sides. That we can make up for lost time stems from the fact that we are already benefiting from valuable computer expertise.

While I speak of this as a 'methodological' concern, it cannot be separated from 'policy' (or lack thereof) which has been a powerful influence all along in diffusing and deterring the impetus of the effort to repatriate Wallenberg. Is the present commitment to continue with the Raoul Wallenberg investigation a serious one? From a purely practical standpoint, the fact that the investigation wasn't pursued, from the beginning, in a methodologically correct fashion as befits a 'missing person investigation' can be interpreted as a sign of strong resistance to the return of Raoul Wallenberg to Sweden at a time when his life lay before him. Now, however, such a policy would be much more apparent – because of the efforts that have been made through the Working Group and by the independents over the past year to organize the information, point to the persons or unidentified numbered prisoners or 'unoccupied cells' which might have held Wallenberg and push for the truth. The fact that these represent a very finite number to be identified is in and of itself a sign of 'solidity.' The fact that there are now other Swedes who fit the profile of Wallenberg in a number of respects, possibly involved in the same or related networks, greatly enhances our work and helps us close the gap. For by identifying – or at least qualifying – those who might have been confused for Wallenberg, we now stand a good chance for arriving at the trail of the 'real Raoul.'

The Russians should welcome this new approach involving the anonymous or alternative Swedes for, in fact, if one can account for sightings of Wallenberg in the Gulag many years after his alleged death date with proof that in fact it applied to

another Swedish prisoner, we would finally be in a position to shrink down the possibilities and arrive at a truth of real substance. I repeat, however, that to achieve this it will be necessary to have lists and information regarding missing Swedes from both the Swedish side and the Russian.

What Have We Got – or Rather ‘Who’?

Y. Primakov in relation to this case and the Gromyko Memorandum used an interesting phrase: “If the Soviet authorities are to be believed...” We must begin to say, with respect: “If the eyewitnesses are to be believed....” That is, if we are to really understand that the vast majority of those placing the report met someone whom they had reason to think was Raoul Wallenberg (as opposed to completely making up the story), we must acknowledge the following:

- A. We have at least two Swedish diplomats arrested in Budapest, one Raoul Wallenberg whom, we know from Langfelder’s cellmates, went to Moscow in late January/early February 1945 by train, arriving at the Kiev railroad station on or about February 6th; and the other who was flown to Moscow, some say in the ‘last days of the War’ (which would mean April/May 1945.) The Swedish diplomat, Raoul Wallenberg whom we know through our work with the Russian side of the Working Group was placed first in Lubyanka Prison, then sent at the end of May 1945 with Willi Roedl to Lefortovo where they presumably sat together without interruption until the end of February 1947. The other diplomat was sent to Butyrka – date unspecified – and may have been there for quite some time. From the actual data we have at present, it would not appear that the ‘real Raoul Wallenberg’ was held in Butyrka before March/April 1950—although he could have been in their medical facility or transit prison. The transport study will be useful for this question. Please note that such a diplomat was alone – not to be confused with the three arrested in 1944 according to and including Ericksson.
- B. We have, to our knowledge, two and possibly three Wallenbergs – plus those known as Van den Berg, Waldenberg, Wallberg, Wilborg, Waldermann and etc. The first is Raoul Wallenberg, the second Rudolph Wallenberg who died in Vorkuta as per the oral report of the Russian side, and the third may well have been arrested before Raoul Wallenberg in Eastern Europe, taken to Lubyanka and Lefortovo where he was held as a ‘secret prisoner’. Whether or not this third Wallenberg is of the actual family remains to be seen – but cannot be ruled out at this point. The discrepancy between Raoul Wallenberg whose name was registered up until March 1947 and the Wallenberg (or ‘Walenberg’) whose identity was secret from the beginning must be addressed. This may account for the lack of first name on the Smoltsov document. This question is extremely critical because in fact such a man may have been older, may have died early (of a heart attack or execution because he was not deemed ‘useful’ to the ‘great game’) which cannot be argued successfully in the case of Raoul Wallenberg in 1947. This may account for the

Soviet/Russian persistence in holding to the 1947 death scenario, based on the materials at their disposal. As the question of alternative Swedes must be placed on the table, so must the Russians place at our disposal information about all those with the name of Wallenberg or a similar name. This was requested already in my "Interim Report." I would emphasize that this is an important way to the truth which could free the Soviets from some embarrassment.

D. In regard to the question of 1947, if Raoul Wallenberg did not die or was not executed then, we have a number of possibilities which should be explored through the transport study and are in fact the subject of the pilot study:

1. Wallenberg went out quite early and was sent West to Lwow, Kiev and Leningrad for further questioning during the investigative period. Here he was placed at the disposal of the Central Group of Forces, who was under the Command of Belkin and Raichman who had important oversight at the time of Wallenberg's arrest in Budapest. In this capacity he was not sentenced nor interned but, under investigation. The Baj testimony for Bratsk would be consistent with this possibility in that the figure identified as Wallenberg comes to their camp after this process in the West has been completed and he has been sentenced in Moscow.
2. He was sentenced early in 1947 and sent East to Komi as so many of the sightings would suggest or, more likely from a secrecy point of view and as supported by Remenyi, he was sent to the Far East – in which case the "Patterson" scenario is a far more likely prospect. If this is the case, then it becomes necessary to sort out who was seen in camps in Komi (which could be Rudi Wallenberg), who was the other Swedish diplomat (not necessarily the same as the one flown into Butyrka in Item 1 above), and who was Van den Berg. The profile of Baron or Count Waldenberg or Wallenberg has to be defined and above all we need routes for all these prisoners so we can greatly simplify our task.
3. Wallenberg moved from being a numbered prisoner under investigation during the March 1947 – July 1947 time period, was sentenced by OSO as a numbered prisoner and sent away, most probably to Vladimir, for an initial period of time – then returned to Moscow for further interrogation. This is the scenario that is most consistent with the extensive number of sightings of Raoul Wallenberg in Lubyanka and Lefortovo after the July 17, 1947 alleged death date.
4. If Wallenberg survived and was sent East – either to camps in Komi, in Bratsk or the Far East, with the controversy attending his case and through the use of the category "Especially Dangerous State Criminal" he would have been recalled from camp, even special ones, and placed in isolation in an MGB prison – most likely in Verchne Uralsk, but also possibly in Irkutsk.

From there it would be only a matter of time before he would be sent closer to Moscow, which is to say – to Vladimir Prison. Thus we have the different arrival dates, which I will describe as follows: 1953 from Moscow directly, as per the Remenyi report, which is to say that his usefulness for a show trial in Hungary has expired due to the deaths of both Stalin and Beria. This may account however for his alleged pairing with Goglidze as fellow prisoners since both men are, as I understand it, 'believed dead.' 1954: from a transport from Verchne-Uralsk with either Kuprianov or Kovacs, both of whom arrived in June; 1955: on a transport from Butyrka, but previously coming from Irkutsk, most likely as a numbered prisoner but this does not rule out a meeting with 'Swedish spy' Wolfm on the transport.

6. While it is much more difficult to check, one must keep one's eye on the possibility that Wallenberg, because of his innocence, was sent into exile at an early stage. This is represented by the two reports from the Ukraine 1955 and 1956. This exile could be sustained throughout his remaining life.
7. Because of the 'flag' sent up every time a prisoner saw or met a "Swede" it would be very reasonable for the authorities to alter Wallenberg's name (if no longer traveling as a number but under a pseudonym) to a Russian or Baltic one. To justify very heavy isolation in prison where others in the corpus would become intensely curious about the prisoner in question, the added label of White Russian or Fascist War Criminal would be a useful tool. I do not believe this was done in the Forties or even the early Fifties, but sometime around 1954/55 when – as Remenyi and Erzine both observed – Wallenberg's trail seemed to vanish.
8. The number of medical and psychiatric encounters whether allegedly referring directly to Wallenberg or to a 'Swede' or 'elderly Swede' must be pursued along with reports of these aging Swedes in closed communities, pensions or safe houses. If we do our homework on the various Swedes in captivity, particularly those whose profiles resemble that of Wallenberg, I think that these figures will soon be identified – making it clear which ones aren't Raoul Wallenberg. In terms of the three sightings of RW in Moscow or the Moscow Region in the 1960-1961 time period, these may be worked through a more careful study of the Vladimir Corpus II cell occupancy to determine the dates when the unnamed isolated prisoners went out. This in turn would be matched against records of Butyrka Medical, Lefortovo and Serbsky or other major clinics in the Medical search. This is a far more efficient procedure than just a sweeping medical search. I would also emphasize that by doing it this way (essentially as linked with transport studies) we are not threatening the rights of privacy of the patients – at least not until we can determine a prisoner who might

really be Wallenberg, in which case a doctor can review the files. It was my goal to have this prepared and to look at the few files of interest with Dr. David Weisstub in the first week of July 2002 but without the consent of the newly formed Committee, we will lose that very important opportunity.

The Limits of Checking The Above Sightings through Transport Records

As a result of this extensive, and labor intensive work on the part of Susanne Berger and myself to define the sightings and clarify the Swedes who could have been mistaken for Wallenberg, the transport study can now be much more effective. We know who we are looking for an approximately when, and with cooperation from both governments, we could even know who are the other Swedes, define their course and be aware of their presence in making an evaluation.

Here I refer primarily to the camp sightings in Komi, although also a number of different transports related to Especially Dangerous State Criminals will be systematically reviewed. Our problem remains that the transport studies for the different isolateur MGB prisons do not seem to be registered among the vast number of MGB and MVD convoy troops. I do have particular convoy records in mind for 1947/Vladimir/ the transport of a numbered prisoner, in general we have a problem of absence of records. Furthermore, Vladimir is close enough to Moscow that special prisoners – numbered or highly valued – can be transported to and from by van, so that no train or plane is necessary. To pursue this, according to the MVD authorities and those of the Justice Department, requires the cooperation of the FSB – particularly V. C. Vinogradov. I believe that after doing our initial homework, the questions could be phrased in such a way that we could submit our query to the archivist. Ultimately however in the case of a transport study which consists only of names and dates and numbers, we will need lists. The Russians must be ready to cooperate on that score.

Returning to the Vladimir Corpus 2 Study

The good news is that it is conceivable – by returning to the Corpus 2 study and pursuing a new level of systematic questions – it will be possible to have a better understanding of comings and goings (from the corpus, but possibly also from the prison). This needs to be combined, in certain cases, with the original data and – of course – to the study of corpus cards to identify the various unknown prisoners. Corpus cards were maintained by the Corpus Warden and thus accounted for cell occupancy at any given time. These combined with more isolation lists from the Prison Department and further pursuit of the numbered prisoner question should bring us tangible results. We do not need to do this for every day of the two or three decades Wallenberg was believed to have been held in and around Vladimir. To the contrary, the strongest eyewitness reports – which include Brugger and others discounted by Makinen on the basis of new information – will light the way as to where to look, when and why. The additional files which I have requested on the basis of the original Vladimir study are all important to gathering further evidence

as to the existence of the prisoner thought to be Wallenberg. Again, and especially now that we know there were at least three other Swedes in Vladimir, sometimes even in Corpus II, this will be a more realistic task.

Swedes or Russians? Another Look at the Numbered Prisoner Series 14 & 16-20

As my study of the numbered prisoner series presented in the section on "Disappearance" of my Interim Report and "Liquidatsia: The Question of Raoul Wallenberg's Death or Disappearance in 1947" makes clear – whole groups of the numbered prisoners, both *under investigation* and *convicted* were related to each other. For example, there are the Polish prisoners who were immediately numbered upon arrival and remained numbered until they were sentenced in a public trial, and there are the Baltic leaders of the three nations arrested in 1941 in Kubishev, Penza or Saratov and held as a series of numbered prisoners in Kirov and Ivanov Internal Prisons from that time while *under investigation*. Once sentenced by OSO – that is, in closed tribunal – in 1952 they were given new numbers and sent, with the exception of those who had died or were in mental facilities, to Vladimir Prison. We also see the series of Stalin's in-laws who became numbered prisoners 21- 23 *sentenced* at Vladimir, followed by the three young Hungarians who served as 'British officers' in Budapest during the War, numbers 24-26.

For Vladimir, the cards of numbered prisoners in the kartoteka go up to Numbers 32, with no name for Prisoner Number 1, Hungarian; no Number 2, and no prisoners 14 and 16-20. Most of these prisoners were eventually released or sent into exile. As I have pointed out, given the extra-ordinary case of the Jesuit priest Aladjani – Prisoner Number 30 while *under investigation* in Lubyanka/Lefortovo and *convicted* prisoner Number 15 at Vladimir, and the coincidence of the four blotted names in the Lubyanka registry for 1947 – Aladjani, Wallenberg, Langfelder and Katona – a case can be made for the possibility that Wallenberg, Langfelder and Katona, rather than dying were, like Aladjani, numbered with their list of possessions shifted to a different registry.

In my reports, I also explained the relevance of the orderly sequence between convicted prisoners' designated numbers and their date for sentencing by OSO in Moscow. Through these calculations it can be shown that prisoner 14 would have been sentenced on or before June 28, 1947, the date of the sentencing of Prisoner Number 15. The three Stalin in-laws, numbers 21-23, arrested between October 1947 and February 1948 were sentenced by OSO on May 29, 1948. Therefore the prisoners 16 – 20 would have been convicted by OSO at any time between June 28, 1947 (the same day as Aladjani) and May 29, 1948 to keep the series intact.

In this entire group consisting of 14 and 16-20, we have six unidentified prisoners. Three of these I have postulated to be Wallenberg, Langfelder and Katona on the basis of the blots, the sighting of Wallenberg being transported to Vladimir in July 1947 and the fact that Langfelder was alive until March 1948. Now, with the information that Ericsson and two other Swedes were arrested in 1944/45, held in Moscow prisons until "1948 or 1949"

when they were sentenced and sent to Vladimir, we must consider the possibility that these three Swedes -- rather than the 'Soviet prisoners' identified by the Russian side³⁹ -- complete a series consisting of four Swedes and two Hungarians. They may, in fact, be a 'common case' but we have insufficient information on the investigative level at this time to establish that. The fact that no card appears in the kartoteka for Ericsson or the two Swedes, or for Humoldt who sat with Ericsson (see table attached), only strengthens the argument that Wallenberg and Langfelder could have been held at Vladimir without their card -- or that of their equivalent number -- appearing in the kartoteka.⁴⁰

One should now also factor into the equation that 'Swedish spy' Isaac M. Wolfin, arrested on July 20, 1946, was sentenced by OSO on March 6, 1948 under his name but sent to Vladimir only on May 7/8, 1948. Wolfin had served at the Soviet Embassy under Ambassadors Alexandra Kollontay in Stockholm (1940-1943) and was fluent in Swedish. There are certain marked coincidences between Wolfin's movements and interrogations with that of Wallenberg's in the 1946 -- 1947 established time period.

An NKVD agent, Wolfin's original term was later reduced from fifteen to eight years. Presuming certain favors carried out in Vladimir to account for this lessening of punishment, one must explore a number of possibilities: The first is that the delay in his transport was so that his arrival would coincide with that of the three missing Swedes to whom, hypothetically, I am attributing the numbers 18, 19 and 20.

One may further project that having established such a familiarity with the Swedish prisoners, whether in transit cell or actual transport, from time to time Wolfin served as a 'fourth' for cell occupancy⁴¹ in Vladimir, where his language abilities would be put to good use. This would be reflected, and may be calculated further, through an examination of the periods of time which Wolfin allegedly sat 'alone' -- a study which Ari Kaplan and I had already begun in June 1998. This shows that from the time of Wolfin's arrival until the estimated time of Humoldt's meeting with Ericsson, Wolfin sat 'alone' six times over a period of two years, in all three corpuses -- the last for two months in what should be the period immediately following Ericsson's encounter with

³⁹ As I have requested repeatedly, it is very important to determine that the three with Russian names whom the Russian side of the Working Group have claimed to be prisoners 16, 17 and 18 are of this specific series. Are they definitely convicted prisoners rather than under investigation? Were they sentenced by OSO/Moscow in keeping with this particular sequence? Are these their real names or rather possibly pseudonyms combined with a number for sentencing?

⁴⁰ As noted by the tables attached, except for the question of Wallenberg's early arrival in Vladimir in 1947, the eyewitness reports of his presence in Vladimir do not begin to cluster until 1954, growing stronger at certain times over the succeeding years. Langfelder's presence is only reported by Cumish, which would also appear to be in 1954.

⁴¹ Meaning that two Swedes sat together in one cell as more or less permanent mates, while the third -- who is probably Ericsson -- was alone. The presence of Wolfin from time to time would break the isolation and could conceivably provide new information.

Hunoldt.

If, as Hunoldt projects, Ericsson died sometime after their encounter in 1950, say December 1951 when the extended period of Cell II-57's lack of occupancy ended, then there is 'room' for another solitary Swedish prisoner to be brought to Vladimir. The fact that this did not happen until later, it would seem, reflects important changes wrought by the deaths of Stalin and, particularly Beria. If it can be established that Wolfin's usefulness was exploited as described with the three Swedes --which is again a question of corpus cards and special lists or of a study of Wolfin's investigative and operational files by the authorities in good faith--then Kalinski's report that Wolfin came into Vladimir with Wallenberg on a transport is strengthened.

For, as we know, Wolfin went out of Vladimir twice -- February 27, 1955 and January 3, 1956 --before he was released October 13, 1956 -- 10 years before the end of his term.⁴² The dates of Wolfin's returns from Moscow are potentially also points for the arrival, or return, of Raoul Wallenberg to Vladimir. As Wolfin's record shows only his return from Butyrka Prison, we can only project as follows: Given the length of time Wolfin was away, he could have been sent further to the East, then returned by transport via Butyrka -- acting as an escort/informant, a scenario I would project for the 1955 period. In such a case, they most likely would have passed through Butyrka Transit Prison. However, these dates for coming and going could also indicate calls to Moscow for discussions or negotiations for Wolfin, as for Wallenberg, thus in some capacity making use of Wolfin's language abilities. Alternatively, Wallenberg could have been sent for medical diagnosis or treatment with Wolfin part of the return transport to ease the transition.

The dates of Wolfin's returns to Vladimir are 4/2/55 and 4/20/56. In the former instance, there is some ambiguity as to where Wolfin sat -- II-15 or III-59, but in either cell it would appear that he was 'alone.' The latter instance, January 3 - April 20, 1956 -- as we know -- coincides with the Prime Minister Tag Ehrlander's visit to the USSR where Wolfin's expertise could prove useful in its own right. It could also be an indication of Raoul Wallenberg being held in Moscow for 'safe-keeping' during that time -- or to present him, should the need arise.

This logical hypothesis can be readily tested by examining the records for OSO/Moscow for the period June 20 1947 to May 29, 1948 and, simultaneously, the records of the Prison Directorate and Department A for preparing the transport orders and "naryads" for sending such prisoners to Vladimir Prison. At the same time, a study comparable to the one we have prepared so far on the Vladimir kartoteka for July 1947, sample of which has been produced by Dr. Makinen, would indicate if there are any case or registration numbers missing in the sequence to indicate 'exceptional case' prisoner or prisoners for the relevant periods in 1948.

⁴² The Russian's answers to my Preliminary Report of November 30, 1998 state that Wolfin was given a 20 year sentence for espionage which is confirmed by his Vladimir card. The count begins from July 20, 1946 and should have ended in 1966. Instead he was released October 13, 1956.

Final "Words of Wisdom"

The application I have presented in the section on Numbered Prisoners 14, 16-20 above is logical. It is not speculative in the sense that these findings were built out of and continue to catalyze real data at our disposal in the determination of Wallenberg's fate. The addition of the three Swedes in Vladimir only reinforces my original findings in my reports "No Time to Mourn" and "Liquidatsia" presented to the Swedish Government in 2000 and 2001 respectively. The questions which logically attend them by being true to the consistency of the data are becoming increasing in number and all the more specific in time and place. If the Russian side were to cooperate fully at this point, we could go very deep both to separate the trails of different Swedes and to unearth the 'real Raoul' and his fate.

In short, I believe it is at this point and concerning these details that we could shift from our wilderness wanderings to the advanced state of research. This depends however, as our search has always depended, upon having access on both the Russian and Swedish sides to complete data, which includes the most basic data of registries and transports, MGB not excluded, as well as the identification of this specific series of numbered prisoners and of specific cells at Vladimir at definite points in time. The data we require, with the exception of questions regarding Wolfen, is of neither an investigative nor operational nature. It makes maximum use of the most basic features of a prisoner's movements and rest. Not to press for this kind of information and not to give it is, to my mind, an expression of unwillingness "to know" – or to let the world know – by proceeding further.

If, on the other hand, I am given a 'full deck of cards' in terms of the complete sightings that exist for this case; if blessed with full cooperation based on the fact that we no longer are seeking a "ghost" everywhere but a number of real Swedish individuals who fit the profile and who also disappeared and/or of prisoners who could be Wallenberg and related cases under another name – and if I am allowed to pursue this in an organized and synergetic way with respect for the process and not premature judgment of the

results: we not only can do this – we will.

Respectfully submitted,

Susan Ellen Mesinai

New York City
April 4, 2002.

"susanne berger" <sberger@prodigy.net> on 2002-05-06 02:23:29

1 Arlington, Va 22207, USA
(Fax 001-703-2370946)

To: "Hans Magnusson" <hans.magnusson@foreign.ministry.se> UD/EC
cc: <harald.hamrin@foreign.ministry.se>
Subject: Susan's report - Wallenbergärendet

126/005

INKOM UD
2002-05-06
Avd. P 12 Cu 4

EC

Taa/w J

Dear Hans - I am taking a moment to comment on point 8. of your missive to Susan re your comments about her report on witness testimonies. This concerns the question of "Eriksson" in the testimony of Ludwig Hunoldt. You write: "I think we have demonstrated that it can be boiled down to one Swede, the Ericsson [sic] mentioned by Hunoldt." I disagree. The only thing you have demonstrated so far is that you are not able to identify "Eriksson" and his two colleagues, who - according to Hunoldt's testimony - may well be Swedish themselves. We are, therefore, talking about one very likely Swede [Eriksson] and two possible ones [his colleagues] Testimonies from other witnesses, including those of Klausch and Pannwitz, speak clearly of a group of three Swedes with an official Red Cross affiliation traveling together, as do a number of other statements. While this is not proof that these men were indeed all Swedish, you cannot dismiss the possibility entirely. The one very helpful thing Tobias Axerup was able to establish is that the diplomat Nils E. Eriksson is not identical with Hunoldt's "Eriksson," provided all the information available about him is correct [which I assume it to be]. Susan will answer the other points of your letter, since it is her report. Best regards - S.

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

2002-05-10

R 18

Ambassadör Harald Hamrin

Utrikesdepartementet

(EC)

INKOM UD		
130/001		
2002-05-17		
Avd P	Gr 2	Mål EU

Kopia HM
orig HH

Raoul Wallenberg-utställning i Ungern

3 bilagor

Broder,

för Din kännedom återfinns närslutet tre tidningsklipp i ambassadens översättning, publicerade med anledning av invigningen av den vandringsutställning om Raoul Wallenberg som just nu turnerar i Ungern. Turnén inleddes i Szombathely den 10 mars. Utställningen har därefter visats i bland annat Győr, Budapest och Veszprém.

Ambassadören invigningstalade både i Szombathely och i Budapest. Invigningen i Budapest samlade relativt stor publik, och visades även på ungersk TV.

För Din kännedom bifogar jag också inbjudan till invigningen i Veszprém den 3 maj.

Bästa hälsningar,
Mattias

Mattias Frumerie
Andre ambassadsekreterare

cc. UD-PIK

Kiállítás Wallenberg emlékére

Először Szombathelyen lehet megtekinteni a svéd diplomatáról szóló tárlatot

Raoul Wallenberg születésének 90. évfordulója alkalmából rendeznek vándorkiállítást Szombathelyen. Az oktatási miniszter által szombaton megnyitott rendezvénysorozat – amelyet a Magyar Auschwitz Alapítvány, a Holocaust Dokumentációs Központ és az Oktatási Minisztérium támogat – Győrött, Székesfehérvárott, Budapesten, Szolnokon, Nyíregyházán és Miskolcon folytatódik.

HANZSÁR JÁNOS

Bűn és erény közt szabadon a jót kell választani” – idézte Madách Imrét köszöntőjében az oktatási miniszter. Pálincás József emlékeztetett arra, hogy a svéd diplomata szovjet fogságban, tisztázatlan körülmények között hunyt el. Mint mondta: azt, hogy mi történt a valóságban, sosem fogjuk bizonyosan tudni, de tudjuk, hogy mi az igazság. E bűnös korban Raoul Gustav Wallenberg képes volt arra, hogy megkülönböztesse a bűnt az erénytől, s elég bátor volt ahhoz, hogy szabadon válassza az igaz utat.

Wallenberg 1944. július 9. és 1945. január 17. között a budapesti svéd nagykövetség titkáráként zsidók ezreit mentette meg a biztos halált jelentő deportálástól – emlékeztetett rá a szaktárca vezetője, aki úgy véli, hogy a vándorkiállítás jelentős mértékben hozzájárulhat az iskolai erkölcsi nevelés megerősítéséhez. Ezáltal felelős, az európai nemzetek közös múltját ismerő, önálló értékválasztásra képes fiatalok lépjenek ki az iskola kapuján – tette hozzá. A szaktárca vezetője el-

mondta: elengedhetetlenül fontos, hogy a diákok az iskolában halljanak, beszélgessenek korunk erkölcsi dilemmáiról, s váljanak meggyőződéssé bennük, hogy versenyelvű társadalmunk sem nélkülözheti a másokra való odafigyelés képességét, az erkölcsi szempontokat. Pálincás József a legfontosabb nevelési célnak ezért azt tekinti, hogy iskoláink a közösségért felelősséget vállaló, világos értékrend szerint élő, szabad polgárokat neveljenek a magyar nemzet és ezáltal a humánus értékekre épülő Európa számára.

– Felelősek vagyunk azért, hogy olyan gyerekeket neveljünk, akik rendelkeznek az értékválasztás képességével. Aikben minden választás és döntés erkölcsi alapú – mondta Pálincás. Az oktatási miniszter hangsúlyozta, hogy a 2001 szeptemberében bevezetett kerettantervek egyik legfontosabb célja, hogy viszszaelvezze régi jogaiba a „nevelő iskola” eszményét, a pusztá ismeretközvetítéssel szemben a készségek, képességek fejlesztését helyezi előtérbe, s a gyermekek teljes személyiségét kívánja fejleszteni. – Az erkölcsstudatos magatartás minden tantárgy szemléletében jelen van, de

Raoul Wallenberg

szükségesnek látszott az említett tartalmak megerősítése érdekében külön tantárgyak bevezetése is. Ezért került a kerettantervbe az etika és emberismeret, és a társadalomismeret – hangsúlyozta Pálincás József.

A miniszter kiemelte, hogy bár 1944-ben a magyar társadalom többsége hallgatott, de voltak igaz emberek is az embertelenségben. Közülük megemlítette Sztéhló Gábor, Keken András protestáns lelkesek, Apor Vilmos, Márton Áron katolikus püspökök, Köhler Ferenc pap, Slachta Margit, Salkaházi Sára nővérek, Bajcsy-Zsilinszky Endre, idősebb Antall József vagy Kelcsényi Éva, Langerfelder Lajos és Alapy Gábor nevét, akik a svéd követség mentő-

akciójába kapcsolódtak be. Pálincás József hozzátette: a budapesti zsidóság megmentése – nem utolsósorban azért, mert 1944-re már nem volt titok senki előtt, hogy mi zajlik valójában a német koncentrációs táborokban – nemzetközi üggyé vált. A semleges államok diplomatai különleges helyzetüket felhasználva, menlevelek kibocsátásával igyekeztek minél nagyobb számú mentességet kieszközölni a hatóságoknál. A diplomataik közül kiemelkedett a bátor svéd fiatalember, aki vakmerő fellépésével, ha szükségesnek látszott, akár a hatóságok megvesztegetésével sietett a közvetlen életveszélybe kerültek segítségére; Raoul Gustav Wallenberg alakja – legendás hősiessége, majd tragikus sorsa miatt – a budapesti mentőakció jelképévé vált.

A szombathelyi Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban rendezett Raoul Wallenberg-vándorkiállítás megnyitóján részt vett Svédország és Ausztria magyarországi nagykövete, a volt osztrák nagykövet, valamint Graz város polgármestere. A kiállítás március 19-ig látogatható. A kormány a holokauszt áldozatainak iskolai emléknapijává nyilvánította április 16-át, s a kommunista diktatúrák áldozatainak iskolai emléknapijává február 25-ét. Az Oktatási Minisztérium ismeretbővítő kiadványokat juttatott el minden oktatási intézménybe.

Magyar Nemzet

11/03/2001

Magyar Nemzet, 11 March 2002

Exhibition In Memoriam Wallenberg

The exhibition about the Swedish diplomat can be first seen
in Szombathely

-János Hanczár

On the occasion of the 90th birth anniversary of Raoul Wallenberg a wandering exhibition is organised in Szombathely. The series of events sponsored by the Hungarian Auschwitz Foundation, the Holocaust Documentation Centre and the Education Ministry and inaugurated by the education minister on Saturday will continue in Gyôr, Székesfehérvár, Budapest, Szolnok, Nyíregyháza and Miskolc.

Between moral and sin one has to choose the good, said the education minister, quoting Imre Madách in his opening speech. József Pálinskás reminded that the Swedish diplomat died in a Soviet prison, amidst still unclear conditions. As he said: we will never be able to know what happened in reality, but we do know what the truth is. In this evil age Raoul Gustav Wallenberg was able to distinguish sin from righteousness and he was brave enough to freely choose the true way.

In his quality of secretary of the Swedish Legacy in Budapest, between July 9, 1944 and January 17, 1945 Wallenberg saved the lives of thousands of Jews from sure death, deportation, reminded the head of the ministry who opined that this wandering exhibition could significantly contribute to strengthening moral education in schools. Thus the youth that will leave school will consist of young persons conscious of responsibility, well aware of the common past of Europe's nations and able to choose values on their own. The minister said: it is extremely important, indispensable to have the students hear and talk about the moral problems of our age and to convince them that our competing society cannot forgo either moral values, or the capacity to care for others. Therefore - according to József Pálinskás- the most important goal of our education is to bring up free citizens who do assume responsibility for the community and who live according to a clear system of values, for the benefit of the Hungarian nation and thus for a Europe built on humane values.

"It is our responsibility to educate children to be able to choose their own values and to do this in a way that every choice and decision is based on morals.", said Pálinkás. The education minister stressed that one of the most important aims of the framework education plan is to re-establish the prestige of the "educating school" that prefers the development of the students' capacities and abilities, and aims at the progress of the child's whole personality rather than at a mere transfer of knowledge. This attitude of awareness of morals is present in the concept of each subject, yet -in order to reinforce the above mentioned ideas- we felt it was necessary to introduce some more subjects to be taught. Thus the students have courses of ethics, anthropology and sociology within this framework education plan, emphasised József Pálinkás.

The minister highlighted that -although the majority of Hungarian society remained silent- there also were true people amidst those inhumane conditions. He mentioned the name of Protestant ministers Gábor Sztechlo, András Keken, Catholic bishops Vilmos Apor, Áron Márton, priest Ferenc Köhler, nuns Margit Slachta and Sára Salkaházi, and Endre Bajcsy-Zsilinszky, József Antall senior, Éva Kelcsényi, Lajos Langerfelder and Gábor Alapy who joined the rescue action of the Swedish Embassy. As József Pálinkás added, the rescuing of Jews in Budapest became an international affair, also -not lastly- because, by 1944, what was going on in the German concentration camps was no longer a secret to anyone. Diplomats of the neutral states made use of their special statute and tried to obtain the biggest possible number of "exempted" cases by the Hungarian authorities. A brave young Swede emerged among these diplomats, who came to the rescue of those in direct, life-threatening danger, audaciously and -when it was needed- even at the price of bribing the authorities. Due to his legendary heroism and -later on- to his tragic fate the name of Raoul Gustav Wallenberg became a symbol of the rescue action in Budapest.

Ambassadors of Sweden and Austria to Hungary attended the inauguration of the wandering exhibition on Raoul Wallenberg in the County Cultural and Youth Centre of Szombathely, as well as the former Austrian ambassador and the Mayor of Graz. The exhibition can be visited till March 19. The government declared April 16 as Holocaust Victims School Memorial Day and February 25 as Victims of Communism School Memorial Day. The Education Ministry distributed information publications to all educational institutions.

Wallenberg-émlékkiállítás

Szombathelyre érkezett a második világháború alatt több tízezer zsidó üldözöttet megmentő svéd diplomatának, Raoul Wallenbergnek – aki az idén lenne kilencvenéves – emléket állító vándorkiállítás. A dokumentumok és fotók bemutatják a diplomata életútját, fölidéztve, hogy magyar földről a szovjet katonai hatóságok hurcolták el, és a kutatások szerint szovjet börtönben halt meg. *Stefan Carlson* svéd nagykövet a kiállítás megnyitóján úgy fogalmazott: sajnos kormánya nem küzdött akkor olyan keményen Wallenberg megmentéséért, mint kellett volna. A kiállítás – amelyet *Pálincás József* oktatási miniszter nyitott meg – 1994-ben Németországból indult, Szombathelyre Grazból érkezett, ezután több magyar városban mutatják be, majd ősszel Bécsben lesz látható. *(Tudósítónktól)*

Népszabadság
1994. márc. 11.
2002

Raoul Wallenberg-vándorkiállítás nyílt

(MH) Az 1944-ben magyarországi zsidók ezreit megmentő Raoul Wallenberg születésének 90. évfordulója alkalmából vándorkiállítás nyílt meg Szombathelyen a Magyar Auschwitz Alapítvány, a Holokauszt Dokumentációs Központ és az Oktatási Minisztérium támogatásával. A tárlatot az érdeklők Győrött, Székesfehérvárott, Budapesten, Szolnokon, Nyíregyházán és Miskolcon is megtekinthetik az idei tavaszon. A kiállítást *Pálincás József* oktatási miniszter nyitotta meg. Beszédében méltatta a Budapesti svéd nagykövetség titkárának erkölcsi helytállását, aki zsidók ezreit mentette meg a biztos halált jelentő deportálástól. A miniszter szerint a vándorkiállítás jelentős mértékben hozzájárulhat az iskolai erkölcsi nevelés megerősítéséhez.

Magyar Újság
11-03-2002

Népszabadság, 11 March 2002

Wallenberg Memorial Exhibition

-from our correspondent

The wandering exhibition commemorating Raoul Wallenberg, the Swedish diplomat who saved several ten thousands of persecuted Jews during WW II. -and who would celebrate his 90th birthday this year- arrived to Szombathely. The documents and photographs show the life of the diplomat and remind us that he was taken away from Hungary by the Soviet military authorities and -according to the investigations- died in a Soviet prison. Swedish Ambassador Staffan Carlsson said at the inauguration ceremony: unfortunately at that time his government did not fight as hard as it should have done. The exhibition, inaugurated by education minister József Pálincás, started its journey in 1994 in Germany and arrived to Szombathely from Graz. Before leaving Hungary for Vienna in the autumn it will be exhibited in several Hungarian cities.

(*Magyar Hírlap* of the same day has a short paragraph about the event, the same information, but there is not mention of the Ambassador's presence at the opening.

Magyar Nemzet carries a half page long, thoroughful coverage of the background of the exhibition, and of the Minister's speech; also the government's decision about the days of remembrance [Holocaust Memorial Day on April 16 and the Day of the Victims of Communism on February 25] and about the role of education in this connection.)

cm
(M)

Invitation

"There is a tremendous suffering here that one has to try to alleviate" (Raoul Wallenberg)

The Ministry of Education
the Hungarian Auschwitz Foundation - Holocaust Documentation Centre,
the Jad Vaseem Friendly Circle,
the Raoul Wallenberg Association and Foundation,
the "Dunatáj" Hungarian Israeli Friendship Group,
the Foundation for Synagogue
and the Music Institute of Széchenyi István University in Gyôr

request the pleasure of your company

to the opening of the wandering exhibition

**"Medmänsklig hetens riddare - Swedish Embassy secretary
Raoul Wallenberg in the defence of lives"**

at 15 hrs. on March 28, 2002

at at the Synagogue of Gyôr.

The exhibition will be inaugurated by
Deputy state Secretary for Public Education László Környei

Greeting words by:

József Balogh, Mayor of Gyôr

Martin Pammer, Counsellor of the Austrian Embassy

Dr. Habil. Szabolcs Szita, scientific director of the Holocaust Documentation Centre

The exhibition can be visited till April the 6th.

The exhibition has come to Hungary from Graz. It is made ^{by} Christoph Gann, Germany

Egy.

Remark: The exhibition will come to Budapest
as well → sometimes in the late spring.
Egy.

142/007

P 2 Eu'

(EC)

EC/
Hans Magnusson
2002-05-22 14:29

fax +1 703 237 0946

To: "susanne berger" <sberger37@hotmail.com>
cc: harald.hamrin@foreign.ministry.se

ax/hw

Subject: Re: pending request re Wallenberg

Virginia, USA

Dear Susanne,

Concerning the question of variations of the name Wallenberg we have reminded the Russian side, but I am frankly speaking not very optimistic we will receive a quick and full answer. The nature of this question is such as to elicit a lot of bureaucratic resistance, partly because the work load involved, partly because there will be a tendency to think that this issue was more or less taken care of during the first years of existence of the working group (I think that full records of possible persons with similar names might not have been kept). But the request has been handed over, we have been reminding them and we will still try to get a reply.

As to the work of the research/reference panel, it will have a meeting in June as planned and as a basis for their discussion they will have a report on work done so far and documentation available+some suggestions as to which avenues may be of particular interest in the future prepared by Mr Göran Rydeberg. I believe he has also made an attempt to take into account and to comment upon the work of the independent experts. I believe it is always good to have an outsider's view on work undertaken by persons who have been involved intensely for a long time (and here I include myself).

So my hope is that the panel will give recommendations concerning further projects, including of course those proposals already submitted.

Concerning what you write on possible documentation from the Russian Control Commission it seems compelling enough, so I agree on the need for some follow-up.

Best regards

Hans

fax +1 703 237 0946

"susanne berger" <sberger37@hotmail.com> on 2002-05-20 16:36:33

"susanne berger" <sberger37@hotmail.com> on 2002-05-20 16:36:33

To: hans.magnusson@foreign.ministry.se
cc: harald.hamrin@foreign.ministry.se
Subject: pending request re Wallenberg

Dear Hans - I am just wondering when you expect an answer from the Russian side concerning our question re how many prisoners with the name of 'Wallenberg' or close variations thereof were imprisoned in the Soviet Union. It has been now a number of months, so an answer should be forthcoming. Also, what is your research panel doing concerning my still pending proposal? It will soon be a year when it was first handed in. I have now finished a list of all missing Swedes and other Scandinavians in the

hw

Soviet Union and I will forward it in the next few days with regular mail.
I
will also include my report on this issue.

Some time ago I mentioned the fact that the Russians have not been forthcoming in the question of documentation from the Russian Control Commission in Budapest [part of the Allied Control Commission]. I believe a new effort should be made to gain access to the papers, since it can be shown that Russian officials in this Commission discussed RW with their American and British counterparts. It is equally clear that the Russian side did not tell the truth when they said that the Russian ACC documentation did not contain information concerning RW - recently released Russian archive documentation shows that Pushkin's staff records include references to both the Swedish Legation, Budapest as well as RW. Also, Kutusov-Tolstoy worked under this Commission and it would be important to establish how reports from Budapest were filed and how they were distributed in the Soviet administrative system.

Best regards - s.

MSN Photos is the easiest way to share and print your photos:
<http://photos.msn.com/support/worldwide.aspx>

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

TELEFAX

Sid. 1 (5)

2002-06-04

Dnr 334 ✓

Handl: Mats Foyer

*[Handwritten: Fax t. Susanne Foyer 2002-06-04
(Susanne Berger, USA
Fax 1703 2370996)]*

INK. UTRIKESDEP.		
D.Nr.		
2002-06-04		
AVD.	CH.	
P	2	Eu

UTRIKESDEPARTEMENTET

För: EC (Magnusson, Hamrin)

**Raoul Wallenberg - svar från MID angående efternamn
liknande Wallenbergs respektive om Sándor Katona**
(1 bil.)

Bifogat insänds MID:s svar (försett med ambassadens
översättning), dels på aide-mémoire angående perso-
ner med efternamn som liknar Raoul Wallenbergs,
överlämnat vid Magnussons/Hamrins besök i Moskva
den 29 januari 2002, dels på en senare via ambas-
saden ställd fråga om Sándor Katona (som i svaret
benämns Aleksandr Katon).

LUTHMANN

Postadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60
119 590 MOSKVA

Besöksadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60

Telefon
(095) 937 92 00
(502) 937 92 00

Telefax
(095) 937 92 02
(095) 937 92 03 (viseringsavd)
(095) 937 92 04 (handelsavd)

Telex
64-413 410

*Overlappning till Foyers av
Mikhail Zubov vid byrå för
MID En II 16.5-02*

ПАМЯТНАЯ ЗАПИСКА

В связи с памятной запиской Посольства Швеции от 29 января 2002 года относительно выяснения судьбы шведского дипломата Р.Валленберга имеем честь сообщить следующую информацию, полученную в результате проверки по учетам Центрального архива ФСБ России фамилий, имеющих сходство с фамилией Р.Валленберга.

1. Берг Рудольф, 1903 г.р., немец, уроженец г.Нойштрелиц провинции Мекленбург, член НСДАП и СА, участковый жандармерии Грайфенгаген (Померания). Арестован 11 июня 1946 г. органами МГБ СССР по обвинению в избиении советских рабочих, утнанных в Германию. Военный трибунал гарнизона Советского сектора г.Берлина 10 июня 1948 года на основании п.«в» §3 ст.2 Закона №10 Контрольного совета в Германии от 20 декабря 1945 года приговорил Р.Берга к заключению на 10 лет в ИТЛ. На основании решения Комиссии (какой — не указано) от 10 декабря 1949 г. передан немецким властям 10 февраля 1950 г. Сведений о дальнейшей судьбе Р.Берга в Центральном архиве ФСБ России не имеется.

2. Вольбург Пауль, 1907 г.р., немец, уроженец дер.Эгтерсдорф, край Лебус, полицейский группы «Лянтвах», арестован органами военной контрразведки «Смерш» 14 июня 1945 года по обвинению в «избиении советских граждан, утнанных в Германию». Военным трибуналом тыла группы Советских оккупационных войск в Германии от 5 июля 1945 г. на основании 1-ой статьи Указа Президиума Верховного Совета СССР от 19 апреля 1943 года П.Вольбург приговорен к расстрелу. Приговор приведен в исполнение 2 августа 1945 г. Сведений о месте захоронения П.Вольбурга в Центральном архиве ФСБ России не имеется.

3. Валленштейн, Эрнст, 1906 г.р., уроженец г.Франкфурта, немец, переводчик германского посольства в Румынии. Арестован органами

военной контрразведки «Смерш» 2-го Украинского фронта 7 сентября 1944 года в г.Бухаресте по обвинению в шпионаже. По решению Особого совещания при МГБ СССР от 19 июня 1948 г. Э.Валленштейн заключен в ИТЛ сроком на 25 лет. Освобожден 10 октября 1955 г. на основании Указа (какого - не отмечено) от 28 сентября 1955 г. и репатриирован в Германию (в тексте - «ГФР») 16 октября 1955 г. Сведений о дальнейшей судьбе Э.Валленштейна в Центральном архиве ФСБ России не имеется.

Сведений о других лицах, фамилии которых сходны с фамилией Р.Валленберга, в Центральном архиве ФСБ России не имеется.

Согласно имеющимся в Центральном архиве ФСБ России сведениям, Александр (Шандор) Катон, 1904 г.р., поступил в Лефортовскую тюрьму 3 октября 1944 г., а 22 июля 1947 г. убыл во Внутреннюю тюрьму. 9 января, 21 марта и 27 июня 1945 г. он вызывался на допрос к оперуполномоченному 2 отдела ГУКР «Смерш» НКО СССР Амелину (умер в 1974 г.); 12 августа 1946 г. - к сотруднику 4 отдела 3 Главного управления МГБ СССР Смирницкому (умер в 1988 г.); 22 июля 1947 г. - к начальнику отделения 4 отдела 3 Главного управления МГБ СССР Кузьмишину (умер в 1977 г.). 23 июля 1947 г., уже находясь во Внутренней тюрьме, вызывался на допрос к начальнику 4 отдела 3 Главного управления МГБ СССР Карташову (умер в 1979 г.).

Каких-либо других сведений документального характера об А.Катоне не выявлено. Нет никаких данных о заведении на него уголовного дела в картотеках и журналах регистрации, не значится он также в учетах МВД и ФСБ России.

Документальных материалов, подтверждающих информацию о содержании А.Катона в одной камере с водителем Р.Валленберга В.Лангфельдом, в Центральном архиве ФСБ России не выявлено

Москва, "16" мая 2002 года

SVERIGES AMBASSAD
Moskva
Christina Johannesson

ÖVERSÄTTNING
2002-05-17

Översättning från ryska

AIDE-MEMOIRE

Med anledning av Sveriges ambassads aide-mémoire av den 29 januari 2002 angående arbetet för att bringa klarhet i den svenske diplomaten Raoul Wallenbergs öde har vi härmed äran vidarebefordra följande information som erhållits efter en sökning efter efternamn som liknar Raoul Wallenbergs i FSB:s Centralarkivs register.

1. Berg Rudolf, tysk, född 1903 i staden Neustrelitz i provinsen Mecklenburg, medlem av NSDAP och SA, polis inom gendarmeriet i Graifenhagen (Pommern). Arresterad den 11 juni 1946 av sovjetiska MGB anklagad för misshandel av sovjetiska arbetare som jagats iväg till Tyskland. Militärdomstolen på garnisonen i den sovjetiska sektorn i staden Berlin dömde den 10 juni 1948 R. Berg enligt punkt "v" § 3 artikel 2 Kontrollrådets i Tyskland Lag nr 10 av den 20 december 1945 till 10 års arbetsläger. Enligt beslut fattat av Kommissionen (vilken kommission som avses anges inte) den 10 december 1949 överlämnades Berg till de tyska myndigheterna den 10 februari 1950. Ryska FSB:s Centralarkiv förfogar inte över några uppgifter om R. Bergs fortsatta öde.

2. Wolburg Paul, tysk, född 1907 i byn Eggersdorf, Lebus-distriktet, polis i gruppen "Landwach", arresterad av det militära kontraspionaget "Smersj" den 14 juni 1945 anklagad för "misshandel av sovjetiska medborgare som jagats iväg till Tyskland". Militärdomstolen på hemmafronten för en av grupperna inom de sovjetiska ockupationsstyrkorna i Tyskland dömde P. Wolburg till arkebusering den 5 juli 1945 på grundval av 1:a paragrafen SSSR:s Högsta sovjets Ukas av den 19 april 1943. Domen verkställd den 2 augusti 1945. Ryska FSB:s Centralarkiv förfogar inte över några uppgifter om var P. Wolburg begravts.

3. Wallenstein Ernst, tysk, född 1906 i staden Frankfurt, tolk vid den tyska ambassaden i Rumänien. Arresterad av det sovjetiska militära kontraspionaget "Smersj" vid 2 ukrainska fronten den 7 september 1944 i staden Bukarest

anklagad för spionage. Enligt beslut fattat av Särskilda mötet vid Sovjetunionens MGB den 19 juni 1948 placeras E. Wallenstein i arbetsläger på 25 år. Frigiven den 10 oktober 1955 på grundval av Ukas (vilken anges inte) av den 28 september 1955 och repatrierad till Tyskland (i texten bär Tyskland beteckningen "GFR") den 16 oktober 1955. Ryska FSB:s Centralarkiv förfogar inte över några uppgifter om E. Wallensteins fortsatta öde.

Ryska FSB:s Centralarkiv förfogar inte över några uppgifter om andra personer med efternamn som påminner om R. Wallenbergs.

Enligt uppgifter i ryska FSB:s Centralarkiv inkom Aleksandr (Sandor) Katon född 1904 till Lefortovo-fängelset den 3 oktober 1944. Den 22 juli 1947 förflyttades han till Interna fängelset. 9 januari, 21 mars och 27 juni 1945 kallades han till förhör till Amelin, operativt ansvarig vid Andra avdelningen på det sovjetiska kontraspionaget "Smersj" under det sovjetiska folkkommissariatet för försvarsfrågor (Amelin avled 1974); 12 augusti 1946 kallades han till Smirnitskij, medarbetare vid Fjärde avdelningen på Tredje huvudstyrelsen inom det sovjetiska MGB (Smirnitskij avled 1988); 22 juli 1947 kallades han till Kuzmisjin, sektionschef vid Fjärde avdelningen på Tredje huvudstyrelsen inom det sovjetiska MGB (Kuzmisjin avled 1977). 23 juli 1947 var Katon redan förflyttad till Interna fängelset och kallades till förhör hos Kartasjov, chef för Fjärde avdelningen på Tredje huvudstyrelsen inom det sovjetiska MGB (Kartasjov avled 1979).

Inga andra dokumentuppgifter om A. Katon har påträffats. Det finns inga uppgifter i kartoteken eller registerjournalerna om att man väckt åtal mot honom, och inte heller förekommer han i registren på Rysslands inrikesministerium respektive FSB.

Inga uppgifter har påträffats i det ryska FSB:s Centralarkiv som styrker informationen om att A. Katon skall ha suttit i samma cell som Raoul Wallenbergs chaufför V. Langfeld.

Moskva den 16 maj 2002

157/011
P 207/900

PM.

6/6 2002

RAOUL WALLENBERG

Historik och nya forskningsfält

Göran Rydeberg

ms

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Uppdraget	3
Sammanfattande synpunkter	4
Aktuella frågeställningar	6
Källmaterialet	9
Sveriges uppdrag som sovjetisk skyddsmakt i Ungern	11
Räddningsaktionen för Östeuropa. Sveriges och Wallenbergs roll	15
Svenska och allierade underrättelseinsatser i Ungern vid Andra världskrigets slutskede	19
Budapestlegationens vidare öden efter den 23 december 1944	25
Raoul Wallenberg i fängelse. En kortfattad krönika 1945-1947	33
Vilmos Böhm. Medhjälpare till Raoul Wallenberg eller sovjetisk agent?	36
Åren 1945-1954. Svenska och internationella åtgärder för att skapa klarhet i fallet	41
Utsagor om Wallenberg	41
Demarscher fram t o m Vysjinskijs "slutgiltiga svar"	42
Vittnesmålen och påföljande svenska aktioner	43
Begärs Wallenberg verkligen åter?	46
Nya besked. Förstudier till och presentationen av Smoltsov-rapporten	50
Andra kanaler. Åke Freys och Finlands insatser	51
Regeringsbesöket i Moskva och utvecklingen fram t o m det sovjetiska svaret i februari 1957	53
Smoltsov-rapporten	60
Vladimir-spåren	69
Varför arresterades Raoul Wallenberg? Sammanfattning av några hypoteser	71
Efter Smoltsov-rapporten	75
Dokumentförstöring	75
Nya vittnesmål	76
Pågående och nyligen avslutade forskningsprojekt	80
Bilaga	85
Krönika över Wallenberg-ärendet	85
Källor och litteratur	96
Personförteckning	99

RAOUL WALLENBERG

Historik och nya forskningsfält

Förord

Jag vill inledningsvis rikta ett varmt tack för värdefullt bistånd i mitt utredningsarbete samt uppmuntrande och konstruktiv kritik till ordf i UD:s referensgrupp för stöd till oberoende Raoul Wallenberg-forskning prof Krister Wahlbäck jämte övriga ordinarie medlemmar av gruppen, prof Karl Molin samt docenterna Sven Holtsmark och Gunnar Åselius. Detsamma vill jag också framföra till gruppens före ordf, ambassadören Jan Lundvik och dessutom till tidigare respektive nuvarande handläggaren av Raoul Wallenberg-ärendet vid UD, ambassadörerna Hans Magnusson och Harald Hamrin samt vidare till fil dr Johan Matz. Arkivet vid UD har givit ett omfattande stöd i forskningsarbetet. Personalen vid Arkiv- och dokumentcentrum vid Regeringskansliets förvaltningsavdelning UD:s bibliotek samt Säkerhetspolisens (SÄPO) arkiv har varit tillmötesgående och därigenom underlättat den praktiska verksamheten.

Uppdraget

I januari 2002 mottog jag uppdraget från referensgruppen att företa en undersökning som innebar att:

Utbeta en översikt av nuvarande kunskapsläge i ärendet med särskilt vikt lagd på de kunskapsluckor som ännu kan finnas.

Parallellt med arbetsgruppen arbetar under ordförandeskap av landshövdingen Ingemar Eliasson en utredning som ska granska de svenska myndigheternas agerande i ärendet.

Det kan förutsättas att de båda gruppernas arbete oundvikligen kommer att tangera varandras. I denna rapport har dock i möjligaste mån undvikits att utvärdera den svenska statsledningens åtgärder. Däremot bedömer jag hanteringen av Wallenberg-ärendet bl a under perioden från hösten 1955 till februari 1957 som mycket avgörande för utformandet av den sovjetiska positionen och har funnit det ändamålsenligt att relativt utförligt behandla de båda sidornas agerande under denna tid även på officiell nivå.

I redovisningen från den svensk-ryska arbetsgruppen, i form av Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet, ny serie II:52, har också kortfattat redogjorts bl a för utvecklingen under dessa år. Det bör klargöras att dessa aktstycken samtidigt är en ny Vitbok i ärendet och att informationen och slutsatserna har karaktären av ett officiellt dokument. I samband med en presskonferens i Stockholm den 12 januari 2001 framlade var för sig de svenska och ryska arbetsgrupperna sina rapporter. Huvuddelen av den svenska informationen som presenterades är inarbetad i UD II:52.

Den svenska delen var väsentligt mera utförlig och innehållsrik än den ryska. Jag har valt att relativt noggrant värdera de båda rapporterna samt befintlig dokumentation. Däremot har inga ambitioner -eller tid- funnits att i detalj granska och värdera slutsatserna i rapporterna och inte heller har valts att följa deras disposition eller frågeställningar. Vissa av slutsatserna är mycket övertygande och det finns dessutom inte någon anledning till dubbelredovisning, när jag helt delar arbetsgruppens/mas uppfattning i enskilda frågor.

En koncentration på ett fåtal frågeställningar som bedömts som relevanta att fördjupa sig i vid framtida forskning har förekommit vid undersökningsarbetet. Den som därför eventuellt läser denna rapport i syfte att skaffa sig en heltäckande sammanfattning av ärendets utveckling, kommer kanske att notera betydelsefulla luckor. Här har i exempelvis medvetet valts att avstå från i stort sett all redovisning och problematisering av Raoul Wallenbergs bakgrund och roll som affärsman. Inte heller behandlas särskilt utförligt detaljer kring hur han och medhjälparna genomförde de omfattande räddningsoperationerna i Ungern. Det är den svenske diplomatens försvinnande och betydelsen av detta snarare än människan och hans gärning som står i fokus.

Vidare kan konstateras utifrån det källmaterial och den litteratur som står till förfogande att den svenske diplomaten uppehöll kontakter med tyska och ungerska nazistiska kretsar och att han ska ha haft en äldsdöm utfärdad mot sig av bl a "Budapests bödel" Adolf Eichmann. Dessa fakta är sedan länge kända och därför berörs frågan om Raoul

Wallenbergs kontakter med ledande nazister och andra företrädare för Tyskland och Ungern enbart mot bakgrunden av de anklagelser vi kan direkt eller indirekt notera från sovjetiskt håll som riktats mot den svenske diplomaten.

Vi kan också fastslå att Wallenberg i de egna bidragen till legationschefens Danielsson depescher flera gånger ger uttryck för uppfattningen att Sverige borde gå den fascistiska Pilsorsregimen i Ungern -som kom till makten genom en kupp den 15 oktober 1944- längre till mötes än vad den svenska regeringen var beredd till. Orsaken till Wallenbergs ståndpunkt var utan tvivel att Szalasi-regimen krävde ett erkännande för att fortsatt acceptera Sveriges och andra staters humanitära verksamhet i Ungern. Dessa onständigheter diskuteras heller inte vidare i framställningen. Däremot noteras att den svenske diplomaten med all sannolikhet var omgiven av åväl svenska, tyska, ungerska som väst- och sovjetallierade agenter och rapportörer. Det finns anledning att betänka hur man på de olika sidorna tolkade och värderade informationerna om Wallenbergs aktivism och okonventionella ållning. Särskilt avgörande var detta när den svenske diplomatens verksamhet föreföll avvika från den officiella svenska och därmed budapestlegationens linje. Kunde aktionerna ha väckt sådana misstankar särskilt från sovjetiskt håll att de avgjorde hans öde?

Sammanfattande synpunkter

Här presenteras de frågor vilka bedöms sammanfalla med uppdraget att presentera en framtida forskningsstrategi i Wallenberg-ärendet.

Eftersom endast en begränsad arbetstid stått utredaren till buds, kan flera intressanta projekt endast presenteras översiktligt. Det har därför varit angeläget att koncentrera ansträngningarna fr a till det källmaterial, ur vilket det har varit möjligt att utvinna nyheter. Arbetsmetoden har också inneburit att tyngdpunkten lagts vid ländelseförloppet under de tidsperioder som bedömts vara avgörande för hur ärendet utvecklats. Som sådana har definierats åren 1945-1947/1948 och 1955-1957.

Den första är självklar, ärendet är ännu färskt och möjligheten att finna öppningar återstår ännu. Sedan den första förvirringen och oklarheten släppt och man från sovjetisk sida fr o m april 1945 intagit attityden att Wallenberg inte finns i Sovjetunionen, framträder småningom bl a den svenske redaktören Edward af Sandeberg. Han har själv återvänt ur sovjetisk fångenskap och omtalar fr o m april 1946 att den försvunne diplomaten av flera oberoende vittnen ska ha setts i bl a Butyrka-fängelset i Moskva. af Sandeberg hävdar dock aldrig att han själv skulle ha mött Wallenberg under sin årlånga fängelsevistelse.

Flera vittnen från andra länder kommer sedan med liknande informationer. Dessa och andra uppgifter är så betydelsefulla att Sverige mot bakgrund av de motstridiga informationer man mottagit från Sovjetunionen aktivt börjar driva ärendet. Utgångspunkten förutom det alltmåra omfattande materialet från vittnen är uppgiften från Sovjetunionen att Wallenberg faktiskt tagits i beskydd av sovjetiska enheter i Budapest den 16 januari 1945, dvs dagen innan alla säkra spår efter honom i frihet upphör.

Vittnesmålen från denna första tid är förvirrande och det förekommer samtidigt uppgifter om att den svenske diplomaten blivit kvar i Ungern, förts till läger i Tjeckoslovakien, Polen eller Rumäien. Lägger vi till upplysningar om att han skulle ha funnits i Ukraina, hade förts till Ryssland eller hade omkommit under striderna i Budapest i januari-februari 1945, har vi en mångfacetterad men ändå inte komplett bild av alla utsagor. Resultatlåa framställningar till de sovjetiska myndigheterna blir dock enda föjden av Sveriges ansträngningar.

Vad vi kan kalla fas 2 i arbetet, inträder när Sovjetunionen i en not från regeringen genom vice utrikesminister Andrej Vysjinskij den 18 augusti 1947 slutligen anger att ett noggrant eftersökningsarbete givit vid handen att Raoul Wallenberg inte befinner sig i Sovjetunionen och att han ä okänd där.

Under den följande perioden får den svenska sidan ytterligare en stor mängd information från återvändande krigsfångar. Redan vid början av 1950-talet repatrieras ett antal italienare. Ett nyckelvittne är pressattachén vid utrikesministeriet i Rom, Claudio de Mohr, som bl a anger att han haft knackningskontakter med svensken i fångelser i Moskva åren 1945-ca 1948.

Med stöd av informationen anser man från svensk sida det finnas möjligheter att göra nya framstötår till Sovjetunionen. Dessa startar år 1952 men blir åter resultatlösa. Vad som dock är en avgörande skillnad mot tidigare är att den svenska regeringen fr o m detta år begär Wallenberg utlämnad från Sovjetunionen. Dessförinnan har enbart allmänna förfrågningar och påminnelser om utlovade undersökningar av fallet från sovjetisk sida efterlysts i officiella och halvofficiella svenska framsällningar.

Särskilt betydelsefulla blev de uppgifter som erhöles från tyska och österrikiska återvändare fr a fr o m år 1955. Det var med största sannolikhet de otvetydiga informationerna från vittnena jämte det faktum att Stalin avlidit 1953 som

blev de avgörande faktorerna och medverkade till en förändrad attityd från Sovjetunionens sida.

Det kan samtidigt konstateras att man hela tiden från svarandesidan väjer sig mot att officiellt erkänna värdet av "krigsfångarnas" utsagor och att man hellre vill framhålla att det är de egna noggranna undersökningarna som till sist ger resultat. /Denna attityd kvarstår än idag. Ett sentida exempel finns i W Korey "The Last Word on Wallenberg?" s.32 som återger ett meddelande från Reuters från den 17 jan 2001. v chefsarkivarien vid FSB och medlemmen av den svensk-ryska arbetsgruppen VK Vinogradov ska ha yttrat sig mycket nedlåtande om ögonvittnena. Deras utsagor ska ha varit grundlösa och ofta meddelade av mentalt instabila personer/

När man lämnar det officiella svaret år 1957 medges att misstag begåtts, men skulden för den felaktiga hanteringen av fallet läggs helt på den år 1954 avrättade före säkerhetschefen Viktor Abakumov. Det var han som vid flera tillfällen skulle ha fört regering och övriga myndigheter bakom ljuset genom att agera självständigt och olagligt.

I framställningen kommer en relativt omsorgsfull genomgång göras över hur ärendet utvecklades särskilt åren 1954-1957. Det torde utan tvekan framgå av det sovjetiska materialet att Moskva under denna avgränsade period avvägde flera alternativ till svar. Övervägdes andra versioner än den som presenterades i den sk Smoltsov-rapporten? Enligt denna ska Wallenberg -som bekant- ha avlidit i Lubjanka-fängelset på sommaren 1947 i vad som förmodades vara en hjärtinfarkt.

Efter Smoltsov-rapportens presentation i februari 1957, går ärendet in i ännu en fas. Från svensk sida har arbetet med vittnesmålen systematiserats påtagligt sedan kriminalkommissarie Otto Danielsson i början av årtiondet fick ansvaret för förhören. Denne och en hel rad medarbetare från polisen och vid ambassaderna genomför systematiska utfrågningar och konfrontationer med vittnen rörande deras utsagor.

Fram till 1957 går detta arbete naturligtvis närmast ut på att etablera information om att Wallenberg verkligen befunnit sig i Sovjetunionen fr o m januari 1945. När så den sovjetiska regeringen tvingas medge detta blir ästa huvuduppgift -förutom naturligtvis under hela perioden att få honom fri- att bevisa att fången befunnit sig i livet efter den 17 juli 1947. Detta arbete pågår ännu idag och något definitivt svar har dessvärre ännu inte nåtts.

Fr o m 1950-talet arbetar också utredare med frågan om Wallenberg för längre eller kortare tid befunnit sig i Vladimir-fängelset ca 200 km öster om Moskva och särskilt dess Korpus II, sjukavdelningen. Vittnesmål förekommer om att svensken ska ha setts där t o m så sent som kring mitten av 1980-talet.

Den 30 januari 1961 meddelar den svenska medicinprofessorn och sovjetinnan Nanna Svartz till statsminister Tage Erlander och utrikesminister Östen Undén om i sina erfarenheter från ett möte med hennes kollegor professorerna Mjasnikov och Danisjevskij. I ett samtal på tyska med den förste ska denne ha angivit att Wallenberg kunde finnas på ett mentalsjukhus i Moskva. Se UD II: 52 s.112ff. För en sammanfattning av hur den svenska utrikesledningen hanterade de första uppgifterna se PM av Leif Belfrage den 7 feb 1961, UD P2 Eu/ Erlander vände sig därefter till sovjetledaren Nikita Chrusjtjev som erhöll en förfrågan från den svenska regeringen i samband med en mottagning av den svenske ambassadören i Moskva, Rolf Sohlman den 25 februari Dokumentsamling nr B 28 (E 42)/ Det finns ingen anledning att referera de många tureterna i detta ärende som inte kommer att tas upp i den kommande framställningen. Vi kan dock notera att sovjetregeringen svarade avvisande och att Mjasnikov fortsättningsvis på alla sätt försäkrade att han blivit missförstådd och inte hade några informationer om den försvunne diplomaten. Ärendet behandlades ännu under 1965 i samband med möten Mjasnikov-ambassadör Gunnar Jarring och Mjasnikov-Svartz i maj respektive juli detta år.

/Dokumentsamling nr B 34 (D 67), E 52, 56 (D 68)/ Ärendet utvecklades mot en återvändsgränd, där ord kom att stå emot ord.

Under 1970-talet började en senare generations fångar vid återkomsten till friheten kunna berätta om erfarenheter av Wallenberg från den sovjetiska lägervärlden. Utsagor från judiska dissidenter som lyckats ta sig till Israel såsom Efim Mosjinskij och Abraham Kalinski föranleder Sverige att efter ett antal års relativ tystnad under åren 1966-1978 att åter ta upp frågan med Sovjetunionen år 1979. Inställningen från Moskva förblir dock att Wallenberg är avliden. Med all sannolikhet har han -enligt dåvarande sovjetisk uppfattning- bragts om livet i Lubjanka just i juli 1947 som Smoltsov-rapporten indikerar.

Under 1980- och 1990-talen får Sverige tillgång till en alltmera omfattande information från såväl USA och Storbritannien som Sovjetunionen. USA:s roll i Wallenberg-missionens arbete har årligen också kunnat klargöras. Vad som ännu återstår att utreda är i vilken utsträckning det arbete som den svenske diplomaten och hans medarbetare bedrev med bl a amerikanska räddningsorga som War Refugee Board (WRB) och den judiska paraplyorganisationen Joint Distribution Committee (Joint) som arbetsgivare och finansier kunde ha storpolitiska implikationer. /Redan i början av 1980-talet offentliggjordes OSS- och CIA-dokumenterna rörande Raoul Wallenberg i US National Archives och ingår där i Record Group (RG) 226 och särskilt 263/

I undersökningen har varken kunnat bekräftas eller dementeras de uppgifter som anger att ästliga underrättelseorgan i deras verksamhet i Ungern kunnat etablera aktiva kontakter med den svenska legationen och/eller med Wallenberg personligen.

Från ryskt/sovjetiskt håll mottar Sverige fr o m år 1991 ett omfattande material. Där framkommer dels hur man från

Moskvas sida reagerade på svenska framställningar rörande Wallenberg dels konkret klargörs för första gången vilka beslut som ledde fram till att den svenske diplomaten arresterades och fördes till fångenskap i Sovjetunionen. Dessa källuppgifter har också givit oss vissa kunskaper om hur man hanterade diplomaten och detta material kan dessutom jämföras med de utsagor som medfångarna till Wallenberg och hans chaufför Vilmos Langfelder lämnat. Det kan konstateras att uppgifterna åtminstone för perioden fram till våren/sommaren 1947 i mycket hög utsträckning förefaller att samstämma.

Alltjämt saknas mycken information som en gång uppenbarligen har funnits och detta stöder de uppgifter som hela tiden gjort gällande att utrensningar av för olika befattningshavare komprometterande material kan ha genomförts systematiskt eller slumpvis. Detta ämne kommer också att kortfattat behandlas i undersökningen. Vidare finns anledning att fortsätta eftersökningsarbetet i olika sovjetiska arkiv efter nytt material och också efter spår av systematisk eller slumpvis utrensning av uppgifter. Alldeles som Smoltsov-rapportens siktighet har undersökts i diverse test bör övervägas om inte omfattande sådana borde göras på ett antal ryska/sovjetiska dokument som bevisligen är spår av senare tids förvanskning.

Möjligheterna torde vara stora att det finns mera att hämta i underrättelsetjänsternas arkiv och likaså i de olika militära förbandens samlingar. Av särskilt intresse är därvid naturligtvis information från alla sådana som var inblandade i slutstriderna kring Budapest 1944/1945.

Efter Sovjetunionens fall i början av 1990-talet upplörde i realiteten Wallenberg-ärendet att utgöra en belastning för relationerna mellan Sverige och Ryssland och undersökningsarbetet kunde börja bedrivas mera förutsättningslöst.

Symptomatiskt för den nya samförståndsandan är inte minst konstitueringen i september 1991 av den gemensamma svensk-ryska arbetsgruppen som under åren samlats i Sverige och Ryssland och haft gemensamma möten kring Raoul Wallenbergs öde. Därigenom har man från svensk sida successivt givits tillgång till ett stort antal dokument med anknytning till ärendet som ännu inte är tillfullo analyserade. År 2000 lämnade grupperna -som ovan angivits- sin redovisning, vilken nu finns utgiven i en svenska, engelska och ryska likalydande versioner. Som vi ska se färdigleddes publiceringen av materialet uppkomsten av ytterligare frågeställningar som det finns anledning att ytterligare utreda i en snar framtid.

Aktuella frågeställningar

På grundval av resultaten av denna undersökning anges här ett antal ämnen som bedömts som särskilt betydelsefulla att erhålla ytterligare information kring. Det är också sådan forskning som Wallenberg-gruppen -enligt min mening- bör bedriva på egen hand eller kanalisera medel till. Listan anger ingen absolut prioriteringsordning.

Huvudsyftet med alla studier avseende den svenske diplomaten måste i första hand vara att han skakunna återvända hem/att hans öde slutgiltigt kan fastställas. Mot den bakgrunden blir vittnesmålen tveklöst ett av de mest betydelsefulla materialen att följa upp.

Mot denna bakgrund kan synas närliggande att vittnesmålen i föreliggande studie behandlas ytterst översiktligt. Orsaken är att en systematisk genomgång för att vara meningsfull kräver andra arbetsinstrument och en annan tidsram än vad som stått till förfogande.

1. Vittnesutsagorna behöver systematiseras och datoriseras

a) Det systematiseringsarbete avseende vittnesutsagorna som hittills företagits är förtjänstfullt särskilt med avseende på 1940- och 1950-talsmaterialet. Utvecklingen har dock gått vidare såväl källmässigt som på dataområdet, vilket medför att dagens register inte kan brukas för att samköra olika uppgifter. Katalogiseringen av de mera moderna uppgifterna är så otillräckligt att arbetet dessvärre knappast kan anses ha något egentligt värde. Någon systematisk genomgång av den omfattande litteraturen om Wallenberg och vittnesmålen har inte gjorts. En översiktlig studie erbjuder dock tillfället att konstatera att fram till år 1947 är bilden åtminstone till största delen samstämmig. Vissa avvikande röster anger ju att svensken ska ha dömts redan under striderna i Pest i januari/februari 1945, men dessa utsagor har ju kunnat vederläggas. Efter 1947 har vi förutom de rysk/sovjetiska uttalandena om dödsfallet i juli, uppgifter om att Wallenberg levat en bit in på 1950-talet. Andra som t ex Frederick Werbell anger att fången skulle ha avlidit någon tid efter Nikita Chrusjtjovs stockholmsbesök sommaren 1964. Det finns också information som sträcker sig ända fram mot sent 1980-tal (kanske t o m från 1990-talet) att Wallenberg d varit i livet. Just mot bakgrund av dessa mycket divergerande uppgifter, är det särskilt angeläget att en noggrann prövning av vittnesmålen åter genomförs. Trots att vi svärigen ur materialet kan nå avgörande klarhet är uppgifterna av så stor betydelse att de inte

får lämnas utan att all väsentlig information är tillvaratagen.

b) Innan bearbetningen av vittnesuppgifterna startas måste en principlösning skisseras för vilka uppgifter det är som kan vara väsentliga. Vad som är slående är hur osystematiskt många utredare och forskare arbetat. Självfallet är uppgifter om att ett vittne i något läger ska ha mött någon som säger sig ha träffat en person som han/hon möjligen trodde vara svensk inte helt ointressanta. Däremot kan sökande på måfå och en ogenomtänkt systematisering av dessa uppgifter omöjliggöra ledningen. Därför är min uppfattning att vittnesmålets trovärdighet först bör provas innan de börjar bearbetas. Det är en absolut förutsättning att enbart första- och möjligen vissa andrahandsinformation kan användas. Det sistnämnda slaget kan vara värt att bruka om det kan bekräfta andra uppgifter.

2. Fortsatta källinventeringar från ryska/sovjetiska arkiv, men även i västallierade länder och Sverige bör genomföras.

a1) Material från underrättelsetjänsterna och de olika arméförbandens som arbetade i budapestområdet kring 1944/1945 bör prioriteras. Huruvida det är möjligt att få fram mera information idag är osäkert, men möjligheterna bör alltför utnyttjas. Inte minst bör utvärderas om någon ytterligare information skulle kunna finnas rörande de förhör som sovjetmakten höll med den kvarvarande personalen vid den svenska legationen under perioden 17 februari-13 mars 1945, dvs 1-1½ månad efter Wallenbergs försvinnande.

Vad som förefaller uppenbart även för en betraktare med begränsade kunskaper om ärendet är de många egendomligheter som förefaller vidlåda från KGB:s (Kommittén för statens säkerhet) och dess föregångares MGB och NKGB arkiv. Uppgifter om systematiska eller slumpnässiga utrensningar kommer att granskas i framsällningen. Naturligtvis kommer det sannolikt att förbli svårt att få tillgång till dessa dokument, men särskilt måste prioriteras försök till undersökningar avseende dokument från organisationens 2 huvudavdelning (Kontrapunkten).

a2) Ytterligare information rörande politiska avgöranden kring krigsfångarnas situation och hur de skulle hanteras bör kanske kunna återfinnas i Presidentarkivet, CK:s, och Utrikesministeriets (MID) arkiv. Detta material besvarar kanske inte frågan om vad som specifikt hände Wallenberg, men vi behöver på ett allsidigt sätt belysa bevakelsegrunderna för Sovjetunionens agerande.

a3) I flera år har bedrivits forskning i olika fängelsearkiv, med tyngdpunkt på dem varifrån det angivits att Wallenberg ska ha suttit (Lubjanka, Lefortovo och möjligen Butyrka) samt där det finns tydliga indikationer i samma riktning (Vladimir). Detta arbete är mycket angeläget och bör kunna ge mera information. Studier av material från andra arkiv -anläggningar där svensken möjligen kan ha vistats- bör däremot prioriteras ned. På samma sätt finns anledning att ställa sig till tveksam till forskning gällande fängstransporter -särskilt efter år 1947.

På goda grunder kan antas att om Wallenberg verkligen alltför funnits i livet efter juli 1947, hade man från sovjetisk sida genomfört ordentliga föranstaltningar för att han skulle isoleras så effektivt som möjligt från andra fångar. Att samtidigt förvänta sig att svensken skulle ha haft ett kontaktnät -antingen i egenskap av s k nummerfänge eller under eget namn- är inte realistiskt. Om det finns extra resurser, bör man satsa på sådan forskning för dess egen skull eftersom den skulle öka vår kunskap om den sovjetiska lägervärlden. Däremot kan den svårigen motiveras utifrån perspektivet att bringa klarhet i Raoul Wallenbergs öde.

Huruvida det är ändamålsenliga i att bevilja resurser till fortsatt forskning rörande de nummerfångar som kunnat identifieras från Vladimir, men även i andra läger, kan diskuteras. Möjligen skulle viss politisk information kunna erhållas ur annat källmaterial, vilket kunde ge en ledtråd till sökandet efter Wallenberg bland nummerfångarnas skara. De resultat som nått hittills är visserligen mycket magra, men ämnet bör dock allvarligt provas.

a4) Smoltsov-rapporten har -som kommer att framgå- varit föremål för ett stort antal analyser utifrån olika aspekter. Det finns alltför oklarheter. Primärt måste vikt fästas vid att söka fastställas vid vilken tidpunkt A Smoltsov avgick ur aktiv tjänst. Även om svaret möjligen inte rör Wallenbergs slutliga öde, skulle eventuella säkra uppgifter om att den sovjetiske läkaren definitivt hade avgått från sin tjänst flera månader innan den bekanta rapporten upprättades, medföra att ärendet hamnar i ett nytt läge åtminstone avseende tidpunkten för Wallenbergs död. Förnyade studier kring detta dokument ur en mängd aspekter är angeläget.

b1) Studier i en hel rad statliga och privata arkiv från USA bör också prioriteras. Inte minst finns anledning att ytterligare undersöka OSS:s (CIA:s) och andra underrättelsemyndigheters roll i arbetet för att rädda Budapest befolkning.

b2) Forskning kring organisationer som Joint bör också kunna ge mera information än vad vi har för tillfället.

b3) Vissa antydningar har gjorts om att USA agerat i visst samförstånd med Sovjetunionen och undanhållit Sverige väsentliga uppgifter i ärendet. Det skulle vara ytterst intressant att få fram mera information, om det är möjligt att finna sådan, angående vilka överväganden som styrde USA:s agerande i förhållande till de neutrala staterna och deras hjälpinsatser i det krigsdrabbade Europa.

Under perioden mars-december 1945 saknade Sverige och flera andra stater egen representation i bl a Budapest och Stockholm företrädades under perioden av USA. Redan under denna period bedrev amerikanerna på eget initiativ ett visst efterforskningsarbete i Ungern. Förekom några kontakter USA-sovjetiska myndigheter i ärendet som Sverige ännu inte underrättats om? Fanns några uppgörelser mellan segrammakterna, vilka kunde påverka möjligheterna att framgångsrikt driva Wallenberg-ärendet till ett lyckligt slut?

b4) Handlingar avseende stockholmsambassadens verksamhet med eventuell anknytning till Wallenberg-ärendet behöver också genomlysas mera systematiskt.

c) Det kan finnas material i Israel av intresse för frågan, vilket inte är ordentligt inventerat.

d) Vatikanarkivet kan också vila på viss information.

e) Brittiska arkiv bör också kunna erbjuda ytterligare material.

f) Svenska arkiv som Wallenberg-arkivet och andra affärsarkiv är ännu inte fullt genomlysta.

3. Den svenska underrättelsetjänstens eventuella samarbete med Wallenberg och legationen i Budapest har utretts av arbetsgruppen och belyses även kortfattat i denna rapport. Alltjämt finns dock sekretessbelagt material som inte är analyserat. C-byråns, T-kontorets och RKA:s m fl arkiv behöver också genomgås, kanske utifrån nya förutsättningar.

4. Kritik har riktats mot de svenska myndigheternas hantering av ärendet. En utredning under Ingemar Eliasson arbetar -som nämnts- f n med frågan, varför det inte här finns någon anledning att ta ställning i frågan. Däremot bör de anklagelser mot myndigheterna och t o m Wallenbergs kollegor för att medvetet ha underminerat dennes ställning, försårat eller motarbetat räddningsaktionerna utredas. Ett par av de "konspirationsteorier mot Wallenberg" som lanserats kommer att presenteras och analyseras nedan.

5. Att WRB:s och Wallenbergs räddningsaktion var infiltrerad av tyska och sovjetiska agenter är redan fastställt. Hur detta nätverk i detalj var organiserat är dock alltjämt oklart. I denna rapport förs ett resonemang kring den ungerske kontaktmannen, sedermera landets representant i Stockholm 1946-1948, f ordföranden för ungerska metallarbetarunionen, dr Vilmos Böhm och hans roll i sammanhanget. Den väntar på att bli till fullo utredd. Som framgår av framställningen löper intressanta trådar mellan en rad motivkretsar från den svenska räddningsaktionen i Budapest till uppgörelsen med olika kommunistiska kadrer i Östeuropa och Sovjetunionen från Stalins sida 1946-1953. Studier rörande dessa frågor kanske inte bidrar till att vi kan utröna svenskens öde, men de kan säkerligen spegla möjliga motiv till varför han greps och kvarhölls i fångenskap.

6. Från sovjetiskt håll utfärdades inför och samtidigt med Röda arméns erövringar i östra Europa en mängd arresteringsorder avseende såväl förmenta krigsförbrytare som främmande länders officiella sändebud, Röda kors-medarbetare eller företrädare för andra hjälporganisationer. Systematiska studier rörande omfattningen, grunderna för besluten och hanteringen av de fångna kan bidra till att ge en relief till den sovjetiska behandlingen av Wallenberg-ärendet. Det skulle vara av stort intresse att få belyst frågan om flera av svenskens medarbetare hamnade i sovjetisk fångenskap. Förutom Langfelder känner vi till åtminstone ytterligare ett par av dem som tjänstgjorde vid eller med anknytning till legationens verksamhet tillfångatogs, Henry Grossheim-Krisko och Gerit van der Waals (Vanderwaals). Den sistnämnde avled för i Butyrka 1948. Dessutom påstod också greve Michail Tolstoj-Kutuzov att han skulle ha fängslats, en uppgift vi saknar belägg för.

7. Wallenberg-aktionens och andra privata utredningsgruppers insatser och samordning med det officiella undersökningsarbetet har endast delvis utretts. I den följande rapporten kommer deras tidvis mycket omfattande

verksamhet knappast alls att beröras. En översiktlig genomgång har företagits, men det har inte varit möjligt att finna något material eller uppgifter som på någon avgörande punkt förändrar den allmänna bilden rörande efterforskningsarbetet. Forskning kring de privata och institutionella initiativen borde dock vara älskommen och inte minst en uppsummering av deras insatser är angelägen.

8. Wallenberg-familjens och särskilt Raouls affärsintressen är ännu otillräckligt utredda. Enligt för mig obekräftade uppgifter hade den sisträmde bl a kort före avfärden till Budapest engagerats i ett annat familjeföretag "*Baltiska oljecentralen*". Detta företag deltog i utvinningen av skifferolja främst i Estland och var i full verksamhet bl a under åren av naziststyre 1941-1944. Samtidigt uppehöll svensken kontakter med andra affärsföretag. Hans korrespondens från budapesttiden med bl a kollegan och chefen för MEROPA AB Kalmán Lauer ger vid handen att Wallenberg förmodligen -som utlovats- inte tog aktiv del i någon affärsverksamhet, men att han på ett naturligt sätt uppehöll sina gamla affärskontakter. Om detta var man naturligtvis medveten på såväl tysk som västallierad och sovjetisk sida. Det kommer att antydvas flera gånger i den kommande framställningen att Wallenberg och hans familjs ekonomiska transaktioner med all säkerhet inte var ett huvudmotiv till att Sovjetunionen arresterade honom. Däremot behöver teorin rörande möjligheten att man från motsidan kanske avvaktade tillfället att utnyttja fången för ekonomiska motiv -om möjligt- kartläggas mera ingående. MEROPA:s verksamhet är inte närmare kartlagd. Vi vet att Marcus Wallenberg i april 1945 intervenerade hos Sovjetunionens sändebud i Stockholm Aleksandra Kollontaj i ärendet, men samtidigt kan noteras att familjen var påtagligt passiv. Under 1946 gjorde faderns kusin dock ännu en ansträngning, kontaktade åter brevlades Madame Kollontaj samt överlämnade en målning av prins Eugen. Svaret från den 7 juni till Wallenberg rörde också Söderblom respektive Karl Ivan Westman i handbrevsformen. VD P2 Eu' s.d/ Tönen var mycket älskvärd, men hon ursäktar sig med "*quand on n'est plus en poste, on n'a plus les mēnes possibilités d'arranger les affaires.*"

Frågan om Wallenbergfamiljens agerande och orsakerna bakom dess allmänna försiktighet bör utrönas.

9. Vi kan till sist också notera att svensk Wallenberg-forskning mycket kommit att handla om utvärderingar av missade tillfällen. Här är inte platsen att gå in på teorier om vad som gick fel. I den kommande framställningen görs bara ett fåtal antaganden om den sovjetiska reaktionen på svenska framsötar. I de flesta fall medger inte källmaterialet att några exakta slutsatser dras. Det bör för noteras att det inte är bara i diktaturens Sovjetunionen det är svårt att få fram källmaterial. Även i den välfungerande demokratin märks -inte minst i detta fall- tendensen att de avgörande resonemangen kring hur man ska agera och bevekelsegrunderna mera sällan är dokumenterade. Detta får väl inte ses som något demokratiskt underskott utan fastmera en naturlig handläggningstradition som dessvärre ofta är förödande för den undersökande journalisten eller historikern.

Eftersom det i frågan kring Wallenbergs öde oftast inte noterats några omedelbara sovjetiska reaktioner på svenska propäer, bör vi kanske mera förutsättningslöst undersöka om det kan dokumenteras om enskilda framsötar till Sovjetunionen verkligen på ett avgörande sätt befäste dess ledning i tron att Sverige egentligen inte var så intresserat av att frågan skulle lösas. Vi har såväl vittnesmål -andrahandsuppgifter- från samtal inne i fängelset där Wallenberg meddelats att Sverige inte brydde sig om hans öde. Sådana uppgifter bör naturligtvis också ses utifrån sitt syfte som kan ha varit att bryta ned den hjälplöse fången.

Dock kommer att redovisas ett antal officiella eller inofficiella indikationer på att man från sovjetisk sida faktiskt tolkat det svenska budskapet som om Wallenberg var en person Sverige inte fäste något speciellt avseende vid.

Det är mot bakgrund av dessa omständigheter vi skulle behöva mera faktauppgifter från den politiska ledningen i Sovjetunionen om hur man betraktade motsidans agerande. Forskning på detta område bör ges högt prioritetvärde. Det kan noteras att i den svenska arbetsgruppens sammanfattning finns 17 enskilda frågor vilka inte kunnat besvaras och som bedöms vara särskilt angelägna att utreda. *UD II:52 s.171ff* Här görs en kort sammanfattning och anges med fetstil de ämnen som också kommer att behandlas i följande rapport.

1. När, var och av vem fattades beslutet om att arrestera Wallenberg?
2. Vad var motiven bakom och förändrades dessa?
3. Antyddes villighet från sovjetisk sida att utväxla Wallenberg?
4. Vad föranledde utrikesledningens oengagerade hållning särskilt 1945-1947?
5. Vad hände -i vid bemärkelse- i juli 1947?
- 6-7. Smoltsov-rapportens tillkomst och betydelse?
8. Vad stod i Abakumovs brev till Molotov den 17 juli 1947 och var finns dokumentet?
9. Vilka var omständigheterna bakom Willy Roedels och Vilmos Langfelders öd?

10. Återvända Wallenberg till Stockholm hösten 1944 och samtalade han då med Kollontaj?
11. Vad hände med Wallenbergs tillhörigheter och hur återfanns de år 1989?
12. Var återfinns diskussionsdokumenten från mötet Vladimirov-Frey?
13. Varför finns så få KGB-dokument och har någon systematisk förstöring ägt rum?
14. Varför tystades den samarbetsvillige Sjrjagin från Charkov, när han avsåg att starta utfrågningar rörande Wallenberg, våren 1956?
15. När avlägsnades hänvisningarna till Wallenberg och Langfelder i KGB:s journaler?
16. Varför lämnades i februari 1957 inte en sanningsenlig rapport från sovjetisk sida till Sverige?
17. Vittnesmålen måste systematiseras intill den punkt när vi erhåller sanningen om Wallenberg öde.

Källmaterialet

Materialet är mycket omfattande och det kan noteras att UD:s arkiv i form av sk blöcker, utgörs av de handlingar som släpptes 1980 respektive 1982. Det omfattar nästan samtliga dokument för åren 1944-1970 och uppgår till 49 volymer. Därtill kommer ytterligare material som avhemligades på 1990-talet och huvudsakligen gäller tiden efter 1970, vilket förvaras i 72 välfyllda A4-pärmar.

Vid UD finns också sammanställningar i form av kartotek över vittnesmålen rörande förmenta iakttagelser av Wallenberg fram till ca år 1958 och dessutom summariska angivelser i samma form i samma ärende för perioden fram till omkring 1990, vilka också varit föremål för genomgång i samband med arbetet med denna rapport.

Raoul Wallenberg-föreningens arkiv och Raoul Wallenberg-arkivet vid Riksarkivet består av ett par hyllmeter handlingar, varur har genomgått ett 10-tal volymer. Huvudsakligen har intresse riktats mot de dokument som utvisar kontakter mellan Wallenberg, hans omgivning och USA-organisationer, vilka var involverade i verksamheten med att rädda judiska offer i Budapest. Därtill har viss korrespondens i arkiven genomgått.

Vid SÄPO:s arkiv förvaras ett omfattande material bestående av ca 40 mappar vilka ingår i Wallenbergs personakt. Därtill finns ett tiotal ytterligare innehållande pressklipp. Huvuddelen av innehållet utgörs av noteringar från det arbete som kriminalkommissarien Otto Danielsson fr a under 1950-talet genomförde i form av intervjuer med återvändande f d krigsfångar främst i Tyskland. I såväl detta material som handlingarna vid Riksarkivet ingår åtskilliga dubletter av UD-dokument.

Raoul Wallenberg-projektets samlingar vid Uppsala universitetsbibliotek har också varit en ärdefull källa. Materialet utgörs av dokument främst bestående av intervjuer med överlevande från terrorn i Budapest i Andra världskrigets slutskede som en arbetsgrupp ledd av prof Karl Molin huvudsakligen åren 1989-1992 samlade in. Fil dr Paul Levine var den som främst genomförde det praktiska arbetet. Här finns bl a kompletterande intervjuer med personal vid den svenska ambassaden i Budapest som hade erfarenhet av arbetet med skyddshandlingar till judarna samt hade haft kontakt med Wallenberg.

Fr o m början av 1990-talet har offentliggjorts ett antal ryska/sovjetiska dokument med anknytning till Wallenberg-ärendet. 45 av dessa redovisas i Aktstycken utgivna av utrikesdepartementet, ny serie, II 52, vilka presenteras i deår 2000 framtagna redovisningen från den svensk-ryska arbetsgruppen.

Detta material kan också jämföras med den dokumentation som framlades vid den ovan nämnda presskonferensen den 12 januari 2001 och utgörs av det material som de svenska och ryska grupperna var fö sig redovisade.

Under åren 1991-2000 har gruppen erållit material från rysk/sovjetiskt håll. Innehållet i dokumentsamlingen föreligger i flera kopior som återfunnits i skilda ryska arkiv. Handlingar från följande arkiv finns till redovisat antal och kommer fortsättningsvis att citeras efter serienr (kopior som återfunnits i flera arkiv redovisas också här).

- Serie A. F d KGB:s arkiv 59 dokument. 10 återfinns i UD II:52,
- Serie B. SUKP CK:s arkiv 39 dokument. 2 återfinns i UD II:52,
- Serie C. Försvarsministeriets arkiv. 16 dokument. 4 återfinns i UD II:52,
- Serie D. Utrikesministeriets arkiv. 69 dokument. 15 återfinns i UD II:52,
- Serie E. Presidentarkivet. 68 dokument. 2 återfinns i UD II:52,
- Serie F. Övriga arkiv. 14 dokument. 5 återfinns i UD II:52.

I UD II:52 återges nio ryskspråkiga bilagor som inte ingår i dokumentsamlingen. Handlingarna har vid olika tidpunkter överlämnats av Ryssland och har av skilda anledningar inte sammanställts med övrigt material. Några av dessa behandlas i föreliggande rapport och berämnas här enligt den officiella beteckningen AVPRF-dokument. /Det

finns i UD:s arkiv flera sammanställningar över det befintliga källmaterialet. Aktuell är den förteckning som återfinns i anslutning till Dokumentinsamlingen som förvaras vid UD:s arkiv. Därtill görs en genomgång av restande material (AVPRF-dokument) i UD P2 Eu' 242/008 från den 29 aug 2000 i en sammanställning av Jan Lundvik. Ytterligare ett par dokument i anslutning till ärendet -som inte finns medtagna i de svenska dokumentinsamlingarna- återfinns i den sammanställning som FN:s generalsekreterare Kofi Annan den 12 jan 2001 överlämnade till Sveriges representant vid organet Pierre Schori, UD P2 Eu' 25 jan 2001. Dessa är dock inte noterade i listan ovan/

Ett 10-tal dokument som levererats av Ryssland efter 1996 är redovisat av olika anledningar och kommer att presenteras nedan, när de kan anses tillföra Wallenberg-ärendet ytterligare dimensioner. Det bör nämnas att detta material endast delvis är översatt till svenska eller engelska och att tolkningen av vissa dokument inte är helt tillfredsställande genomförd. Detta är inte en fråga som kommer närmare tas upp i den kommande framställningen. Under alla omständigheter bör dock poängteras att det för forskningen och den intresserade allmänheten är en angelägen uppgift att genomföra auktoriserade översättningar av dokumenten. Därtill bör i lämplig utsträckning också fogas kommentarer för att öka förståelsen och innebörden av texterna.

En av huvuduppgifterna i framställningen har varit att göra en värdering av just det "ryska" materialet och bl a jämföra det med motsvarande information som återfunnits på annat håll.

Källmaterial avseende Raoul Wallenbergs liv och verksamhet återfinns bl a i samlingen "Raoul Wallenberg in Documents 1927-1947", utgiven år 2000 av Gert Nylander och Anders Perlinge. Dokumenten kommer från olika samlingar såsom t ex UD:s och familjen Wallenbergs arkiv. Materialet utnyttjas för att söka bringa klarhet i den svenske diplomatens aktioner och när det här kan finnas någon nyckel till det kommande fallet.

Genomgång har också gjorts av FRA:s arkiv, vari dock bara några enskilda dokument visat sig vara av intresse.

För att söka spegla i vilken utsträckning Sovjetunionen under Andra världskriget hade kännedom om verksamheten inom de USA-ledda organisationerna för hjälp åt nazismens offer i Europa såsom främst War Refugee Board (WRB) och Joint Distribution Committee (Joint), har ett inledande försök gjorts att studera det s k VENONA-materialet. Detta utgörs av meddelanden som under de sista krigsåren och fram till 1947/1948 sändes mellan Sovjetunionen och dess representanter och agenter i USA. Sändningarna identifierades och dokumenterades med hjälp av signalspaning och överlämnades under de inledande åren till kryptospecialister i USA som lyckades forcera stora delar fram. Under de följande dryga 25 åren informerades flera länder -även Sverige- om förekomsten av detta material och även i vårt land fanns förörrer som arbetade med VENONA-dokument ända in på 1970-talet. Med början år 1995 låter USA frisläppa materialet som numera till stora delar finns att tillgå på nätet. För närvarande arbetar fö Wilhelm Agrell med en bok rörande VENONA-materialet och dess betydelse för Sverige.

Stora delar av det värdefulla amerikanska materialet släpptes emellertid så tidigt som den 14 januari 1972. Även vissa uppgifter från Foreign Office och andra brittiska organ är numera frisläppta och har delvis utnyttjats för denna undersökning.

Det torde dock fortsatt finnas behov av en systematisk genomgång av bl a amerikanska, brittiska och sovjetiska arkiv med delvis nya infallsvinklar för att försöka finna nytt material.

Sveriges uppdrag som sovjetisk skyddsmakt i Ungern

Intimt sammankopplat med agerandet av rikets beskickningar i främst Centraleuropa särskilt under slutskedet av världskriget, är den alltmera aktiva roll som Sverige valde att spela på den internationella scenen. En mycket omfattande forskning såväl hemma som utomlands har efter kriget visat att det neutrala Sverige ofta uppfattades med stor skepsis av såväl Tyskland som de allierade. Trots detta vinnlade sig båda sidor av de krigförande om att uppehålla ett nära samarbete med Stockholm på flera områden. En av de fördelar den lilla staten i norr hade jänte flera andra i samma position som Schweiz, Spanien, Portugal, Turkiet, Vatikanen och ågra mindre europeiska länder var att man ägde möjlighet att uppehålla förbindelser med båda sidor i konflikten och därmed också kunde medverka bl a i humanitära insatser främst i de områden som drabbades av nazismens terror.

Detta var naturligtvis till båtnad för de neutrala staterna, men kunde också utnyttjas av de krigförande. Betydelsefulla uppdrag som de ickekrigförande påtog sig var att agera skyddsmakter för inte minst stormakternas intresse hos motsidan. I Tyskland och bland dess allierade självständiga stater i Europa som Ungern, Kroatien, Rumänien och Slovakien företrädde de allierade främst av Schweiz och Sverige. En hel rad nationer företrädde av de båda sistnämnda och för framställningen kan det vara tillfyllest att notera att USA och Storbritanniens intressen i Ungern tillvaratogs av Schweiz, medan Sverige efter begäran fullgjorde samma uppdrag för Sovjetunionen. /UD II:52 s.37/

Det sistnämnda uppdraget hade Sverige i konselj beslutat om den 25 juni 1941, dvs tre dagar efter att det tyska anfallet inletts. /UD P2 Er 84/1941. Uppdraget gällde för Tyskland, Ungern och Slovakien/ Önskemålet om att Sverige skulle påta

sig arbetet framfördes i allmänna ordalag och mandatets omfattning framgår inte tydligt.

Här är inte platsen att detaljerat utreda den sovjetiska uppfattningen om hur man uppfattade att Sverige fullgjorde sina åtaganden. Avgörande är dock hur man i Sovjetunionen såg inte minst på familjen Wallenbergs roll i detta sammanhang. Vi vet ju idag att man flera gånger från sovjetisk sida i förhör med Raoul Wallenberg och i meddelanden till Sverige rörande dennes roll noterade att han tillhörde "*en förmögen och inflytelserik kapitalistfamilj*". Hans Magnusson har i ett brev till Jan Lundvik rapporterat om dessa dokument som överlämnades till arbetsgruppen den 14 februari 2000. /UD P2 Eu¹ 48/001 2000. Dokumentet finns i en preliminäröversättning från den 13 juni 2000/ Uppgifter från Stockholm förmedlades vanligen till Moskva genom ambassadör Aleksandra Kollontaj, vars kontakter särskilt med Marcus Wallenberg Jr var relativt omfattande. /Även A Vaksberg har i sin biografi om Kollontaj tagit upp dessa kontakter/ Exempel på en positiv uppfattning av den svenske finansmannen återfinns i en rapport från den 14 maj 1941, dvs drygt en månad innan Sverige åtog sig uppgiften som skyddsmakt åt Sovjetunionen. I såväl detta dokument som en senare karakteristik nämns att Marcus Wallenberg är proamerikansk och har goda kontakter med den svenske kommunistpartiledaren Sven Linderot. /UD P2 Eu¹ 54/001 2000. Dokumentet finns i en preliminäröversättning från den 9 juni 2000/

Av intresse är de insatser av Marcus Wallenbergs som ytterligare tydliggjordes år 1997 i material från brittiska Foreign Office. /Se UD P2 Eu¹ 3/001 från 1997-01-03, var till materialet är bifogat. P2 Eu¹ 310/003 5 nov 1996, i ett meddelande från L-A Nilsson i London till Martin Hallqvist lämnas information från Europa-chefen för US News & World Report, Robin Knight som genomgått brittiska arkiv. Rapportören anmärkte att London flera gånger reagerat sarkastiskt och varit mycket tveksam till Wallenbergs aktioner/ Där finns uppgifter från Press Reading Bureau den 25 juli 1944 till Foreign Office, dvs från pressattachén Vilmos Böhm, om att den ungerska regeringen avvisat den svenske finansmannens propägar om att åta sig ett medlingsarbete på Röda korsets initiativ till skydd för judarna i Ungern. För att underlätta detta humanitära arbete hade Marcus Wallenberg hyrt en 6-rumslägenhet -som befann sig på exterritoriell mark- och därför kunde hysa flyktingar. Detta visar att faderns kusin var direkt eller indirekt inblandad i att på olika sätt underlätta Raoul Wallenbergs nyss inledda humanitära verksamhet i Budapest.

Ännu mera intressant är ett meddelande från samme Böhm från den 27 juli om att Marcus Wallenberg i ett telegram till Lauer anger att det ska cirkulera rykten i den ungerska huvudstaden sedan den 22 om tyska ströanden att uppnå separاتفred med Sovjetunionen. Uppgifter om svenska försök att övertala Berlin att öppna järnvägslinjer för att kunna transportera judar till Sverige nämns också. Samtidigt konstateras att det rör sig om 16 och inte 6 rum som Wallenberg hyrt för det humanitära hjälparbetet.

Vi kan åter notera att Marcus Wallenberg tar aktiv del i att underlätta det humanitära arbetet i Budapest och kanske också därigenom banar väg för det arbete som kusinssonen påbörjat.

Vid studier av VENONA-materialet från oktober 1944 finner vi information om att sovjetiska agenter haft insyn i de pågående kreditförhandlingarna mellan Sverige och Sovjetunionen och rapporterat såväl om politikernas som Marcus Wallenbergs allmänna inställning inför samtalen. Intressant är därför inte minst tidpunkten -den 29 januari 1945- för den rapport som Kollontaj sänder till vice utrikesminister VG Dekanozov rörande dessa förhandlingar. /UD P2 Eu¹ 54/001 2000. Dokumentet finns i en preliminäröversättning från den 9 juni 2000. Dekanozov -som spelar en stor roll Wallenberg-ärendet- hade länge varit och skulle förbli en politisk "tungviktare" i Moskva. Som Sovjets siste ambassadör i Tyska riket mottog han av v Ribbentrop anfallsorgonen i förtäckta ordalag meddelandet om "*Operation Barbarossa*". Beevor 2002 s.23ff/ Det rapporteras om att Wallenberg för sin del allmänt är sovjetvänlig och förefaller vara mera positiv till kreditfrågan än de svenska politikerna i allmänhet. Ambassadörens aningen sangviniska inställning framgår av det faktum att hon gärna meddelar att det skulle vara en fördel för de svensk-sovjetiska relationerna om den allmänt positive Marcus placerades som t ex svensk ambassadör i Helsingfors.

Även om det flera gånger och inte minst av Hans Magnussons ovan nämnda sammanfattning framgår att Kollontaj har en tendens att gärna försköna sina svenska budskap, kan ändå konstateras att Marcus Wallenberg tecknas i ganska ljusa färger i ambassadrisens rapportering. Om hennes inställning färgat den sovjetiska politiken, finns det ingen anledning anta att Wallenberg-namnet varit såbelastat att man från sovjetisk sida omedelbart reagerat negativt, när man påträffade en medlem i familjen och tog denne i förvar.

Vi kan också notera att Ivan G Sysojev vid Europeiska avdelningen i utrikesministeriet redan den 15 februari 1944 avger en rapport "*Wallenberg Markus. Enskilda bankens direktör*" till Dekanozov. Tveklöst är det som förberedelse inför de kommande kreditförhandlingar som man från sovjetisk sida just vid denna tid intresserar sig å påtagligt för den betydande svenska finansfamiljen. Det anges att Marcus är mycket nära lierad med London City. I det sista stycket påtalas att familjen inte är positivt inställd till Sovjetunionen, men nog lär bli tvungen att ändra uppfattning eftersom stormakten numera har nära och omfattande samarbete med Enskilda Banken samt att landet är mäktigt och erbjuder en stor marknad. Det noteras återigen och som något anmärkningsvärt att familjen uppehåller kontakter med Kollontaj och med SKP-ordf Sven Linderot. Pådokumentet har Dekanozov följande dag t o m tecknat frågorna, "*Hur*

"hänger detta samman?" och "Hur bedömer ni detta underliga samband?"

Vi kan ställa frågan om betydelsen för utgången av ärendet att två av nyckelpersonerna i initialskedet uppenbarligen hade en tydligt negativ inställning till den tillfågatagnes äldre släktning? Var dessutom deras inställning liktydlig med sovjetledningens?

Sysojev må ha varit mera inflytelserik och kritisk, men han sitter i Moskva och har inte tillgång till informationen på plats som Madame Kollontaj, även om han direkt återoppar henne som källa. Vi kan samtidigt konstatera att inga rapporter beträffande Wallenberg-familjen som överlämnats till den svenska sidan från Ryssland/Sovjetunionen innehåller någon information med referens till Raoul Wallenberg.

På annan plats i framställningen tas upp att Marcus Wallenberg mot slutet av sitt liv ska ha angivit att Raoul under hösten 1944 besökte Sverige. Vi kan också notera att finansmannen också på uppmaning från bl a Söderblom intervenerade hos Aleksandra Kollontaj till förmån för kusinens son. Här har inte företagits någon systematisk undersökning rörande särskilt Jacobs och Marcus aktioner för att klargöra Raoul Wallenbergs öde. Av allt att döma var dessa dock fåtaliga. Ett talande exempel på hur litet den tragiska familjehändelsen tycks ha påverkat den äldre släktningen är att Raoul omnämns endast en gång i Ulf Olssons omfattande biografi över Marcus Wallenberg. /U Olsson, Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899-1982 (Klippan 2000) s.474. Uppgiften förekommer endast i samband med att familjeförhållandena utreds/

Det var inte bara Marcus utan även hans bror Jacob som uppmärksammades av Sovjetunionen. I Kollontajs material finns inga notiser om denne finansman. Däremot omnämns han i en passage i ett VENONA-telegram från den 13 april 1942 i samband med förhandlingar som pågick om separatfred för Tyskland. /VENONA 3/NBF/T2201/ Jacob Wallenberg hade under 1942 efter kontakter med den fästigt oppositionelle Carl Goerdeler försökt nå en överenskommelse om separatfred med Storbritannien och även Churchill hade i periferin medverkat i dessa diskussioner, även om planerna just till följd av den brittiske premiärministerns motstånd rann ut i sanden. /Nylander G i Scandia 1998 s245-277 redogör för kontakterna mellan Wallenberg och Goerdeler. Se t ex W Shirer, Det tredje rikets uppgång och fall. (1960) 1998 IV:132, Ulf Olsson, Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899-1982 (Stockholm 2000) s.202 redogör för Jacob Wallenbergs kontakter med den tyske motståndsmannen. På s.181ff redogörs för Marcus roll i förhandlingarna om separatfred Storbritannien-Tyskland 1940. Se också Nylander, *German Resistance Movement and England*. S.82ff här återges bl a ett brev från Goerdeler till Jacob Wallenberg den 8 nov 1944. Författaren återger också brev och anteckningar av Marcus Wallenberg Jr från möten med kontaktpersoner som i London som Desmond Morris och den norsk-brittiske politiken och affärsmannen Charles Hambro från juni-okt 1943 rörande de tyska fredstrevorna till Storbritannien, s.62-69, 74-81/ Enligt uppgifter som den anonyme sovjetiske agenten erfallit från bl a en norsk journalist och från Daily Telegraphs reporter hade Jacob Wallenberg med den tyske baronen Waldemar von Oppenheim som aränt till Stockholm den 8 april diskuterat en separatfred med britterna baserad på en återgång 1939 års gränser. Rapportören angav att diskussionerna rört sig "... on the question of launching a joint attack on the USSR with the aim of destroying it totally." De brittiska och amerikanska journalister ska enligt uppgiftslämnaren ha känt till om de beträffande informationen om detta skulle ha åagts tystnad av svenska myndigheter.

Huruvida man från den sovjetiska ledningen fäste vikt vid denna uppgift vet vi inte, men i alla händelser innebar den att dess eventuella tilltro till Sveriges och familjen Wallenbergs älvilliga inställning svårigen kan ha ökat.

Det kan också noteras att den sovjetiske historikern Lev Bezymenskij -som senare skulle publicera sig i anledning av Wallenberg-ärendet- redan år 1961 i Moskva-tidskriften *International Affairs* (3/61) utgav *Himmels Secret Plan*". Artikeln återger att den tyske politikern och chefen för RSHA:s (Reichssicherheitshauptamt) 6 byrå (Amt VI)-utrikes underrättelsetjänst, Walter Schellenbergs under kriget via Stockholm skulle ha haft omfattande kontaktemed de västallierade. Här nämns att de tyska generalerna (inkl Goerdelers grupp m fl) i deras kampanj mot Hitler, 6 byrå och bröderna Jacob och Marcus Wallenberg Jr skulle ha uppehållit nära förbindelser. Även Himmlers massörs, Felix Kersten, roll i detta kontakträt med de allierade noteras. /Kerstens roll i fredsörsöken och det humanitära arbetet framgår bl a i "The Kersten Memoirs 1940-1945", vilka utkom i engelsk utgåva med förord av H R Trevor-Roper (London 1956). Jacob Wallenbergs aktioner utreds i UD II 8, 1945 års svenska hjälpepedition till Tyskland (1956) särskilt s.13ff/

Ovan nämnda faktum att Carl Goerdeler så sent som den 8 november 1944 -dvs under fångelsetiden efter det hans roll uppdagats i 20 juli-attentatet mot Hitler- via Wallenberg-familjen kunde förmedla ett budskap till de västallierade, var naturligtvis något man såg på med misstänksamhet i Sovjetunionen. Var det Heinrich Himmler själv som en tid sparade Goerdelers liv för att använda honom som kanal till västsidan för att om möjligt åstadkomma fördelar för Tyskland?

Från sovjetisk sida har man också tagit fasta på att bröderna Wallenberg i Stockholm den 20 april 1945 förmedlade den tyske generalens Ernst Busch i Hamburg/Bremen fredstrevare med avsikten att ge sig till britterna. /Dokumentsamling nr A 55/ I meddelandet som i en avskrift sammanställdes av VK Vinogradov i den ryska arbetsgruppen den 24 november 1994 och överlämnades till Sverige anges att NKGB-medarbetare den 24 april 1945 ska ha utarbetat ett dokument i ärendet. "Meddelande från internationella medarbetare vid NKGB SSSR om avsikten hos den tyske

kommendanten i Hamburg att ge sig åt britterna". /Enligt uppgift ska informationen ha publicerats i "Det okända Ryssland. 1900-talet" del II. Historiskt arv 1992 s.316/ Sovjetunionen var genom sina underrättelseagenter och legationer väl medvetet om den roll Sverige spelade i försöken att snabbare åstadkomma fred med Tyskland. Legationssekreteraren i Stockholm Vasilij Fedorovitj Razin förmedlade den 16 mars 1945 ett meddelande från en agent som erfarit att Himmler i motsats till övriga nazistledare hade för avsikt att agera för att undanröja Hitler, gripa makten och skapa fred med samtliga allierade -inkl. Sovjetunionen. /VENONA-telegram 3/MRFT377/ Detta skedde åledes ungefär samtidigt som den sovjetiska mörkläggningen av Wallenberg-ärendet startar.

Hur agerade då Sverige praktiskt för att tillvarata de sovjetiska intressena? Vid ambassaden i Budapest kom skyddsmaktsuppdraget att organiseras under B-avdelningen, med ansvaret under legationschefen tilldelat åtta. Lars G Berg. Fram till oktober 1944 förmärks inte så stor aktivitet, men när Röda armén ryckte närmare Budapest, blev behovet av insatser av den ryska avdelningen alltmera tydliga och flera ryskspråkiga medarbetare kom att anställas. Behovet av personal var påtagligt och kontrollen av medarbetarna kunde tydligen inte bli särskilt omfattande. En person vars uttalanden åkerligen kom att påverka Sovjetunionens syn på den svenska insatsen i Budapest i allmänhet och som skyddsmakt för landets intressen i synnerhet varäventyraren av ryskt härkomst Henry Grossheim-Krisko. Denne var -enligt kända uppgifter- jämte nederländaren Gerit van der Waals de enda som jämte Wallenberg hamnade i sovjetisk fångenskap efter kriget bland legationens medarbetare eller ådana som haft anknytning till dess verksamhet. Under ett nästan ändlöst antal förhör i samband med interneringen angav Grossheim-Krisko inledningsvis att den svenska sidan i samband med sina humanitära insatser inte agerat å oegennyttigt som man givit sken av. Skyddsbrev och -pass hade delats ut till dem som var villiga att betala, till fascister och andra med tvivelaktigt rykte. Det kan konstateras att Grossheim-Krisko under åren i fångenskap ändrade sina uppgifter och mot slutet av fängelsetiden i stort sett tog tillbaka alla negativa uppgifter ha tidigare förmedlat. /Dokumentsamling nr A 12, 14, 32 Här kan jämföras mellan å ena sidan utsagor i förhör den 20 mars och 20 april 1945 med ett den 26 maj 1947. I det sistnämnda är Grossheim-Krisko påtagligt försiktig och talar inte om svenska missgrepp. Se även UD II:52 s.58f. Här omnämns att fången meddelat att svenskarna ska ha skyddat brottslingar, sovjetfiender och fascister, av vilka flera namnges. Som bekant är detta också något man tog fasta på i den ryska delen av arbetsgruppen "Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)" s.1/

Vad man från sovjetisk sida vid dessa förhör ständigt återvände till var det faktum att fången uppgivit att man vid den ryska sektionen av B-avdelningen -är mot slutet upp till 20-25 medarbetare tjänstgjorde- som rutin ställde vissa kontrollfrågor till "hjälpssökande". Ansåg Grossheim-Krisko detta "systematiska underrättelsearbete" riktat mot Sovjetunionen vara förenligt med Sveriges åtagande som skyddsmakt? Vilka sorters medarbetare valde å svenskarna enligt förhørsledarna? Ja, Grossheim-Krisko medgav för egen del vid förhören att han i samband med tidigare utlandstjänstgöringar -för den norska statens räkning- bl a i Riga 1929 haft kontakter med brittiska agenter.

Ytterligare exempel på negativ information till Sovjetunionen rörande innebörden av den svenska humanitära verksamheten och handhavandet av skyddsmaktsuppdraget lämnades av en annan medarbetare med anknytning till B-avdelningen, greve Michail Tolstoj-Kutuzov som för legationens räkning drev ett krigsfängesjukhus i Budapest. UD II:52 s.38. För svenska myndigheter utgav han en rapport den 10 mars 1955, vilken hårt kritiserades av bl a Otto Danielsson och Rudolph Philipp. UD gav t o m Danielsson fullmakt att svara greven att hans utsagor vilade på felaktiga antaganden. UD P2 Eu¹ 2 april 1955/ På goda grunder har antagits att greven var sovjetisk agent. Ett exempel lär på ger Rudolph Philipp som den 25 mars till UD avgav en redogörelse för en rapport som "medarbetaren" avgivit den 10 mars. Efter det att den svenska beskickningens arbete omöjliggjorts genom krigshandlingarna i Budapest kring jultid 1944, angav Tolstoj-Kutuzov att han enligt uppdrag från legationschefen Danielsson den 21 januari 1945 kontaktade general Tjernysjev för att få tillstånd att upprätta en utlänningsbyrå. Detta accepterades och sedan sökte Tolstoj-Kutuzov ett aktivt samarbete med den ännu kvarstannande svenske Röda kors-medarbetaren och medlemmen av den svenska legationen, Valdemar Langlet.

Philipp påstår att greven i själva verket utlämnade all information rörande svenskarna och deras verksamhet till sovjetsidan. Detta är uppgifter som inte kan kontrolleras. Däremot kan fastställas att några kontakter mellan Langlet, övriga svenska intressen i Budapest och Tolstoj-Kutuzov aldrig etablerades efter julen 1944. Philipp anger också att en av grevens medarbetare, psykoanalytikern dr Max Fleischmann -vilken förhörs av Lars G Berg sommaren 1946- ska ha varit en av dem som uppgivit sig ha tagit Wallenbergs plats i den nya organisationen. Fleischmann har åtvid bemäktigat sig dennes fullmakt och också nämnt att den svenske diplomaten tidigare erlållit legitimation av SS för sin verksamhet i Budapest. Arne S Lundberg tar också i sin sammanfattning av ärendet från den 27 maj 1955 upp olika aspekter kring den information som erlållits avseende Tolstoj-Kutuzovs utsagor, vilka tveköst betraktas som mycket negativa och avgränsande för Wallenberg. Greven blev senare ansvarig för det centrala kontor som Sovjetunionen satte upp för att handlägga främmande makters intressen i Ungern. /Se UD II:52 s.54f. Arbetsgruppen ågnar ett avsnitt å Tolstoj-Kutuzovs roll och konstateras att den kunnat visat sig ödesdiger för Wallenberg/

Möjligheterna att agera politiskt och humanitärt kunde vara omfattande för en skyddsmakt. Detta var knappast fallet

vad gällde Sveriges insatser för Sovjetunionen. Sverige utnyttjades som nämnts i många fall också av de allierade för olika uppdrag, alltifrån att förhandla för att rädda människor i nöd till att sondera olika slags fredstrevare. Under vissa perioder av kriget förekom kontakter mellan Sovjetunionen och Tyskland, men dessa hade i stort upphört vid tidpunkten för Wallenbergs mission i Budapest. Den östliga stormakten lät i samband med dylika förhandlingar inte använda främmande länders kanaler och vi har inga indikationer om att Sverige eller en mindre dess representanter i Budapest utnyttjades för några aktioner till sovjetisk förmån.

Som ovan noterats framgår av de idag frisläppta vittnesmålen under vistelsen i sovjetisk fångenskap från t ex Grossheim-Krisko och den nederländske kőjtnanten Gerit van der Waals (eller Vanderwaals), vilken under 1944 arbetade vid nederländska sektionen vid B-avdelningen vid den svenska beskickningen i Budapest, gjordes försök av de nya makthavarna att misskreditera Sveriges humanitära insatser och dess verksamhet som skyddsmakt åt Sovjetunionen. /Dokumentsamling nr A 20. En sammanfattning av van der Waals verksamhet finns i en rapport från medlemmen i den gemensamma undersökningsgruppen VK Vinogradov från den 13 april 1993. Dokumentsamling nr A51. Enligt detta dokument greps nederländaren den 8 dec 1944 utanför Budapest av Smersj-avdelningen inom 4 gardesarmén. (Smersj ("Smert spijonam" = död åt spionerna, var en avdelningen inom den sovjetiska underrättelsetjänsten, vars agenter medföljde de ordinarie stridande enheterna och omhändertog sådana och förhörde fångar som misstänktes för att vara invorleverade i underrättelseverksamhet riktad mot Sovjetunionen. Chef för Smersj var vid tiden Viktor Abakumov.) I samband med arresteringen av van der Waals ska ha beslagtagits militära underrättelsedokument på engelska, tyska och franska och nederländaren anklagades för att ha samarbetat med den brittiska underrättelsetjänsten. Nederländaren insattes i Lefortovo den 14 januari 1945 och avled i Butyrka i TBC den 11 aug 1948/ I dokumentationen finns uppgifter från ett förhör med van der Waals den 26 februari 1946 lett av majoren i 2 avdelningen av Smersj Siomontjuk. Detta samtal rör i sig inte frågan om det svenska skyddsmaktsuppdraget, men ger vid handen att medarbetarna vid B-avdelningen misstänktes för sovjetfientliga krafterns intressen till nötes. van der Waals uppger enligt protokollet att han sedan i oktober 1944 genom bl a en ungrare, Czerkovitz, haft kontakt med den brittiska underrättelsetjänsten "Intelligence Service". Uppdraget bestod i att förfälska dokument vilka britterna senare skulle sprida. Fågen utfrågades om sina övriga kontakter på den svenska beskickningen och angav att han samarbetat med den 70-åriga Fledderus (i dokumentet benämnd "Flederius") vid B-avdelningens holländska sektion. Denne hade tidigare tjänstgjort på det nederländska generalkonsulatet i Budapest. De "svenska" kontakterna hade bestått av Per Anger och Pál Szálai samt att han "I oktober 1944 vid ett tillfälle hade samtalat med medarbetaren vid legationen Wallenberg." Några ytterligare frågor rörande Wallenberg och legationens arbete övrigt ställdes inte, men vi får i alla fall fram att man från sovjetiskt håll sysselsatte sig mycket med att ta fram komprometterande uppgifter rörande hur Sverige handlade skyddsmaktsuppdraget.

Problemen sammanhänger också med det faktum att så länge den svenska verksamheten i Budapest kunde bedrivas under någorlunda normala former - trots den i övrigt mycket exceptionella militära och politiska situationen - hade man i Stockholm uppenbarligen inte upplevt något omedelbart behov att få legationens status reglerad.

Försök i denna riktning hade dock inletts under lösten 1944 och i december förekom notväxling med Sovjetunionen i avsikt att klargöra varför den svenska legationen i Budapest fortsatte sin verksamhet trots det allmänt kaotiska läget. /UD P2 Eu¹ dec 1944/ De flesta andra länders representanter hade ju redan givit sig av. Man förklarade från svensk sida att det fanns två huvuduppgifter att alltför uppfylla, dels att skydda de 15 000 judar man hade ansvar för och dels fullgöra skyddsmaktsuppdraget åt bl a Sovjetunionen.

Redan den 20 oktober 1944 hade, i Tjernysov vid Utrikesministeriet, i Stockholm informerats om den svenska legationens i Ungern arbete av ambassadör Eric von Post vid UD. /AVPRF dokument #140, op. 30, p. 129, d. 9, 11. 12-14/ Mötet hade tillkommit på Kollontajs initiativ och gav Sverige en utmärkt möjlighet att redovisa sina ståndpunkter. Inga oväntade budskap meddelas, men von Post anger att man från svensk sida uteslutande agerar humanitärt och att man tar avstånd från Pilkorsregimen. Samtidigt uttrycker man att man intagit en avvaktande hållning även till den tidigare Lakatos-regeringen. Den hade ju efter att Wallenberg anlät till den ungerska huvudstaden ersatt den mera äldsföra Sztőjay-regeringen. På detta dokument ska enligt uppgift av Sven Holtsmark finnas noteringar om att det tilläldes Sysojev. /Se UD P2 Eu¹ 242/008 29 aug 2000/

När verksamheten vid legationen inte längre kunde bedrivas normalt, förändrades situationen. Då fanns inte så stora möjligheter att ge praktisk hjälp. Den 23 december 1944 var sista dagen personalen kunde motta ågra meddelanden och kontakta yttervärlden. Efter en veckas tystnad beslöt UD att göra ett ingripande och söka försäkra den svenska personalens status som representanter för riket. Stockholm översände därför den 30 december ett telegram till ambassadör Staffan Söderblom i Moskva för vidarebefordran till de sovjetiska myndigheterna. Följande dag, den 31 december, erhöi det sovjetiska Utrikesministeriet meddelandet. /UD P2 Eu¹ 58/1944/

"Personalen vid beskickningen i Budapest.

Envoyén C.I. Danielsson legationssekreterare Per Anger konsul Yngve Ekmark lektor Valdemar Langlet med fru legationssekreterare Raoul Wallenberg kanslisten D. von Mezey kanslisten Göte Carlsson attaché Lars Berg skrivbiträde Margareta Bauer fröken A.M.C Nilsson"

Telegrammet var det enda dokument som bekräftade medarbetarnas status. Sovjetunionen hade naturligtvis också tillgång till de dokument från juni 1941 som bekräftade önskemålen från sovjetisk sida respektive åtagandena från svensk rörande skyddsmaktsuppdraget. Vi kan däremot notera att ingen av de svenska medarbetarna ägde några sovjetiska legitimationshandlingar som kunde visas upp för företrädare för de snart ankommande enheterna ur Röda armén. Detta problem skulle också visa sig innebära problem för flera av medarbetarna -och medverkade kanske till det hårda öde som drabbade Raoul Wallenberg.

Det skulle vara av intresse att få fram ytterligare uppgifter från rysk sida hur man i interna kretsar definierat det uppdrag som pålagts Sverige. Officiellt kom Stockholm aldrig att anklagas för att ha misskött sin mission, men uppenbarligen fanns ett åtminstone dolt sovjetiskt missnöje som vid lämpligt tillfälle kunde ha använts i en förhandlingssituation. Huruvida denna misstro försvårade Wallenbergs och övriga medarbetares situation är oklart, men behöver definitivt utredas.

Att man från sovjetisk sida var misstänksam och ibland öppet negativ till hur svenskarna hanterade skyddsmaktsuppdraget, finner vi också exempel på i en rapport från överste Muchortov som arbetade för *Smersj* vid 2 ukrainska fronten. /UD II:52 bil 12/ Han har i en rapport från den 19 februari 1945 rapporterat om den svenske militärattachéns, major Harry Wester, inspektionsresa till läger för sovjetiska krigsfångar och denne ska enligt uppgiftslämnaren ha uttalat sig mycket nedsättande om fågarna som endast ska ha fått några filtar och burkar sardiner som hjälp. Konsul Ekmark och sekreteraren Göte Carlsson anges vara extremt sovjetfientliga och ledningen för legationen Danielsson och Anger ansåg sig negligera av de sovjetiska militära krafterna. Slutsatsen blir att det tydligt att istället för att skydda sovjetiska intressen har svenska legation och Röda korset understött Sovjetunionens och det ungerska folkets motståndare. Därför anges att *Smersj* f n är i färd med att gripa dessa fiender och beslagta deras handlingar.

Räddningsaktionen för Östeuropa. Sveriges och Wallenbergs roll

Under världskrigets år var det naturligt att flera organisationer såväl i Europa som USA aktivt engagerade sig för att hjälpa terrorns offer. Ofta fördes parallella förhandlingar om att åstadkomma fred och att på allehanda sätt få ut främst innehavare av judisk börd från de centraleuropeiska länderna. Här är inte platsen att redogöra för dessa omfattande försök, vilka i flera fall är allsidigt belysta.

Innan vi går in på de speciella svenskaaktionerna finns det anledning att koncentrera sig på en utvärdering av insatser från främst olika USA-organisationer.

Redan innan ett samlat grepp togs från den amerikanska administrationens sida efter att president Franklin D Roosevelt i januari 1944 fått sätta upp War Refugee Board (WRB), var judiska hjälporganisationer verksamma i Europa. Främst av dessa var Joint Distribution Committee, som var ett världsomfattande samarbetsorgan mellan olika judiska organisationer i USA och dess motsvarigheter i Europa. Joint kom att figurera i kulisserna i samband med att WRB bidrog till rekryteringen av Wallenberg för hjälpaktionen i Ungern.

Det finns inte ingen anledning att här närmare dröja vid rekryteringen av Wallenberg till den gemensamma svensk-amerikanska räddningsaktionen. Sjöquist, Anger, Levai, Levine m fl forskare har omsorgsfullt kartlagt bakgrunden.

Redan den 7 februari 1944 finner vi en trevare från Foreign Service till en Mr Harry White vid legationen i Stockholm om att Sverige kanske kunde bistå WRB i det humanitära arbetet. /UUB RW-projektet F3B:3/

Förutom det betydelsefulla i att klargöra omfattningen och inriktningen av den svenske diplomatens verksamhet i Ungern utifrån ett internationellt perspektiv, finns det också motiv att undersöka alla eventuella möjligheter att kontakterna med hjälporganisationerna kan ha avgjort Wallenbergs öde.

En omfattande kartläggning av de svensk-amerikanska humanitära förbindelserna, vilka utvecklades främst från och med 1943, har företagits. Däremot är det ännu ofullständigt utrett hur de internationella hjälporganisationerna uppfattades av Sovjetunionen.

VENONA-pappren ger här en viss vägledning. Ett exempel på hur man från sovjetisk sida uppfattade den judiska verksamheten, får vi i ett meddelande från agenten "Hudson" i New York till Moskva från den 6 maj 1944 (nr 640). Denne föreslår att en annan agent, "Aida", ska få uppgift att infiltrera judiska organisationer, företrädesvis sådana där författare och intellektuella ingår. "Aida" tycks under täckmantel av aktivist för olika sionistiska projekt varit en

sovjetagent som redan haft som specialitet att penetrera olika judiska organisationer.

I det kortfattade meddelandet nämns visserligen inget om Joint eller andra liknande organisationer, men meddelandet indikerar att Sovjetunionen redan vid denna tid var både intresserat av och missänsamt mot de judiska organisationernas verksamhet.

I VENONA-materialet dyker även ordföranden i den av Stalin organiserade judiska antifascistiska kommitté Salomon Mikhoels upp. /VENONA-telegram den 31 maj 1944 Se även UD II:52 s.66/ Denne hade uppmanats av Lavrentij Berija att etablera nära kontakter med amerikanska judiska organisationer för att kunna avrapportera sina erfarenheter till de sovjetiska underrättelseorganen.

Denna långtifrån fullständiga exempelsamling ger en viss uppfattning om det sovjetiska intresset för dessa frågor. Ungern kom tidigt att stå i centrum för WRB:s intresse. Den 19 mars 1944 tog en grupp nationalistiska ungerska officerare på tyskt initiativ makten genom en kupp (som del i den av Hitler beslutade "Operation Margareta" -en kortfristig besättelse av Ungern och att avsätta regeringen Miklós Kallay), vilken starkt reducerade statschefens, amiral Miklós Horthy, makt. Till ledare utsåg "kuppmakarna" den tveksamme Döme Sztójay som striktare än föregångarna hade att tillämpa de nazistiska judelagarna.

En av de främsta orsakerna till att WRB riktade sitt intresse mot bl a Sverige torde ha föranletts av den ungerska regeringens proklamation den 3 maj 1944 att den avsåg att beskydda personer av judisk börd av följande nationaliteter: rumänsk, turkisk, spansk, portugisisk, svensk, finländsk, fransk, schweizisk, slovakisk samt italiensk och bulgarisk. Därtill kunde också nuntiatoren uppträda som skyddsmakt. Av dessa makter var det ju i realiteten bara de schweiziska, svenska, Vatikanen och i viss mån även Spanien, Portugal och Turkiet som hade möjlighet att spela någon avgörande roll. Att man inte alltid hyste tillförsikt om möjligheterna att i längden fortsätta det redan påbörjade omfattande arbetet i ärendet framgår bl a i ett brev från Gösta Engzell till legationschefen i Budapest Ivan Danielsson från den 20 april. /UD P2 Eu'21 20 apr 1944/

Från olika håll i världen reagerade man samtidigt med oro på situationen och detta inte minst sedan den tyske nazisten Adolf Eichmann anlät till Budapest för att handlägga bl a judefrågan. Försök att genomföra hjälpaktioner för de alltmera trängda invånarna i Budapest startade i Sverige och samordnades bl a av överrabbinen Marcus Ehrenpreis. Ungersk-judiska affärsmän som dr Kálmán Lauer i MEROPA AB, där också Raoul Wallenberg var anställd, engagerade sig och försökte inledningsvis hjälpa medlemmar av den egna familjen som hamnat i svårigheter i Budapest. Weiss-familjen i Ungern och andra ledande affärsmän från landet som Heinrich de Wahl utnyttjade kontakter i bl a Schweiz, Sverige och USA för att få till stånd samlade hjälpaktioner.

Samtidigt pågick omfattande försök med bytesaffärer mellan judiska företrädare i Budapest som Joel Brand och ombud för det nazistiska Tyskland, där flera USA-organ också i olika hög grad var inblandade. WRB och Joint samordnade det humanitära arbetet och hade nära kontakter med ambassadör Herschel Johnson och dennes kollega och WRB:s egentlige representant OSS-medarbetaren Iver Olsen i Stockholm. /En av de mest detaljerade skildringarna av det personnät som bidrog till att Wallenbergs verksamhet kom igång är Jen Levai, I "Raoul Wallenberg. Hjäkten i Budapest (Stilm 1948) s.30ff/

Affärs- och humanistiska intressen samordnades och det kan noteras att Lauers ära samarbetspartner, den svenske redarens Sven Salén yngre släkting Per Anger tjänstgjorde vid legationen i Budapest. Efter sonderingar hos USA förankrades hos den svenska utrikesledningen planerna på att Raoul Wallenberg skulle resa till Budapest i början av juli 1944 och arbeta för WRB. Detta skulle ske vid den svenska legationen, där den unge affärsmannen i egenskap av legationssekreterare skulle ta ansvar för B-avdelningen, vilken hade att handlägga humanitära ärenden.

Wallenberg undersälldes därvid beskickningschefen Ivan Danielsson och andremannen attachén Per Anger. Det rörde sig om ett dubbelkommando, där Wallenberg erhöi de mesta ekonomiska medlen från USA, men hade att följa instruktioner från sina svenska överordnade. Verksamheten under perioden juli-dec 1944 kan följas genom de rapporter Wallenberg sände till UD. I övrigt avgavs rapporter till WRB (Herschel Johnson, Iver Olsen) och dessutom uppehöll han affärs- och andra kontakter fr a med Lauer. Vidare förekommer vissa kontakter med Jacob och Marcus Jr. /Rapporteringen till UD finns återgiven i UD P2 Eu¹ för år 1944. I övrigt finns flera dokument i samlingen "Raoul Wallenberg in Documents 1927-1947" utgiven år 2000 genom f arkivarien vid Enskilda banken, Gert Nylander och Anders Perlinge. Det kan noteras i en skrivelse från Ernst Hellstedt vid UD till Ivan Danielsson vid budapestlegationen från 15 sep 1944 att Iver Olsen framfört tydliga önskemål om att medel för Wallenbergs verksamhet hos WRB skulle begäras via UD och inte som tidigare av Wallenberg via K Lauer. UD P2 Eu¹ 179/1944/

Vad som ännu inte är fullt utrett är Wallenbergs ekonomiska transaktioner och kontakter med internationella ekonomiska sammanslutningar. Dessa torde knappast ha påverkat svenskens öde, men det återstår ännu att visa om han även under sin tjänst i Budapest medverkade i affärssuppgörelser. Mot denna bakgrund skulle det varavärdefullt att erhålla information om Wallenberg fick möjlighet att göra de antydda resorna till Stockholm under lösten 1944.

/Se utredning härom i UD II:52 s.38f/

Det kan konstateras att i Wallenbergs rapporter -förutom att visa en stor arbetskapalet hos utövaren och en god

förmåga att få olika intressen att öppna sina börser- finns inga tecken på att något särskilt kontroversiellt vidlades själva verksamheten. Mot bakgrunden av de tyska motgångarna på hösten 1944 och att situationen lindrades för flyktingarna, förmärks intentioner hos Wallenberg i september att avveckla verksamheten. /Se rapporten från den 12 sep 1944. I ett telegram som sänds via SR:s förmedling den 11 sep till Kálmán Lauer anger Wallenberg sina intentioner "... komme schnellstens voraussichtlich 2 Wochen nach Hause. RW". RA. RW-arkivet 1:6, K Lauers korrespondens. I ett brev till Lage Olsson från uppsalaforskaren Torsten Hernöd den 22 okt 1998, (UD P2 Eu¹ 295/010, 1998) anger denne sig av mottagaren ha orienterats om att Wallenberg skulle ha återvänt till Stockholm i nov 1944. Andra uppgifter som vi kan notera är att svensken då möjligen skulle ha sammanträffat med Marcus Wallenberg och Aleksandra Kollontaj. Hernöd anger att Ebba Grönroos skulle försöka finna uppgifter om korrespondens mellan Kollontaj och hennes väninna och biograf (in spe) Ada Nilsson i ärendet. Uppenbarligen har inga sådana meddelanden om kontakter Raoul Wallenberg-Kollontaj kunnat påträffas. Det kan noteras att den svenska arbetsgruppen intresserat sig för frågan om Wallenberg ändå inte återvände till Stockholm hösten 1944. Det kan noteras att sedan rapporten presenterades har även L. Bezymenskij i artiklar i Novoe Vremja 23 oktober 2000 och 21 jan 2001 presenterat teorin att svensken möjligen återvänt under perioden 20-23 november. Några klara bevis för påståendet läggs inte fram/

I oktober genomför dock de nazistiska Pil Korsarna en kupp och deras ledare Ferenc Szálasi blir den verkliga makthavaren. Eichmann som lämnat landet återkommer och nu blir situationen prekär för judarna. Szálasi utövar utpressning mot de neutrala staterna och anger sig inte ämnat respektera de skyddshandlingar som deras legationer utfärdar om inte respektive regering erklänner Pil Korsregimen.

Därmed inleds en ny och dramatisk fas av räddningsaktionerna vilka känner sådana ledare som Wallenberg och den schweiziske diplomaten Carl Lutz som verkade i den ungerska huvudstaden långt innan Wallenberg anlände. Lutz var den förste som i större omfattning började utfärda skyddspass och liknande handlingar för de utsatta i Budapest, vilka var dokument som utvecklades ur de s k Palestina-passen, med vilka judar kunde medges emigration till detta protektorat. /För en sammanfattning av Lutz insatser se T Tschuy 1998, Carl Lutz und die Juden von Budapest. Zürich 1998 särskilt s140ff/ Lutz samarbetade också med den judiske affärsmannen Moshe Krausz, vilka båda uttalat verkade för det sionistiska projektet till skillnad mot Wallenberg. /Se UUB RW-projektet F3B:4/ En konsekvens av betydelse vad gillade avsaknaden av samordning mellan fr a Sverige och Schweiz, var att de svenska skyddsbreven inte hade status av Palestina-pass. Lutz lär ha klagat på att de svenska dokumenten allvarligt diskrediterade även motsvarande schweiziska /Tschuy 1998 s.301/

Nu tvingas B-avdelningen att ta till alla tänkbara medel för att få verksamheten att fungera i Budapest. Wallenbergsår 1989 "återfunna" kalender visar att han under perioden årskilt från oktober 1944 tvangs uppehålla omfattande kontakter med mycket olika sorters makthavare. Alltifrån svartabörshandlare, till exilryssar och Pil Korsare/nazister finns noterade i boken. Uppenbarligen träffade han t ex ledande nazistföretagare som Eichmann, emissarien Edmund Veessenmayer, och den ekonomiske ledaren Kurt Becher. /Som exempel på den omfattande litteraturen som tar upp Wallenbergs konfrontation och modiga hållning gentemot dessa tyskar kan nämnas Brian Freemantle i vars arbete KGB (1982) finns ett helt avsnitt om Wallenberg, s.171ff. Om de hot som Eichmann och hans stab uttalade mot hjälparbetet, se telegram UD-Berlin UD P2 Eu¹ nr 110, 16 dec 1944/

Som framgår nedan gjorde man från schweizisk sida år 1945 en stor utredning över hur landets beskickning i Budapest uppträdde och om den vid något tillfälle överskridit de befogenheter som givits. Någon sådan motsvarande undersökning har aldrig företagits från svenskt håll. Vi finner flera vittnesbörd från bl a Per Anger, Margareta Bauer och andra om att Wallenberg och Röda kors-representanten Valdemar Langlet i deras verksamheter ofta stödde legationsledningen, dvs Danielsson och Anger, inför fullbordat faktum. /Se bl a PM från Anger den 20 nov 1944. UUB RW-projektet F3B:4, Anger i intervju 12 mars 1990 i F2C:1. Langlet har beskrivit sin verksamhet i *Verk och dagar i Budapest*. (Sthlm 1946)/ Att så skedde kunde naturligtvis förklaras med det extraordinarie läget, men innebar samtidigt risker att kompromettera legationen.

Om ett tidigt exempel på en fri tolkning av det humanitära uppdraget rapporteras från Danielsson till Gösta Engzell vid UD och generalsekreteraren vid Svenska röda korset, Sven Rydman, den 10 september 1944. /UD P2 Eu¹ 10 sep 1944/ Tidigare hade utfärdats skyddspass till utsatta grupper i Budapest, men är rädda överenskomna begränsningar som Sverige avtalat med den ungerska regeringen. Danielsson hade av Langlets rapport som bifogades hans egen nu noterat att centralbyrån (B-avdelningen) börjat utfärda de s k skyddsbreven. Sådana skyddshandlingar gav inte innehavaren ett svenskt medborgarskap eller rätten att resa till landet. Däremot stod personen under beskydd av den stat som utfärdat dokumentet.

Om denna verksamhet visste Danielsson enligt uppgift dessförinnan ingenting. Eftersom ungerska inrikesministeriet vid denna tidpunkt uppenbarligen ändå godkände skyddshandlingarna, ansåg dock Danielsson att man inte borde ingripa.

Beskickningschefens möjlighet att tillrättavisa medarbetarna vid B-avdelningen var dessutom begränsad. Vi kan t ex av Wallenbergs PM från den 13 juni 1944 avseende de egna befogenheterna för uppdraget notera att man från UD:s sida godtagit att han fick arbeta utifrån följande förutsättningar och medgavs ett antal speciella rättigheter.

1. Rätt att utdela mutor.

2. Vid behov av att avge personliga rapporter till uppdragsgivarna ska frihet ges att utan tillstånd färdvända till Sverige.
3. Om USA-pengarna tar slut, får Wallenberg vända sig till svenska nyhetsmedia och anställa presskampajer för räddningsarbetet.
4. Lön och anställningsvillkor bestäms av Wallenberg själv.
5. Wallenberg får i Budapest fritt kontakta ungerska motståndsmän, enligt lista vid USA:s och Storbritanniens legationer i Stockholm. [OBS! det sägs inte att Sverige ska få se dessa listor, vilket innebär att man saknar kontroll över en av sina företrädare].
6. På Vilmos Böhm's och brittiske legationschefens förslag kommer Wallenberg att kontakta Döme Sztójay för att erhålla sanktion för verksamheten.
7. Kurirposten får fritt användas.
8. Wallenberg får bevilja asylrätt åt förföljda på legationen och meddela förordning om nödvändiga medel för aktionen.
9. Wallenberg ges rätt att internera hos amiral Miklós Horthy för att aktionen ska bli framgångsrik.

/Från en undersökning i brittiska arkiv rapporterar US New & World Reports medarbetare Robin Knight år 1996 har framkommit att man där hade kännedom om och berättade att Wallenbergs rapportering inte begränsades till enbart det humanitära arbetet, utan att diplomaten också delgav information om tysk-ungerska politiska och militära angelägenheter. Britterna ska enligt källan ha oroats över att löften avseende Palestina-frågan kan ha givits till judiska organisationer, vilka kunde medföra besvär för London/

Som vi kan notera erhåller Wallenberg närmast ett carte blanche för sin verksamhet och fritas från skyldigheten att rapportera till svenska myndigheter, annat än när han så önskar.

Vi kan i den ganska omfattande rapporteringen under hösten 1944 som inflöt från beskickningschefen Danielsson eller hans ställföreträdare Per Anger märka att konjunkturen för arbetet svängde hastigt. Som vi noterat stabiliserade sig läget och det kan -som nämnts- konstateras att Wallenberg i september allvarligt övervägde att avsluta sin mission. Detta skedde inte och i samband med Pilkorskuppen i mitten av oktober förändrades situationen drastiskt och under den tid den svenske diplomaten skulle fortsätta sin verksamhet i den ungerska huvudstaden, fick han verkligen ge prov på förmågan att använda sig av alla de möjligheter och kanaler som överhuvud taget kunde tänkas för att genomföra sin mission att rädda Budapests judar. De båda rapporter han efter Szálasis kupp medsände Danielssons rapportering (29 oktober och 8 december 1944) vittnar om de svårigheter B-avdelningen mötte i sitt arbete.

T o m efter det att den normala verksamheten vid legationen upphört sedan Pilkorsarna den 24 december stormat byggnaden, ledningens och B-avdelningens arbete i praktiken slutat fungera, fortsatte B-avdelningenschef i stort sett oförändrat sin verksamhet. Det var som ett resultat av omfattande improvisationer som den svenske diplomaten kunde uppehålla sin mission, denna gång i stort sett helt utan något stöd eller hjälp från svenskt håll. Formellt hade Szálasi-regimen redan den 15 december olagligföklarat såväl Röda korsets som alla fränmande hjälporganisationers verksamhet. /Se Tschuy 1998 s.293f. Enligt författaren Sverige bland e neutrala hållit den högsta profilen, avvisat alla propäer om evakuering och samtidigt alltsedan mitten av oktober nästan dagligen till ungerska regeringen insänt protester avseende övergrepp. Det var därför naturligt att just svenskarna skulle drabbas hårdast av Pilkorsarnas bannstrålar/

Även på andra områden verkade Wallenberg och hans familj med okonventionella metoder på det politiska och ekonomiska området. Som framkommer på annan plats i denna rapport, framför senare bl a Lev Bezymenskij påståenden om att Wallenberg-familjen varit inblandade i försök att åstadkomma separatfred mellan Tyskland och västmakterna. Dessa uppgifter var emellertid redan kända genom bl a UD:s skrift "*1945 års svenska hjälpexpedition till Tyskland. Förspel och förhandlingar*", vilken utgavs 1956. UD II:8/ Skillnaderna i tolkning är som framgår mycket stora. Från svensk sida betonas att kontakterna med Tyskland uteslutande dikterades av omsorg om lidande människor, medan Bezymenskij's perspektiv är att Sverige bakom ryggen på Sovjetunionen ville hjälpa bl a nazisterna att erhålla allehanda fördelar.

Intressant är att samme person under 1990-talet återkommer som historisk författare och till motsidan överlämnar dokument som tydliggör den svenska hjälpaktionens betydelse i ett större internationellt sammanhang. Se sammanfattning från år 1994 av Stefan Gullgren i UD P2 Eu^{1/} Materialet som Sverige fått tillgång till utvisar det pågående arbetet för att åstadkomma en överenskommelse mellan fr a USA och Sovjetunionen om vilkåmmnen som skulle tas upp och -mera avgörande- skulle undvikas i samband med Nünberg-förhandlingarna 1945-1946.

I samband med överläggningarna inom den sovjetiska arbetsgruppen inför fredsörhandlingarna -som leddes av Vysjinskij- ska uppgifter ha cirkulerat om att Abakumov planerat att använda den svenske diplomaten som vittne i samband med rättegångarna. Dessa planer skulle ha stärkts i samband med att stormaktsrelationerna försämrades och

Wallenberg då kunde ha varit ett värdefullt vittne om han förmåts att berätta om tyska underhandskontakter för att utverka separatfred med väst. Hade svensken inte varit samarbetsvillig eller valde kanske Sovjetunionen av andra skäl att inte satsa på detta osäkra kort? Svaret på dessa frågor eller om informationen har någon förankring i verkligheten känner vi inte till.

Inga indikationer finns emellertid om att Wallenberg eller legationen i den ungerska huvudstaden ska ha varit inblandade i förhandlingar om separatfred för Tyskland i väst i utbyte mot eftergifter mot judarna som fördes bl a genom schweizisk förmedling. Det finns inga tecken på att Wallenberg eller andra vid legationen haft att göra med de svenska fredsinitiativ och räddningsaktioner som förmedlades av reichsführer Heinrich Himmler eller genom dennes massör -den efter kriget i Sverige bosatte- Felix Kersten. Inte heller har andra nazistledares förhandlingar eller trevare kunnat påvisas ha haft några beröringspunkter med den svenska verksamheten i Budapest. Kersten hade ju ära kontakter med den verksamhet som Folke Bernadotte ledde och vi kan ju erinra oss att Dekanov vid mottagandet av ambassadör Söderblom den 26 januari 1945 ställde sig tämligen kallsinnig till den svenske kungättlingens mission.

/UD P2 Eu¹ 54/001 2000. Dokumentet finns i en preliminäröversättning från den 13 juni 2000. Författare som Heiner Lichtenstein tar i sitt arbete *Raoul Wallenberg. Retter von hunderttausend Juden* (Köln 1982) s. 148ff upp att Sovjetunionen eller landet närliggande krafter fabricerat dokument från Folke Bernadotte om att denne skulle ha föraktat judarna och haft ett nära samarbete med bl a Himmler. Det falska dokumentet angavs ha tillkommit under våren 1945. / Vi ska dessutom minnas att Bernadottes insatser i aktionen med de s k Vita (Röda kors)bussarna för hjälp åt flyktingar och krigsfångar vid det tillfället endast befann sig på planeringsstadiet.

Inte heller materialet från Eichmann-rättegången i Israel 1961 innehåller några uttalanden som på något sätt komprometterar Wallenberg eller den svenska legationen i Budapest.

Det finns anledning anta att Sovjetunionen vid denna tidpunkt hade tämligen goda kunskaper om innebörden av såväl separata räddningsinsatser på ännu tyskockuperat område som de diskussioner om fred som under stort hemlighetsmakeri fördes mellan företrädare för Berlin och de neutrala samt (väst)allierade. VENONA-materialet avslöjar t ex att sovjetmakten hade tillgång till ett omfattande internationellt agentnät. Dessutom fanns sådana spionorganisationer som Rote Kapelle m fl, vilka också hade insyn i tysk politik, nazistregimens kontaktnät m m och kunde förmedla information till Sovjetunionen.

Information av betydelse avger Per Anger bl a i en intervju den 12 mars 1990 att sedan det tyska ändebudet Veessenmayer slutligen övergivit den egna ambassaden övertogs lokalerna av svenskarna som kom iätnjutande av den tyska regeringens beskydd. Därvid erhöles man pass och andra skyddshandlingar från Berlin, vilka kunde kopieras och delas ut till personalen vid svenska legationen.

I ett separat avsnitt ska kort diskuteras möjligheten huruvida svenskarna eller t o m Wallenberg själv kände till att mycket inofficiella kontakter fortfarande i krigets slutskede förekom mellan enskilda företrädare för Sovjetunionen och tyska nazistledare.

Även om denna fråga inte primärt är avgörande för Wallenberg-ärendet, finns anledning att ifrågasätta vad denne egentligen kände till om det storpolitiska spelet. Hade Wallenberg tillgång till någon för Sovjetunionen komprometterande information? I detta fall behövs ytterligare studier fr a av sovjetisk dokumentation, men även av bl a svensk och tysk.

Alltsedan affären utvecklades till en tragedi, har man fr a svenskt och internationellt håll diskuterat i vad mån Wallenbergs insatser var kända av Sovjetunionen. I avsnittet om Vilmos Böhm framläggs teorier om att denne jänte andra nära medarbetare till Wallenberg och personalen vid legationen uppehöll underrättelsekontakter med den östliga stormakten. Ett försök att sammanfatta dessa teorier levereras av JanLundvik den 17 augusti 1999 /UD P2 Eu¹ 229/002/ Kortfattat kan anges att Lundvik genom vittnesnål erfarit att ungerska sovjetagenter som János Hidasi m fl fanns vid Ulöi-gatan och Hazai bank, där Wallenberg verkade och att de med alla sannolikhet kunde rapportera om hjälparbetet till Moskva. Det är möjligt att utan vidare instämna i PM-författaren åsikt att dessa frågor ännu inte är fullt utredda.

Svenska och allierade underrättelseinsatser i Ungern vid Andra världskrigets slutskede

Den svensk-ryska arbetsgruppen rörande Raoul Wallenberg ägnar viss uppmärksamhet åt eventuella kontakter som Budapestlegationen eller mera specifikt Wallenberg kan ha uppehållit med svenska och internationella underrättelseorganisationer /UD II:52 s.40ff/

Om det kan fastställas att sådana förekommit och att man från sovjetisk sida haft informationer om att den svenske diplomaten på något sätt varit inblandad, skulle detta naturligtvis allvarligt ha försvårat hans läge. Det har konstaterats

att man från sovjetisk sida var mycket vaksam när det gällde neutrala staters underrättelsearbete och eventuella kontakter med organisationer som betraktades som fiendliga. Arbetsgruppen drar inte ågra generella slutsatser om det förekom några direkta kontakter Wallenberg-OSS (eller andra amerikanska och västallierade underrättelsetjänster). Däremot tar man fasta på de rapporter som WRB:s och ambassadens tjänstemän avgivit -inklusive Olsens på annat håll i denna sammanfattning refererade slutomdöme i juni 1945- om Sveriges och särskilt Wallenbergs insatser. Dessa rapporter sändes till Washington under perioden januari 1944-september 1945, då WRB upplöstes. Av sammanfattningar rörande verksamhetsfördelningen mellan de båda befattningshavarna framgår tydligt att det är Olsen som är WRB:s stockholmsrepresentant.

Eftersom WRB före det sovjetiska makövertagandet hösten 1944 bedrivit ett omfattande humanitärt arbete i bl a Baltikum och därvid också aktivt motverkat tyska insatser i dessa områden, finns anledning att noggrant studera Olsens slutrapport. Avgörande skulle här vara om det ens finns antydningar om att WRB (eventuellt i samarbete med OSS och andra underrättelseorgan) skulle ha haft kontakt med några antifascistiska och samtidigt antisovjetiska motståndselement i dessa länder. Att sådana västallierade kontakter naturligtvis förekommit redan i krigets slutskede är plausibelt, men det finns i varje fall inte på någon punkt i Olsens rapport noteringar om att WRB:s insatser på något sätt skulle ha skett i syfte att motverka sovjetiska aktioner i området. Därvid kan heller inte i detta fall ens indirekt hävdas att Wallenberg skulle ha arbetat för en organisation som annorstädes och i annat sammanhang motverkat mot sovjetiska intressen.

Utgångspunkten för resonemangen nedan är dock att Sverige (och Wallenberg) uppehöll kontakter med bl a Iver Olsen vid stockholmsambassaden. State Department bekräftade 1979 att denne också arbetade för OSS (dvs CIA:s föregångare). Förutom de OSS-meddelanden som arbetsgruppen refererar till från mars 1944 vari medges att det bör företas undersökningar om hur nära kontakter som bör uppehållas WRB-OSS, finns också ett från 1 juli samma år, där det kryptiskt antyds att WRB:s (och Wallenbergs) mission skulle kunna utnyttjas till år (dvs OSS') fördel. /UD II:52 s.41/

Wallenbergs påstådda uppfattning om det egna uppdraget refereras också i en PM av Herschel Johnson från den 29 april 1945 till State Department. RA. Samling rörande Raoul Wallenberg. Kopior av amerikanska dokument om RW 1944-1946. 3277:63/ Här finner vi inga angivelser om kontakter med OSS. "*Wallenberg was carrying out his mission for the US WRB - implying that he viewed his position as attaché to the Swedish legation as a cover.*" Vad detta möjligen kan tolkas som är att den svenska diplomaten ska helt ha anset sig arbeta för amerikanska intressen, vilket dels är PM-författarens personliga åsikt dels inte behöver innebära annat än att Wallenberg verkade i olika roller. Anåg svensken möjligen att han behövde begagna sig av någon täckmantel och att han verkade i en miljö där hans mission behövde omges av sekretess? Detta är en mycket betydelsefull fråga.

Den 21 februari 1990 avgav "Director of Central Intelligence", William Henhoeffter en mindre rapport betitlad "*Raoul Wallenberg and his US Intelligence Connections*" som motsäger sådana spekulationer. Författaren har på basis av analys av vissa inte noterade CIA-dokument bekräftat Iver Olsens förklaring från år 1955 att han utifrån sina erfarenheter som WRB- och OSS-medarbetare fastställt att den svenske diplomaten utslutande mottog information och uppdrag från den förstnämnda organisationen. Finansieringen av verksamheten i Budapest ska ha skett via WRB och andra kanaler, men däremot inte från några underrättelseorgan.

En annan omständighet som egentligen inte möjliggör några slutsatser är sättet för hur kontakterna Wallenberg-Lauer-Böhm-olika USA- och västallierade partners uppehölls, men ändå bör nämnas. /Se RA. Raoul Wallenberg arkivet I:6 bil 10/ I de amerikanska handlingarna rörande WRB:s aktioner i Ungern finner vi att organisationen fr o m april 1944 har relativt omfattande kontakter med Iver Olsen vid stockholmsambassaden.

När aktionen tar fart ordentligt i juni förses kontaktpersonerna i bästa agentstil med kodnamn. Exempel är Gustavsson=Böhm, Larsson=USA osv. Räddningsinsatsen beskrivs såsom att det i första hand gäller att söka evakuera de ungerska judarna till Rumäien. Detta behöver naturligtvis inte indikera annat än att aktionen måste skyddas för insyn från fr a tyskar och Pilkorsare, men hemlighetsmakeriet skulle också kunna tolkas som om annan verksamhet än den som från början angivits vara syftet nu skulle bedrivas.

Huruvida det existerar annat källmaterial i USA som skulle kunna kasta mera ljus över frågan om eventuella svensk-amerikanska underrättelsekontakter är en av de mest betydelsefulla frågorna för den framtida Wallenberg-forskningen. Även om det svenska signalskyddet generellt beämts som gott, finner vi att svenska informationer kunde spilla över till t ex Sovjetunionen via andra länder som hade sämre skydd. Ett exempel finns i ett VENONA-telegram från den 7 juni 1944 från en sovjetagent som till Moskva anger att Italien av den svenske militäattachén Harry Wester informerats om Röda arméns styrkeförhållanden i bl a Ungern och Rumäien.

Wallenbergs aktioner stod troligen -men inte helt åkert- fria ifrån inblandning av amerikanska och övriga staters underrättelseorganisationer. Eventuella förbindelser med tyska och därmed allierade motsvarigheter kanske skulle

kunna förklaras med att sådana var oundgängliga under en övergångsperiod och av humanitära skäl och därför inte var särskilt kontroversiella. På olika sätt kunde dock information -som framgick- ändå spilla över.

Uppehölls några nära kontakter mellan legationen i Budapest och specifikt Wallenberg och de svenska underrättelseorganen?

För att erhålla hjälp att identifiera eventuella underrättelseinsatser m m från svenskt håll i Ungern anlätade undersökningsgruppen med MUST (Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten) som mellanhand i december 1996 nu framlidne f byråchefen vid FRA (Försvarets radioanstalt), underrättelsehistorikern Sven Wäsström för visst forskningsarbete. Wäsström arbetade med utredningen fram till september 1997. Nedanstående information bygger delvis på Wäsströms efterlämnade material. Utredaren försågs av UD och MUST med källmaterial, vilket han ombads kommentera.

Efter det att USA hade offentliggjort den mesta delen av sin underrättelseinformation från Andra världskriget hade MUST den 2 juli 1996 erhallit ett telegram från den 7 november 1944 med följande lydelse (vissa korrupta ord och grupper förekommer dessvärre).

"Geza Soos (name) address (unknown).

He may be contacted only through Per Anger Swedish legation Budapest. Raoul Wallenberg of the legation will know if he is not in Budapest. Soos had Swedish signal plan, whole affair was administrated by Swedes. Concerning the signal plan, Nagy, former secretary of the Hungarian legation should contact captain Thernberg in Stockholm. Any reliable Hungarian leaving [Såged?], referring to Gellert, can contact Soos. '[...d]' is the password. The former address of Soos is Budapest XI. ..."

Vem som är mottagare är inte klart, men det kan väl antas att OSS på detta sätt vill förmedla kontakter med oppositionella grupper i Ungern som är positiva till de västallierade. /I UD II:52 s.42f, utreds betydelsen av detta meddelande/ Genom dessa informationer röjs ju kopplingar mellan legationen och särskilt Anger och Wallenberg till OSS och inte minst till kapten Helmuth Ternberg, andreman vid den svenska underrättelseorganisationen C-byrån. /David Kahn har i *The Codebreakers* s.452 kortfattat diskuterat den ungerska underrättelsetjänsten och anger att den var mycket effektiv och av Tyskland anförtroddes flera betydelsefulla uppdrag inom kryptologin. Det fanns all anledning att förmoda att man från svensk sida var medveten om detta/ Undersökningsgruppen har vid sin genomgång konstaterat förekomsten av uppgifterna om Soós -vars organisation MFM stod amiral Horthy nära och tillhörde oppositionen mot Tyskland och dess allierade i Ungern- och likaså att den svenska signalplanen lämnats av brittiska ambassaden i Moskva till Dekanozov i december 1944. Sovjetunionen hade också informerats om att Soós hade erhållit den svenska signalplanen och dennes verksamhet var också änd i Moskva. Arbetsgruppen har också haft tillgång till ytterligare information från OSS från den 30 december samma år, som angivit att Soós använt den svenska legationen i Budapest -i dess egenskap av sovjetisk skyddsmakt- som budbärare till Moskva.

Budskapet som Sverige överförde till Sovjet den 23 oktober innehöll följande information.

1a) MFM representerar 80% av det ungerska folket som betraktar sig vara i krig med Tyskland och att det ~~är~~ ett vapenstillestånd med de allierade.

1b) Det existerar redan en underjordisk regering med representanter för alla demokratiska och kommunistiska partier som samarbetar med de allierade.

1c) Många medlemmar i MFM har arresterats av tyskarna och man har stora problem att genomföra egna omfattande projekt.

Samtidigt ska man den 25 oktober ånyo via svenska legationens förmedling ha sökt information i följande frågor.

2. Hur kommer ungerska förband och officerare som byter sida och aktivtönskar ta del i krigföringen på allierad sida att behandlas? Den 21 oktober hade sådana kontaktförsök gjorts varvid Röda armén beskjutit enheterna. Därför bedömdes en förklaring och instruktion vara nödvändig inför fortsättningen.

3. Något svar från de delegater som kontaktat Sovjetunionen har inte erhallits och de som sökt upp den ryske förbindelseofficern den 15 oktober är arresterade.

4. En major Vari från Röda armén uppträdde sedan som ny förbindelseofficer i början av november och innan denne försvann den 22 i samma månad knöts kontakter med honom från medarbetare i MFM. Därefter har 120 officerare - dvs hela organisationens ledarskap - arresterats av Gestapo. Ytterligare officerare som sedan äkt kontakt med sovjetmakten, men också försvunnit. Därvid reste MFM:s generalsekreterare till Italien den 9 december för att därifrån

4a) Söka återetablera kontakter med Moskva och Szeged.

4b) Informera de allierade om att den underjordiska motståndsrörelsens beredskap att agera har fördröjts till följd av major Varis och Moskväs aktioner.

4c) Få en kodad "anfallsorder" från Moskva.

5. MFM efterlyser allierad hjälp att få till stånd ett fungerande signalsamband med utlandet

I en kommentar från OSS finner vi en positiv anmärkning rörande MFM och att man är villig att ställa hjälp till förfogande.

I en skrivelse till Lage Olsson den 24 september 1997 har Jan Lundvik lämnat viss information om Soós och MFM. /UD P2 Eu¹ 267/001/ Rörelsen angavs inte ha samarbetat med den stora antifascistiska samlingsorganisationen "Den ungerska fronten" förrän i oktober och hade en smal politisk bas. Dess möjligheter att påverka skeendet blev därför begränsad, särskilt som den inte åtnjöt något sovjetiskt förtroende.

Även den brittiska regeringen genom John Balfour lämnade via ambassadören general John R Deane i Moskva information till Dekanozov den 14 december 1944 om MFM:s struktur. Man noterade att Sovjetunionen med all säkerhet fått information om att det var amiral Horthy som låtit sätta upp organisationen och att Dr Szent-Ivenyi, dess representant, redan i september för till Moskva för underrätta de sovjetiska myndigheterna om arbetet. Samtidigt omnämns att Soós har medtagit "*signal plan and cyphers for communicating with Budapest, ...*" Avslutningsvis kommer en brasklapp, britterna kan inte gå i god för MFM:s budskap. Deane uppmanas att meddela London den sovjetiska reaktionen på meddelandet. Denna har inte funnits tillgänglig i samband med denna undersökning.

Vi kan jämföra denna information, med vad som återges i ett VENONA-telegram från den sovjetiske agenten "MAY" dvs Pavel Ivanovitj Fedosimov till Moskva den 29 November 1944. Det rör sig i detta fall inte om någon hänvisning till MFM, men däremot till kretsar som uppenbarligen står organisationen nära. Här uppges att agenten hittat ett borttappat dokument som visar att den i USA baserade ordförande exekutivkommittén för "Internationella organisationen för ett oberoende Ungern", dr Tibor von Eckhardt haft nära kontakter med amiral Horthy och med den i Lissabon stationerade sonen till oppositionspolitikern och greven István Bethlen, diplomaten Gábor Bethlen. Diskussionerna Horthy-von Eckhardt rörande hur motståndet mot tyskarna skulle sättas upp och hur en framtida fri och västvänlig regering skulle konstitueras -enligt agenten- hade varit mindre framgångsrika. Uppgiften var nu att identifiera "nätverket" som Eckhardt byggt upp. Emellertid var detta ytterligare ett exempel på aktivitet från sovjetisk sida naturligtvis var mycket skeptisk till och avsåg att bekämpa.

Vilken information kan utläsas i detta material? Den slutsats som arbetsgruppen drar är att det tydligt framkommer att man från sovjetisk agerat likartat i Ungern såväl som i andra länder, där man förväntat sig en efterkrigstida kontroll. Stormakten har här bevisligen spelat över antifascistisk opposition man inte tillförlitligt kontrollerat till Tyskland och dess allierade för att därigenom bana väg för att undanröja alla hot mot kommande kommunistiska regimer.

Jan Lundvik noterar också att amiral Horthy under september 1944 ska ha haft kontakter med en sovjetisk förbindelseofficer, överste A Makarov hos Slovakien-partisanerna. Denne ska ha verkat som länk mellan Horthy och Moskva. Obekräftade rykten -vika noteras nedan- gör gällande att Wallenberg möjligen har varit inblandad även i dessa kontakter. /Se UD P2 Eu¹ 87/007 2001/

Vad som är mera intressant är att vi tydligt noterar att Wallenberg här kanske har kommit "farligt nära" det storinternationella spelet. Sovjetunionen har således också erhållit följande information med anknytning till Sverige och dess legation i Budapest.

1. Sverige som sovjetisk skyddsmakt har här agerat budbärare till bl a just Sovjetunionen och fungerat som hjälpare åt antifascistisk ungersk opposition, utan att ha inlämnat stormaktens gillande för aktionen. Detta var kanske i och för sig inte anmärkningsvärt. Sverige hade som neutral stat rätt och möjlighet att agera självständigt, men landet hade uppenbarligen och utan att ha kontrollerat saken utgått från att man handlade med Sovjetunionens goda minne.

2. Sovjetunionen hade med största sannolikhet fått information om att svensk underrättelsetjänst direkt eller indirekt uppehöll kontakter med legationen i Budapest. Detta var kanske heller inte något som var särskilt överraskande för Moskva, men däremot kunde noteras att Anger och Wallenberg aktivt uppehöll underrättelsekontakter såväl med ungersk opposition som med företrädare för USA och Storbritannien.

Ytterligare uppgifter om att den svenske diplomaten underhöll vissa kontakter med den antifascistiska oppositionen i Budapest förmedlas av Vilmos Bondor. Denne anger i boken "*Gdan Mikó*" (Budapest 1995) att en militär motståndsrörelse sattes upp hösten 1944 i den ungerska huvudstaden av stabslöjtnanten Zoltán Mikó. Vid något eller några tillfällen ska Wallenberg vid den svenska legationen ha förmedlat kontakter och information mellan medlemmar av Mikós organisation.

Wallenbergs omfattande informations- och kontaktnät kunde Sovjetunionen senare konstatera hade anknytningar till Berlin (Schellenberg), Eichmann, Becher m fl nazistiska ledare i Budapest, USA (Joint, WRB m m) och näven med Storbritannien. Huruvida man i Moskva tog någon hänsyn till dessa omständigheter är oklart, men tveklöst fanns det en tydlig koppling mellan den svenska budapestlegationen och den internationell storpolitiken. /Se den ryska arbetsgruppens "*Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)*" s.18. Här betonas att svenskens omfattande kontaktnät i viss utsträckning var motiverad men kunde väcka vissa misstankar hos sovjetmyndigheterna/ Det finns ingen anledning att tvivla på att man i Moskva väl kände till att Sverige hade kontakt med allehanda oppositionella grupper i Ungern och vi kan också anta att Helmuth Ternbergs verksamhet inte heller var helt obekant för den sovjetiska ledningen.

Den legendariska C-byrån under major Carl Petersén sattes upp år 1939 ett par månader efter krigsutbrottet efter en gemensam aktion av ÖB Olof Thörnell och generalstabschefen, generalmajor Carlos Adlercreutz. /Se t ex Carlgren 1985 s.287/ Dess insatser i Sveriges grannländer är välkända, men att C-byrån förutom kontakter med stormakterna uppehöll omfattande förbindelser med kontaktpersoner i många andra stater på kontinenten som t ex Ungern är inte allmänt bekant.

En viss information om det omfattande arbetet erhåller vi i en "*PM. Över C-byrån*" författad i slutet av kriget av just Ternberg. /KRA. C-byråns arkiv/ Sidan 13 i dokumentet innehåller viss information rörande byråns internationella kontakter. Efter Barbarossa-invasionen 1941 blev förändringarna i det politiska, ekonomiska och militära läget en huvudangelägenhet för underrättelsetjänsten och för att uppnå synergieffekter gjordes -enligt Ternberg- en länderuppdelning mellan honom och Petersén, varvid den före kom att ansvara för Finland, Tyskland, Ungern och Schweiz, medan chefen "tog hand om" de västallierade kontakterna. Ternberg går in på att den främsta underrättelseskällan för organisationen blev "*Hitlers stora motspelare*" den tyska underrättelsechefen Wilhelm Canaris. Den svenske underrättelsemannen omnämner täta resor till Tyskland och Österrike för egen del.

Det var inte enbart verksamheten i sig som motiverade kontakter med företrädare för olika slags verksamheter. Såväl i krig som i fred krävs naturligtvis att ambassader har ett fungerande signalskydd, för att kunna överbringa sekretessbelagd information till hemlandet. De allra känsligaste dokumenten översändes såväl under kriget som idag med de kurirer som varje land disponerar. Under andra världskriget var det för svensk del TKA (telefon- och telegramkontrollen) och RKA (radiokontrollen) som ansvarade för att det svenska signalskyddet fungerade. Den 11 mars 1943 kontaktade budapestlegationen den ansvarige direktör CA Elghammar vid TKA i avsikt att legationen skulle få uppmonterad utrustning för att kunna genomföra krypterade sändningar. /SÄPO. RKA:s arkiv/ Därvid anlände tekniker utbildade inom verksamheten och tillställde legationen nödvändig utrustning. Sådan personal arbetade vanligen för TKA eller RKA, men hade ofta viss skolning från C-byrån eller andra svenska underrättelseorgan.

Jag har intervjuat en källa -som vill vara anonym- som anger att han i krigets slutskede tidvis tjänstgjorde i Budapest och därifrån svarade för radiosambandet med Stockholm. Vederörande kan inte påminna sig ha haft någon kontakt med Wallenberg och uppgav att denne rimligen inte alls var inblandad i de praktiska arrangemangen för att möjliggöra sändningar till och från legationen.

MUST har i arbetsanteckningar från ett möte den 12 december 1996 slagit fast att Wallenberg omnämnts i ett av telegrammen rörande Soós och att han hade möjligheter att kommunicera med Ternberg. En svensk radiostation måste ha funnits i Budapest och man har inom motsändsrörelsen och -som nämnts- bland de allierade varit informerade om den svenska signalplanen.

Samtidigt noteras att budapestlegationen inte var utrustad med radiosändare och att Ternberg reste till Ungern åtminstone en gång/år 1943-1944. C-byrån bör också ha haft kontakter med illegala radiostationer i landet. Om legationen eventuellt varit informerad om detta är inte utrett, men förefaller osannolikt.

Man konstaterar också att det telegram som nämner Wallenberg vid denna tid (1996) är känt av svenska massmedier, medan däremot uppgifterna rörande de allierades kunskaper i ärendet först offentliggörs i den svensk-ryska

arbetsgruppens rapport från år 2000.

Sven Wäsström åtog sig att undersöka ett antal parametrar och försökte besvara frågan om Raoul Wallenberg uppehöll någon form av förbindelse med den svenska underrättelsetjänsten. Bidrog sådana svenska organ mer eller mindre officiellt i arbetet med att kommunicera med annan utländsk myndighet? Dessa frågor besvarades nekande. På frågor om hur den svenska underrättelsetjänsten verkade i Ungern under kriget, bekräftade Wäsström att där fanns endast en "officiell svensk" radiosändare i landet. Man hade dock tveklöst möjligheter att aktivera illegala sändare och det fanns i Sverige en beredskap att uppehålla kontakterna. Dessutom förekom med all sannolikhet ett agentnät som ytterst administrerades av Ternberg, men i de flesta fall rörde det sig om "sleeping partners" som kunde aktiveras vid behov. Kontakter med agenterna eller medvetenhet om deras existens vid legationen i allmänhet och av Wallenberg i synnerhet finns det inga belägg för.

Ett intressant faktum som påpekas av Wäsström är att bankmannen Per Jacobsson hade omfattande kontakter med Ternberg under många år och att denne bl a i samtal diskuterade sin verksamhet under kriget. Den svenske agenten angav att det för en person som han -vars verksamhet åtminstone delvis var känd i Berlin- inte innebar några större risker att verka i tyskkontrollerade områden. Där tillsåg Berlin i allmänhet att representanter för vänligt sinnade och neutrala stater inte råkade illa ut. Däremot var det betydligt farligare att arbeta i t ex Ungern, där myndigheterna inte alltid respekterade utlåningar. Den 28 april 1946 möttes bl a Jacobsson, Göran Ryding och Ternberg på den svenska legationen i Bern. Vad som avhandlades vid mötet är inte av större intresse och inträffade mera än ett år efter Wallenbergs arrestering, men det kan konstateras att Ternbergs roll uppenbarligen har varit änd för deltagarna. Dessutom uppfattade Jacobsson att den svenska agenten reste för "Stockholm Enskilda bank".

Detta är inte anmärkningsvärt, men det kan i varje fall noteras att det därmed möjligen fanns ytterligare kopplingar mellan Ternberg (C-byrå) och familjen Wallenberg. Uppgiften om att den svenske agentens arbetsgivare ytterst Raoul Wallenbergs släktingar är inte bevisad, men det skulle definitivt belövas mera studier rörande dessa frågor. I Wäsströms kvarlätningskap finns flera -dessvärre mycket svårtydda- anteckningar om direkta och indirekta kontakter mellan Wallenberg-familjen och Ternberg, vilka också skulle behöva utredas.

En stickprovsgenomgång av de tyska s k C-pappren, vilka utgjordes av meddelanden som sändes på kabel Oslo-Berlin eller Stockholm-Berlin t o r och fr o m år 1940 forcerades av FRA, har inte givit några informationer om Raoul Wallenberg. Det finns anledning anta att en systematisk genomgång av detta material som har sin tyngdpunkt kring året 1943 skulle kunna erbjuda viss information om detsyska uppfattningen av svensk diplomatisk verksamhet i Centraleuropa. Vi vet dessutom att Wallenberg-familjen omnämns i vissa telegram.

Jag har vidare gått igenom radioanstaltens arkiv och endast funnit ett dokument med viss anknytning tillärendet och det härrör från den 28 februari 1946. Ungerska beskickningen i Moskva meddelar det egna Utrikesministeriet att landets företrädare den dagen varit uppe hos Sovjetunionens Utrikesministerium och är mottagit instruktion om hur Budapest ska agera i samband med omfattande förfrågningar man fr o m hösten 1945 i allt större utsträckning möts av rörande krigsfångar. Svaret till frågeställarna instruerade Moskva skulle vara att bland civila krigsfångar "endast tyskarna förts bort från Ungern". Den ungerska ambassadören i Moskva framställde samtidigt önskemål om att man skulle be sovjetiska ambassaden i Budapest informera sinaöverordnade om det besvärliga läget för de ungerska myndigheterna.

Som kan konstateras har detta ju ingen tärlighet på frågan om Raoul Wallenberg hade kontakter med ågra underrättelseorgan. Däremot belyser exemplet att Budapests möjligheter att agera i ett fall liknande det som rörde den svenske diplomaten var ytterligt begränsade. Betraktades Wallenberg som krigsfånge, var han ju definitivt inte tysk (eller medborgare i stat allierad med f d Tyska riket) och kunde årför per definition inte ha lämnat Ungern. Mot bakgrund härav fanns enbart två möjligheter. Wallenberg satt antingen fångslad i Ungern eller var försvunnen/omkommen. Inte ens om Budapest hade önskat agera i just denna fråga -vilket i sig torde ha varit ganska osannolikt- fanns möjligheter att vidarebefordra några ärenden till Moskva. Dock fanns under de första åren efter kriget en viss begränsad rörelsefrihet för Budapest, vilken upphörde först 1949 när Mátyás Rákosi och kommunistpartiet tog makten.

Ytterligare ett ämne som perifert tangerar underrättelsetjänsten och dess verksamhet, men också den svenska beredvilligheten att gå sovjetmyndigheterna till mötes nämns i den ryska delen av arbetsgruppens rapport. Detta avser "det finska kontraspionaget" Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000) s.21/ I rapporten återges som ett av problemen i förhandlingarna kring Wallenberg att man från svensk sida "vägrade att lämna ut krigsförbrytare". Som sådana betraktades bl a just de nämnda finländarna. Det är här svårt att exakt veta vad den ryska gruppen avser med formuleringen, men ågra som utan vidare borde falla inom ramen för de underrättelseofficerare som hösten 1944 tog sig till Sverige över Bottenhavet från Finland. Detta företag som ju brukar benämnas "Operation Stella Polaris" innebar att bl a den finländska signalspaningsorganisationen, dess

apparatur och mesta dokumentation fördes över till Sverige. Ursprungligen var ju avsikten att denna operation skulle äga rum för att hindra verksamheten att falla i sovjetisk hand vid en eventuell ockupation av Finland. Detta var visserligen inte aktuellt i september 1944, men det fanns dock löga chefer inom den finländska organisationen som ändå hade att vänta långa straff och valde exilen. Bland dem kan nämnas de båda högsta cheferna Aladár Paasonen och Reino Hallamaa, vilka snart flyttade vidare från Sverige. Chefer på lägre nivå blev i stor utsträckning kvar i Sverige. Jag har inte studerat de sovjetiska kraven avseende utlännningen av dessa underrättelseofficerare, men det finns inga spår i Wallenberg-materialet som tyder på att diskussioner kring de finländska deltagarna -eller för den delen också ett antal baltiska medborgare- skulle ha sammankopplats med den försvunne diplomatens öden.

Här behöver den ryska gruppen förklara sin inställning. Om uppgifterna verkligen är korrekta måste sambandet mellan underrättelseofficerarnas omhändertagande i Sverige och förhandlingarna kring Wallenberg närmare utredas.

Budapestlegationens vidare öden efter den 23 december 1944

Utifrån det källmaterial som finns, kan vi dra tämligen säkra slutsatser om hur verkligheten gestaltade sig för medlemmarna av den svenska beskickningen, vars arbete mer eller mindre upphörde att fungera efter det att legationen kring julen 1944 hade ockuperats av Pilkorsarna. /Sammanfattningen bygger på uppgifter av P Anger, Lars G Berg, Kati Marton, E Lester, J Levai, R Philipp, H Rosenfeld, E Sjöquist, F Werbell m fl/ Ivan Danielsson lyckades tidigt sätta sig i tillfällig säkerhet på den schweiziska legationen, medan de övriga medlemmarna mötte olika öden. Wallenberg alternerade mellan legationen i Buda och svenskhusen på Pestsidan.

Den 23 december 1944 krävde Pilkorsregeringen genom biträdande utrikesminister I Uczkondy att legationen skulle evakueras samtidigt med de ungerska myndigheterna för att överföras till Szombathely i västra Ungern. Tjef chefen Anger angav att man inte kunde gå med på detta. Följande dag trängde så Pilkorsare in på B-avdelningen som började genomsökas. När man protesterade erhöles svaret att svenskarnas säkerhet endast kunde garanteras i Szombathely. Röda kors-representanterna Yngve Ekmark och Asta Nilsson samt kanslisten Göte Carlsson och skrivbiträdet Margareta Bauer bortfördes samtidigt.

Den 26 december befriades Nilsson och Bauer ur ghetton och förenades med Danielsson och Ekmark hos schweizarna. Rykten cirkulerade länge hos UD om att legationschefen omhändertagits av Vatikanens representanter (nuntiatoren) och detta kunde vederläggas först sedan Danielsson nådde Rumänien i mars tillsammans med den övriga personalen.

Den 27 december erhöles ungerska regeringens beskydd och Pilkorsarnas "vakter" avlägsnades från legationsbyggnaderna.

Beträffande Wallenbergs åtgärder kan noteras att den 7 januari evakuerades kontoret i på Harmincad utca 6, där det finansiella centret för aktionen hittills uppehållit sig och all ekonomisk och annan verksamhet överfördes till ghetton på Pestsidan. Den 10 meddelar han sina avsikter att ta sig över till sovjetsidan, eftersom verksamheten var hårt trängd av Pilkorsare. Samma dag sökte Per Anger förgäves hos ungerska regeringen få beskydd för den svenska legationen. Snart omöjliggjordes alla kontakter mellan Buda- och Pestsidorna.

Följande dag uppsökte Wallenberg internationella Röda korsets byggnader och den 12 besökte han svenskhusen och schweiziska legationen. 12 eller möjligen den 13 januari kom han i kontakt med Röda armén som enligt uppgift på hans begäran bl a posterade vakter till skydd för Röda korsets byggnader.

Dagen därpå kom uppmaningen till de närvarande sovjetiska styrkorna att kvartälla Wallenberg. /Dokumentsamling nr C 7/

Den 15 nådde ryssarna fram till huvudbyggnaden på Ullöi-vägen, utanför vilken det pågick hårda strider mot tyskar och Pilkorsare. Pest hamnade nu helt under sovjetisk kontroll och kontakterna mellan stadens ånda halvor skars nu helt av. Under dessa dagar sikrade Röda armén även Budapests omgivningarna och tog kontrollen över vägen till Debréce. Den 16 befrias ghetton. Samma dag meddelar Sovjetunionen genom utrikesminister Dekanov till svenske ambassadören i Moskva, Söderblom, att Wallenberg tagits i beskydd av Sovjetunionen. Samma dag kommer också Bulgariens arresteringsorder. /UD II:52 bil 7/ Följande dag reser Wallenberg runt i staden bl a i sällskap med Gábor Gergely vid ungerska Röda korset som under 1946 rapporterar att den svenske diplomaten angivit som önskemål att besöka det sovjetiska högkvarteret i Debréce. Andra vittnen uppger att Wallenberg har med sig pengar, vissa förmögenheter och dokument denna dag. Dessutom nämner han sina avsikter att i samarbete med Sovjetunionen organisera hjälparbetet i Budapest efter kriget, då han redan äger omfattande erfarenheter och byggt upp en stor välfungerande organisationen. Efter några incidenter, där bl a Wallenbergs bil krockar, far man iväg och därefter upphör alla spår.

Flera vittnen bl a dem Gergely har senare angivit att Wallenberg inför färden uttalat oro för vad som skulle hända, när

han nådde det sovjetiska högkvarteret. Det kan röra sig om efterhandskonstruktioner mot bakgrund av vad som faktiskt inträffade. Inte minst är värt att uppmärksamma den "odyssé" som den svenske diplomaten gjorde en eller ett par dagar före avfärden till de olika kontoren, "bankerna" och "svenskhuset". Att det i en kaotisk situation var vanskligt att få logistiken att fungera kring ett så omfattande projekt som den svenska hjälpinsatsen är klart och Wallenberg drev företaget mycket enligt egna idéer. Detta krävde att instruktioner meddelades till olika funktionärer, vilket fick till följd att den ansvarige sändigt måste alternera mellan avdelningarna. Per Anger har till skillnad mot många av de ungerska hjälparbetarna givit en nyanserad bild av Wallenberg. Han beskrivs som en stor idealist, men ska samtidigt ha varit en försiktig person som inte onödigtvis utsatte sig för risker. /Intervjuer med Anger under 1940- 50-, 80- och 90-talen/

Wallenbergs ekonomiska transaktioner kommer här inte att närmare diskuteras. I vittnesmålen från hans kollegor framträder bilden av att finansieringsfrågorna nästan sköttes helt utan insyn från beskickningschefen. Den nye hjälparbetaren hade goda kontakter med svenska, amerikanska och ungerska medhjälpare och visade en mycket stor förmåga att snabbt skaffa fram pengar. Det var naturligtvis därför som han begagnade Hazai banks kontor i Budapest som en central för verksamheten och här samarbetade den svenske diplomaten nära med ledande ungerska finansiella kretsar.

Uppgifterna om att Wallenberg ska ha haft med sig en större summa pengar är han försvann är legio. Vi kan också notera att hans planer för den fortsatta verksamheten i det befriade Ungern säkert fanns på pränt. I övrigt finns anledning anta att även andra dokument kunde ha funnits i svenskens bagage.

Eftersom såväl Wallenbergs som legationens arkiv förstördes i krigets slutskede kommer många frågor kring verksamheten att förbli oklara.

Mot denna bakgrund finns anledning att återvända till frågan varför Wallenberg uppenbarligen framhöll de stora riskerna med sin färd till Debrácen. Till Gergely meddelades att den beräknade tiden för bortovaron skulle bli ca åtta dagar. Vi känner inte till hurvida Wallenberg noterade att hans möjligheter till kontakt med omvärlden alltså begränsades under den period han alltså befann sig på fri fot, men stod under sovjetiskt beskydd. Vissa möjligheter borde ha funnits att via de ungerska kontakterna åmna meddelanden. Det kan enbart bli tal om spekulationer varför detta inte skedde.

Vad som möjligen skulle kunna bringa ljus över frågan om svenskens bagage är att i ryska arkiv finna uppgifter om vad han medförde till det sovjetiska högkvarteret. Vi har sedan 1989 tillgång till Wallenbergs personliga tillförligheter som kläder, pass och anteckningsböcker. Däremot har vi inte någon information om vilka meddelanden rörande förhållanden med Wallenberg som Röda armén sannolikt översände till ansvarigt håll.

Det första kända sovjetiska dokumentet i vilket hans namn nämns -om än indirekt- är en bevarad order till 317 skyttedivisionens chef respektive ställföreträdare, överstelöjtnant Raga och major Smirnov, från den 12 januari 1945 bl a om att ge beskydd åt den svenska beskickningen i Budapest. Dokumentsamling nr C 6. Det bör också noteras att en systematisk sammanställning av den sovjetiska dokumentationen rörande Wallenbergs öde finns sammanfattad i arbetsgruppens "Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)".

"I budapestområdet befinner sig den svenska representationen som enligt uppgift håller sig dold i en källare. Om den gömda svenska representationen påträffas, ska åtgärder omedelbart vidtas till dess beskydd."

Därefter uppräknas medlemmarna och listan är uppenbarligen den tidigare omnämnda som moskvalegationen överlämnade till Sovjetunionen på nyårsaftonen. /UD P2 Eu¹ 58/1944/ Det kan noteras att den ungerske kanslisten D von Mezey och skrivbiträdet Margareta Bauer inte inkluderas i den sovjetiska ordern om beskydd. Däremot finns "sekreter" Raul' Vallenberg" och samtlig övrig beskickningspersonal angiven.

Samma dag eller senast den följande påträffas Wallenberg som den ende svensken i Pest av Röda armén. Den 14 rapporterar skyttedivisionschefen Dmitrenko till chefen för politiska avdelningen vid 7 gardesarmén om de åtgärder som vidtagits när Wallenberg och chauffören Langfelder påträffats vid Benczurgatan 16 i Pest. /Dokumentsamling nr C 7/ Uppenbarligen har man av Wallenberg och möjligen av någon annan källa informerats om att legationschefen Danielsson och övrig personal finns på Buda-sidan och att det är attachén Lars G Berg som är tjänsteförrättande på legationen på Gyopargatan 8. I meddelandet anges att

"De (?) tillvaratar i Budapests centrala delar och främlingsghetton judiska intressen. Legationen har nio kontor i staden."

Därefter uppräknas adresserna för dessa och anges att Wallenberg uppvisat ett utkast till meddelande på tyska han

avsett sända till Stockholm. Det skulle röra sig om ett förslag till samarbetsprojekt på sovjetiskt kontrollerat område med myndigheterna där, och hans egen organisation varvid särskilt "Nel'son" nämns. Därvid avsågs med all säkerhet Asta Nilsson som var Röda korsets svenska representant i Budapest. Därefter anges att man inte känner hennes öde. Uppgifterna styrker -som kan konstateras- andra vittnesmål som ju angivit att Wallenberg tagit upp sina omfattande framtidsplaner med sovjetiska företrädare.

Det nämnda dokument rubriceras enligt följande (UD:s sammansättning), "*Kopia av rapport från politiska avdelningen vid 151:a skyttedivisionen till chefen för politiska avdelningen vid 7:e gardesarmén om kvarhållande (zaderzjanie) av Wallenberg och hans chaufför*". Dokumentet har noggrant studerats och det framgår klart att det angivna nyckelordet *zaderzjanie* inte återfinns i texten. /Reservation måste dock göras för att ev ytterligare versioner eller originalet varit försedda med angiven anteckning som jag därmed inte tagit del av/

I ordböcker såsom Gunnarsson/de Roubetz Rysk-svenskt lexikon (1985) återges följande förklaringar på begreppet, *zaderzjanie*=uppehållande; häktande; arresterande; anhållande; beslagtagande. Carin Davidssons Rysk-svensk ordbok (1976) anger "kvarhållande, anhållande". /Se även Oxford Russian Dictionary (2000) *zaderzjanie* (*presetupnika* dvs i brottsammanhang)=*detention, arrest*/ Vi finner ordet ofta i texter rörande personer som arresterats eller fäktats och uppenbarligen innebär begreppet utsättande för ett stort mått av yttre tvång och att åtgärden alltid innebär en negativ handling mot den drabbade.

Den avgörande meningen i Dmitrenkos dokument lyder däremot som följer:

"Wallenberg i sjöfär pomesjtjeny i ochranjajot'sja"

(Wallenberg och chauffören är placerade som beskyddade)

Nyckelordet är verbet *ochranjajot'sja* (i reflexiv grundform *ochranjat'sja* och huvudform *ochranjat'*), som av respektive ordboksförfattare återges med: "skydd; ta till vara; skydda sig; skyddas samt vakta; beskydda; skydda".

Som framgår av utredningen är det avsevärd skillnad på begreppen. Det är svårt att inläsa något negativt i Dmitrenkos budskap. Möjligen innebär ordvalet att man verkligen vidtagit åtgärder för att begränsa Wallenbergs rörelsefrihet som naturligtvis redan kraftigt kan ha begränsats. Inget ämns om hur man reagerat på svenskens uttalade avsikt att telegrafera till Stockholm eller hur denna fråga har avgjorts. Däremot har för hand senare tillfogats "*18= Till Afonin, sänd tills vidare inget någonstans*" och därefter tillagt möjligen med samma handstil "*Nu. Ingenstans har [något] översänts*" /Se också UD II:52 s.47/

Vi vet ju att något meddelande direkt från Wallenberg inte mätte UD efter den 8 december 1944, men att han bevisligen hade full rörelsefrihet åtminstone fram till den 12/13 januari 1945.

Hypotesen att Wallenberg inledningsvis inte betraktades som arresterad eller på annat sätt tagen i förvar styrks av de båda meddelanden rörande den svenske diplomaten som i december 1992 presenterades av Sovjetunionen: Båda avsänds den 15 januari.

Det första är från stabschefen vid ukrainska fronten MV Zacharov som angav att Wallenberg påträffats på Benczurgatan och att han skulle beskyddas. Övrig personal angavs befinna sig i västra delen av staden.

/Dokumentsamling nr C 9/

Det andra är ett meddelande från generallöjtnant Dmitrij A Kuprijanov till chefen för 30 skyttekåren vid 2. andra ukrainska fronten att 151 skyttedivisionen påträffat sekreteraren vid svenska legationen. /Dokumentsamling nr C 8/ Denne skulle genast föras till befälhavaren för 18 skyttekåren, generalmajor Pavel L Afonin. Svensken ska beskyddas och ges en bekväm transport, men kravet är också att "*Raoul Wallenbergs kontakter med yttre världen är förbjudna*". Dessutom läggs Afonin att rapportera till Kuprijanov om verkställigheten av uppmaningen.

På telegrammet har också antecknats att Wallenberg i östra Budapest hade 7000 skyddslingar under eget ansvar och att han avböjt "*otkazat'sja*" att ge sig av. I detta fall återger Gunnarsson/de Roubetz begreppet just med "avböja; förkasta; frågå" medan Davidsson använder följande, "vägra; avsäga sig; avstå, avböja". Det kan konstateras att "*otkazat'sja*" innebär en mjukare skrivning än "*otkazat'*", vilket båda ordboksredaktörerna anger har betydelsen "vägra".

Avsikten bakom detta resonemang är att jag starkare än undersökningsgruppen vill påpeka att dessa dokument inte innehåller några uttryck från sovjetisk sida om misshäntelse med Wallenberg eller ens antydningar om att denne gjort sig skyldig till någon form av ordervägran. /UD II:52 s.47/ De använda uttrycken är istället neutrala och anger ingen värdering.

Ett dokument avviker markant från alla rörande Wallenberg genom att vara det enda från sovjetisk sida -föutom en ospecificerad uppgift i den sovjetiska noten från augusti 1947 och den omdiskuterade sk Smoltsov-rapporten från samma år och meddelad svenskarna i februari 1957,- vari anges att svensken ska ha befunnit sig hos de sovjetiska myndigheterna. /Det är ju först fr o m 1991 som Ryssland börjat tillstå motsidan ytterligare information om dessa frågor/

Det omtalade meddelandet delgavs den 17 januari 1945 UD av ambassadr Staffan Söderblom i Moskva och denne anger då att vice utrikesminister VG Dekanozov dagen innan meddelat att Wallenberg påträffats på Benczurgatan i Budapest medan övriga medlemmar i legationen fanns på staden västsidan. /UD P2 Eu¹ 80/1945/

"Enligt meddelande från Budapest har i den av sovjettrupperna övrade delen av staden vid Benczurgatan påträffats svenske undersåten herr Raoul Wallenberg, som uppgav sig vara den sekreterare vid den svenska beskickningen i Ungern, varom Ni underrättat mig i Ert brev av den 31 december förra året.

Enligt uppgift av herr R Wallenberg befinner sig övriga medlemmar av svenska beskickningen i stadens västra del. Åtgärder till skydd av herr Wallenberg och dennes egendom har vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna."

Söderblom nämner att han sedan sammanträffade med Dekanozov och M Vestrov vid MID och framförde tacksamhet för de vidtagna åtgärderna samt uttryckte förhoppning att småningom få ytterligare underrättelser om den svenska Budapest-beskickningen. Sammanfattningsvis kan konstateras att iget negativt rörande Wallenberg och dennes verksamhet framkommer i dokumentationen från dessa avgränsade dagar.

Här kan det vara på plats med ett hopp såväl i kronologin som ämnesmässigt och koncentrera sig något på det intressanta möte som ägde rum den 26 januari 1945 mellan Dekanozov och Söderblom. /Den sovjetiska versionen av vad som inträffade återges som bil 13 i UD II:52/ Det finns anledning att betona vikten av detta sammanträde, eftersom det skulle bli ett av de sista där den svenska sidan skulle möta den ende officiella sovjetrepresentant som angivit att den egna sidan tagit hand om Wallenberg. Ytterligare ett ägde rum den 25 april efter det att Söderblom kraftfullt instruerats om att söka upp den sovjetiske representanten. /UD II:52 s.86/ I samband med senare uppvaktningar och petitioner ämnat, där svenskarna begärt att få träffa just Dekanozov, rådde denne alltid vara förhindrad att ta emot.

Vid mötet tackade Söderblom för beskedet om Wallenberg, vilket inte kommenterades av Dekanozov. Efter det att den sovjetiske ministern uttryckt ett ganska svalt intresse för den propå om en resa i Röda korsets regi som greve Folke Bernadotte ämnade företa till Sovjetunionen, togs ytterligare några ärenden upp. Av intresse är sedan att Dekanozov övergick till sin huvudpunkt att svenskarna nonchalerat de krav som Moskva genom Aleksandra Kollontaj framfört beträffande repatriering av de fem deserterande sovjetiska sönerna som alljämt uppehöll sig i Sverige. Söderblom lovade vidarebefordra ärendet till UD.

Frågan om avhopparna hade behandlats under en tid och den svenska passiviteten äckte en påtaglig irritation från sovjetisk sida. Vi kan konstatera att den vid mådestillfället utgjorde huvudpunkten från värdlandets sida. Wallenbergs bortovaro hade naturligtvis ännu inte hunnit bli något ärende och det är därför inte klart om man från sovjetisk sida prövade kortet med utväxling. Det hade möjligen varit för tidigt att redan nu ens antyda beredvillighet att köpslå. Om sådana planer ens hade börjat göras upp, eller om de någonsin övervägdes i Moskva, vet vi fortfarande inte med säkerhet. Vi märker under alla omständigheter en påtagligt irriterad och kärv ton från Dekanozovs sida och Söderblom befinner sig hela tiden på defensiven.

När samtalet pågick befann sig -som tidigare nämnts- med all sannolikhet Wallenberg under transport på väg till just Moskva. Som stöd för denna åtgärd utfärdade ju v försvarsminister NA Bulganin en arresteringsorder för Wallenberg och instruerade samtidigt Smersj att verkställa hans avfärd. /UD II:52 bil 7. På dokumentet anges även namnet på den officer som v utrikesminister GF Zacharov enligt en handskriven anteckning beordrat utföra uppdraget. Ibm s.48/ På samma sätt beordras arresteringen av de schweiziska representanterna Harald Feller och Max Meier samt det slovakiska sändebudet Jan Spišák av Bulganin påföljande dag, innan att de ännu ens påträffats och också utan att någon grund för ordern anges. /UD II:52 bil 8/ Några motiveringar meddelas inte och vi har ännu inte tillgång till information som belyser eventuella överväganden bakom åtgärderna.

Uppenbarligen händer inget eftersom Bulganin upprepar ordern den 27 januari /Dokumentsamling nr A 4

Ytterligare bekräftelse på att Wallenbergs arresterats, får vi i en rapport från den 20 januari av Zacharov, i vilken det också anges att bl a Valdemar Langlet och hans fru samt Meier och Feller påträffats i Budapest. /Dokumentsamling nr C 13/

Två dagar senare på order av chefen för Smersj vid ukrainska fronten generalbjtnant SP Korolev, upprätar major Petrovskij vid 2 avdelningen av Smersj vid samma front en rapport till befähavaren vid den operativa gruppen vid samma avdelning överstelöjtnant Ryndyn (?) rörande dennes förfrågan om adresser till diplomatiska beskickningar i Budapest som alljämt är i verksamhet. /Dokumentsamling nr A 2/

Den svenska legationen och dess koloniägna en uttömmande beskrivning och slutligen anges i dokumentet att befullmäktigad minister vid den slovakiska beskickningen "Spasjek" [Spišák] och sekreteraren vid den svenska Wallenberg har arresterats.

En nyckel till grunden för arresteringen får vi i en sammanställning av samme Petrovskij rörande de "agenter som

arresterats av Smersj' avdelning vid 2 ukrainska fronten under perioden 1-20 januari 1945. Totalt antal arresterade är 48. /Dokumentsamling nr A 3/ Vi finner att de arresterade kategoriserats och nedan görs ett försök till antagande avseende inom vilka kategorier de båda medarbetarna från svenska beskickningen, varav en angavs vara svensk, inordnades.

De som avses är naturligtvis Raoul Wallenberg och Henry Grossheim-Krisko, f d medarbetare vid den ryska sektionen av B-avdelningen. Den svensk-ryska undersökningsgruppen diskuterar också detta dokument, men tvekar om "den andre" åsyftar Grossheim-Krisko eller Langfelder /UD II:52 s.48/. På goda grunder finns anledning att anta att man från sovjetisk sida vid denna tidpunkt inte var fullständigt underrättad om vilka medlemmar som tjänstgjorde vid eller i anknytning till den svenska eller andra legationer i Budapest. Emellertid förefaller det närmast otroligt att Langfelder som man ju kände som Wallenbergs chaufför skulle misstänkas som agent eller att man överhuvud taget ansåg honom ha diplomatisk status av något slag. /Andrahandsutsagor om anklagelsepunkter mot Langfelder redovisas i ett kommande avsnitt/

De omfattande förhör som Grossheim-Krisko utsattes för under fängelseåren bekräftar att man tillfullo tagit fasta på dennes ställning som medarbetare vid den svenska beskickningen och hans faktiska roll som åtminstone f d agent. Se Dokumentsamling nr A 49. Under åren 1945-1951 finns uppgifter om att han förhörts mera än 60 gånger och de flesta förhör varade minst 3 timmar. Vid ett tillfälle i december 1951 förhördes han under en och samma dag nästan 14 timmar/

Med hänsyn till Petrovskijs lista anges här med fet stil den/de kategorier "svenskarna" kan antas falla inom.

<i>Tyska underrättelseagenter</i>	39
<i>Ungerska underrättelseagenter</i>	7
<i>Agenter för tyska kontraspionaget</i>	2

<i>Telegrafister (illegalister)</i>	4
<i>Underrättelseagenter</i>	2
<i>Värd för konsulatslägenhet</i>	1
<i>Sabotörer-terrorister</i>	39
<i>Beträffande uppehållsorten för agenturan</i>	

<i>Ungern</i>	44
<i>Tjeckoslovakien</i>	1
<i>Ukraina</i>	1
<i>Ryssland</i>	1
<i>Armenien</i>	1

Dessutom har under perioden arresterats 5 personer från ungerska underrättelseorgan och 3 medlemmar i den diplomatiska kåren fördelade enligt följande:

<i>Medarbetare vid den svenska beskickningen i Budapest</i>	2
---	---

<i>Medarbetare vid det ungerska konsulatet i Rumänien</i>	1
---	---

Alla dessa fördelade på nationaliteter:

<i>Ungrare</i>	6
<i>Svenskar</i>	1
<i>Slovaker</i>	1

Hur Wallenberg (och Grossheim-Krisko) har "klassificerats" framgår tydligt. Den subtila skillnaden mellan att ha utpekats som tysk agent och sådan för samma lands kontraspionage framgår inte av Petrovskijs rapport, men den frågan är inte av någon avgörande betydelse. Under alla omständigheter finner vi här Smersj's uppfattning om svenskarna, de utpekats tydligt som tyska spioner vilka bedrivit illegal underrättelseverksamhet.

Vi kan säkerligen avfärda alla tankar på att de båda angivits som ungerska agenter; det torde vara svårt att finna någon anledning till att man kan ha antagit att man från svensk sida gick ungrarna till rötes.

Detta dokument är det enda vi äger där en tydlig anklagelsepunkt -om än i indirekt form- riktas mot Wallenberg. Klassificeringen är aningen trubbig och har drag av standardisering över sig. För att få ett jämförelsematerial skulle det vara utomordentligt värdefullt att få fram motsvarande dokument från *Smersj's* verksamhet i andra delar av de "befriade områdena" i Östeuropa. Detta skulle ytterligare kunna bidra till att klargöra grunden för anklagelser mot dem som arresterats. Inte minst betydelsefullt skulle vara att studera den påföljande rapporten från samma avdelnings verksamhet eller motsvarande dokumentation fram till omkring den 20 februari 1945. Hri skulle då rimligen finnas noteringar om de båda schweiziska diplomaterna, Harald Feller och Max Meier, öden och vilka anklagelsepunkter som framställdes mot dem.

En betydelsefull uppgift för framtida forskning skulle därför vara att undersöka domar över personer som först omhändertagits av *Smersj*. I synnerhet skulle detta vara fallet, rör det är känt vilka anklagelser som ursprungligen riktades mot dessa personer. Det finns anledning att misstänka att det kanske i Stalins Sovjetunionen var vanligare än i västliga länder att anklagelseakter ändrades och att i sådana fall politiska avvägningar förekom. Även om många tecken tyder på att Wallenberg aldrig dömdes fram till omkring att mera än tidigare ta fasta på Petrovskijs lista, eftersom den faktiskt är det enda dokument som antyder vad man initialt anklagade den svenske diplomaten för.

Vid midnatt till den 26 januari sände Zacharov till Bulgarien en rapport över att Wallenberg sänts iväg i konvoj under överinseende av kapten Nikolaj Matveevitj Zenkov. UD 11:52 bil 9/ När den svenske diplomaten och Langfelder sedermera når Moskva och införs i Lubjanka den 6 februari, börjar nästa skede i dramat. /Se Dokumentsamling nr A 5-6 som visar registreringshandlingar för Wallenberg vid inträdet i fängelset. UD P2 Eu' 27 jan 1956, cellkamraten i Lubjanka Gustav Richter anger i sitt vittnesmål från 1956 att "Am 31. Januar 1945 wurde Raoul Wallenberg, ... eingeliefert". Som framgår differerar uppgifterna om när svensken placerades i fängelset. Vid det första förhöret den 14 okt 1955 ska han ha uppgivit tiden för samvaron till början feb-början mars./

Under tiden hade den militära utvecklingen i Budapest sakta men obevekligt röt sig i en för Röda armén fördelaktig riktning. Kring den 30 januari rådde dess enheter fram till Buda-sidan, men det skulle förflyta ännu en tid innan den fick fullständig kontroll över staden. Här om vittnar bl a de specialberättelser som Döme von Mezey, Margareta Bauer, Lars G Berg och Per Anger avgav till UD vid månadsskiftet april-maj 1945 /Berättelserna finns bevarade på flera ställen i UD:s dokumentation, men finns samlade i serien Blåböcker i Wallenbergärendet vol 4. Angers redogörelse från den 20 april tillkom på Staffan Söderbloms initiativ/ En sammanfattning av berättelserna brukas här för att rekonstruera händelseförloppet fram tills den svenska gruppen anlände till Rumänien.

Sedan Danielsson, Carlsson, Ekmark, Asta Nilsson och ytterligare några medlemmar kunnat erhålla visst beskydd på den schweiziska beskickningen, inleddes en period av äntan för dem som ännu fanns kvar vid den svenska representationen.

Den 31 januari befallde general A Pavlov att den svenska legationen skulle fräs i säkerhet bakom fronten. Följande dag reste Anger, Ekmark, Carlsson samt det ungerska paret Basel till generalens högkvarter i Soroksár, 15 km söder om Budapest. Att så skett underrättades i maj generallöjtnanten PA Ivanov om. Dokumentsamling nr C 16/

Anger ska den 5 februari ha framfört önskemålet om att förhandlingar skulle inledas med tyskarna för att ge de neutrala ländernas medborgare en möjlighet att erhålla fri lejd ut ur den ungerska huvudstaden. Detta avvisades dock fullständigt av sovjetmyndigheterna.

Personalen i Budapest hade det fortfarande besvärligt. Man kunde endast invänta att striderna tog slut. Kring den 11 februari inleddes en svår tid då tyskarna ockuperade en av "svenskarnas byggnader" bredvid legationen. De förskansade gemensamma styrkorna bestående av tyska och ungerska soldater höjde Röda armén hårt motstånd i flera dagar.

För att förbättra situationen och inte bli indragen i striderna satte personalen upp ryskspråkiga skyltar vid alla ingångar till legationen med texten "*Kungliga svenska beskickningen i Budapest, betrodde med tillvaratagandet av sovjetryska intressen i Ungern*". Man vidtog också samma åtgärder som Wallenberg tidigare gjort på Pest-sidan att förse samtliga svenskkontrollerade byggnader med svenska flaggor. På eftermiddagen den 11 februari trängde ryssarna och deras allierade in i legationsbyggnaden, vilken genomkrossades varvid värdeföremål och sprit beslagtogs. Redan den 13 försökte Lars G Berg erhålla skydd av den sovjetiska kommandanturen under perioden, är strider alltjämt pågick. Först den 17 utverkades dock detta. Samma dag lyckades Margareta Bauer från sitt ömsle i en källarlokal i Borgen åter ta sig till legationen.

Berg förmådde också den 17 februari ta sig över Donau till Pest med rysk färja i avsikt att för att först uppsöka Röda korset och Valdemar Langlet, men denne ska vid tillfället ha farit till högkvarteret i Debréceen för att diskutera den fortsatta verksamheten med de nya makthavarna. Detta påstående styrks av meddelandet legationschefen Patrik Reuterswärd i Bukarest den 3 mars översände till UD rörande förhållande på den svenska beskickningen i Budapest. /UD P2 Eu' 36/1945/ Häre uppges att Langlet den 14 februari i Debréceen mottagit den nya ungerska regeringens tack för den svenska hjälpverksamheten och att beundran uttalats för Ivan Danielssons hjältemodiga uppträdande.

Berg erfor samtidigt att greve Michail Tolstoj-Kutuzov, föresändaren för svenska beskickningens krigsfängesjukhus, redan för sovjetmyndigheterna angivit att han på Pest-sidan representerade de svenska intressena. Greven meddelade att han för stadskommendanten och befälhavaren för de sovjetiska styrkorna i Budapest general VV Tjernysjev företett en utfärdad fullmakt som representant för legationen och anhållit om dess beskydd under de fortsatta striderna.

Tolstoj-Kutuzov ska sedan enligt egen uppgift ha läkats och i förhör fått svara på "*anklagelser mot beskickningen för tysk spionageverksamhet och särskilt nämndes Wallenberg och jag [Lars G Berg] såsom misstänkta*". Därefter släpptes greven som ju uppdrogs att vid stadskommendanturen ätta upp och leda en byrå som skulle tillvarata samtliga utlännings intressen. /Se vidare i kommande avsnitt/

Berg hade inte samma framgång hos den sovjetiske kommendanten som Tolstoj-Kutuzov och lyckades inte utverka något beskydd för den svenska legationen, eftersom Röda armén enligt Tjernysjev givits "*fri härjningsrätt*" på Buda-sidan. Av NKVD och i samarbete med Röda korset lyckades dock Berg erhålla viss hjälp från de sovjetiska styrkorna, bl a erhöill han transportkapacitet i form av häst och vagn!

Den 20 februari gjordes en genomskning av legationens lokaler efter dokument, men Bauer angav att hon lyckats utverka att inga svenska eller allierade koffertar undersöktes.

När Berg återvände till Buda och legationen hade Asta Nilsson återupptagit sin verksamhet för Röda korset, medan samtliga övriga medarbetare utom Margareta Bauer nu var försvunna. Berg ansåg det vara säkrast att fortsätta sin verksamhet i Röda korsets lokaler.

Margareta Bauer angav att hon utsattes för ett förhör av ryssarna den 24 februari rörande sitt arbete på legationen sedan oktober 1943. Det ska ha riktats frågor beträffande verksamhetentill skydd för judarna samt om skyddsbrev m m utställt till ungrare av ickejudisk nationalitet. Hennes och övriga medlemmars samtliga legitimationshandlingar beslagtogs nu. Bauer anger att kabinettpassen redan påjulaftonen framtogs henne av Pilkorsarna. Nya förhör väntade senare.

26-27 februari inleddes en intensiv plundring och följande dag infann sig en GRU-man som i samarbete med personalen gjorde en mycket grundlig husundersökning. Varken komprometterande tyska papper eller ryska dokument ska dock ha återfunnits. De senare hade enligt Bauer brunnit upp i slutet av januari tillsammans med de flesta av B-avdelningens handlingar i lokalerna på f d finländska beskickningen. Man beslagtogs också vad som angavs vara stulna juveler och pengar, vilka kvitterades av sovjetsidan. Kvittona överlämnades sedan personalen evakuerats till den ännu kvarstannande Valdemar Langlet.

Berg uppger att arbetet vid B-avdelningen vid denna tid fungerade mycket ålångt och att något skydd inte kunde erbjudas utlännarna. Dessutom fortsatte de ryska plundringarna.

Den svenske attachén konfirmerar tidigare i denna rapport angivna uppgifter om att Wallenbergs verksamhet återupptogs under ledning av dennes medarbetare Max Fleischmann som hade en stab i vilken ingick den förstnämndes kontakter affärsmannen Hugo Wohl samt Vilhelm Forgacs och Paul Hegefs. Denna stab behöll de medel som legationen hade till sitt förfogande, efter det att personalen hade evakuerats till Sverige. Senare skulle pengarna komma att återföras till hemlandet av Langlet.

Tolstoj-Kutuzov meddelade senare Tjernysjevs förbud för utländska beskickningar att företräda andra staters intressen och likaså detsamma vad avsåg rätten att utfärda någon form av officiella handlingar. Detta var nu helt och hållet Tolstoj-Kutuzovs uppgift. Förfrågningar rörande de försvunna legationsmedlemmarna och försök att samarbeta med sovjetmyndigheterna avvisades enligt Berg. Denne och beskickningen utsattes också för anklagelser rörande spioneri, utfärdande av falska id-handlingar, skyddande av icke-judiska ungrare och att man allmänt saknat kontroll över verksamheten. Särskilt Wallenberg och Berg anklagades för att skrivit ut skyddspapper till tyska spionchefer.

/Inom denna motivkrets ska förklaringen till det bryska sovjetiska agerandet sökas anser man alljämt på rysk sida. Ryska arbetsgruppens rapport s.1/ Sovjetmyndigheterna uttalade att Pilkorsare hade lagt beslag på dokument och allmänt framkom en brist på förståelse för motiveringen för det svenska arbetet. Hur kunde alla dessa judar dessutom påstå att de var svenska medarbetare och vifta med svenska flaggor?

Från svensk sida reagerade man dock mot att ryssarna trängt in på beskickningen och behandlat svenskarna på ett rättsvidrigt sätt, varför en verbalnot till Sovjetunionen sattes upp till den 13 mars, men den kom till fjäd av evakueringen aldrig att avsändas. 12 mars fördes personalen över till Pest-sidan för att den 15 resa vidare mot Bukarest.

Vi kan jämföra de anklagelsepunkter som Lars G Berg refererar i sin specialberättelse från den 2 maj 1945, med dem som återfinns från förhören med beskickningsmedlemmen Henry Grossheim-Krisko. /Se Dokumentsamling nr A 11/ Det första är från 17/20 mars 1945. Medarbetaren vid B-avdelningen medger för att svenskarna inte hade full kontroll över vilka man utfärdade skyddsdokument för och angav att ett antal sovjetfientliga personer från olika ånder erhöillit

svenskt beskydd. Vi känner inte till om Grossheim-Krisko utsattes för förhör vid en tidigare tidpunkt och om information från dessa kommit till den sovjetiska kommandanturens i Budapest lämnad, innan svenskarna evakuerades från den ungerska huvudstaden. I alla händelser finns anledning att förmoda att eventuella oegentligheter som kunnat förekomma på olika sätt tidigt noterades av sovjetmyndigheterna.

Den fortsatta färden för de svenska beskickningsmedlemmarna är väl dokumenterad i källmaterial och litteratur. I en redogörelse för den andra etappen telegraferar Söderblom till UD den 14 april. UD P2 Eu¹ 233/1945/ Legationspersonalen anträdde hemresan Moskva-Åbo-Stockholm på kvällen den 11 april. Söderblom är mycket angelägen att påpeka att resan som naturligtvis skedde i sovjetisk regi, inte innebar att ågon form av frihetsberövande -som påstått- hade förekommit för personalen. Det är i detta meddelande Söderblom framför åsikten att Wallenberg ska ha avrest med bil till Debréce och under färden troligen omkommit, möjligen till följd av något överfall eller att en olycka inträffat. Någon klarhet om hans öde skulle inte stått finna.

Det är först efter den 20 april som man i Stockholm tillfullo får klart för sig hur situationen utvecklats i Budapest. Söderbloms försiktiga agerande sägs hela tiden ha dikterats av omsorg om att inget skulle häda personalen under hemfärden. Senare har såväl Anger som Berg i intervjuer hävdat att man ännu medan "konvojen" befann sig på moskvabeskickningen råddes att hålla en mycket låg profil. Huruvida denna rekommendation hade sanktion i Stockholm är obekant.

I samband med denna undersökning har inte kunnat noteras om omsorger om annan befintlig beskickningspersonal i Östeuropa kunnat motivera att man åtminstone innan det snart förväntade fredsslutet -vilket ju kom den 8/9 maj- från svensk sida avvaktade. Söderbloms passivitet har ju blivit omskriven och resultatet av denna undersökning förändrar inte den bilden.

Orsaken till att här har valts att göra en genomgång av situationen för personalen vid budapestbeskickningen är att de erfarenheter som förmedlas rimligen är pusselbitar som bidrar till en förklaring av Wallenbergs gripande samt att man från svensk sida inledningsvis förblev ganska passiv i försöken att utreda ärendet. Samtidigt speglar utvecklingen också vilka som var sovjetmyndigheternas intentioner.

Efter att Söderblom -som nämnts- hade fått kraftfulla instruktioner från UD att kontakta Dekanozov kommer ett mde till stånd den 25 april. För en redogörelse av förloppet, se UD II :52 s.86f. Dokumentsamling nr D 3 samt UD P2 Eu¹ 26/181/1945/ I rapporten från den svensk-ryska undersökningsgruppen har man -med rätta- tagit fasta på det egendomliga mötet, från vilket vi förutom ett svenskt efterhandsreferat från den 26 april äger en sovjetisk direkt uppteckning, vilken överlämnades till den svenska sidan år 1995. Undersökningsgruppen anger att Söderblom frågade sin värd om vad som skett med Wallenberg, men ska ha underlåtit att nämna beskedet från den 16 januari. Här är inte platsen att polemisera mot resultatet av gruppens arbete, men det finns anledning att ifrågasätta dess slutsats att Söderblom ska ha gjort sig skyldig till ett sådant grovt missgrepp.

Vi bör först minnas att det ju var moskvaambassadören som först presenterade det sovjetiska dokumentet och han visste naturligtvis att utan att hänvisa till detta skulle möjligheten att på detta stadium driva frågan vara minimal.

Söderblom anger själv att han hemställt om att order om undersökning skulle ges till de militärmyndigheter under vars beskydd Wallenberg befann sig efter att han påträffats på Benczurgatan. Dessa skulle åläggas att rapportera sina iakttagelser till sovjetiska myndigheter. Vice utrikesministern ska ha lovat att å skulle ske. Söderblom nämner att han påmint om tidigare hänvändelser i ärendet och att han senare berättade om den svenske diplomatens verk. Sedan angavs att Wallenberg tagit sig över till sovjetmyndigheterna och enligt obestända rykten hade någon olycka drabbat honom.

Här följer sedan nyckelmeningen i Söderbloms version, " ...några säkra uppgifter föreläge ej efter herr Dekanozovs meddelande av den 16 januari om hans anträffande" Vi kan också ta fasta på första stycket i Söderbloms framställning till "Högtärade herr Dekanozov" i den ryskspråkiga (svenska) versionen, vilken är återges i översättning:

"I brev från den 16 januari i år hade Ni älskvardheten att meddela mig att svenske medborgaren, sekreteraren vid den svenska legationen i Ungern herr Raoul Wallenberg upptäcktes på Benczur-gatan av avdelning ur tjänstgörande sovjetiska förband i Budapest. Ni tillade att åtgärder till skydd för herr R Wallenberg och hans egendom hade vidtagits av de sovjetiska väpnade styrkorna." /Ursprungstelegammets -från 16 jan- text i ordagrann översättning lyder (sedvanliga avslutande hälsningsfraser återges inte): "Högtärade hr Söderblom, Enligt meddelande från Budapest, under invasionen av avdelningar av sovjetiska militärstyrkor upptäcktes på Benczurgatan svenske medborgaren hr Raoul Wallenberg, som uppgav sig vara sekreterare vid svenska legationen i Ungern, om vilken Ni meddelade mig i Eri brev från den 31 december förra året. Enligt hr Wallenbergs uppgift befann sig fortfarande medlemmar av den svenska legationen i stadens västliga delar. Åtgärder har vidtagits av sovjetiska militärstyrkor för att skydda hr Wallenberg och hans egendom. V Dekanozov."/

Som en kontrollpunkt kan utnyttjas den sovjetiske världens text. Dekanov ränner inte uttryckligen datum för något sovjetiskt meddelande och det är naturligtvis ur dennes synpunkt inte någon betydelsefull upplysning. Ser vi till vad som anförs från mötet finner vi följande. Söderblom anger att man från svensk sida ju "Erhållit meddelande om att Wallenberg trots att åtgärder vidtagits för att skydda honom hade försvunnit spårlost". Vidare bad den svenske ambassadören om sovjetisk hjälp i efterforskningsarbetet och meddelade att den svenska allmänheten var mycket orolig. Härfter vidtar Söderbloms påtalade spekulationer om att Wallenberg kan ha råkat ut för allehanda olyckor. Dekanov gav i sin tur inget svar, men lovade be sovjetmyndigheter och de väpnade styrkorna i Budapest att försöka utreda fallet.

Sammanfattningsvis kan beträffande händelseutvecklingen under detta kaotiska inledande skede av vad som skulle utvecklas till ett av de mest besvärande hindren för ett gott svensk-sovjetiskt efterkrigstida samarbete finnas anledning att ställa några frågor.

1. Varför greps Wallenberg (och Grossheim-Krisko)?
2. Anklagades de båda fängna svenska ambassadtjänstemännen för spioneri för tysk räkning?
3. Åtminstone Lars G Berg och kanske även Per Anger, misstänktes och anklagades öppet av sovjetisidan för oegentligheter i samband med hanteringen av ärenden vid svenska budapestlegationens B- och C-avdelningar. Särskilt Berg opererade -därtill tvingad- i likhet med Wallenberg på egen hand och besökte sovjetiska högkvarteret i Pest utan att ha några återförsäkringar och mottogs där tämligen svårt. Varför behandlades han trots detta annorlunda än Wallenberg?
4. Vilken roll spelade Langlet? Den fråga utreds i det följande avsnittet rörande bl a Vilmos Böhm's betydelse.

Vi kan notera att vittnesuppgifterna om hanteringen av personalen vid den svenska beskickningen och uppföringen av detta ärende har intressanta implikationer. Såväl Margareta Bauer som andra anger ju att det ska ha förekommit plundring och våldtäktsförsök mot personalen samt att den utsatts för en mycket omild behandling. Ett intressant vittne borde ha varit legationschefen Ivan Danielsson som ju omvändes av Sovjetunionen och isolerades innan han i mars kunde återvända till Bukarest. /Se Dokumentsamling nr C 16/ Denne blev av allt att döma senare inte närmare hörd om omständigheterna kring samtalen med företrädare för segrarmakten.

Anmälningarna om detta tillställdes sovjetisidan och enligt de dokument som Sverige kunnat ta del av avslöjas en undersökning från sovjetisk sida.

I början av maj skriver generalmajor Pavlov till stabscheferna för 2 och 3 ukrainska fronterna -enligt uppgift p g a ett Tass-meddelande om att oegentligheter skulle ha förekommit i samband med övertagandet av den svenska legationen- och begär att en utredning ska genomföras.

Den 23 maj skriver Dekanov till vice generalstabschef generalmajor NV Slavov och ber denne om en förklaring inför en förväntad svensk demarsch och "antisovjetisk mediakampanj med öregiven anledning att Röda armén gjort sig skyldig till plundring "razgrablenie" av svenska budapestlegationen. /AVPRF D140 31d2p133L1/

Följande dag kan dock Michail Vetrov meddela Dekanov att Söderblom inte kommer att ta upp fallet med den föregivna hanteringen av Sveriges budapestlegation med Moskva. /AVPRF D140 30d2p129L3/

Vi kan återvända till den information som Danielsson förmedlade till Moskva -vari han bl a bad Sovjetunionen säkerställa den svenska postgången- från den 9 mars. /Dokumentsamling nr C 16/ Han ska då ha varit "sovjetisk gäst" sedan omkring den 22 februari och därvid på samma sätt som bl a Wallenberg förhindrats att meddela sig med omvärlden. /Se nedan s.47. Enligt anteckningar av den schweiziske biståndsarbetaren Carl Lutz ska denne jämte ambassadssekreteraren Harald Feller jämte Danielsson ha inkallats till förhör hos sovjetmakten kring 16 feb. Det kan naturligtvis diskuteras vad som menas med att vara "sovjetisk" gäst, men vi kan notera att såväl schweizarna som åtminstone också Danielsson ungefärligen från mitten av månaden befann sig under sovjetisk kontroll/ Oavsett om legationschefen iakttagit eller haft kännedom om oegentligheter vid beskickningen, kan man naturligtvis anse det förstäligt om än inte helt korrekt att han inte velat ta upp dessa frågor med sina värdar, vilka han var helt beroende av. I en översättning jag inte kontrollerat ord för ord återges Danielssons brev till sovjetmyndigheterna enligt nedan,

"Till befälhavaren general Pavlov

I mera än två veckor har jag och mina vänner njutit Er gästfrihet, vilken Ni storsint visar här i Dunavesc i samförstånd med Er regering i Moskva.

Eftersom jag personligen önskar uttala tacksamhet till Er ber jag ödmjukt att meddela mig när Ni har tid att motta

mig på ert kontor.

Som Ni säkert känner till tog den svenska ambassaden i Budapest 1941 på sig försvaret av de ryska intressena i Ungern och i samband med detta skulle jag för Er kännedom vilja överlämna upplysningar som jag har och som kan intressera den sovjetiska regeringen.

Dessutom finns det en rad frågor som rör själva legationens verksamhet, som jag skulle vilja rådgöra med er om.

Till Er tjänst.

I Danielsson

Legationschef vid svenska beskickningen

I en PM som Danielsson satte upp den 2 maj efter hemkomsten angavs att mötet med Pavlov ägde rum den 12 mars. /UD P2 Eu' s.d./ Vad som diskuterades vid detta har jag inte kunnat finna några uppgifter om och uppenbarligen har Danielsson aldrig redogjort för eller tillfrågats av svenska myndigheter om detta möte. Det kan antas att man i Stockholm eller vid ambassaden i Moskva förmodligen inte var medveten om Danielssons brev. Mäkligt är också att denne inte tycks ha informerat om dokumentet. Frågan är vad det var för "upplysningar" som kunde intressera Moskva och vilka "frågor om legationens verksamhet" som ministern ville rådgöra med Pavlov om. Vi vet inte om Danielsson riktade någon fråga till motsidan om Wallenbergs (eller Langlets) öde och om han redogjorde för kollegans/ornas verksamhet. Det kan noteras att sedan den ordinarie verksamheten vid legationen tvingats uppträ, Pilkorsregimen förordnade dr Ern Vajda -en enligt uppgift hårdför anhängare till den tyska judepolitiken- till företrädare för svenska intressen i Ungern. /Se Tschuy 1998 s.32/. Det kan möjligen antas att Sovjetunionen hade kännedom härom och i sådant fall naturligtvis var intresserat av att utröna innebörden av dessa förhållanden, vilka ju allvarligt kunde försvåra personalens ställning.

Vi kan också notera att svenskarna nästan omedelbart efter mötet fick möjlighet att anträda färden mot Bukarest. Alltjämt kvarstår som en av de stora gåtorna i ärendet hur litet intresse som visades Danielsson efter hemkomsten från stats- och utrikesledningens sida. Anger, Berg m fl av beskickningsmedlemmarna har skrivit utförliga referat och intervjuats vid flera tillfällen rörande sina erfarenheter under de sista månaderna i Budapest. Den förhållandevis rikhaltiga informationen från dessa personer kontrasterar på ett mycket märkligt sett mot den tystnad som omger legationschefen.

Raoul Wallenberg i fängelse. En kortfattad krönika 1945-1947

I flera av de följande avsnitten presenteras en kronologi över ärendet. Sådana har upprättats vid många tillfällen i samband med utredningarna kring den svenske diplomatens öde, senast i samband med utgivningen av den svensk-ryska arbetsgruppens arbete. /UD II:52 s.178/ I det följande görs också ett försök att ange när uppgifterna kom till de ansvariga svenska myndigheternas kännedom.

Det bör poängteras att denna kronologi och uppgifterna mycket väl skulle kunna förfinas ytterligare och att detta bör vara en prioriterad forskningsuppgift.

Undersökningen presenteras i bilaga 1. Det bör noteras att under rubriken Händelse presenteras utsagorna och deras trovärdighet enligt följande kriterier rörande informationen.

1. Säker och bekräftad, 2. Sannolik, 3. Trolig, 4. Osannolik, 5. Falsk.

Med hänsyn till att ärendet genomgått så många gånger av handläggare och experter, måste betonas att här inte kan göras något egentligt anspråk på att tillföra nya fakta. Avsikten är istället att utnyttja tidigare krönikor och genomgå källmaterial för att på ett systematiskt sätt presentera relevanta uppgifter och är de kommit till allmän kännedom. Med känd definieras att man vid UD eller annan officiell svensk kanal åtnöts av besked om en viss företeelse. I reell mening innebar detta naturligtvis inte att kännedom om alla betydelsefulla sakförhållanden nödvändigtvis nådde rätt adressat. Eftersom här inte fästs avseende vid hur svenska myndigheter i detalj handlagat ärendet, finns dock anledning att som arbetshypotes utgå från att relevanta handläggare vid UD eller andra organ, så snart det var möjligt fick kännedom om de aktuella förhållandena. Endast när så bevisligen inte skedde finns anledning att särskilt beröra frågan.

Vi möter i flera förklaringar rörande handläggningen av ärendet att en så betydelsefull uppgift som den rörande Raoul Wallenbergs överföring till Sovjetunionen -som förmedlades till utrikesminister Christian Günthers hustru Ingrid av

ambassadören Aleksandra Kollontaj vid en tebjudning i februari 1945- uppenbarligen inte noterades av UD förrän under år 1946. Vi kan konstatera att man reagerade mycket läftigt från den år 1946 på initiativ av bl a föräldrarna Fredrik och Maj von Dardel samt halvbrodern Guy von Dardel, KF-chefen Anders Örne, Birgitta de Vylder Bellander, professor Lise Meitner med deltagande av författaren Rudolph Philipp bildade privata s k Raoul Wallenberg-aktionen när man först år 1948 ska ha underrättats i frågan. /UD P2 Eu¹ 225:3275 25 nov 1948. Det kan samtidigt nämnas att i brevet riktar Philipp ett våldsamt angrepp på den ungerske författaren Jen Levai för att denne angivit att Wallenberg den 14 januari ska ha ställts under beskydd av det sovjetiska arméhöghävarteret på order av general Tjemysjev. F.ö tas också upp ungrarens påstående att det i samband med rättegångar mot ungerska nazister framkommit att det var Pil Korsledaren Nidossi som bortförde Wallenberg och att denne skulle ha hävdats att Nidossi var ett av de främsta hoten mot hans verksamhet. I denna debatt skulle -som vi ska se- även chefen för den ungerska stockholmslegationen Vilmos Böhm intervensera i till stöd för Levai. UD P2 Eu¹ 225:3275 23 okt 1948. Här redovisas uppgifter från ungerska media att folkdomstolen fastställt att Wallenberg i Budapest förts bort och mördats på order av Pil Korsledaren Miklós Dési-Dregán/ Som tidigare angivits kommer här ingen närmare utredning att göras avseende Raoul Wallenberg-aktionens arbete, men det kan noteras att den särskilt under perioden 1947-1952 var mycket kritisk mot den svenska regeringen och utrikesledningen, vilka uppfattades som mycket passiva.

Huruvida en snabb reaktion riktad direkt till sovjetregeringen med anledning av informationen skulle ha kunnat leda ärendet i en mera positiv riktning är givetvis okänt, men möjligheten borde ha kunnat tillvaratas för ytterligare framstötter innan Madame Kollontaj slutgiltigt lämnade Sverige den 18 mars 1945. /Den ryska delen av arbetsgruppen "Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)" s.18, har f ö tagit fasta på att en mycket liten krets i Sovjetunionen ska ha känt till att svensken hade arresterats. Man räknar upp Stalin, Bulganin, Abakumov, Molotov och Dekanozov och antyder att möjligen någon mera var insatt i till fallet. Vi kan dock notera att t ex Aleksandra Kollontaj och möjligen även hennes sekreterare Emy Lorentzon kan ha underrättats. Den sistnämnda har i en intervju från år 1986 också angivit att Kollontaj 1947 ska ha upplysts om att svensken skulle ha avlidit detta år och att Kollontaj själv lär ha inlett eftersökningar, men förhindrats härvid. (UD P2 Eu¹ 8 dec 1986). Huruvida Lorentzons uppgifter är korrekta kan diskuteras, men de visar att det möjligen på ett tidigt stadium cirkulerat uppgifter om svensken. Informationen kan ha nått betydligt flera än den snäva krets som arbetsgruppen tagit fasta på. Är vi dessutom källkritiska kan å andra sidan hävdas att det saknas helt säkra uppgifter om att ens Stalin eller Molotov inledningsvis har varit orienterade om de faktiska förhållandena. Det kan därvid bortses från att detta i sig är nästan fullständigt osannolikt/

Vi kan f ö notera att Kollontajs uppgifter -rär de småningom kom till allmän kännedom- föranledde GHT att den 19 juli 1947 vända sig till den förra ambassadören, med frågan angående hennes meddelande till Maj von Dardel vären 1945 om att Raoul Wallenberg levde och befann sig väl i Sovjetunionen. /Dokumentsamling nr D 20/ Om förändringar hade skett ombads Kollontaj ange vad som inträffat.

I svaret som levererades av Kollontaj personligen den 21 juli angavs enbart att hon inget hade att tillägga. /Dokumentsamling nr D 21/ Detta kommenterades f ö av Vetrov två dagar senare i ett brev till JA Malik. /Dokumentsamling nr D 23/

Vad som bedömts vara betydelsefullt i framställningen är uppgifterna rörande svenska och internationella demonstrationer och reaktioner hos Sovjetunionen samt de intressanta försök till aktioner från fr a amerikansk sida som Sverige åtminstone inledningsvis avvisade.

I tidigare undersökningar har man också lagt stor vikt vid att utröna medfångarnas öden. Detta ämne tas upp på annan plats i framställningen. I krönikan har jag valt att koncentrera mig på utsagor om Wallenberg personligen. Idag utgår vi ifrån att Wallenberg och hans chaufför -förutom i samband med ett kort möte under ett förhör år 1946- hölls åtskilda under den period av uppehåll i sovjetisk fångenskap om vilka vi har källuppgifter, dvs fr o m 6 februari 1945 till mars (juli) 1947 för den förstnämnde och till juli 1947 (mars 1948) för den senare.

Vi kan på goda grunder anta att Wallenberg och Langfelder samt alla fångar som haft kontakt med dem från sovjetisk sida betraktades som "tillhöriga samma fall". Om detta vittnar inte minst de förhör och den specialbehandling som inblandade fångar råkade ut för fr o m år 1947. I praktiken förändrar detta inte det faktum att Wallenberg och Langfelder efter 6 februari 1945 med all sannolikt inte möttes mera än möjligen en gång och därför fortsättningsvis inte ägde några förstahandsuppgifter om varandra. Därför bör deras fall betraktas som två separata ärenden. Uppgiften här är att söka kartlägga de fakta vi äger rörande Wallenbergs tragiska öde i Sovjetunionen, vilket innefattar att information rörande t ex Langfelder, Roedel, de Rivo m fl betydelsefulla vittnen, vilka aldrig återvände, endast kommer att tas upp när den har direkt betydelse för Wallenbergs fall.

I vittnesmålen från medfångarna finns det en del uppgifter om den svenske diplomatens agerande sedan han placerats i sovjetiskt fängelse. Det är främst Gustav Richter, Bernhard Rensinghoff på 1950-talet och Jan Loyda som på 1980-talet givit viss information härvidlag.

Vad beträffar Vilmos Langfelder har Erhard Hille och Ernst Krafft (den senare genom Eino Olavi Pelkonen) känt upplysningar. Vad som skiljer påståendena om de båda fångarna åt är att Langfelder ensam uppenbarligen ska ha anklagats för att ha varit brittisk agent. Han ska samtidigt jämte Wallenberg -som tydligen påstås inte alls ha varit någon diplomat(!)- ha varit ute efter att komma över judiska skatter. Dessutom ska Krafft ha uppgivit att Langfelder

förhördes vid ett flertal tillfällen under perioden maj-dec 1945, vilket ju är en uppgift som det inte finns stöd för i källmaterialet. /Efter att denne den 10 april 1945 genomgått sitt andra förhör, dröjer det enligt tillgängliga uppgifter till den 3 juli 1946 innan han kallas på nytt. UD II:52 s.75, Dokumentsamling nr A 13, 21/

Enligt Richter ska Wallenberg i början av februari 1945 ha kallats till ett förhör. /Dokumentsamling nr A 8, Detta skedde den 8 februari. UD II:52 s.74. SÄPO, RW-akten vol 1/ Anklagelserna mot svensken vid det 3½ timme långa förhöret som leddes av Svrtjuk gällde spioneri. Familjebanden lades också honom till last. Wallenberg ska samtidigt ha protesterat och hänvisat till sin diplomatiska status och krävt att få kontakta svenska ambassaden i Moskva. Därvid lämnade han ett brev till fängelsevakten.

Detaljuppgifter från det andra förhöret den 28 april 1945 saknas. Förhørsledare var Kuzmisjin och det varade i 1 timme och 35 min.

Jan Loyda som också delade cell under en tid med Wallenberg ska ha underrättats om att denne representerade sovjetiska intressen i Budapest, men att man inte trodde honom. Tillhörigheten till en kapitalistfamilj hade också angivits som en försvårande omständighet.

En annan fänge, Gotthold Starke, som diskuterat ärendet med Hille hade av denne underrättats om att Langfelder angivit att han och Wallenberg ska ha rest för att möta de sovjetiska maktbärarna och att svensken presenterat sig som representant för Sovjetunionen. Detta påstående hade inte mött någon tilltro hos motsidan. /Detta bekräftas -förutom uppgiften om "representantskapet"- av Hilles vittnesmål från den 8 februari 1956, vari anges att Wallenberg och Langfelder sökte vända sig direkt till Malinovskij, men att de tillfångatogs av en NKVD-major och transporterades via Rumänien och slutligen åtskildes den 6 februari 1945 vid framkomsten till Lubjanka/

Huvudkällan till uppgiften om att Wallenberg under sommaren 1946 försökte hänvända sig till Stalin -i ett brev på franska- och samtidigt försökte komma i kontakt med svenska ambassaden är Loyda och cellgrannen Bernhard Rensinghoff som erhållit dessa uppgifter "knackningsvägen". Brevet/breven ska ha överlämnats, men dess/deras vidare öde/n/ är okänt/da/.

Enligt cellgrannen Willi Bergemann hade Wallenberg också underrättats om att en konferens i mars 1946 skulle avgöra fångarnas öde. Vad detta innebar är inte känt.

Uppgifter om att Wallenberg och Langfelder kan ha mötts under slutdelen av ett 2½ timme långt förhör under ledning av Danil G Kopeljanskij med förstnämnde den 17 juli 1946 ska också ha bekräftats. /Dokumentsamling nr A 22-23/ Av dessa dokument framgår dock enbart att de båda fångarna kallades till förhör samma dag. Däremot föreligger ingen information från förhöret med den svenske diplomaten den 30 augusti samma år. /Dokumentsamling nr A 25/

Rensinghoff uppger att Wallenberg kallades till ett förhör i Lefortovo den 11 mars 1947 kort efter att han och Roedel förts till Lubjanka 1947. Det ska ha varat i 1 timme och 45 min och ha letts av Kuzmisjin. /Se Dokumentsamling nr A 31/ Detta bekräftas av källmaterialet från fängelset.

Wallenberg ska efteråt ha uppgivit att fallet nu var politiskt. Samtidigt hade han informerats om att det var bevisat att han var skyldig, eftersom svenska myndigheter inte intervenerat till hans födel. Begäran om att få kontakta ambassaden eller Röda korset eller att erbjudas möjlighet att skriva till dem avslögs. Motiveringen ska ha angivits vara att om regeringen varit intresserad av Wallenbergs öde, hade den för länge sedan tagit kontakt.

Efter mars 1947 försvinner informationen alltmör och detta uppfattar man fr a på sovjetisk/rysk sida som om man vid denna tid och när handelsförhandlingarna med Sverige var klara inte hade något behov av Wallenbergs längre.

/Ryska delen av arbetsgruppen "Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)" s.24f, UD II:52 bil 22-25/

Beviskedjan som man från rysk sida omfattar framgår av uppgifterna om att förvaltningschefen vid MGB, Pjotr V Fedotov, muntligt meddelat KV Novikov vid MID:s kollegium att Wallenberg skulle stå till MGB:s förfogande i början av februari 1947. /Dokumentation om detta synes saknas i det tillgängliga källmaterialet, men uppgiften återges i nedan nämnda brev från Vetrov till Vysjinskij/ Rapport skulle avläggas till Molotov med förklaring av ärendet.

Om Fedotov vänt sig till Molotov vet vi inte, men det gör M Vetrov den 8 februari. I brevet -fullt av redigeringsredogörs för Fedotovs åsikter och ärendets gång, vartill det utmynnar i en begäran om förslag till vidare åtgärder.

Den 2 april tillskrivs Vysjinskij av samme Vetrov. Återigen redogörs för ärendet och Vetrov anger att Wallenberg står till MGB:s förfogande. Brevskrivaren klagar på att Fedotov inte ska ha rapporterat om svensken och att frågan ännu inte färdigberetts.

Vysjinskij kontakter den 13 maj (brevet finns också i en version från den 8 maj) Molotov och orienterar om Wallenbergs status utifrån de uppgifter han fått av Vetrov. Samtidigt anges att svenskarnas tilltagande intresse för ärendet är besvärande. Vysjinskij vill ha ärendet utagerat ("*ego likvidatsit*", vilket i detta sammanhang inte bör tolkas som annat än utagerat "*sakens utagerande*" eller utklarat och definitivt inte som just "*likviderat*".) Detta har utretts bl a i UD II:52 s.94 och W Korey "*The Wallenberg Mystery*" (2000) s.41/ Brevskrivaren ber därefter Molotov lägga ansvariga att

rapportera och verkställa.

Vysjinskij kontakter Abakumov den 7 juli -med anledning av att USA:s vicepresident Henry Wallace tagit upp ärendet med sovjetledningen. Den senare har också uppmanat moskvaambassaden att -om möjligt- lämna information om Wallenberg till Washington.

Uppenbarligen svarar inte Abakumov och efter nya svenska påstötningar -bl a efter GHT:s förfrågan till Kollontaj och Sohlmans några dagar innan upptagna kontakt med läde Malik och Vetrov- ombuds Abakumov besvara brevet den 22 juli. I detta finns en mycket intressant hänvisning till att Abakumov ska ha svarat Molotov i ett personligt brev den 17 jul i ärendet. Diarienummer och övrig information finns angivet, men dokument anges vara fökommet. /I den ryska arbetsgruppens rapport s.25 görs troligt att det var denna skrivelse som meddelade hur fallet slutgiltigt löstes/ Särskilt från rysk sida har påtalats sammanfallande datum för denna skrivelse och Smoltsov-rapporten och att detta ska ha indikerat att ågot särskilt avgörande i ärendet ägt rum denna dag.. Det är naturligtvis möjligt, men en alternativ förklaring skulle kunna vara att Abakumovs brev fanns tillgängligt (och kanske kan spåras än idag om det inte förstörts till följd av aktiva åtgärder) och att man från sovjetisk sida med vetskap om förhållandet fabricerade ett dokument och daterade det just till den 17 juli. I brist på bevis är naturligtvis flera scenarier tänkbara, om än kanske mer eller mindre sannolika.

Det kan konstateras att den sovjetiska aktiviteten -och dåligheten- vid handläggningen av Wallenberg-ärendet var omfattande särskilt under perioden april-juli 1947 och det kan fastställas att Vysjinskij i sitt uttalande på Sovjetunionens vägnar till den svenska regeringen den 18 augusti i varje fall inte meddelade allt vad han och sovjetregeringen visste i frågan. Det är samtidigt informationen om den omfattande skriftväxlingen i ärendet mellan höga företrädare för stormaktens regering under våren-sommaren 1947 som tagits till intäkt för att frågan kanske permanent löstes kring den tidpunkt som angivits. Eljest finns -som framgår i avsnittet om Smoltsov-rapporten- flera alternativ. Eftersom vi saknar säker information, kan noteras att det inte kan uteslutas att Wallenberg avled redan kort efter det sista kända förhöret den 11 mars 1947. Det är fullt möjligt att dödsfallet inträffade i juli -enligt den officiella versionen samtidigt som det inte kan uteslutas att svensken levde vidare i sovjetiskt fängelse under längre eller kortare tid.

Vilmos Böhm. Medhjälpare till Raoul Wallenberg eller sovjetisk agent?

Den brittiske pressattachén i Stockholm under de senare krigsåren, exilunggrenen dr Vilmos Böhm (1880-1949) spelar en avgörande, men inte fullt klarlagd roll i samband med Wallenbergs verksamhet i den ungerska räddningsaktionen. Böhm som ursprungligen var ordförande i den ungerska metallarbetarunionen var också ledande företrädare för det socialdemokratiska partiet i Ungern. Han hade även varit minister i Béla Kuns kortlivade sovjetregering kring 1920 och spelade där en inte obetydlig roll. /För en sammanfattning av historien, se R L Tökes, Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic. London 1967/ Han lämnade därefter landet och vistades större delen av återstoden av sitt liv fr a i Stockholm, där han fungerade som Ungerns sändebud 1946-1948.

Genom sina omfattande internationella kontakter lyckades han etablera sig som en fristående tjänsteman och verkade tidvis bl a som pressattaché vid den brittiska ambassaden i Sverige, varifrån han åmnade information om interna svenska förhållanden till London. Han utvecklade också genom åren ett brett kontaktnät och under kriget med såväl motståndsmän som exilunggren bland vilka affärsmannen Kálmán Lauer var en av de senare. Den ungerske doktorn hade även nära förbindelser med olika intressen -bl a judiska- i USA.

Ett exempel på den roll Böhm spelade för fr a den amerikanska WRB-aktionen i Ungern, finner vi i ett brev från Herschel Johnson till Secretary of State den 12 juni 1944, dvs vid den tidpunkt å Wallenbergs rekrytering för uppdraget i Budapest pågick som mest intensivt.

USA förlitar sig enligt Johnson på de uppgifter från Böhms forna hemland som går ut på att regimen där verkligen är villig och skyldig att skydda dess judiska befolkning. En kort karakteristik av den ungerske kontaktmannen åter, "*Bohm is a Leftist and former Minister of War. Very cooperative but in extremely delicate health.*" Dessutom rapporteras om övriga ungerska kontakter i Stockholm som Heinrich de Wahl och om svensken som snart skåka på affärsresa och visat sig villig att hjälpa till med det ungerska problemet.

Detta brev ger i korthet alla förutsättningar och ställer oss inför en rad frågor. Uppenbarligen vill Johnson skingra eventuella dubier om Böhms pålitlighet genom att poängtera att han visserligen är vänsterman, men ändå bör ges fullt förtroende. Det nära sambandet mellan de ungerska affärsintressena -representerade av de Wahl som f d direktör för Manfred Weiss-verken och den planerade räddningsaktionen tas upp. Raoul Wallenberg ska ju också åka till Ungern i affärer. Motivkrets och inblandade parter i det kommande räddningsarbetet framställs här och inte minst framgår den intrikata och mångfacetterade strukturen för Wallenbergs aktion.

Under år 1996 genomförde Europa-chefen för US New & World Report Robin Knight en undersökning i brittiska arkiv efter rapportering kring Raoul Wallenbergåren 1944-1945 /Se UD P2 Eu¹ 310/003 11 nov 1996. Rapport från L Leifland till Martin Hallqvist/ I detta material möter vi uppenbarligen den ungerske pressattachéns rapporten till Record Office i Kew åtskilliga gånger. Någon exakt bedömning av dennes roll för den svenske diplomaten kan inte vinnas, men det framgår hur intimt Böhm samarbetade med den brittiska politiska ledningen och färgade dess syn på situationen i Ungern. Pressattachén ska vid något tillfälle under 1943 efter kontakter med Foreign Office ha drabbats av kritik från Sovjetunionen för vad som uppfattades som ett försök att frita den ungerska ledningen från ansvaret för samarbetet med Hitler.

Mera intressant är dock ett meddelande från den 26 juli 1944 om att Böhm i maj samma år skulle ha kommit i kontakt med Iver Olsen i Stockholm och lovat rapportera till denne om förhållandena i Ungern, varvid denne även upphöjdes till rapportör för USA.

I slutet av juni rapporterade Böhm om ett möte som tillkommit på initiativ av Wallenberg, varvid den senare berättade om sitt kommande uppdrag. Wallenberg ska ha omtalat att han själv och Lauer läst en konfidentiell rapport till britterna om situationen i Ungern, vilken erhållits genom rabbi Ehrenpreis' förmedling. Knight gör i sin PM en betydande affär av att Wallenberg för Böhm ska ha angivit att USA och särskilt Olsen hade en stor del i uppgörelsen och att Böhms rapport hade legat till grund för den bedömning av läget som den svenska regeringen gjort. Som bekant protesterade Gustaf V till amiral Horthy till följd av vad man från svensk sida uppfattade som inhuman behandling av judarna i Ungern i slutet av juni 1944. /Se UD P2 Eu¹ 30 juni 1944/

Att tolka kontakterna Wallenberg-Olsen som annat än naturliga mellan uppdragstagare och arbetsgivare, i detta fall WRB ger materialet -enligt min mening- inte något stöd för. Dock bör reservation göras för att jag inte sett handlingarna i original och inte kan göra några definitiva uttalanden dessförinnan.

Av Böhms omfattande rapportering till britterna och även till Johnson vid USA:s ambassad under lösten 1944, kan noteras att han på något sätt erhölet nästan all information som Wallenberg sände till sina uppdragsgivare och även satt inne med omfattande kunskaper om de finansiella omständigheterna kring diplomatens arbete. Av Knights ovannämnda rapport framgår att det brittiska intresset för räddningsaktionen var påtagligt. Böhm utnyttjades samtidigt som en värdefull resursperson av brittiska, amerikanska och svenska myndigheter och andra med anknytning till räddningsprojektet så länge detta varade.

Det var också han som den 29 december 1944 kunde meddela Foreign Office nyheten att Wallenberg efter kriget avsåg att sätta upp en organisation i Budapest för att tillvarata judiska ungerska humanitära och ekonomiska intressen.

/Se bilagor till P2 Eu¹ 3/001 3 jan 1997. Se även UUB RW-projektet F3B:1/

Vi ställs här inför den intressanta frågeställningen, hur Böhm kunnat erhålla denna uppgift. Var informationen egentligen inte ny eller hade Wallenberg och hans nära medarbetare någon direktkanal till Böhm eller annan mottagare i Sverige eller annorstädes, efter det att alla kontakter brutits mellan legationen och yttvärlden den 24 december? I alla händelser finns anledning att om möjligt försöka spåra hur denna information kunnat nå Böhm och hans krets och varför den rapporteras just vid denna tidpunkt. Möjligen går uppgifterna tillbaka på ett information av Raoul Wallenberg från den 8 dec 1944 som Lauer meddelade Jacob Wallenberg den 19 att släktingen i samarbetet med sovjetmyndigheterna avsåg sätta upp en organisation i Budapest för att tillvarata judiska intressen -främst av affärsmässig natur. /Lauers brev återges i Nylander/Perlinge 2000 s.104/

Den korta tid som stått till buds för arbetet med denna rapport har inte möjliggjort någon systematisk genomgång av hela Böhms insats med anknytning till det svenska humanitära projektet i Budapest. En sådan skulle emellertid säkerligen kunna tillföra Wallenberg-forskningen värdefull kunskap.

Böhms roll blir som mest betydelsefull i samband med de fånosa meddelanden han sänder till Louis de Geer vid UD den 8 och 15 mars 1945. /UD P2 Eu¹ för respektive dag/ I det första anges kortfattat att den av Sovjetunionen kontrollerade radiostationen Radio Kossuth meddelat att Wallenberg försvunnit, medan Böhm i det andra i detalj refererar uppgifter från utsändningen från den 8 mars kl 21.30. Detta meddelande har blivit föremål för många tolkningar och så med rätta, eftersom det är det första som direkt indikerar att något verkligt allvarligt är på gång. Informationen kan direkt eller indirekt omedelbart åberopas från sovjetisk sida, när man anger att den svenske diplomatens öden är okända. Därför kan hävdas att en händelsekedja inleddes med Böhms rapportering i fallet och avslutas med Vysjinskijs not från den 18 augusti 1947.

Guy von Dardel har i ett brev till Jan Lundvik den 8 april 1999 presenterat sina tankar kring meddelandet. /UD P2 Eu¹ 98/004, 21 april 1999 med avseende på Böhms referat den 15 mars 1945 av den nämnda radiosändningen/

Kossuth-radion ska ha angivit att Valdemar Langletär informationskällan och nämner att det är denne som uttalar sig i frågan. von Dardel anser att Langlet felaktigt utger sig för att vara svensk diplomat och ledare för svenska Röda korset, medan han endast uttalar att Wallenberg ska ha arbetat som en av cheferna för nyssnämnda hjälpororganisation.

Därmed rycks Wallenbergs diplomatiska immunitet undan. von Dardel noterar att ingen vid UD tycks ha noteraän mindre protesterat mot Langlets agerande och att samtidigt inte minst Söderblom tagit dessa uppgifter om Wallenbergs försvinnande till intäkt för passiviteten och att därför inte särskilt energiskt försökte driva frågan. UD har heller inte reagerat mot att radioutsändningen faktiskt angivits ha byggt på den svenske biståndsbetarens uppgifter som enligt brevskrivaren var "... de för RW mest olycksaliga händelserna under 1945".

Inget motsäger von Dardels tolkning, men det finns alternativa förklaringar. Ser vi till formen för "intervjun" som endast finns återgiven i en engelsk version -som översänds till Böhmns brittiska uppdragsgivare- kan vi notera följande.

Sedan Langlets status klargjorts anges att det som refereras är vad han "said to journalists". Det framgår därför inte om radion är någon första- eller andrahandskälla. Därmed har de ansvariga för utsändningen också garderat sig beträffande sanningshalten. Påsedvanligt sätt citeras källor som i sin tur bygger på andra, vilket naturligtvis innefattar att möjligheten att vara oprecis och att distansera sig från egna utsagor underlättas. Langlet ska märklit nog inte ha redogjort för Röda kors-insatsen för judarna utan istället helt koncentrerat sig på de allvarliga brott som nazister och Pölkorsare har begått. Det borde rimligen istället legat i hans intresse -om han hade något inflytande på utsändningen- att inrikta sig på den egna aktiviteten. Mot bakgrund av detta är svensken en mycket slät figur och lyckas egentligen inte på något sätt motivera varför han fortsätter sitt arbete. Varför skulle Langlet vidare felaktigt ange att Wallenberg var Röda kors-medarbetare?

"One of the chiefs of the Red Cross work in Budapest during the German occupation was Raoul Wallenberg who disappeared without any trace on 17th January. All signs indicate that Gestapo agents murdered him."

Om avsikten hade varit att distansera sig från Wallenberg fanns det väl ingen anledning att ange att denne skulle ha arbetat för den organisation som Langlet själv representerade. Dessutom kvarstår frågan om vem som uttalar nyckelmeningen. Skulle det verkligen vara Langlet är denne förvånansvärt välinformerad mot bakgrund av att han senare anger att han hade mycket litet kontakt med Wallenberg efter nyåret 1944/1945. /Se bl a "Verk och dagar i Budapest"/ Meddelandet avslutas med att Langlet uppges ha tackat den sovjetiske stadskommendanten Tjerbysjev och Rda armén för att denne har gjort allt som stått i hans makt för att hjälpa Röda korset och svenska legationen att fortsätta arbetet. Det behöver inte betvivlas att Langlet var positiv till den sovjetiska insatsen, men om yttrandeförhuvudet taget färlts, bör det väl snarast ses som en positiv gest mot dem som hadeden verkliga makten och inte tas till intäkt för någon principinställning.

En fråga som alljänt kvarstår är varför Langlet tilläts fortsätta sin verksamhet en tid efter det att Sovjetunionen beslutat utvisa all diplomatisk personal från Ungern -med undantag från den som representerade segrarmakterna. Som ju framgått hade svensken i meddelandet till Moskva den 30 januari 1944 definierats just som tillförande beskickningen och skulle därmed rimligtvis inte särbehandlas i förhållande till den övriga personalen. Möjligen skulle material kunna finnas i Moskva som bringar någon klarhet i detta.

I flera sammanhang har just angivits att Söderblom skulle ha påverkats i defaitistisk riktning bl a av just Langlet som en följd av att dennes påstådda uttalanden gått i den riktningen att inget funnits att göra åt Wallenbergs ärende. Vi kan notera sådana utsagor bl a i ett brev från Söderblom till UD 18 december 1945 och till Ivan Danielsson från den 3 januari 1946. /UD P2 Eu' 18 dec 1945, 9 jan 1946/ Söderblom nämner bl a sina kontakter med Kollontaj och Abramov i Wallenberg-ärendet och konstaterar att Langlet redan vren 1945 nämnt att ryssarna vid flera tillfällen frågade svenskarna vart den försvunne diplomaten tagit vägen. Det fanns därför enligt brevskrivaren ingen anledning att anta att motsidan skulle ha haft någon information om Wallenberg. Söderblom har citerat det uttalande i Stockholms-Tidningen från den 28 november 1945, där Langlet angivit att han uteslöt möjligheten att Wallenberg kunde hållas fångslad i Ungern eller Sovjetunionen utan att ha möjlighet till kontakt med yttvärlden. Det skulle enligt sagesmannen vara ställt utom tvivel att den svenske diplomaten omkommit under fäden till Debréceen. Det är vid detta tillfälle som Söderblom dessutom anger att han kommit till samma slutsats efter sina samtal med de hemvändande budapestsvenskarna den 14 april 1945, dvs innan han ens hade hört något från Langlet (förutom då i Böhmns version om Kossuth-radions utsändning). Den 20 april hade ju f ö Kalmán Lauer givit uttryck för spekulationer i ärendet i ett brev till Marcus Wallenberg, där han angivit att f affärskollegan var väl anskriven i Sovjetunionen och säkerligen tagits väl om hand, men medtagit komprometterande dokumentation för nazisterna och därför av dessa troligen åsamkats någon olycka. /Brevet återgivet i Nylander/Perlinge 2000 s.106ff/

Det var f ö inte enbart Langlet, Lauer och Böhm som kom med nedslående nyheter. Den av svenskarna i eftersökningsarbetet utnyttjade 1937 års nobelpristagare i medicin, professor Albert Szent-Györgyi von Nagyrpolt, meddelade Söderblom den 23 maj 1945 att Sovjetunionen tagit hand om Wallenberg. Med all äkerhet hade senare

nazisterna överfallit och dödat honom. Något ansvar kunde därför inte anses åvila Sovjetunionen, eftersom Wallenberg inte varit mera hotad än någon annan i det förödda Ungern. Szent-Györgyi valde 1946 exilen i USA och medverkade därför endast en kort tid i undersökningsarbetet.

Det kan också noteras att det beträffande Kossuth-radions utändning faktiskt finns en utsaga som bekräftar Böhm's rapport och den delgavs Hugo Årnfast vid UD i Stockholm, men först den 11 november 1947. En Peter Telcs meddelade samma dag på telefon att han under sin tid som tjänstgörande vid UD:s radiobyrå hörde en sovjetisk utsändning på ungerska -antagligen i april(!) 1945 på kvällen- och som rapporterade från en intervju med Langlet. UD P2 Eu¹ 11 nov 1947/ Saken framställdes som om Wallenberg skulle ha mördats av ungrare. Telcs ringde då enligt egen uppgift omedelbart upp pressbyrås vakthavande, möjligen Stolpe, och meddelade detta. Den senare ska ha svarat att informationen inte kunde vara korrekt, eftersom alla uppgifter man hade indikerade att Wallenberg var vid liv. Telcs ska också ha skrivit ut en rapport över det inträffade. Jag har inte kunnat återfinna detta meddelande eller någon notis härom.

Langlets och Wallenbergs entusiasm och okonventionella arbetsmetoder har -som nämns- i efterhand kritiserats bl a av såväl Per Anger som Lars G Berg. Ingen har dock beskyllt någon av de båda biståndsarbetarna för att ha handlat egennyttigt. Mot bakgrund härav är det märkligt att den förstes rykte i så hög grad svärtats genom tolkningar av utsändningen den 8 mars 1945. Vi kan tänka oss åtminstone tre scenarier:

1. Vilmos Böhm hör utsändningen och återger den rätt. Han är en van nyhetsförmedlare och bör inte ha gjort sig skyldig till några missuppfattningar. Vi vet att Wallenberg vid det laget redan suttit i Lubjanka drögt en månad och att det nu när man bestämt sig för att kvarhålla svensken, fanns anledning från sovjetisk sida att skyla över dess enda egentliga misstag i handläggningen, dvs Dekanozovs meddelande från den 16 januari 1945 att Wallenberg påträffats. (Kollontajs meddelanden i Stockholm kunde avfädas som missförstånd). Vad skulle vara bättre än att omtolka Langlet och använda honom som "cover up" när versionen att Wallenberg mördats/försvunnit var under utarbetande. Visserligen kan man inte veta om utsändningen nå någon betydelsefull adressat, men information kunde ha spritts i förväg och planerats in hos värdefulla -och i detta fall omedvetna- rapportörer.

2. Huruvida någon sändning överhuvud taget ägt rum har vi endast Böhm's -och möjligen Telcs- uttalanden om. Strängt taget spelar detta kanske en underordnad roll, den brittiske pressattachén skulle också vara den idealiske förmedlaren av ett budskap som detta från sovjetisk sida. Han hade bättre kännedom om den svenska räddningsinsatsen än kanske någon annan utomstående och var väl anskriven såväl i Sverige som bland västmakterna. Böhm kan mycket väl ha fabricerat hela historien eller medverkat till att den utformades på det sätt som skedde och hade naturligtvis klart för sig på sikt hur detta meddelande skulle påverka den svenska utrikesledningen och försvåra dess möjlighet att effektivt driva ärendet.

3. Meddelandet och Böhm's/Telcs' tolkningar är korrekta och den förstnämnde behöver inte ha varit medveten om sin roll i ett betydelsefullt spel. Langlet tror att Wallenberg är försvunnen och kanske mördad. Detta är ju inte korrekt, men sovjetungerska radion är rimligen inte insatt i de faktiska förhållandena. Uttalandet bör till följd av den uppmärksamhet det väckte ha fångat Moskvas intresse och kunnat fungera som ett betydelsefullt stöd för planerna att låta den svenske diplomaten försvinna definitivt.

För att kontrollera Böhm's status har jag kontaktat SÄPO, där man emellertid noterat att dess föregångare inte har några som helst dokument rörande den f d revolutionären som levde i exil i Sverige i så många år. Uppenbarligen misstänkte ingen att Böhm kunde gå främmande makt tillhanda. Detta är så mycket mera märkligt, när man hade kännedom om att han åtminstone agerade för britterna.

Böhm's politiska insatser under sina sista levnadsår, kan egentligen inte tas till intäkt för att han verkligen skulle ha gått Sovjetunionen tillhanda då eller tidigare. Det är dock känt att han spelade en aktiv roll för bildandet av en Folkfrontsregering i det forna hemlandet. Till skillnad från de flesta andra ledarna inom socialdemokratiska partiet ska Böhm ha ivrat för en sammanslagning av den egna organisationen med Mátyás Rákosis kommunistparti.

Böhm anlitas också från svensk sida fortsatt efter kriget som kontaktperson med ungerska myndigheter. Här är en av de första som uppmärksammar den svenska ledningen (29 november 1946) på att det i samband med planerade rättegångar mot nazister och Pilkorsare i Ungern framkommit uppgifter som tydligt visar att dessa dödat Wallenberg. Flera rapporter med referat från rättegångar inflyter från Böhm till UD sedan domarna börjat falla. /Någon sammanfattning av uppgifterna har inte gjorts. UD P2 Eu¹ 29 nov 1946 PM av K I Westman, med anledning av att Böhm angivit sig ha kontaktat de ungerska myndigheterna i ärendet/ Den meddelade informationen pekar även här entydigt i riktning mot att den svenske diplomaten fallit offer för fascistiska element. UD P2 Eu¹ 20 mars 1946 meddelar Böhm som stöd för sin uppfattning att även

Wallenbergs sovjetiska eskort från den 17 jan 1945 ska ha försvunnit efter att säkerligen ha överfallits av Pilkorsare/

Med tanke på den roll som Vilmos Böhm hela tiden spelar för den svenska hjälpinsatsen och även personligen för Wallenberg, är det kanske märkligt att det inte gjorts några ansträngningar att syna hans agerande. Om detta skulle bringa klarhet i den försvunne svenske diplomatens öde är naturligtvis osäkert, men det finns anledning att söka utreda om ungraren kanske uppåtligt spelat en ödesdiger roll för Wallenberg.

Den motivkrets som Böhm gjort sig till en av tolkarna för skulle senare utvecklas på mångahanda sätt. Ett exempel möter vi i Sven Allards PM till UD från Wien daterat den 22 februari 1957, dvs två veckor efter det att Sovjetunionen erkänt att Wallenberg avlidit i Lubjanka. Rapporten innehåller allehanda fantastiska uppgifter från den ungerska verkligheten och återigen är det Valdemar Langlet som anklagas för att ha agerat på falska premisser.

Uppgifterna är lämnade av den ungerske representanten för Joint, dr László Benedek, som anger att han i förhör med AVO- (AVH)-polisen (dvs det "kommunistiska" Ungerns SÄPO) under slutet av 1940- och början av 1950-talet anklagats för att ha varit agent för den amerikanska underrättelsetjänsten. /Se även UD II:52 s.125f, där Benedeks vittnesmål utförligt rapporteras/ På 1950-talet hade den amerikanska organisationen sammankopplats med den fregivet brottsliga verksamhet som den avsatte tjeckiske kommunistledaren Rudolf Slansky och även de häktade läkarna i Kreml gjort sig skyldiga till. Det är inte lätt att följa alla turer i den vidlyftiga berättelsen som vittnar om vilka enorma proportioner anklagelserna mot allehanda grupper såväl i öst som i väst nu tagit i Moskva.

Intressanta är emellertid de påståenden som framförs om att Sverige i Budapest aktivt skulle ha samverkat med Joint och andra USA-organ för att bidra till att installera en sovjetfientlig regering i Ungern. En av dem som skulle ha värvats som agent för denna sak var Valdemar Langlet, vars verksamhet i Röda korset angavs vara en utmärkt täckmantel. Joint och Langlet skulle ha utbytt spionrapporter med varandra. Han skulle också i äntan på amerikanerna och som representant för en "neutral" makt kunnat invänta sina uppdragsgivare och sedan lämna över ansvaret till dem. Som en försvärande omständighet angavs att man hos Benedek funnit ett svenskt skyddspass. Dessutom påpekades att Benedek skulle ha uppehållit kontakter med Wallenberg och att när Langlet förstått att spelet var förlorat lämnat över instruktioner till Benedek för det fortsatta arbetet.

Huruvida Benedek minns och relaterar rätt kan naturligtvis inte klargöras, men intressant är emellertid att förhören med honom enligt uppgift förändrades helt efter den 10 mars 1953 -dvs med hänvisning till Stalins död några dagar tidigare. Nu ska förhören istället ha inriktats mot att få bekräftelse på att svåra motsättningar kommit i dagen mellan Wallenberg och Joints representanter i Budapest, förtädesvis Lajos Stöckler och just Benedek. Dessa skulle ha beslutat mörda Wallenberg och Langfelder för att dessa inte skulle avslöja den spioneriverksamhet som förekom. /Se Ember 1992 som utreder AVH-polisens beskyllningar mot Stöckler och Miksa Domonkos från Budapests juderåd för att i samarbete med Pilkorsarna ha dödat Wallenberg/

Den som skulle fått och utfört uppdraget var Pál Szálai. Denne var visserligen polisofficer hos Pilkorsarna och tidigare dömd för högerextremistisk aktivitet i Ungern, men har som framgår av annat material varit en av dem som mest oegennyttigt inofficiellt hjälpte Wallenberg. /Se t ex Eric Sjöquist, Raoul Wallenberg, diplomaten som försvann. Borås 1981 s.27f/

Stöckler ska ha "erkänt" att han, Szálai, Benedek och en annan av Wallenbergs nära medarbetare Laszlo Pet varit inblandade i komplotten. Szálai skulle på öppen gata ha skjutit ihjäl Wallenberg och Langfelder någon gång under perioden 15-17 januari 1945. Benedek medgav att tvingats skriva under denna beklännelse.

Förhørsledaren ska ha angivit att mordet på Wallenberg inte inneburit någon förlust, eftersom denne trots allt var en ondskefull man och imperialistagent. State Department hade enligt uppgift överfört pengar via Joint till Sverige som i sin tur förmedlat dem direkt till den svenske diplomaten.

Jan Lundvik har så sent som 1999 översatt och kommenterat Vilmos Böhms memoarer "*I landsflykt för andra gången*" (1948) /UD P2 Eu¹ 238/003 26 aug 1999/ Böhm ska här omnämna sitt eftersökningsarbete av "vännen Raoul Wallenberg" hos de ungerska myndigheterna, vilket tyvärr inte ledde någonstans. Efter att ha angivit att han ägnade sina sista timmar av verksamheten som sändebud (1948) åt Wallenberg-frågan, avger Böhm följande intressanta passus "*I rättegången mot den till döden dömda pilkorskommendanten Nidossi bekände ett vittne att Nidossi låtit bortföra Wallenberg. Jag meddelade det svenska utrikesdepartementet detta.*" Nidossis färenta roll i ärendet har behandlats ovan.

Böhm rekommenderade i arbetet att en internationell opolitisk kommission skulle ta hand om ärendet, för att frågan skulle kunna drivas på bästa sätt. Lundvik tolkar det sista som ett uttryck för att Böhm anade men inte vågade uttala sanningen i ärendet. Vi kan -med stöd av vad som anförts om den ungerske politikern- också göra andra tolkningar. Naturligtvis kan dock ingen anklaga Böhm för att haft någon delaktighet i de fortsatta sovjetiska anklagelserna mot Joint, Slansky m fl av dem som drogs in i processerna.

Efter kriget blev ju Böhm uppskattad ungersk minister i Sverige och användes av svenska myndigheter som

kontaktperson i ärendet. Karl Ivan Westman skriver den 29 november 1946 ett handbrev till legationerna i Budapest och Moskva varit upp Jen Levais nya Wallenberg-bok. Därefter meddelar Westman att han talat med Böhm om Rudolph Philipps likaledes färskaste arbete i samma ämne. Böhm hade för Westman uppgivit att han var övertygad om att Wallenberg inte var i livet. Därpå upprepade det ungerska sändebudet att såväl den svenske diplomaten som den sovjetiska eskorten försvunnit spårlost och att de sannolikt i en förstad till Budapest överfallits, rånats och mördats av Pikkorsare. Beträffande Philipp konstaterade Böhm att denne var rubbad och fylld av ett brinnande hat mot Sovjetunionen och ville tjäna pengar genom att utnyttja Kalnán Lauer. Som kan noteras spekulerar här den ungerske doktorn kring en hel rad osammanhängande rykten som länge cirkulerat.

Det bör beaktas att Vilmos Böhm under sina sista tjänsteår var den nya ungerska republikens (senare socialistiska republikens) officiella sändebud i Sverige och att det naturligtvis var självklart att han som alla i motsvarande ställning anpassade sig till den verklighet som den egna staten ville främja. Som angavs i ett tidigare kapitel, meddelade Sovjetunionen i början av år 1946 - på direkt fråga från den ungerska regeringen - att endast tyska (och antagligen också medborgare från stater allierade med Berlin) civila krigsfångar hade internerats i det egna landet. Eventuella fångar i samma belägenhet från övriga stater som hade gripits i t ex Ungern var därför per definition att betrakta som kvarstannande i ursprungslandet.

På vilka grunder Böhm dessförinnan och senare grundat sina teorier om Wallenberg vet vi inte i detalj, men det är tveklöst fallet att han i sin roll måste ha varit medveten om den sovjetiska synen på krigsfångar och även om han så eventuellt kunde ha önskat inte haft möjlighet att meddela en avvikande uppfattning. Eftersom Ungerns vårligen kunde förväntas vara intresserat av att påta sig något ansvar för en krigsfånge man antagligen inte hade några säkra uppgifter om var han befann sig, fanns bara en utväg. Den officiella versionen måste vara att Wallenberg hade försvunnit som en följd av brottslig verksamhet från nazisterna och/eller de västallierade. Sovjetunionens skuld var per definition obefintlig.

Böhm som ju avled 1949 hade i övrigt knappast någon förmåga att påverka utformningen av den sovjetiska verklighetsbilden. Däremot undertryckte han medvetet eller omedvetet och möjligen systematiskt alltid sådana uppgifter eller indikationer som på något sätt skulle ha kunnat bli besvärande för Sovjetunionen i Wallenberg-affären.

Åren 1945-1954. Svenska och internationella åtgärder för att skapa klarhet i fallet

I den följande framställningen kommer ett försök göras att studera de åtgärder som vidtogs för att bringa klarhet i Wallenbergs öde, sedan det blivit uppenbart att frågan började utvecklas negativt.

Utsagor om Wallenberg

Inom ramen för denna rapport ryms inte det tidskrävande arbetet att värdera det enorma vittnesmaterialet. Däremot finns det anledning att så snart som möjligt gå igenom detta grundligt och kanske anlägga andra aspekter på källorna än vad som tidigare skett.

Vi kommer heller inte att i något avsnitt i denna framställning diskutera Nanna Svartz vittnesmål från år 1961, eftersom det byggde på information där ord stod mot ord. Däremot finns anledning att betänka att såväl Svartz som andra som rapporterat om iakttagelser av Wallenberg efter år 1947 har meddelat uppgifter från Moskva respektive Vladimir.

Det mest omfattande vittnesmaterialet tillhör tioårsperioden ca 1946-1956 men pekar mera sällan specifikt mot något särskilt fängelse. Senare vittnesmål har dock mera kommit att fokuseras på en anläggning i Vladimir.

De resonemang som förs i detta avsnitt om fångarnas och andra vittnens utsagor har karaktär på uppgifter som erhålls även efter denna period.

Förslag ges därför redan här till hur det framtida arbetet med vittnesmålen lämpligen kan äggas upp. Trots att mycken information finns tillgänglig är den oftast svåröversiktlig och ibland osystematisk. Ett angeläget arbete skulle vara att lägga upp helt nya databaser, där en rad olika parametrar kunde belysas.

Vi kan konstatera att vid UD redan har färdigställt ett omfattande kortregister huvudsakligen baserat på materialet som insamlats åren 1945-1958. Det är inte fullständigt och om än väl utarbetat inte lätt att använda för att göra komparativa studier.

Vi bör inte göra oss några illusioner om att vittnessystematik ska kunna åstadkomma några sensationella resultat. Däremot har vittnesmålen haft en tendens att lännas som fristående berättelser alldeles som de presentationer över Wallenbergs "Via Dolorosa" som flera gånger presenterats i pressen. Ett exempel är den brett anlagda artikel som förekom i

Expressen den 15 mars 1981/ Kan en förbättring härvidlag åstadkommas är den mycket välkommen.

Vi är dock tack vara de nämnda kortregistren för den angivna perioden relativt lyckligt lottade och kan därur relativt lätt sortera ut den stora mängd andra- eller tredjehandsuppgifter som är mindre relevanta. Rent metodmässigt skulle det utan tvekan vara värt att mönstra ut vittnesmål av typen "X träffade i något läger i Sovjetunionen Y som meddelade att han förra året nog sett en svensk där". Dessvärre finns det många hopsamlade uppgifter av denna typ och dessa kunde med fördel behandlas översiktligt. Som vi ska se i genomgången av de utredningar som påbörjats eller ännu fortgår rörande vittnesmål, finns flera var dessvärre inga källvärderingar har utförts. Aldrig så många resultat baserade på välbearbetade datauppgifter kan inte ersätta det målosamma metodarbetet inför uppläggningsen av en undersökning.

Sämre lottade är vi beträffande systematiken vad gäller det nyare materialet, även om det i sig är mindre omfattande och dessutom tveklöst av sämre kvalitet. Kunde istället all information för perioden samlas in, databearbetas och presenteras i någon form av ett "Wallenberg-register" skulle det fortsatta arbetet kunna underlättas. Det finns flera konkreta alternativ till hur ett sådant register skulle kunna läggas upp och Referensgruppen bör formulera ett förslag i ämnet.

Demarscher fram t o m Vysjinskijs "slutgiltiga svar"

Det finns kanske inte så stor anledning att detaljerat gå in på de inlägg i Wallenberg-ärendet som gjordes under perioden sommaren 1945-18 augusti 1947. Detaljredovisning finns i kalendariet nedan. En kort sammanfattning av de mest betydelsefulla inläggen, kan bli enligt följande /Uppgifterna är sammanställda ur ett antal summeringar som återfinns i UD P2 Eu¹/:

1945

- 6 juli, Söderblom angav sig ha erfart att Wallenberg skulle ha uppträtt fäklädd i Budapest och att Sverige därför inte borde göra någon framställan till Sovjetunionen innan man visste vad som faktiskt hade skett.
- 12 juli, Kbs Stig Sahlin vid UD anmärker att detta inte bör föranleda Sverige att underlåta att agera.
- 31 oktober anmanades Söderblom och den 3 november verkställde han en not från UD i ärendet till Utrikesministeriet och begärde att Sovjetunionen på grundval av de uppgifter som Dekanozovlämnat den 16 januari ska genomföra en grundlig undersökning i ärendet.
- 30 november påminnes Sovjetunionen i ärendet. Abramov vid MID angav då att militärmyndigheterna beordrats företa nya undersökningar, men inget hade ännu framkommit.
- 26 december, samtal Abramov-Söderblom, där svensken uppger sig tro att Wallenberg omkommit. /Se kommentar av Lundvik den 29 maj 2000 rörande detta dokument, UD P2 Eu¹ 150/001, jämte översättning av anteckningarna genom densamme den 7 juni 2000, UD P2 Eu¹ 154/001/

1946

- 3 januari angav Söderblom att han samtalat med Kollontaj och Abramov och att han anåg att Sverige borde förlika sig med att klarhet inte stod att ertälla.
- 8 mars och 30 april upprepades detta. Från båda finns en svensk översättning /UD P2 Eu¹ 54/001 2000. Dokumenten finns i en preliminäröversättning från den 10 juli respektive 23 aug 2000/
- 15 juni Söderblom utnyttjar 5 min för att hos Stalin (och Solomon Lozovskij) påminna om ärendet. Enligt kalendarium fanns en hel timme avsatt för besöket. Stalin lovar att ta hand om frågan.
- 24 juli. Barck-Holst påminner i ärendet hos Utrikesministeriet.
- 25 juli. Abramov anger på Barck-Holsts fråga att inget finns att tillägga.
- 24 november. K I Westman ska i samtal med I Tjernysov ökt sammankoppla Wallenberg- och Granovskij-ärendena
- 28 november åläggs Moskvaambassaden av UD att göra ny demarsch.
- 12 december lämnar Barck-Holst till Sysojev en uppteckning i ärendet.
- 13 december orienterar Barck-Holst Lozovskij om den svenska positionen.

1947

- 17 januari orienterar Barck-Holst Novikov i ärendet.

30 januari tar Gunnar Hägglöf ånyo upp frågan med Novikov, som denna gång uttalar att det omfattande efterforskningsarbetet som bedrivits under lång tid inom skilda delar av det sovjetiska samhället inte givit något resultat.

9 april, Östen Undén tar upp frågan med sovjetiske stockholmsambassadören som lovar vidarebefordra ärendet till Moskva.

27 maj meddelar Sohlman att han är beredd att göra ny demarsch.

12 juni begär Sohlman hos Malik ett snabbt svar.

16 juli påminns Vetrov i ärendet.

18 augusti, Vysjinskij levererar det sovjetiska svaret att Wallenberg inte befinner sig i Sovjetunionen.

Det finns anledning att stanna till härvid. Det svar som den sovjetiske politbyråmedlemmen levererar till det svenska sändebudet, skulle förbli det officiella ända fram tills Gromyko avgav en ny version i februari 1957.

Vysjinskij's dokument har -med undantag för just det sistnämnda budskapet- varit det som tolkats mest omsorgsfullt av svenska myndigheter och det torde inte finnas mycket att tillägga. /Se UD II:52 bil 28/

Kort kan noteras att noten när den presenterades innehöll några punkter att ta fasta på. Vi kan konstatera att det av svenskarna återopade dokumentet av Dekanozov inte ämnas överhuvud taget och att den sovjetiska statsledningen inte ens vill kännas vid detta meddelande om ett samband mellan Wallenberg och Röda armén. Man väljer däremot att som enda källa avseende Wallenberg ta fram en indirekt uppgift till utrikesministeriet från en fribandschef i Budapest som den 14 januari 1945 -dvs två dagar innan Dekanozov meddelade att Sovjetunionen vidtagit åtgärder till den svenske diplomatens skydd- ska ha rapporterat om att Wallenberg varit synlig på Benczurgatan i Budapest. Till följd av striderna som pågick, kunde dessa uppgifter vid denna tid onöjligen verifieras och rapportören har heller inte kunnat anträffas. Inte heller har den försvunne anträffats i något läger. Dessutom refererades till samtalet Gunnar Hägglöf-Novikov den 30 januari 1947, vari den senare angav att svensken stod till de sovjetiska truppernas förfogande, men att han under de hårda striderna som pågick själv kunnat lämna platsen och möjligen fallit offer för fientliga flyganfall eller stupat i samband med beskjutning. Vidare utredning har enligt det sovjetiska svaret inte förändrat denna bild.

Redan i notens första stycke finner vi följande nyckelmening som man från svensk sida senare tog fasta på och som man menade lämnade en öppning för möjliga revisioner. /Se bl a utredning av Arne S Lundberg, UD P2 Eu' 8 feb 1957/

Sedan det i notens konstaterats att kompetenta sovjetiska organ studerat frågan anges, följande, vilket återges i original och ordagrann översättning,

"V resul'tata tsjigatel'noj proverki ustanovleno, tjto Vallenberga v
Som resultat av omsorgsfulla undersökningar är fastställt, att Wallenberg i

Sovetskom Soioze net i on nam neizvesten."
Sovjetunionen inte finns och han för oss är okänd.

Avsändande nation tillser naturligtvis i sådana här sammanhang att gardera sig, men man kunde från sovjetisk sida också ha valt att ersätta nyckelordet "net" med t ex "(nikogda) ne byl, dvs "har inte (aldrig) varit". I sådana fall skulle möjligheterna för den svenska sidan att gå vidare -äminstone via normala diplomatiska kontakter- ha varit äst intill uttömda för all framtid.

Det sovjetiska svaret tvang emellertid den svenska sidan att arbeta rälmedvetet och det skulle dröja ett antal år innan det åter var möjligt för Sverige att ta upp frågan.

Att man från sovjetisk sida uppenbarligen förutsåg att frågan alltjämt var känslig och lätt kunde väckas på nytt, framgår bl a av en korrespondens som äger rum i november 1947 mellan stockholmsambassadören I Tjernysov och den tidigare ofta omtalade chefen för utrikesministeriets europeiska avdelning MS Vetrov. Dokumentinsamling nr D 27-29/ Bakgrunden är att oberoende svenska organisationer tagit sig fö att skriva direkt till Stalin angående Wallenberg. Vetrov anger att meddelandena ska lämnas obesvarade och överlämnas till svenska myndigheter. Europachefen meddelar också CK sina råd att några svar till reaktionära organisationer mot bakgrund av Vysjinskij's notär direkt olämpligt att förmedla.

Vittnesmålen och påföljande svenska aktioner

Uppgifterna om Wallenbergs vidareöden i Budapest fram till den ödesdigra bilfärden den 17 januari, kunde relativt

tidigt kartläggas med förhållandevis god säkerhet och många samtida vittnen hördes i ärendet.

Det var en hel rad olika spår som följdes upp fram tills italienaren Claudio de Mohr 1952 på ett övertygande sätt kunde ange att Wallenberg och Langfelder åtminstone 1945-1947 hade befunnit sig i Lefortovo. Även därefter har naturligtvis hänsyn ändå tagits till besked som avvikit från dem man ansett vara de viktigaste.

Förutom uppgifter att svensken skulle ha setts i Sovjetunionen följdes redan fr o m 1946 spår upp som angav att Wallenberg hade setts i Tjeckoslovakien (Ceklis, Winterstoll) genom Nikolaus von Maasburg, Rumänien (Focsani-lägre), Gödöllő (Ungern) genom bl a Alexander (Sandor) Kasser. Kasser var Langlets närmaste man som biträdande chef för den svenska Röda kors-verksamheten i Budapest/ De som sett svensken i Winterstoll uppgav att de sovjetiska fobanden var stationerade i Focsani, varför de uttalanden som ungraren Géza Hodosi Kovacs samt svenskarna Edward Engeström och Manfred Lundberg gjorde under sommaren 1946 hade lärlighet på båda platserna.

Vissa vittnesmål kunde snabbt avfärdas som fantasifulla, men till de tidigaste -omän indirekta indikationerna- på att Wallenberg verkligen befann sig i Moskva lärrörde från den ovan nämnde svenske journalisten Edward af Sandeberg som man ju från UD:s sida framgångsrikt hade engagerat sig för under dennes vistelse i sovjetiskt fängelse. Se UD II:52 bil 14/ af Sandebergs källa rumännen "Carl" (Stefan Karl) hade sett Wallenberg i ett läger utanför Moskva. Senare skulle af Sandeberg visserligen endast indirekt utpeka ett av de mest betydelsefulla vittnena ärendet Erhard (av svensken kallad Kurt) Hille. Denne skulle ha sett även Wallenberg som Langfelder i Lubjanka och Lefortovo, ja t o m varit cellkamrat med den svenske diplomaten. Se PM av Stig Engfeldt 30 jan 1952/ Som sedan skulle framgå efter att han kunde höras fr o m år 1954 klarlades att Hille enbart varit cellkamrat med Langfelder, men att han av denne och andra sådana som Loyda hade informerats om Wallenberg.

Genom af Sandebergs vittnesmål kom man från svenskt håll i kontakt med bl a finländaren Paul Nordström och den svenske sjömannen Karl-Einar Erlandsson som eventuellt så tidigt som augusti 1945 påstod sig ha sett "en svensk" i Krasnyjgorsk-lägren. Flera liknande tidiga vittnesmål om "svenskar" som ska ha synts i de sovjetiska fånglägren inströmmade, men var vanligen ganska fattiga på detaljer och substanslösa till formen.

Under sommaren 1946 angav den danske prästen Christian Christiansen att han under perioden september 1945-februari 1946 sett svensken i läger utanför Moskva.

1947 inkom ett vittne vars uppgifter nöttes med misstro, men vars utsagor följdes upp. Det var f d polska legationsrådet AK Coen som i juli 1947 angett sig ha sett Wallenberg så sent som den 18 mars samma år i ett kloster i Brygitski nära Lvov.

Moskvaambassadörens Sohlman dotter blev en av dem som återopades efter att ha hört uppgiften att Wallenberg skulle ha suttit i Gödöllő och där avlidit. Informationen förmedlades till polchefen vid UD, Sven Grafström, den 3 juni 1947, men Inger Sohlman kunde inte precisera är den döde Wallenberg skulle ha setts. Ytterligare stöd vann dock denna teori när ungerske finansministerns sekreterare Litpeär 1947 träffat en person som ska ha bevitnat den svenske diplomatens död i Gödöllő, varom omtalas i en UD-skrivelse från den 11 juni. /UD P2 Eu' 31/1947/

Nya uppgifter dök upp i november 1947 när en svensk-polack Tage Pettersson-Hörving (eller Persson-Hörving) lämnade uppgifter om att Wallenberg svårt skadad skulle uppehålla sig hos polska friskaror. Liknande uppgifter förmedlades senare även av paret Ehrenstråle, där hustrun Britt (Lillan) t o m påstått sig i östra Polen ha träffat en svårt medtagen Wallenberg, med vilken hon inte kunnat samtala. /PM 16 okt 1950 av S Engfeldt. B och H Ehrenstråle, *Sju dagar i oktober 1947*. (Uppsala 1980). Att man från svensk sida fäste visst avseende vid dessa meddelanden, kan noteras från anteckningar av bl a S Grafström som den 7 nov informerades av legationssekreterare Erik Kronvall i Warszawa om att Wallenberg skulle ha rymt från en fängstransport och gått under jorden i Polen. Grafström konstaterar (s.838) "*Indikationerna äro mycket positiva*".

1950 förekommer t o m spår som indikerar att Wallenberg fanns i Kiev. /PM från Per Anger 16 okt 1950/ Ett liknande spår ledde till ett fängelse i Poznan, om vilket bl a en godägare v Hartmann 1947 informerat den svenske riksdagsmannen för högerpartiet, Elis Håstad, som senare interPELLERADE i Wallenberg-ärendet. /UD PM 11 augusti och PM Håstad 22 augusti 1947/

Vi kan f ö notera att kritiken mot regeringen för dess hantering av ärendet genom åren varit mycket måttlig i riksdagen och att i detta forum frågan om den svenske diplomatens öde överhuvud taget behandlats vid fåtillfällen.

Förutom Håstad (h) 1946 och 1947 (1946:122) förekommer interpellationer av Ingrid Gäde Widemar (fp) år 1951 (1951:47), G Hallén (bf), som f ö begär att en Vitbok ska publiceras i ärendet 1957 (1957:28). Bertil Ohlin (fp) efterlyser år 1964 (2:45) att ytterligare efterforskning om Wallenberg görs, inte minst mot bakgrund av hur Nanna Svartz uppgifter har hanterats. Ytterligare något mera perifert inlägg förekommer under andra hälften av 1960-talet. Fr o m 1974 behandlas ärendet kortfattat vid följande riksdagar (riksmöten) 1975, 1975/76, 1976/77-1977/78, 1980/81-1983/84, 1985/86-1987/88, 1989/90 och 1994/95. Under åren fr o m 1970-talet rör frågorna mest upprättandet av ny Vitbok och frågan om hyllningar och minnesmärken över den försvunne svensken.

Kring år 1951, när kriminalkommissarie Otto Danielsson fick hand om vittnesutredningarna, blev det mera systematik

i efterforskningarna. Därefter leds arbetet närmast som en normal kriminalutredning och vittnesuppgifterna konfronterats mot varandra. Ett av de mera vidlyftiga vittnesmålen med anknytning till Rumänien-spåren avgavs av Z Vas, vars utsagor om Wallenberg samtidigt var både detaljerade och vaga. Till slut mer eller mindre smulades vittnesmålet sönder av Danielsson. /Danielssons handbrev till Dahlman-Allard, Budapest 30 mars 1951/

Helt avgörande för det fortsatta svenska agerandet blev de vittnesmål som avgavs av Claudio de Mohr och ytterligare några italienare. Dessa redogjorde för sina erfarenheter från Lefortovo den 3 december 1951 och kunde ge de italienska myndigheterna tydliga informationer bl a om knackningskontakter med Wallenberg. UD P2 Eu¹ 11 dec 1951 PM från Arne S Lundberg. Denne hade erhållit informationen av Rudolph Philipp som överlämnade en översättning från ambassadör Jens Malling av de Mohrs utsaga/

I en PM från envoyén Ragnar Kumlin i Rom till Otto Danielsson den 19 december redogjordes för omständigheterna kring vittnesmålen. Uppenbarligen hade de Mohr tillfört den grupp italienare som fått återvända i oktober 1950 och han ska enligt uppgift omedelbart ha kontaktat svenska legationen. Av ågon anledning har informationen inte överlämnats till familjen -utan uppenbarligen först omhändertagits av Wallenberg-aktionen och Philipp som ju var budbärare till familjen och UD. Det var enligt Kumlin också en fälgkamrat till de Mohr, Franco Trandafilo som tipsade norska myndigheter om Grossheim-Krisko.

Från beskickningen i Lima skrev Lars G Berg 12 mars 1951 till UD med anledning av uppgifter om att norska ambassaden den 27 februari samma år börjat göra efterforskningar rörande den förment norske medborgaren Henry Grossheim-Krisko.

Något innan hade -som nämnts- Erik Sjöborg åtagit sig att utreda handläggningen av ärendet och denne arbetade också ett antal år med att kartlägga bl a vittneshanteringen. De Mohrs, Ronschis och Mechettis utsagor ledde utredningen på spåret till andra medfångar till Wallenberg som kunde ha rågat att förmedla. En av dessa var Willi Bergemann som ju senare (1954) kunde bekräfta att han i Lefortovo haft svensken som cellgranne. /Handbrev till UD den 21 juli 1954 från konsulatet i Hamburg/

Det väsentligaste resultatet av Sjöborgs utredning, vars viktigaste (del)resultat presenterades i en sammanfattning av utredaren den 28 februari 1951, innebar att man permanent från regeringens och utrikesledningens sida tog avstånd från alla teorier -som man tidigare delvis arbetat utifrån- att Wallenberg omkommit under krigets slutskede. Därmed avvisades att det skulle vara plausibelt att Sovjetunionen kunde fritas från ansvar. Försättningsvis arbetade man från svensk sida nästan uteslutande med att följa upp de spår som ledde till sovjetiska fängelser och läger.

Vissa andra spår prövades dock såsom att Wallenberg på vägen till sovjetisk fångenskap ska ha passerat Strasshof i Österrike.

Det som efter åren 1947-1957 bröt den sovjetiska tystnaden i ärendet var tveklöst de entydiga och oberoende vittnesmålen från hemvändande österrikiska och tyska krigsfångar om att Wallenberg hade setts i Lubjanka, Lefortovo, Butyrka och kanske även Vladimir.

Det är nu som den svenska regeringen den 11 februari 1952 genom Unén till ambassadör Konstantin Rodionov överlämnar en verbalnot som innehåller en första svensk konkret begäran om "*Raoul Wallenbergs snara återförande till Sverige*" /UD II:52 s.98. Se även UD P2 Eu¹ 63/1952 9 maj 1952. I skrivelse från Gösta Engfeldt informeras Rolf Sohlman om regeringens planer/

Den 16 april svarar dock Rodionov med att enbart hänvisa till Vysjinskijs not från den 18 augusti 1947. Samma sak inträffade vid en förnyad framstöt den 28 juni.

Den 6 maj 1952 togs saken upp med v utrikesminister Valerian Zorin (Vysjinskijs efterträdare) efter att UD-ledningen uppenbarligen uppfattat sig ha fått ett halvt öfte om att Wallenberg-ärendet möjligen kunde tas upp på nytt. Läser vi sammanfattningen av detta meddelande till motsidan, kan noteras att Zorin var påtagligt irriterad och angav att svenskarna försökte försämma relationerna med Sovjetunionen och att något egentligt öfte inte givits. Undén, men detta var ändå den svenske utrikesministerns uppfattning.

Detta retar emellertid tydligt upp UD och ambassaden i Moskva inkommer den 9 maj till UD och Sjöborgs-utredningen med ett sammanfattande dokument som klarar den tuffare svenska insällningen /UD P2 Eu¹ 65/1952/ Här konstateras att budapestpersonalen under tiden före evakueringen underkastades förhör i tydlig avsikt att misskreditera särskilt Wallenbergs verksamhet som man alldeles klart erfarit att Sovjetunionen var negativ till. Någon förklaring till de exceptionella åtgärderna som då vidtogs mot personalen, har man ännu inte erhållit från motsidan. Samtidigt var det oförsvarligt att som Sovjetunionen framlägga teorin att enstaka skyddshandlingar som möjligen kunnat hamna i orätta händer kunde tas till inläkt för att legationen avsiktligt bedrivit någon olämplig verksamhet. Ansvar för att förklara detta åvilade motsidan som borde avkrävas ett svar och det var dess ledning som hade att tillse att Wallenberg-frågan skulle lösas på ett tillfredsställande sätt.

Ärendet fortskrider och den 23 maj avges not till Rodionov, där man förutsätter sovjetisk forskning i ärendet.

Sovjetambassadören kontrar då och klagar på behandlingen i Stockholm av försvarsattachén Konobeev, vilken utsatts för smädelser från allmänhetens sida. Vid detta möte tas de allt kyligare relationerna änderna emellan upp. Dessa har -enligt Moskva- påverkats av de senaste turerna kring avslågandena av "spionen" Frithiof Enbom.

Bakom kulisserna kan vi konstatera att MID utarbetar utkast och PM till Stalins underrättelse i ärendet den 18 mars, 19 maj och 10 juni 1952. /UD II:52 bil 30-31, Seäven P2 Eu¹ 25 jan 2001/

Under sommaren påminns Rodionov vid två tillfällen om ärendet från svensk sida, varefter denne den 1 oktober 1952 slutligen meddelar att inget finns att tillägga.

När Undén den 17 november vid FN i New York erbjöd möjlighet att samtala med Vysjinskij som uttränats till Sovjetunionens ambassadör vid detta organ, upprepades kravet på upplysningar om Wallenberg. /UD P2 Eu¹ 18 nov 1952/ Från svensk sida ger man sig inte denna gång, utan vid ett möte den 12 februari 1953 Sohlman-Vysjinskij hänvisas till Undéns samtal föregående sommar med Zorin och dennes förenta löften om nya undersökningar. Vysjinskij upprepar då sin tvekan och lovar därför inte att vidta nya åtgärder. /UD P2 Eu¹ 12 feb 1953/

Den sista mars möts ånyo Sohlman och Rodionov, varvid den svenske ambassadören nämner det nyligen upprättade sovjetiska amnestidekretet för krigsfångar och att det kanske finns möjlighet att erhålla information i ärendet genom nya vittnesmål. Rodionov hänvisar till Vysjinskijns tidigare svar och varnar för risken för rubbad grannsämja om Sverige fortsätter att driva frågan.

13 april äger möte rum mellan Arne S Lundberg och Tarabrin vid stockholmsambassaden. Lundberg hävdar att Vysjinskijns påståenden att MID inte kan påverka polisen är egendomligt. Också FN-ambassadörens påstående att det omöjliga kan vara så att Sverige vet mera än Sovjetunionen avvisas som grundbäst. /UD P2 Eu¹ 105/1946/

Faktiskt framförs ett mer eller mindre förtäckt hot från svensk sida. Om Sovjetunionen inte samarbetar kan Sverige offentliggöra allt material och visa att motsidans version att Wallenberg och övriga budapestsvenskar inte agerat oegennyttigt är felaktig. Sovjetunionen riskerar därigenom att drabbas av omvärldens dom och kommer med rätta att betraktas som den felande parten. Den ryske tjänstemannen åt undslippa sig att han var släkt med den försvunne major Demtjinko som ju var den som tog hand om Wallenberg. Däremot när han tar avstånd från de Mohrs vittnesmål anges att Sohlman ska ha avgivit följande märkliga yttrande "... vi inte tillmäter detta vittne stor betydelse, ehuru det kan finnas en kärna av sanning i vad han sagt." Uttalande från svensk sida är i sammanhanget märkligt eftersom det de facto vederlägger intrycket att man ännar följa upp de uttalanden som motsidan gjort beträffande beröringspunkter mellan Wallenberg och sovjetiska företrädare. Detta måste tveklöst ha givit Sovjetunionen ett förvrrat intryck. Här bekräftar åter en företrädare för landet att Röda armén och Wallenberg faktiskt varit i kontakt med varandra.

Tarabrin lovade vid tillfället att förmedla synpunkterna till Molotov.

Trots detta framför Sohlman i två möten i maj åsikten att Tarabrin inte informerat sin efterträdare VS Semenov. Denne hänvisar emellertid enbart till Vysjinskijns tidigare uttalanden i ärendet. Sohlman anför dock att Sverige alljämt är övertygat om att Wallenberg för några år sedan befann sig i Sovjet och han begärs åter utlämnad. Detta är ett principiellt intressant uttalande, eftersom man från svensk sida för första gången vid detta tillfälle uttalar sig om att ha klara bevis för att Wallenberg levat in på 1950-talet.

Den 3 juni 1953 möts Undén-Rodionov. Den svenske excellensen refererar till samtal med Vysjinskij och anger sig uppfatta motsidans hållning så att inga egentliga utredningar om den svenske diplomaten gjorts sedan 1947. Sverige erbjuder sig därför att tillställa motsidan allt svenskt material för att få till stånd nya undersökningar. Undén framkastar teorin att Wallenberg kanske dömts till långt fängelsestraff och sedan strukits ur register eller placerats under annat namn. Rodionov anger att saken redan undersöks på hög nivå och att inget finns att tillägga. Vi kan således notera att Undén denna gång erbjuder motsidan en reträtmöjlighet.

Denna accepteras inte och istället meddelar den sovjetiske stockholmsambassadören den 16 juli Undén Sovjetunionens svar att man gjort undersökningar och funnit att Wallenberg förmodligen drabbats av olycksfall eller omhändertagits av Pilkorsare. Ärendet sägs ha utnyttjats av reaktionära kretsar för att störa ländernas förbindelser. Den myndighet i Sovjetunionen som eventuellt undanhåller/it regeringen information skulle straffas hårt och det är ett fullgott bevis på sanningshalten i meddelandena till Sverige.

Begärs Wallenberg verkligen åter?

I sitt inlägg i Riksdagen 1952 ställer folkpartisten Ingrid Gärde Widemar frågan till regeringen varför Raoul Wallenberg tidigare aldrig begärs utlämnad. Sammanfattningsvis kan konstateras att utrikesminister Unén svarar något undanliggande och först nämner alla de åtgärder som vidtagits för att den svenske diplomaten ska kunna återbördas till hemlandet. Samtidigt förklarar Undén att de många hänvändelserna till de sovjetiska myndigheterna - även utan att begreppet utlämning nämns- ändå är att betrakta som liktydigt med nämnda krav. Detta uttalande är

märkligt, men av allt döma avvaktar Stockholm av någon anledning tillfället att kunna presentera bevis för att Wallenberg verkligen är i Sovjetunionen, innan man anser det riktigt att ta detta steg.

Här ska föras ett kortare resonemang kring hanteringen av ärendet och det jämförelsematerial som finns kommer att utnyttjas. Finns det parallellfall? Ja, förutom det mest kända som berör de i februari 1945 fängslade schweiziska diplomaternas Feller och Meier, finns även på svensk sida det ovan nämnda fallet med journalisten Edward af Sandeberg.

Den 17 december 1945 äger samtal i Moskva rum mellan ambassadör Ingemar Häggelöf och minister Ilja Tjernysov rum varvid den före begär repatriering av de fängna svenskarna Edward af Sandeberg och Manfred Lundberg. Vi kan visserligen notera att det är den sovjetiske representanten själv som lämnar upplysningen om fångarna, men Häggelöf kontrar snabbt. Även om man från sovjetisk sida beträffande Wallenberg aldrig medger att han sitter i fängslager, kvarstår faktum att man i de noter och memorial som översänds till motsidan från svenskt håll heller aldrig direkt framställer krav på ett utlämnande.

För att få en bakgrund till det svenska ägerandet skulle det behöva företas en grundlig inventering av möjliga svenska och internationella fall. Här presenteras endast en antydning till analys, vilken till följd av de få fallen naturligtvis inte kan användas för att dra generella slutsatser.

Hanteringen av Wallenberg-ärendet och hur det påverkade kontakterna mellan Sovjetunionen och Sverige, har ofta jämförts med andra där olika staters företrädare fängslats och i några fall försvunnit i det stora landet.

Finns det något motsvarande ärende? Dessvärre inte måste svaret bli, men närmast ligger fallet med de båda schweiziska beskickningsmedlemmarna Harald Feller och Max Meier. Inte bara utgången av ärendena skiljer sig, utan också de inblandades status. Visserligen var schweizarna diplomater och erhölet samma skydd som svensken, men Bern uppehöll inte diplomatiska kontakter med Sovjetunionen. Fångarna kunde därför inte hanteras som andra sändebud av stormakten. En kort rekapitulation av ärendena belyser de stora skillnaderna i örigt.

Dessförinnan ska kort beröras att Norge alltsedan 1945 sökte utverka upplysningar rörande den försvunne norske sjömannens Henry Dane Meyeröde. Fr o m 1946 prövades också frågan om utväxling med Sovjetunionen avseende tio norska medborgare -av vilka fem påstods av Moskva vara SS-män- mot fem sovjetiska "medborgare och krigsförbrytare" vilka befann sig i Norge. Ärendet drog ut på tiden och rann småningom ut i sanden. Vi har emellertid ett dokument från Vysjinskij till Stalin den 27 januari 1951, vari ärendet utreds och förklaras. /Dokumentet finns i översättning från den 14 aug 2000 i anslutning till UD P2 Eu¹ 242/001 den 21 och 29 aug 2000/

Ärendet kommer -som framgår nedan- att åter dyka upp vid ett möte Sohlman-Bulganin den 15 november 1955. Den sistnämnde framförde att man i samtal med norska företrädare gått dessa tillmötes och t o m efterforskat den efterfrågade Osvald Harjo öde, men att denne precis som Meyer var försvunnen.

Försvann och/eller avled i sovjetisk fångenskap gjorde också den före ungerske regeringschefen greve István Bethlen och det österrikiska sändebudet i Prag, Ferdinand Marek. Det bör noteras att båda dessa såsom företrädare för stater i krig med Sovjetunionen betraktades som krigsfångar och i realiteten inte kunde åberopa någon immunitet. /Referatet bygger på uppgifter i det officiella österrikiska dokumentet, Der erste österreichische Gesandte in Prag Ferdinand Marek. Sein Schicksal in den Jahren 1938-1947 och en svensk PM i ärendet från den 6 april 1965 av Sven Allard/

Marek greps i Prag av Smersj den 23 maj 1945, men han kunde kort efterå ge lugnande besked om sitt öde till familjen innan alla kontakter åter bröts. Marek anklagades för spioneri mot Sovjetunionen. När han begärdes utlämnad av det österrikiska sändebudet i Moskva i oktober, angavs att utredningen ännu inte var klar. Senare upphörde alla besked och inget skedde heller efter det att nya demarscher hade avgivits.

Sovjetunionen förnekade inledningsvis energiskt kännedom om fallet, när Österrike begärde besked och utlämnning av diplomaten. Plötsligt den 25 maj 1954 medgav utrikesministeriet att Marek fängslats samt att han avlidit den 4 maj 1947 i hjärtsjukdom, njursvikt och att han samtidigt lidit av åderförkalkning. Ytterligare framställningar från hemlandet bl a år 1957 ledde ingenstans. Se UD P2 Eu¹ 8/001 8 jan 1990, i brev från Martin Hallqvist till ambassadör Curt Lidgard i Wien anges i en utredning att MID just år 1957 ska ha förklarat för Österrike att Marek greps, eftersom denne en längre tid hade verkat som Gestapo-agent i Prag/

Vice chefen för MGB, Budarev, gjorde en sammanfattning av ärendet några veckor efter dödsfallet, men detta vittnesmål blev först under 1990-talet allmänt känt. Sammanfattningsvis angavs att den österrikiske diplomaten under 1946 vistats i Lefortovo och överförts till Butyrka samma år och till dess sjukavdelning 1947. Bl a den 17 april detta år insände Marek en ansökan om frigivning under åberopande av svag hälsa.

Huruvida dödsfallet inte hade naturliga orsaker känner vi inte till, men det rörde sig här om en 66-årig man. Parallellerna med Wallenberg-fallet är påtagliga. Från österrikisk sida hade man fått oklara besked om att Marek verkligen tillfångatagits av Sovjetunionen varefter det skulle följta många år innan man erhölet ett besked. Detta i sin tur upplevde man inte fullt förtroende för i hemlandet, eftersom Marek ska ha iakttagits å sent som 1950.

Bethlen bortfördes av sovjetiska trupper i mars 1945 och försvann i den sovjetiska fångelsevärlden. Bidragande till utgången av fallet var Dekanozov som spelade en ödesdigert roll även nu. I en skrivelse den 17 februari 1945 till Molotov vänder sig Dekanozov mot kollegan Pusjkins "felaktiga" uppfattning att greven som nu gått över på "den röda sidan" kunde vara en värdefull kontakt för Sovjetunionen. Isället beskrivs han som tyskvän, sovjetmotståndare och representant för den ungerska reaktionen. /Se ovan s.22, där det redogörs för hur Bethlens son Gábor uppehållit nära kontakter med västerorienterade antinazistiska motståndsrörelser. För den händelse man hade detta för ögonen i Moskva vid tillfället, kan vi naturligtvis spekulera över om faderns "omvändelse" snarast inte tolkades som en sådan "under galgen"/ Eftersom USA och britterna snart väntas till Ungern är det oundgängligt att de senare kommer att utnyttja Bethlen för egna intressen. *"Vi har beslutat att Bethlen bör isoleras ... arresteras och föras till Sovjetunionen för att där hållas i förvar några månader, varefter denna fråga slutgiltigt bör regleras"*.

Bethlen avled 1946 och begravdes på Dmitrij Donskoj-kyrkogården i Moskva, dit det senare angivits att Wallenberg inte ska ha förts. /Se kort sammanfattning av ärendet i UD P2 Eu¹ 160/002 10 juni 1994 från Jan Lundvik till Hans Magnusson. En undersökning rörande om Wallenberg fått sin sista vila här från rysk sida företogs på 1990-talet, med negativt resultat. Dokumentsamling nr A 48. UD II:52 s.130,143/ Likheterna med hanteringen av Wallenberg är inledningsvis påtagliga. Båda hade till en början viss rörelsefrihet, vilken snabbt beskars innan de slutligen sändes till Sovjetunionen för att småningom försvinna.

Bakgrunden till Fellers och Meiers ärenden är att dessa efter den sovjetiska invasionen var kvarvarande personal vid den schweiziska legationen. Se sammanfattning i UD II:52 s.178 och bil 8 och Förhör med diplomaterna den 16 aug 1951 av UD:s G Engfeldt. En särskild redogörelse för fallet genomfördes av Jan Lundvik och finns redovisad i en PM från den 26 okt 1999, UD P2 Eu¹ 299/012/ Efter det att under hösten 1944 både ministern Maximilian Jaeger och chargé Anton Josef Kilchmann återvänt till hemlandet återstod förutom "B-avdelningens" chef Carl Lutz enbart Feller och Meier vid legationen i Budapest. Arresteringsorder för dem utfärdades dagen efter den för Wallenberg -den 17 januari 1945- och också av Bulgarien. Meier och Feller arresteras av Smersj den 10 respektive 16 februari och överförs till Moskva i mars 1945. Se UD II:52 s.49 samt bil 8 och 11/ Den före hade dessförinnan varit ansvarig för verksamheten i Pest medan Feller blivit kvar på Buda-sidan. Carl Lutz och de båda fångslade schweizarna har samtliga i efterhand redogjort för händelserna. Se sammanfattning hos Tschuy 1998 s.356ff/ Meiers öde förblev initialt okänt, men däremot fördes den 17 februari Lutz, Feller och Danielsson till Tjernysjev för förhör och där noterades att sovjetmakten hade mycket negativ syn på Danielsson samt att Feller inför ögonen på Lutz fördes bort av underrättelseofficerare.

Något meddelande till schweiziska myndigheter om fortsättningen avr inte heller i detta fall från sovjetisk sida. Däremot ska enligt uppgift en schweizisk företrädare den 19 februari 1945 av Tolstoj-Kutuzov ha meddelats att Feller skulle ha arresterats i Buda tre dagar innan, vilket ju var en korrekt uppgift. Se Tschuy 1998 s.353/ Den f d "svenske" medarbetaren anger sig tydligen inte känna till något om Meier, men anger däremot sig veta att just tre svenskar - Ivan Danielsson och Raoul Wallenberg- sitter i förhör hos sovjetmyndigheterna. De båda schweiziska diplomaterna anklagas -enligt uppgift- inte för något under fångelsetiden och Feller underkastas fyra och Meier enbart två förhör under perioden fram till deras frigivning, den 25 januari 1946. Behandlingen av dem åda är korrekt, men de hålls samtidigt i total isolering, vilken inte hävs förrän den 14 januari 1946.

Förfrågningar i ärendet från schweizisk sida -och även via förmedling av de västallierade- besvarades inledningsvis med att Sovjetunionen saknade information i ärendet. Inte heller kom något formellt krav på att de båda diplomaterna skulle utlämnas. Den 31 augusti överlämnades från Schweiz en skrivelse till den sovjetiska militärkommissionen under ledning av generalmajor A Vichorev i anledning av att man önskade besked om de försvunna. Lundvik påpekar i sin utredning att en av de stora skillnaderna i hanteringen av detta ärende i förhållande till Wallenberg-fallet är att all information tycks ha bevarats internt och inget "läckt" till press eller allmänhet. Schweizarna erbjöd Sovjetunionen att detta tillstånd skulle kunna bibehållas tills affären förts till ett lyckligt slut. /Det kan också noteras att man från schweizisk sida tydligt åtminstone internt ansåg att sovjetisk mediakampanj mot Schweiz och tillfångatagandet av de båda diplomaterna kraftigt förändrats i negativ riktning sedan stormakten varit föremål för en mycket positiv värdering av Bern den 28 mars 1945. Detta uttrycks i en skrivelse från den 20 april samma år från chefen för Département politique, Max Petitpierre, till federationens president Edmund von Steiger. Documents Diplomatiques Suisses 1848-1945. Vol 15 s.1064. Att man från svensk sida kanske snarare överagerade än stod handlingsförlamad formuleras bl a av i ett brev från Gunnar Häggjöf till Wilhelm Carlgren den 22 mars 1978. Den förste konstateras beträffande Söderblom och hans egna insatser "Frågan är om vi inte jggorde för mycket" UD P2 Eu¹ 22 mars 1978/

I september 1945 meddelades att ärendet kunde avgöras på ett positivt sätt, om Schweiz var berett att till Sovjetunionen utlämna ett antal dömda och i schweiziska fångelser internerade sovjetiska soldater. Den 7 november respektive 6 december samma år föreslog UD i Bern Vichorev att i utbyte mot de sovjetiska soldaterna skulle Feller, Meier samt generalkonsul Paul Felber vid konsulatet i Elbing och kollegan Brüer i Harbin repatrieras.

Redan i oktober startar en utväxling i större skala av "namnlösa" medborgare, vilka kommit att hamna på motsidan. Frågan om överföringen av de internerade godkändes av den schweiziska regeringen den 28 december 1945. Det hade förekommit vissa motsättningar inom regeringen och även jurister och statsrätsexperten var oeniga om fallet hade

handlagts i enlighet med schweizisk lag. Emellertid kan konstateras att Bern fick ett tydligt fislag om utväxling från sovjetisk sida som man efter en tids vända besöt att anta.

Lundvik visar att man från Berns sida mycket tidigt startade ett intensivt arbete för att få frågan löst, engagerade experter i ärendet och gjorde en mycket frutsättningslös utredning. Det konstaterades på en rad punkter att även från schweizisk sida vissa oegentligheter förekommit, men dessa förklarades av den extraordinära situationen som personalen i Budapest haft att hantera.

Den sentide svenske utredaren riktar därför -om än indirekt- allvarlig kritik mot den svenska utrikesledningen för att ha agerat oprofessionellt i Wallenberg-ärendet. Vad som dessutom är värt att notera -anser Lundvik som ovan konstaterats- är att sovjetmyndigheterna omedelbart klargör att de inte betraktar schweizarna -vilka placeras tillsammans- som krigsfångar, medan svensken -som skiljs från färdkamraten Langfelder- omedelbart placeras bland tyska sådana och att hans samröre med tyska intressen i Ungern uppenbart betraktas som komprometterande.

Som angivits arbetar en utredning under Ingemar Eliassons ledning alltjämt med frågan om utrikesledningens hantering av ärendet. Klander har genomgången från många håll riktats mot regeringen och särskilt utrikesledningen för svag och slapp hantering av frågan och i viss mån ansluter sig Lundvik till denna tradition. Undén, Sohlman m fl har erhållit mycken kritik för undfallenhet. Ett av de senaste bidragen riktar sig mot Staffan Söderblom vars agerande både av samtiden och av senare möts av den allra hårdaste kritiken. /UD P2 Eu¹ 9/004 9 jan 2001/

Det är Krister Wahlbäck som i en PM "*Söderblom, Undén och Wallenberg-ärendet*" noterar att det även internt vid UD och från excellensen själv riktats kritik mot Söderblom. /Kent Zetterberg har i avsnittet om Söderblom i "Svenska diplomatprofiler" (Västerås 2001), tagit fasta bl a på diplomaten Göran von Otters kritik mot Söderblom för undfallenhet mot tyskarna år 1942 och Bo Pettersson gjort en likartad undersökning av Wallenberg-ärendet i "Med Moskvas ögon (Stilm 1994). Rolf Sohlmans roll har i avsnittet "Svenska diplomatprofiler under 1900-talet" behandlats av Olof Kronvall. Sohlman anges ha följt Söderbloms eftergiftslinje mot Moskva och ska ha betraktat sin roll som en brobyggare mellan öst och väst (s.278). Sohlman och hans ryskfödda hustru Zina(ida) behöll ett påtagligt inflytande över den svenska politiken gentemot Sovjetunionen under den exceptionellt långa stationeringen -18 år- som ambassadör i Moskva/ Inte desto mindre ska mera aktivistiska handläggare som Barck-Holst m fl upplevt sig ha svagt söd från regeringen, när man velat pressa Sovjetunionen. Wahlbäck noterar dessutom att Söderblom aldrig klandras och allraminst för sitt agerande vid mötet med Stalin den 15 juni 1946.

Kritiker har tagit fasta på den tveksamma attityd som den svenska regeringen intar särskilt fram till 1946. Med facit i hand kan man naturligtvis ställa sig mycket tveksam till Söderbloms och andra officiella representanters aktioner. Vi kan notera att Söderblom under 1945 och även senare ger uttryck för sådana uppfattningar som:

1. Wallenberg är försvunnen, det går inte att skapa klarhet.
2. Om svensken försvunnit, går det inte att begära att Sovjetunionen ska ta sig tid att genomföra en allsidig undersökning.
3. Wallenberg kan vara tillfångatagen/dödad av fascistiska (eller andra) element. Därför kan Sovjetunionen inte lastas för det som hänt.
4. Den svenske diplomaten håller sig av okänd anledning dold utan att underrätta svenska myndigheter. Affären kan riskera att bli pinsam ur svensk synvinkel om informationen är korrekt och Sverige dessförinnan agerar mot Sovjetunionen.

Vi ska emellertid vara klara över att det inte var bara Söderblom som så sent som den 6 juli 1945 framförde budskapet under punkt 4. /UD P2 Eu¹ Skrivelse till kbs Stig Sahlin/ Det återkom den 29 oktober samma år, när Ravndal vid USA:s ambassad i handbrev till Eric von Post angivit att hr Ascher från Tungsram i skrivelse till den judiske affärsmannen Hugo Wohl meddelat information om Wallenberg från K Lauer som den 16 september ska meddelat i Genève att den svenske diplomaten är i säkerhet "*but that his whereabouts must remain secret*".

Mot bakgrund av sådana motsägelsefulla meddelanden som alltjämt strömmade in rörande Wallenberg, finns det anledning att se med viss förståelse på att den svenska utrikesledningen hade svårt att skilja dikt från verklighet och därmed inte kunde agera kraftfullt och samlat.

Eftersom alla torde vara överens om att det var i mötet med Stalin som frågan möjligen kunde ha avgjorts, skulle det vara naturligt att Söderbloms onekligen fäglösa uppträdande hade klandrats, om regeringen funnit att han inte agerat i enlighet med givna signaler. Sådana uttryck saknas emellertid och Moskvaambassaden torde ha haft söd för sina uttalanden hos Undén. Inte vid något tillfälle före 1952 hade Söderblom eller andra diplomater befullmäktigats att ta upp frågan om en begäran av ett utlämnande av Wallenberg.

I PM:en finns också -på grundval av Susan E Mesinais rapport om den amerikanska reaktionen- en antydning om att Sovjetunionen och USA bytte information i ärendet och redan den 6 februari -dvs flera dagar innan schweizarna

greps- hade USA möjligen kunskaper om att såväl Wallenberg som Feller och Meier arresterats. Det bör noteras att denna information uteslutande bygger på uppgifter från Mesina som inte verifierats och möjligen inte är korrekta/ I sammanhanget nämns också Geza Soós mission. Om detta underrättades -som bekant- inte den svenska eller schweiziska sidan. Lundviks rekommendation att dessa frågor noggrant bör utredas kvarstår alljämt.

Det kan således konstateras att den schweiziska regeringen till skillnad mot den svenska fick ett tydligt förslag från Sovjetunionen beträffande de fångna diplomaterna. Kritik har riktats mot den svenska regeringen för att ha agerat senfärdigt och att man inte svarat på de "tydliga" signaler som ska ha avgåtts. Vad som åsyftas -och som behandlats ganska utförligt av den svensk-ryska undersökningsgruppen- är de propäer som under åren 1944-1947 framfördes om utlämning av bl a Lida Makarova och ett antal avhoppade sovjetiska sjukskötare. I den ryska delen av arbetsgruppen *"Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)"* s.21 hävdas -som tidigare nämnts- dessutom att Sverige försvårade förhandlingarna genom att den *"envis vägrade att utlämna krigsförbrytare"* I sammanhanget nämns att bland dessa fanns personer inom det finländska kontraspionaget/

Oavsett hur man uppfattar Moskvas budskap kan onöjligen hävdas att motsidan på samma sätt som Vichorev i Bern framför något konkret förslag till Sverige. Detta har också tolkats så att det borde ha varit svenskarna som framfört förslaget. Vi kan möjligen konstatera att tillfället förspillades, och det mest påtagliga var naturligtvis det resultatlösa mötet Stalin-Söderblom den 15 juni 1946. Exakt hur frågan diskuterades mellan Schweiz och Sovjetunionen kan jag inte uttala mig om, men den rapportering som återfunnits i UD:s material ger vid handen att det närmast rörde sig om ett ömsesidigt givande och tagande och att det inte kan hävdas att det var Bern som låg bakom det slutliga förslaget. Om svenskarna inte grep tillfället i flykten, vad skedde vid de tillfällen man från svensk sida verkligen testade de sovjetiska intentionerna i Wallenberg-ärendet? Båda inträffade efter Söderbloms möte med Stalin och första tillfället ska ha ägt rum den 24 november 1946. /Se Ryska arbetsgruppens rapport 2000 s.23f samt referat i K Wahlbäcks PM från den 9 jan 2001 UD P2 Eu¹ 9/004/ Märkligt nog finns -som Wahlbäck konstaterar- ingen notering i UD:s annaler om detta möte K I Westman-I V Tjernysov. Den sisträmde hade ånyo -som så många gånger tidigare under perioden 1945-1947- tagit upp fallet med den f d NKVD-agenten Anatolij Granovskij och Westman anges i arbetsgruppens sammanställning ha kontrat med att *"något svar om var Wallenberg vistas inne heller erklänts från Moskva ännu"*. Den ryska arbetsgruppen noterar vidare att Undén vid ett FN-möte tre dagar dessförinnan underlåtit att nämna frågan och tydligen *"inte existerade i de sovjetisk-svenska relationerna"*. Det var -enligt gruppen- ett stort misstag av Sverige att ärendet inte togs upp på regeringsnivå vid denna tid och att motsidan endast kunde uppfatta detta så att det inte var betydelsefullt och då beslöt att slutgiltigt lösa frågan.

Det andra tillfället där ett ev utbyte aktualiserades var den 12 december sammaår, när den svenske diplomaten Ulf Barck-Holst mötte tf chefen för den nordiska avdelningen vid Utrikesministeriet Ivan G Sysojev. /UD II:52 s.186 och bil 15/ Möjligen kan ärendet ha "varit slutgiltigt avfört" efter Stalins besked, men detta kan vi inte bestämt uttala oss om. Barck-Holst hade redan vid sitt möte med Abramov den 25 juli tydligen uppfattat sin värds hastiga avfärdande av frågan om eventuella nyheter om Wallenberg och en plötslig kontring rörande utvecklingen i fallet Makarova som en tydlig utväxlingssignal. /I brev till UD den 30 dec 1946 anger Barck-Holst *"Wallenberg-fallet har alltså här sökt begagnas såsom ett slags förhandlingsbasis."* Se härom också UD II:52 s.185 och UD P2 Eu¹ 25 juli 1946. I den svenska arbetsgruppens rapport förs ett resonemang om att Stockholm åtminstone övervägde möjligheten av en utväxling Granovskij-Wallenberg. UD II:52 s.68,91f. Mera utförlig är Krister Wahlbäck i en PM från den 6 februari 2001, där han redogör för fallet och bl a just konstaterar att Undén i detta fall anmälde beredvillighet till en ensidigt svensk åtgärd med en expatriering, medan bl a just Karl Ivan Westman och Sven Grafström hade en annan uppfattning. Den 10 mars samma år hade Söderblom i ett handbrev till Engzell dessutom angivit att lösningen av Makarova-fallet skulle vara en förutsättning för återkomsten av af Sandeberg och Lundberg. Utväxlingsmotivet hade således noterats och diskuterats från svensk sida i flera sammanhang 1945-1946/

Samtalet som är ett av de mest öppenhetliga meningsutbyten mellan staterna under dessa år inleddes med att den svenske diplomaten angav att Wallenberg-frågan alljämt var en skamfläck som störde förbindelserna med Sovjetunionen, varefter motparten tog upp frågorna om utlämning av Makarova m fl. När Barck-Holst så kontrade med att fråga om Sovjetunionen såg ett samband mellan ärendena väjde sig ju Sysojev och angav att detta inte var fallet. Vi kan således notera att man från stormaktens sida egentligen aldrig helt tydligt gav Sverige en förhandlingsmöjlighet. Många har diskuterat de förbiseenden och tillfällen som förrann, men egentligen finns kanske ingen omedelbar anledning att göra denna tolkning av händelseförloppet.

I samband med utlämning av de tyska och baltiska flyktingarna till sovjetiska myndigheter under åsten 1946 diskuterades inom utrikesledningen frågan om detta ärende kunde användas som en bricka i spelet för att få den svenske diplomaten utlämnad. Här ska inte detta ämne närmare diskuteras, men det kan konstateras att Sovjetunionen vid samma tid hårt drev en världsomfattande kampanj för repatriering av tidigare sovjetmedborgare som stridit mot det gamla fosterlandet eller hade engagerat sig i antinazistiska motsändsrörelser av borgerligt snitt.

Exempel på detta kan också noteras i bl a VENONA-materialet, där det framgår att man från Moskvas sida särskilt åren 1946-1947 hårt drev kampanjen att det egna landets medborgare i Storbritannien och i ex soldater ur general W

adysaw Anders ursprungligen på sovjetiskt initiativ uppsatta polska armé skulle repatrieras. /Se t ex VENONA 3/NBF/T2100, 8 dec 1946/ Därför betraktades denna av Moskva finansierade lär som tillhörande landet och skulle menade man- återgå dit efter kriget. Anders och flera av hans anhängare valde istället exilen i Storbritannien.

Den svenska arbetsgruppen har i sin undersökning tagit upp parallella fall, där personer från neutrala eller allierade länder under kriget arresterats och försvunnit/avlidit i sovjetiska fängelser /UD II:52 s.144ff/ Det kan noteras att två av dessa var de polskjudiska socialistledarna Henryk Ehrlich och Wiktor Alter. Dessa fall är ytterligare exempel på en långvarig kampanj mot polska medborgare.

Det hade således under denna så avgörande period med säkerhet funnits vissa möjligheter för den svenska statsledningen att göra någon form av bytesaffär med motsidan på samma sätt som Schweiz gjort ett år tidigare med Feller och Meier. Huruvida Wallenberg verkligen varit ett möjligt "bytesobjekt" är dock oklart.

Vad som dock är otvetydigt är att det skulle dröja in till första hälften av 1950-talet innan den svenska regering officiellt begärde den försvunne diplomaten utlämnad. Mycket tyder på att det då redan var för sent. Det är -som konstaterats ovan- först i en verbalnot från Undén till den sovjetiske stockholmsambassadören Rodionov den 11 februari 1952 som den svenska regeringen formellt framställer en begäran om att Wallenberg ska sändas hem.

Nya besked. Förstudier till och presentationen av Smoltsov-rapporten

Att de sovjetiska beskederna rörande Raoul Wallenbergs öde skulle kunna förändras efter Stalins död var en förhoppning som nog närdes på många håll. De sista förföljelsekampanjerna som riktades med de förmenta "Läkar- och Judekomplotterna" med förgreningar i hela Östeuropa fasades ut och den stora osäkerheten rörande de interna sovjetiska förhållandena skingrades något. Förutsättningarna för ett förändrat internationellt klimat var gynnsamma och läsningsarna kunde också förmodas minska sedan flera av de övriga huvudaktörerna på den sovjetiska scenen försvunnit som Andrej Vysjinskij, VS Abakumov och Lavrentij Berija. Snart skulleäven Georgij Malenkov och Vjateslav Molotov förpassas ut i kylan.

Även för de svenska Wallenberg-utredarna öppnade sig något därefter nya tillfällen att kunna framställa nya demarscher i ärendet till motsidan. Påtryckningsmöjligheterna ökade väsentligt fr o m hösten 1955, då man erbjöds tillfällen att intervjua från Sovjetunionen återvändande tyska och österrikiska krigsfångar. Dessa hade i flera fall kommit i åtnjutande av den allmänna amnesti för fångar som ingick i fredsöverenskommelsen mellan de allierade inkl Sovjetunionen och Österrike samma år.

Den 9 september kunde Sjöborgs-utredningen vid UD tillställa envoyén Ragnar Kumlin i Bonn en lista som tyska Röda korset överlämnat över tyskar som fortfarande skulle befinna sig i Sovjetunionen. Här märks bl a namnen Supprian, Wallenstein, Pörzgen och Rensinghoff vilka ju senare skulle spela en utomordentlig roll för efterforskningsarbetet efter den försvunne diplomaten. /Pörzgen som under kriget varit Frankfurter Allgemeines krigskorrespondent i Moskva fram till 1941 och då haft kontakt med bl Sven Grafröm, hade uttalat sig varmt för ett tyskt anfall mot Sovjet. Grafröm s.277/ Dessutom visade man från svensk sida ett intresse även för Albert Dietl och Willy Roedel, vilka som bekant aldrig återvände från fångenskapen.

Försöken att komma i kontakt med de förstnämnda ledde snart till framgång och redan i oktober-november 1955 inleddes samtal med dem alla. Ett genombrott kom redan den 14 oktober då telegrafisten och korpralen vid Abwehr tysk-österrikaren Ernst Huber och polisattachén vid tyska ambassaden i Rumänien Gustav Richter för första gången hördes av departementssekreteraren Gustav Lorentzon i uppsamlingslägret i Friedland. Huber hade varit cellkamrat med Langfelder och Richter med Wallenberg under 1945. Dagen därpå samtalade Lorentzon med attachén vid tyska beskickningen i Bukarest Bernhard Rensinghoff som i Lefortovo haft knackningskontakter med Wallenberg/Roedel. Samma erfarenheter hade vetenskapsspecialisten vid tyska beskickningen i Bukarest Ernst Ludwig Wallenstein, vilken förhöordes 16 oktober och generalstabsmajoren Heinz-Helmut von Hinckeldey intervjuad vid tre tillfällen 20-28 oktober 1955. F krigskorrespondenten fil dr Hermann Brzgen kunde i samtal den 3 november förutom att han haft knackningskontakter i Lefortovo t o m uppge sig ha sett Wallenberg i detta fängelse efter 1945. Även uppgiftslämnare av mindre betydelse som Bomschein hade ytterligare övertygande och trovärdiga uppgifter om Wallenberg att delge. Styrkt av dessa nya besked meddelade Undén den 8 november Sovjetunionens ambassadör Konstantin Rodionov att svenska regeringen förfogade "över överväldigande bevis om att den svenska medborgaren, legationssekreteraren... Raoul Wallenberg förts till Sovjetunionen och där insatts i fängelse anklagad för spioneri."

Detta togs sedan upp i ett samtal Sohlman-Bulganin den 15 november 1955. /UD P2 Eu17 nov 1955/ Den sistnämnde framförde återigen argumentet att man tidigare ju t o m gått norska företrädare tillmötes och eftersökt information om den föregivne nazistens Harjo öde för att om möjligt kunna utlämna denne oavsett att han haft många norska

patrioters liv på sitt samvete. Bulganin menade i analogi härmed att Sovjetunionen inte hade något skäl att kvarhålla Wallenberg och att detta visade att svensken inte kunde finnas i Sovjetunionen. Det kan noteras att Osvald Furumo Harjo släpptes den 22 november och återvände till Oslo den 3 december, vilket var ett resultat av förhandlingar mellan sovjetledarna och statsminister Einar Gerhardsen några dagar tidigare. Se Dalen Ringheim 2002 särskilt kap 4, Harjo 1956. Den norske NKVD-agenten i Nordnorge arresterades av tyskarna i aug 1942 lyckades i okt fly till Sovjet, där han i feb 1943 arresterades och i maj 1944 dömdes till 15 års fängelse som "tysk spion" och detta till följd av att han under tortyr för tyskarna ska ha gjort vissa avslöjanden rörande partisanverksamheten i Nordnorge. Information rörande Harjos öde meddelades omvärlden första gången sommaren 1947 när cellkamraten i Kodino åren 1944-1945, svensken Ragnar Rudolf, efter tre års internering och ett års arbete återvände till Sverige. Se Rudolf 1951 särskilt s.50ff. Mot bakgrund av de positiva utfallet av de norsk-sovjetiska förhandlingarna i detta ärende kan naturligtvis antas att den svenska regeringen kunnat ha anledning att se an möjligheterna att lösa Wallenberg-ärendet på ett positivt sätt inför det kommande mötet under våren 1956 med den sovjetiska statsledningen.

Andra kanaler. Åke Freys och Finlands insatser

Under tiden pågick en egendomlig affär som delvis kom att inverka på förhandlingarna rörande Wallenberg. Den finländske diplomaten, legationssekreteraren -senare byråchefen-Åke Frey, hade i Ankara kommit att beröra frågan om den försvunne svenske diplomaten med den sovjetiske ambassadsekreteraren i Turkiet, Pavel Erzín, vid möten den 20 augusti och 1 november 1955. /Sammanfattning av ärendet ges bl a i UD P2 Eu¹ 13 feb 1957. Dokumentsamling nr D 38. Se även UD II:52 s.121f. Den 12 mars 1999 överlämnar Finlands UM uppgifter om och all dokumentation i affären "Erzín-Frey" till Sverige. UD P2 Eu¹ 71/001. Nedanstående uppgifter bygger huvudsakligen på detta material/

Arbetsgruppen tar upp frågan och noterar att man från sovjetisk sida måste ha varit medveten om att någon form av koordinering kunde finnas mellan Helsingfors och Stockholm ärendet. Kontaktförsöket antyder därmed en avsikt att sondera den svenska sidans position. Frey angav vid flera tillfällen att man i Finland också var intresserad av dess lösning. Vid det första mötet orienterade finländaren sin motpart som underströk att han inte hade något att tillägga, men angav sig vara villig att undersöka ärendet med MID.

Vid det andra tillfället visade Frey upp tidningsuppgifter om att Wallenberg skulle ha setts på en restaurang i Bukarest under 1945 och att informationer tydde på att den svenske diplomaten skulle vara mycket sjuk i tuberkulos. /I den ryska delen av arbetsgruppen "Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000)" s.19 tas fasta på att det av medfångarna enbart var Ernst Huber som kunde referera till Langfelder, beträffande uppgifterna om vad som hände på vägen till Moskva. Enligt Huber besöktes under färden en restaurang Luther i Jasi i Rumänien och man studerade också Moskvas tunnelbana innan promenaden till Lubjanka. Som vi kan notera överensstämmer detta inte helt med Freys utsagor/

Vidare hänvisade den finländske diplomaten till att frågan skulle tas upp i samband med Erlanders besök i Moskva den kommande våren och han hoppades att Sovjetunionen å skulle kunna ge Sverige ny information i ärendet. Någon reaktion från Erzín uttrycks inte i samband med detta yttrande.

Den 8 mars 1956 söker Erzín ånyo upp Frey och meddelade att han i sina kontakter med sovjetiska myndigheter först mött kallsinne, men att de senare blivit mera förstående. Man hade lovat göra nya efterforskningar, försöka finna den försvunne och återsända honom till Sverige. Frey angav att hans motpart angivit att Wallenberg nu fanns i Moskva. Det skulle därför vara utmärkt om Erlander vid sitt möte ånyo tog upp frågan. Ett frigivande av Wallenberg skulle enligt Frey främja samförståndet Sovjetunionen-Sverige.

Den 12 mars skriver ambassadören Bruno Kivikoski till statssekreteraren i UM (Utrikesministeriet), R Seppälä, och rekommenderar att Erlander ska informeras om att man från finländsk sida varnar för överdriven svensk optimism. Seppälä informerar följande dag landets stockholmsambassadör GA Gripenberg och meddelar sin skepsis till hela saken, men förespråkar ändå att Erlander kontaktas för att man på så sätt ska klargöra att Finland "försöker hjälpa svenskarna i detta tragiska fall". Detta meddelas Finlands utrikesminister följande dag och Sverige den 15 mars.

I ett möte den 16 mars förbereder Frey ärendet ytterligare och påpekar att Wallenberg i hela Skandinavien betraktas som en hjälte. Visserligen är förhoppningarna inte så stora, men finländaren hoppas att frågan kan lösas.

Som en kuriosadetalj kan konstateras att Seppälä till Gripenberg den 19 mars beklagar att finländske ministern Ralf Törngren tycks ha invigt Gösta Engzell i ärendet som ju var ytterst hemligt och endast fick nämnas för Erlander personligen. Engzell hade dock försäkrat Finland om full diskretion. När så Engzell tydligen ändå försökt utverka mera information informerar Seppälä ånyo Gripenberg den 23 mars och den sistnämnde försäkrar att han inte nämnt något ytterligare.

Efter att de svenska regeringsföreträdarna återvänt hem, frågar Erzín sin motpart om hur ärendet utvecklats i Moskva, varvid denne genmälde att svenskarna inte var röjda. Erzín skulle därefter ha kontaktat sin chef i Ankara Podscrob och föreslagit denne att till Moskva framföra att något måste göras. Ett sådant meddelande skulle också ha avgått.

Den 14 juni 1956 ombads Frey genom UD och UM att åter kontakta Erzín. Uppenbarligen förekom

ankaradiplomaten, då Erzin själv sökte upp honom och enligt uppgift förevisade en artikel från Newsweek, vari påstods att Wallenberg skulle ha avlidit 1953. Erzin visade sig ha för avsikt att kring mitten av juli kontakta Moskva för att höra hur arbetet med att efterforska den försvunne diplomaten fortskred. Detta meddelades UM den 31 juli 1956 av Frey. Senare ska Sovjetunionen ha återkommit till finländarna och informerat om att några spår inte påträffats, men att man ännu inte var beredd att lämna ett avvisande besked.

Som framgår nedan skulle det sovjetiska svaret på den svenska propän i samband med det svenska regeringsbesöket dröja. Den sovjetiska dokumentationsom Sverige fick tillgång till under 1990-talet visar att det pågick febril aktivitet inom de ledande organen hos motparten innan svaret utformades och sedan meddelades i februari 1957.

När Frey den 27 september 1956 lämnade Ankara, angav Erzin att Moskvassamma dag meddelat att undersökningar alltfjänt pågick. Väl i Helsingfors kontaktades den finländske diplomaten den 7 november av den ansedde ambassadtjänstemannen Viktor Vladimirov som angav att Sverige kunde emotse ett svar, även om de pågående undersökningarna skulle visa att Wallenberg verkligen avlidit eller försvunnit. / UD II:52 s.121f betonas att vi saknar tillgång till dokumentarisk information från sovjetisk sida rörande kontakterna Vladimirov-Frey/

I kontakt med Arne S Lundberg ombads Åke Frey den 16 november meddela Vladimirov att Stockholm verkligen önskade ett svar och att man hyste den bestämda uppfattningen att Wallenberg ännu befann sig i sovjetisk fångenskap.

Frey meddelade Engzell den 21 december att han själv kontaktats ett par gånger av Vladimirov som vid det sista tillfället -dagen dessförinnan- varit mycket positiv men ville inte ta ställning till frågan om svensken alltfjänt var i livet. Han ska sedan ha undslupit sig den egendomliga kommentaren att Wallenberg kom från en inflytelserik familj och att Sverige säkert skulle kunna hjälpa motsidan att formulera några argument, varför det sovjetiska svaret i förväg skulle kunna diskuteras med Stockholm. Detta skulle dock menade ambassadren inte kunna ske på officiell bas. Frey ska ha genmält att ett sådant arrangemang nog var möjligt att åstadkomma.

18 januari 1957 mötte Frey Sverker Åström som dock angav att man från svensk sida knappast hade möjligheter att gå in i underhandsdiskussioner med Sovjetunionen om dess svar. Iärefter upphör de finländska kontakterna i ärendet. Frågan som kan ställas är om det sovjetiska närmandet hade någon substans och om kontakterna med Frey var en allvarligt menad sovjetisk trevare. Om så var fallet, skulle allt tyda på att det alltfjänt kunde existera en positiv lösning på ärendet, alternativt att man från sovjetisk sida hade något annat att erbjuda Sverige. En annan fråga är om Erzins handlande hade sanktion i Moskva -vilket ju Vladimirovs engagemang senare borde indikera. Vår valdes i ett sådant fall den sovjetiske diplomaten och hans kollega Åke Frey ut. Båda var visserligen erfarna diplomater, men ingen av dem hade ens rangen av att vara sina länders officiella sändebud. Sovjetunionen valde ju -som bekant- vanligen att ännu mera än västmakterna och de neutrala staterna att selektera information. Därmed blir det ännu mera anmärkningsvärt om man väljer sändebud på så här låg nivå att handlägga ett känsligt ärende. Oavsett vilka motiv som än fanns hos de sovjetiska myndigheterna, beövers denna affär ytterligare klargöras, eftersom den så kraftigt avviker från det normala mönstret vad gäller hanteringen av Wallenberg-ärendet.

Den 14 april 1993 intervjuades Viktor Vladimirov av Hans Magnusson i frågan. /UD P2 Eu¹ 109/017 19 apr 1993/ Vladimirov kunde endast förmedla den kända informationen att man 1956/57 hade svårigheter att bestämma det exakta svaret till den svenska regeringen i Wallenberg-ärendet. MID och KGB:s 1 huvudstyrelse som arbetade med fallet hade inte tillgång till fullständig dokumentation om svenskensöde. Eftersom man från sovjetisk sida var obekant med hur mycket kunskap i ärendet Sverige hade, behövdes tid för att noga formulera ett svar. Vladimirov ansåg att 2 huvudstyrelsen (kontrapionaget) nog undanlällit och förstört information i ärendet just i samband med att efterforskning och beredning av ärendet företogs fr o m april 1956. Sagesmannen ansluter sig därför till de utsagor som meddelar att det snarast var den samtide avdelningschefen Gribanov och inte de tidigare ögsta företrädarna Berija(!) och Abakumov som låtit genomföra "gallringarna". /Se nedan i avsnittet "Dokumentförstöring"/

Regeringsbesöket i Moskva och utvecklingen fram t o m det sovjetiska svaret i februari 1957

Den nya sovjetledningen visade som framgätt ingen beredvillighet att ta upp ärendet, när de båda partiledarna statsminister Tage Erlander och inrikesminister Gunnar Hedlund avlägger besöket i Moskva vid månadsskiftet mars/april 1956. Det finns anledning att se hur ärendet utvecklades i samband med och efter besöket.

Erlander hade i förväg diskuterat Wallenberg-frågan med Sovjetunionens ambassadör i januari och därvid tydligt anlagt inrikespolitiska aspekter på ärendet. /UD II:52 s.101/ I likhet med vad t ex Urho Kekkonen senare skulle anföra hos Sovjetunionen som stöd för sin kandidatur inför presidentvalet 1962, begagnade Erlander sig av taktiken att framställa sig som garanten för ett gott förhållande länderna emellan.

De närmare turerna i ärendet fram tills Undén träffar sovjetambassadören 10 mars 1956 finns angivna i UD-rapporten.

Det bör emellertid klargöras att det inte är helt enkelt att tolka de budskap som förmedlas vid mötet, vilket hade föregåtts av en not från Undén till Rodionov den 9 mars och ett exakt likalydande dokument hade samma dag avgett från den svenska till den sovjetiska regeringen. /Dokument nr B 9, CK:s arkiv resp E 12, Presidentarkivet/ Skrivelseerna kan anses vara tillkomna som en följd av nyssnämnda meddelandet från den 8 november. Nu hänvisar Undén och den svenska regeringen till de nya uppgifterna som framkommit genom de återvändande vittnena.

Den svensk-ryska undersökningsgruppen har redovisat båda parter versioner av vad som ägde rum i vid det angivna mötet Undén-Rodionov den 10 mars. /UD II:52 s.101 samt bilagorna 34-35/ Undersökningsgruppen har angivit att det finns en påtaglig skillnad i tolkningarna av vad som meddelats från respektive sida. /Rodionovs redogörelse daterades tre dagar efter mötet och delgavs den svenska sidan den 13 november 2000/

En tid arbetar den sovjetiska ledningen -som redovisas i bilagorna- med hypotesen att svenskarna skulle låta sig nöja med ett svar där all skuld läggs på Berija och dennes medarbetare, såsom t ex just Abakumov. Den svenske utrikesministerns ståndpunkt vid tiden är inte entydig och detsamma gäller de signaler han förmedlade till motsidan. Av en fotnot i redovisningen framgår dock att Undéns förtrogna Ulla Lindström i sina memoarer och samtalsuppteckningar med utrikesministern angivit att denne yppa åsikten att Wallenberg sannolikt döds i samband med de kaotiska förhållanden som rådde efter kriget och att sovjetsidan nu inte hade några skäl att behålla honom om han faktiskt fanns i livet. Med reservation för om och hur Undén verkligen formulerat sina åsikter, är det möjligen märkligt att han -för det fall Lindströms tolkning är korrekt- verkligen skulle valt att bortse från den dokumentation som faktiskt fanns. Det finns anledning att jämföra detta påstående med vad bl a Yngve Möller redovisar beträffande uttalanden av Undén.

Ärendet befann sig ju i någon form av vakuum under perioden 1953-1957, dvs åren från Stalins död tills utrikesminister Andrej Gromyko den 6 februari sistnämnda år överlämnade det svar som Sovjetunionen/Ryssland alltför betraktar som det slutgiltiga. Här anges -som bekant- att Wallenberg avlidit den 17 juli 1947, vilket dödsfall -stött på de slutsatser som dras i den s k Smoltsov-rapporten- sannolikt var en följd av en myokardinfarkt. Ärendet hade helt utan sovjetledningens kännedom handlagts på ett kriminellt sätt av den numera avrättade Abakumov.

Sommaren 1954 företog Undén en privat semesterresa i Sovjetunionen och bereddes under tiden möjlighet till sammanträffanden med v premiärminister Valerian Zorin och v utrikesminister Anastas Mikojan den 17 juni. /Möte 1986 s.284ff. Se även UD P2 Eu¹ s.d./

Vid denna tid sammanfattade UD läget och man konstaterade att det fanns övertygande bevisning för att fångar som återvände från Lefortovo, Lubjanka och Vladimir borde vara de som skulle ha de mest intressanta uppgifterna att lämna. Det är uttalandena av de Mohr och Romeo Moschetti från 1951-1952 och de nya uppgifterna av Erhard Hille, Anton Mohrmann och A Zechlin som tillmättes största bevisvärdet. Även ett antal medfångar till dessa hade gjort uttalanden som styrkt utsagorna och sammantaget fanns en stabil grund att stå på. Även andra tidigare vittnesuppgifter som rumänen "Carls" förmedlat av af Sandeberg var ännu under bearbetning.

Undén hade i diskussionerna med Zorin uttalat förhoppningen att fallet inte behandlades som ett rent polisärende, utan att utrikesledningen också var engagerad. Den svenske excellensen angav att världsländet mot bakgrund av den politiska utvecklingen inte borde ha något intresse av att hålla Wallenberg inspärrad och *"anhöll om en verklig sovjetisk ansträngning för att Wallenberg 'måtte befrias och återsändas till Sverige'.* Det var en klar indikation på att Undén ansåg Wallenberg vara i livet och KGB:s fånge." Enligt denna utsaga meddelade utrikesministern inte heller vid denna tid åsikten att Wallenberg skulle ha omkommit i ett tidigt skede.

I samma anda fördes samtal mellan Bulganin och Sohlman i Moskva den 5 mars 1955. /UD, P2 Eu¹ 38:B 117/1955, Dokumentsamling nr B 7/ De båda sidornas versioner av samtalen skiljer sig något i övrigt, men beträffande återgivningen rörande Wallenberg råder samstämmighet. Den sovjetiske värden betonar att många försvann i krigets slutskede -säkerligen också svenskar- och att man från landets sida inte skulle tveka att återsända den svenske diplomaten om han påträffades. Sohlman å sin sida klargjorde att han inte ville ta upp diskussionen utan endast önskade påminna om frågan. Det kan dock noteras att Undéns nyss nämnda förmodan att Wallenberg ännu kunde vara i livet inte berörs.

För den svenska sidan innebar de f d krigsfångarnas återvändande särskilt under 1954 och 1955 ett genombrott. Intervjuer med de mest intressanta genomfördes hösten 1955 och den 8 november anåg ju den svenska regeringen att man hade tillräcklig dokumentation för att ånyo och på basis av informationen kunna vända sig till motsidan.

Vi kan nu på basis av det bevarade källmaterialet konstatera att aktiviteten från sovjetisk sida blir bög. /Se UD II:52 s.100. Bilaga 33/ I sovjetiska utrikesministeriets arkiv påträffades av undersökningsgruppen ett brev från stf chefen för 1 huvudavdelningen vid MID, A Sacharovskij till chefen för 1 Huvudstyrelsen (skandinaviska avdelningen) vid Utrikesministeriet MG Gribanov. Intressant är att man på detta stadium uppenbarligen inte avser att förändra versionen, men att man nu möjligen inför svenskarna kan änka sig att uttrycka uppfattningen att Wallenberg möjligen uppehåller sig i Sovjetunionen under annat namn. Mot denna bakgrund är det förstående att det inte finns

några uppgifter om honom.

Eftersom dessa är kommit att bli utomordenligt avgörande för ärendets utveckling är det betydelsefullt att klargöra de båda sidornas ståndpunkter. Chefen för statssäkerheten Lavrentij Berijas roll i ärendet kom slutligen inte att bli den avgörande och omnämns ju inte ens i slutdokumentet, men vederförandes eventuella skuld vägdes in som en möjlig bricka i spelet. Första gången ämnet kom upp till diskussion var i samband med mötet Undén-Rodionov den 10 mars 1956. /UD P2 Eu¹ s.4/

Vi kan notera följande från Undéns minnesanteckningar. Rodionov hade sagt att det inte fanns ågra motiv från hans lands sida att utan anledning låta Wallenberg-ärendet infektera de goda förbindelserna mellan länderna. Värden genmälde att det verkligen inte borde finnas någon grund för att den svenske diplomaten skulle kvartällas, varefter vi finner följande passus:

"... under Berijas regim inom säkerhetspolisen /hade/ tydligen grova missbruk förekommit. Ehuru jag inte kände till hur den ryska byråkratin arbetade, frågade jag mig om inte läget kunde vara det att säkerhetspolisen från början avgivit en osann rapport, vari förklarades att W inte fanns i Sovjetunionen. Därför kanske senare efterforskningar stannat vid denna tidigare rapport såsom definitivt besked grundat på fakta.

Rodionov svarade att Beria visserligen varit en missdådare, men man finge inte därför anse att hela polisväsendet vore av samma art."

Rodionovs rapport har en något annan inriktning än Undéns och som exempel kan anges att han noggrant refererar sitt missnöje med att Sverige fäster större avseende vid uttalanden av återsända krigsförbrytare än den sovjetiska statsmakten. Nyckelmeningen hos Undén återges enligt följande av Rodionov:

"Ni har själv fördömt Berijas regim. Som det hetat hos oss offentligt, följde Berija oskyldiga sovjetmedborgare. Man skulle ha kunnat göra detsamma med utlännigar."

Undersökningsgruppen anger mot bakgrund av dessa läda uttalanden att det råder viss skillnad i synsätten på Berijas roll och att den sovjetiska sidan tolkar Undéns uttalande som om denne (och Sverige) skulle vara beredda att acceptera ett uttalande, där all skuld lades på den avrättade säkerhetschefen. Ehuru uttalandena är olikartade och i båda fallen försiktiga, torde det inte finnas anledning att betona skillnaderna dem emellan. Tvekt öppnar Undéns uttalande -enligt den egna versionen- för en tolkning att Sverige skulle vara intresserat av att Berijas roll kunde lyftas fram. Det framgår i alla händelse av ett dokument -som närmare presenteras nedan- från I Tugarinov i utrikesministeriet till dess nye chef Andrej Gromyko den 20 december att Sovjetunionen uppfattade att man från svensk sida *"... om Wallenberg ännu inte i är livet. Sveriges utrikesminister Undén har vid möte med det sovjetiska sändebudet den 10 mars 1956 tillkännagivit att den svenska regeringen skulle tillfredsställas av ett sådant svar som innehåller hänvisning till att Wallenbergs försvinnande är ett verk av Berijas hand."* /UD II:52 bil 40/ Sådant blev ju inte slutresultatet, men under färden på den slingriga väg som ledde fram till den sovjetiska deklarationen, prövades flera alternativ.

Ett genombrott kommer under år 1956. Inför det kommande mötet mellan Erlander och Hedlund och de sovjetiska ledarna förekommer en omfattande aktivitet från svensk sida. Förelöper under hösten och vintern med de tyska f d krigsfångarna har givit en mängd ny information. I slutet av februari mottogs -som nämnts- ambassadör Rodionov av Undén som delgav sina tankar inför stats- och inrikesministerns resa till Moskva och det är intressant hur man på sovjetisk sida ser på detta. /Dokumentsamling nr B 11, D 41 och E 14/

I en sammanfattning från den 14 mars, till vilken den 22 fogas den sovjetiska svarsnoten- upprättad av chefen för den skandinaviska avdelningen vid MID, Gribanov, anges att den svenske statsministern vid mötet meddelat att han ämnade ta upp frågan. Orsaken här till var att han

"därigenom inte ville ge den borgerliga oppositionen förevändning att anklaga regeringen för att inte ha vidtagit tillräckligt energiska steg gentemot den sovjetiska i frågan angående Wallenbergs öde."

De borgerliga partierna ska inför det kommande riksdagsvalet hösten 1956 i avsikt att kunna ta makten ha inspirerats till att göra partipolitik av Wallenberg-ärendet och driver på för att pressa regeringen att utge en Vitbok. Som bekant utkom ju efter det att Sovjetunionen avgivit sitt slutliga svar i februari 1957 ändå ett sådant dokument i ärendet.

Den 8 februari 1956 skriver Gunnar Lorentzon till Per Anger -vid tiden chargé d'affaire i Wien- och ber denne söka spåra Wallenbergs cellkamrat i Lubjanka Scheuer och samma uppdrag beträffande Jan Loyda berättar generalkonsul NHW Tamm i Berlin den 27 februari. /UD, P2 Eu¹ 1956/ Som bekant leder detta dock inte till några resultat.

Samtidigt förbereds en not till sovjetsidan. Vi har tillgång såväl till dokumentet som avgavs den 9 mars som en förlaga. Här togs fasta på Undéns meddelande till Rodionov den 8 november följande år, vari ju angivits att Sverige nu förfogade över vittnesuppgifter om Wallenberg. Man betonar att notarius publicus kontrollerat utsagorna. Vad som återtog i den slutliga versionen var angivandet om beredvillighet att till de sovjetiska myndigheterna tillställa svensk expertis. Däremot begärs ånyo Wallenberg utlämnad och man betonar att fallet påverkar de svensk-sovjetiska relationerna.

Den 19 mars uppkallades den svenske representanten vid ambassaden i Moskva till Gribanov och mottog det sovjetiska svaret. /UD, P2 Eu¹ 36:B 172/1956/ Detta innehöll inget nytt förutom att man hävdade att vittnesmål från "krigsförbrytare" omöjligen kunde anses som trovärdiga.

En promemoria inför de svensk-sovjetiska förhandlingarna upprättas den 29 mars 1956 och tillsätts CK:s medlemmar. Här refereras till Rodionovs ovanrämnda PM från den 14 mars, där adressaterna orienteras om att man från svensk sida anser sig nödsakad att ta upp frågan vid besöket i Moskva, eftersom man inte vill ge de borgerliga partierna möjlighet att beskylla regeringen för att ignorera frågan. Här används Rodionovs formuleringar ånyo att Erlander *"därigenom inte ville ge den borgerliga oppositionen förevändning att anklaga regeringen för att inte ha vidtagit tillräckligt energiska steg gentemot den sovjetiska i frågan angående Wallenbergs öde."* /Dokumentsamling nr B 12/

Den 31 mars 1956 rapporterar så Gunnar Jarring via Sohlman till kabinetssekreteraren om Tage Erlanders möte samma dag med Bulganin, Chrustjev och Molotov, där frågan om Wallenbergs öde tagits upp. Dess betydelse för de svensk-sovjetiska relationerna betonas också. Intressant är den rapportering som förmedlas avseende ett möte dagen dessförinnan mellan Molotov, Semenov och Rodionov samt tolken Aleksandrov och från Sverige Gunnar Hedlund, Jarring och sekreteraren Gunnar Lorentzon. Vi har idag tillgång till båda sidors uppteckningar från mötet. /UD, P2 Eu¹ 36:B 231/1956, Dokumentsamling nr B 13 och E 17/

Enligt dessa redogjorde Hedlund för hur den svenska sidan i efterhand erfarit att Wallenberg insatts i Ljubjanka och sedan överförd till Lefortovo. Efter vittnenas medgivande överlämnades enligt en bifogad förteckning till motsidan utsagorna från Gustav Richter, Karl Supprian, Claudio de Mohr, Heinz-Helmut von Hinckeldey, Ernst Wallenstein, Willi Bergemann, Anton Mohrmann, Bernhard Rensinghoff, Erhard Hille, Ernst Huber, Franz-Eckard von Bentivegni, Rudolf ten Hompel, Joachim Vorwerk, Gotthold Starke och Hans Erich Voss. Från dessa hade erhållits vittnesmål under perioden november 1955-mars 1956, men materialet som överlämnades till Sovjetunionen härrör enbart från det sista året.

Ett förbiseende av Jarring är dock att han utlämnar det faktum att f d 1 konsulin greve Ridiger Adelmann von und zu Adelmansfelden från Wittenberg den 6 februari avgivit ett vittnesmål som också överbringades till motsidan samtidigt med de övriga nämnda dokumenten.

Den sovjetiska uppteckningen är utförligare än den svenska, men båda styrker varandras uppgifter att Molotovs enda fråga av betydelse till Hedlund är huruvida något av dokumenten/vittnesmålen som nu överlämnats tidigare presenterats för Sovjetunionen och härpå erhålls ett nekande svar.

Den 3 april på eftermiddagen kallades så med kort varsel Hedlund åter till Molotov och detta möte bevisades av samma personer som tre dagar dessförinnan. /UD, P2 Eu¹ 36:B 235/1956, Dokumentsamling nr B 15/ Den sovjetiske utrikesministern anmärkte att man från sovjetisk sida inte hade något att tillägga utöver deklarationen från den 19 mars, då ju Gribanov för Sohlman upprepade att inget nytt framkommit. Däremot skulle man på begäran av den svenska regeringen -som framlagt nytt material- företå en ny noggrann undersökning, vilket hälsades med tillfredsställelse av Hedlund.

Samma dag utfärdar CK:s presidium en förordning om svar till den svenska regeringen angående Wallenberg. /Dokumentsamling nr B 16/ Här uppdras Molotov att efter Erlanders avfärd från Moskva (4 april) meddela Hedlund att inget finns att tillägga, men att man inte minst tar hänsyn till det svenska önskemålet framfört av Erlander att på basis av den nya informationen genomföra en noggrann undersökning. Samtidigt uppdrogs åt säkerhetsminister Ivan A. Serov och politbyråmedlemmen Nikolaj P. Dudorov att under två veckor undersöka dokumenten och gemensamt med Utrikesministeriet överlämna förslag till CK om lämplig karaktär på svaret till svenskarna.

Från obestämt datum i april 1956 föreligger också en rapport från Molotov och Serov i vilken man redogör för lämpliga åtgärder i ärendet. /UD II:52 bil 38. Materialet återfinns också i en något annorlunda version och denna överlämnades också av USA via FN:s generalsekretäre Kofi Annan till Sveriges representant vid FN Pierres Schori och är daterat 12 januari 2001. Detta översändes till UD från FN-delegationen den 19 januari och diariefördes vid UD den 25 januari. Detta gäller för allt det material som vidare i denna studie anges ha kommit till svensk kännedom den 25 januari 2001/ Här fäster man stort avseende vid Gustav Richters vittnesmål. Denne har ju för svenskarna uppgivit att Wallenberg och han utbytt adresser och detta har enligt rapportens författare även noterats på sovjetisk sida. Richter hade blivit kroppsvisiterad och lappen där beslagtagits. Det andra betydelsefulla

vittnet är Karl Supprian. Vari dennes vittnesmål på ett avgörande sätt skilde sig från övriga av dem motsidan presenterat förklaras inte.

Sovjetledningen noterar att svenskarna besitter betydelsefull information och inte minst har Richter tydligen klart för sig sambandet Wallenberg-Langfelder och hur båda arresterades. Supprians, Wallensteins, Kitschmanns och Hilles vittnesmål ger också tydliga bevis för vad som hänt. Härfter följer rapportens kanske mest intressanta del. Författarna konstaterar att svenskarna uppenbarligen inte kommer att ge sig och Molotov har fäst skrivit följande.

"anser vi det ändamålsenligt att informera den svenska regeringen om Wallenbergs äde"

Detta ströks sedan över och ytterligare text gjordes oläslig varefter framgår:

"men att inte göra det genast"

Ytterligare hänvändelser bör göras till den svenska regeringen och foton av Wallenberg kan begränsas, för att det ska framgå att man från sovjetiskt håll anstränger sig för att lösa frågan. Ungefär kring juli (1956) bör ambassaden i Stockholm informeras om att undersökningar och intervjuer -vilka håller på att noggrant utvärderas- har färdigställts. 2-3 månader efter det svenska riksdagsvalet bör resultaten presenteras.

Den 28 april avgavs ett förslag av de båda utredarna till CK och innehållet överensstämde i huvudsak med vad som föreslagits tidigare. /UD II:52 bil 38/

Huvudkällan för de båda CK-medlemmarna var den rapport som överste A Sirotn vid 1 specialavdelningen vid inrikesministeriet satte upp den 12 april, som bl a just meddelar att adresslappen från Wallenberg hos Richter *blev återfunnen hos honom vid visitering*. /Dokument överlämnade till den svensk-ryska arbetsgruppen den 14 februari 2000/ I rapporten anges vidare att hos Sirotns egen avdelning vid inrikesministeriet har inga dokument om Wallenberg *ärräffats* och vidare konstateras att ärendet föredragits för inrikesministern samt att dokumenten lämnats för förvaring vid ministeriet.

Ärendet utvecklades vidare och den 3 maj 1956 utfäddes en förordning av CK:s presidium om svaret till den svenska regeringen. /Dokumentinsamling nr B 17/ Molotov och Serov ska utarbeta ett förslag och anholder här för om svar från utrikesministeriet och KGB senast under första hälften av oktober.

Bilagat detta CK-protokoll (nr 13/1956) är ett *"Utkast 1. Muntligt meddelande från ... SSSR:s utrikesministerium för svensken Undén"* från början av maj. Inledningsvis konstateras i utkastet att inget ytterligare material finns att tillgå. Däremot innehåller dokumentet en intressant hänvisning som inte förekommer i något annat. Den sovjetiska sidan vill på detta stadium erhålla ytterligare upplysningar angående fången *"Sjoer"*, vilken -enligt den svenska dokumentation som överlämnats av medfången i Lubjanka f d attachén i Bukarest Gustav Richter- ska ha uppgivit sig ha delat cell med Wallenberg. Transkriptionen härrör i detta fall från den svenska sidan och den omtalade personen är den österrikiske överlöjtnanten Otto Scheuer (eller som han i andra fall benämns Schlitter). /Ärendets gång utreds bl a i UD II:52 s. 104/ I det till sovjetiska sidan överlämnade från tyskan översatta vittnesmålet från Richter som avgavs till svenskarna i Ludwigshafen am Rhein den 27 januari 1956 uppges att Wallenberg, Richter och Scheuer delade cell 123 i Lubjanka fr o m den 31 januari till den 1 mars 1945. Richter födes sedan till annan cell i fängelset, varefter Scheuer och Wallenberg blev ensamma kvar.

Det är förstälgt att man från sovjetiskt håll tar fasta på detta vittnesmål, eftersom det är -och länge skulle förbli- det enda direkta som dittills innehållit information från någon som delat cell med Wallenberg. /Det skulle dröja till 1990-talet innan den enda ytterligare överlevande cellkamraten till den svenske diplomaten, Jan Loyda kunde höras/ Däremot kan noteras att man från sovjetisk sida inte fäster något avseende vid den uppgift som dokumentet rörande intervjun med Ernst Hille från den 8 februari innehåller. Som framgår av avsnittet om vittnesmålen, har Hille varit cellkamrat med Langfelder, men han rapporterar dessutom om att han i november 1946 samtalat med tjecken Jan (Hans) Loyda om att denne 6 februari-18 mars 1945 i Lubjanka delat cell med just Langfelder. Sedan denne *fäts* bort från cellen hade Wallenberg och Willy Roedel förts dit och man hade varit tillsammans till mitten av maj samma år, då Roedel och Wallenberg förts bort.

Det är nu som Sovjetunionen erfar att motsidan har uppgifter om att åtminstone Richter varit cellkamrat med Wallenberg och att tysken jämte Hille angivit att Roedel och Scheuer också varit detsamma. Det är inte förrän 1991 som dokumentet avseende det sovjetiska intresset för Scheuer avslöjas för den svenska sidan, då det överlämnas från CK:s arkiv. Emellertid finns det ytterligare intressanta aspekter på ärendet rörande Scheuer.

I en sammansättning från den Martin Hallqvist till ministern Ingemar Karlssoni Bonn den 29 januari 1991 omtalas de resultat undersökningskommittén kommit fram till. /UD, P2 Eu' 29/001 1991/

Det var vid detta tillfälle som dess ryska medlemmar fann ett av de sista dokument som omtalar att Wallenberg ännu ska vara i livet. /UD II:52 Bil 16/ Det är en anhållan från den 24 februari 1947 av chefen för 4 avdelningen vid 3 överstyrelsen av ministeriet för sats säkerhet (MGB) överste Kartasjov till avdelningschefen för organisationen Aleksander N Mironov -med kopia till fängelsechefen i Lefortovo överstelöjtnant Ionov- att Roedel och Wallenberg från cell 203 i Lefortovo ska placeras gemensamt i cell 7 i den inre fängelsedelen i Lubjanka. /Enligt en USA-version av dokumentet tillkom det den 26 februari/

Detta meddelande medförde från den svenska sidan ett återuppvaknat intresse rörande Roedel om vilken man från tyska Suchdienst erhållit knapphändig information. Det skulle ju dröja till april 1993 innan undersökningsgruppen i f d KGB:s arkiv fann läkarutlåtanden från september rörande hälsotillståndet och från oktober 1947 med en dags mellanrum 14, 15 resp 16 uppgifter om förflyttning, fängens tillhörigheter samt hans död och om obduktionen. /

Dokumentinsamling nr A 39-42/

Samtidigt anför Hallqvist att man 1991 äger kännedom om en intervju i november 1955 med Roedels medfänge Joseph Bannert. Denne har angivit att cellkamraten i januari 1948 födes till Vorkuta, där han skulle ha avlidit påföljande månad. Uppgiften om Roedel hade bekräftats av en hr Tekker och endast av denne. /Nikolai Tekker benämns ibland även Tekkel i materialet/ Huruvida den omtalade verkligen är identisk med Wallenbergs cellkamrat Willy Roedel är emellertid inte bekräftat.

Hallqvists brev från den 29 januari innehåller dessutom uppgifter från Gennadij Kabalkin som intervjuat guppens medlemmar Arsenij Roginskij och Vadim Birsjstein om undersökningar i Vladimirlängelset år 1990. Man relaterar ovan nämnda uppgifter om Richter och Scheuer och konstaterar beträffande den sisträmnde att inget material återfunnits i sovjetiska arkiv, vilket ju är intressant att notera, eftersom man ju från sovjetiska sida kring 1956 anstränger sig för att få fram sådant och t o m någon tid är beredd att omnämna detta för Sverige. /Se Lage Olssons sammanfattande PM om Vladimirlängar, UD P2 Eu¹ den 8 sep 1993 och densammes utvärdering av vittnesmålen i UD P2 Eu¹ 73/019 den 13 mars 1996/

Efter de båda svenska ministrarnas besök i Moskva har uppenbarligen aktiviteten varit hög bland ansvariga för Wallenberg-frågans hantering. Ett parallellfall kan skönjas till utvecklingen främst efter händelserna i början av årtiondet i samband med att italienarna och särskilt de Mohr framträdde. Den svensk-sovjetiska undersökningsgruppen har tagit fasta på ett dokument från Molotov och Serov till CK den 28 april, där man framlägger en handlingsplan för hur ärendet ska hanteras. /UD II:52 s.167 jämte Bil 38/ Tveklöst kan slutsatsen dras att de båda sovjetpolitikerna var väl medvetna om Wallenbergs öde. Följande passus utgör en nyckel härvidlag:

"Utsagorna från dessa vittnen och också den svenska sidans uppvisande av andra uppgifter sammanfaller i många fall med de faktiska omständigheterna kring arrestering och kvarhållande av Wallenberg i sovjetiskt fängelse."

Arbetsgruppen har också detaljerat analyserat detta dokument, varför det kan vara tillfyllest att här påpeka att det i utkastet till en svarsskrivelse om Wallenbergs verkliga öde till svenskarna -som nämnts- förekommer handskrivna kommentarer -okänt av vems hand- med innehåll som *"men att inte göra det genast"* och antydningar om att andra undanmanövrer först bör övervägas. Ytterligare förslag är nedskrivna som att stockholmsambassaden t ex i juli kunde uppdras att avge rapport rörande de dokument man överlämnat till den sovjetiska sidan och ytterligare ca 4-5 månader senare dvs efter Andrakammarvalet i Sverige lösten 1956 skulle de slutliga resultaten kunna överlämnas.

Möjligen hade regeringen hoppats på draghjälp inför valet i form av ett sovjetiskt klargörande, men något sådant kom inte. Trots att regeringen vid valet tappade 11 mandat, vilket till största delen gick ut över Bondeförbundet, satt regeringen Erlander kvar och vidtog som en av sina första regeringsåtgärder att låta ambassaden i Moskva till Utrikesministeriet framföra en aide-mémoire, vari uttrycktes irritation och angavs att svenska allmänheten upplevde besvikelse över att motsidan trots påminnelser *"inte ens sett sig i tillfälle lämna några informationer om vad som hittills framkommit i undersökningarna [om Wallenberg]"*. /UD, P2 Eu¹ 344/1956/

Aktiviteterna i samband med efterforskningarna medför ibland att resultat och uppgifter av det mindre väntade slaget dyker upp. Ett exempel är skandinavienavdelningens chefs MG Gribanov kommentar den 12 april till en skrivelse som inkommit till Utrikesministeriet från en IS Sjärljagin i Charkov, vilken uppenbarligen haft den positiva avsikten att hjälpa till i efterforskningsarbetet efter Wallenberg och därvid tydligen engagerat släkt och vänner. /UD II:52 Bil 36/ För att stävja detta olämpliga tilltag -som ju enligt författaren riskerar att sprida information till svenska ambassaden- uppmanar han Utrikesministeriet att försiktigt närma sig den tilltagsne för komma till rätta med ofoget.

Samma dag uppräftar chefen för 1 specialavdelningen i inrikesministeriet A Sirotin en PM stämplat "ytterst hemligt" avseende de vittnesmål som överlämnades till Sovjetunionen den 9 mars. /UD II:52 bil 37/ Man fäster därvid speciellt avseende vid ett antal vittnesmål av de återvändande krigsfångarna. Vi kan därvid jämföra de olika vittnenas utsagor, med den dokumentation man uppenbarligen snabbt lyckats skaffa fram från sovjetisk sida. Observeras att några

uppgifter som utlämnas, fanns dock redan på den svenska sidan, men här återges enbart sådana som delgivits motsidan. Nedan följer en sammanställning härav, varav uppgifter återgivna med normal stil återgår på vittnesmål till svenskarna och *kursiverade* avser sovjetiska. Det bör noteras att beträffande de f d fångarnas vittnesmål finns i allmänhet alltid ett par uppgifter avseende strafftidens längd, dvs från tillfällena man grips -rågonstans i Östeuropa- och när man hamnar i sovjetiskt fängelse. Den sovjetiska avser den formella tidpunkten för arrestering, om vilken fången vanligen aldrig underrättas. Skenbara olikheter i de uppgivna tidpunkterna torde i samband med mindre tidsavvikelser vara försumbara. Från sovjetisk sida återges också svenskarnas uppgifter om att alla fångarna i Lefortovo hade knakningskontakter med Wallenberg. Sirotin betonar att Richters vittnesmål är det mest betydelsefulla.

<u>Namn</u>	<u>Arresterad</u>	<u>Vittnesmål om RW</u>	<u>Dom</u>	<u>Strafftid</u>
Gustav Richter	44-03-28	Lubjanka jan-feb 1945	jan 1952	—
	—	Lubjanka	52-01-19	25 år
Karl Supprian	44-08-23	Lefortovo	—	—
	44-09-19	Lefortovo	48-09-18	25 år
Willi Bergemann	44-09-21	Lefortovo	—	—
	49-06-25	Lefortovo	51-04-14	25 år
Ernst Wallenstein	44-09-02	Lefortovo	—	—
	—	Lefortovo	48-09-16	25 år
Bernhard Rensinghoff	44-09-02	Lefortovo	—	—
	44-09-19	Lefortovo	48-09-18	25 år

Redan den 28 april återkommer Molotov och Serov till CK med skrivelse innehållande förslag till svar till den svenska sidan. /UD II:52 bil 38, Dokumentsamling nr E 23/ Dokumentet som redovisas i "Aktstycken" är det exemplar som återfanns i utrikesministeriets arkiv och delgavs den svenska sidan i november 1991. Det sönöverlämnades den 20 juni 2000 och härrör ur Presidentarkivet är innehållsmässigt inte särskiljande till textinnehåll, medan däremot finns det vissa avvikelser vad gäller blyertsanteckningar. Sisträmnda dokument är huvudexemplar och försett med originalunderskrifter av författarna.

Den 20 december 1956 föreligger ytterligare ett dokument i ärendet i form av en rapport från I Tugarinov vid utrikesministeriet till dess högste chef Andrej Gromyko. /UD II:52 bil 40/ Här redogör författaren på ett ganska personligt sätt för sina synpunkter på hur en kommunikation ska kunna presenteras för den svenska sidan. I ingressen finns en handskrift som indikerar att utrikesministern ansett att svaret borde överlämnas innan den nye stockholmsambassadören FT Gusev tillträder. Inledningsvis presenteras ärendets gång under åren på ett likartat sätt som gjorts av tidigare handläggare för deras chefer. Uppenbarligen är man alljämt mycket irriterad över de svenska planerna på att utge en Vitbok i ärendet, i synnerhet som den bl a ju antas komma att bygga på vittnesmål av krigsförbrytare.

Det är i denna idétradition vi får se de fortsatta ansträngningarna som samtidigt gjordes av den tidigare nämnde finländske diplomaten Åke Frey. /Se UD II:52 s.121f och bil 45/

Egentligen är detta det enda spåret, där man från svensk sida varit beredd att följa upp en oberoende kontakt. En viss motsvarighet finner vi vid mitten av 1960-talet då svensken Carl-Gustaf Svingel kommer med information från Berlin, där han antyder att det möjligen fanns möjligheter att ordna en utväxling av Wallenberg. /Se UD II:52 s.114f/ Här skulle hans kontaktpersoner från DDR eller Sovjetunionen ha kunnat utnyttjas. Något resultat får inte detta märkliga mellanspel. Det föranleder dock under åren 1966-1971 en hel rad möten mellan Svingel och företrädare för UD samt polischefen Carl Persson och Otto Danielsson. I diskussionen kring innebörden av Svingels utsagor deltar under varen 1966 följande regeringsmedlemmar: Erlander, Torsten Nilsson, Herman Kling och Rune Johansson. Det kan konstateras att Svingel såväl under 1960-talet som när frågan åter togs upp till behandling under 1990-talet varit mycket förtegen och hans uppgifter har i mycket liten utsträckning varit möjliga att kontrollera. /En sammanfattning av ärendet finns också utgiven i UD:s dokumentsamling från oktober 1997. Det kan nämnas att diskussioner genom åren förekommit rörande möjligheter att utvärda t ex Stig Wennerström och Stig Bergling -som själv föreslagit detta. Inget av detta har lett till några praktiska resultat/ Erlanders anmärkning från början av 1956 att Wallenberg-ärendet har inrikespolitiska aspekter i Sverige och utnyttjas av krafter som är sovjetfientliga tas också upp. Dessa krafter har enligt Tugarinov också ett omfattande stöd, då en kampanj i samma omfattning som den mot Sovjetunionen 1939-1940 i samband med Vinterkriget har startats.

Orsaken här till var som påpekades händelseutvecklingen i Ungern som sedan den 7 december t o m bils ockuperat av WP-arméerna. Det påpekades att stormen nog kommer att lägga sig om ett par månader. Ledande svenska företrädare som Erlander och Undén anges ha uttalat att relationerna nog snart skulle kunna förbättras.

Däremot skulle ett dröjsmål från sovjetisk sida med ett svar tills förbindelserna var på väg att tinas upp igen, kunna bli ödesdiger, "när sovjetisk-svenska förbindelser änyo börjar förbättras, kan svaret [om Wallenberg] kanske utnyttjas av reaktionära kretsar i Sverige för att störa en sådan förbättring." Mot slutet av dokumentet anges också att den nye ambassadörens arbete väsentligt skulle komma att underlätas av ett snabbt sovjetiskt svar.

Avsikten med att så utförligt redogöra för innehållet i detta dokument som även arbetsgruppen ansett vara värdefullt att medta i samlingen, är att det är det kanske är det allra tydligaste beviset på att sovjetsidan agerar synnerligen målmedvetet och taktiskt. Ett ytterligare exempel lär på var ju att den tidigare ambassadören Rodionov hade instruktioner att redan i maj till motsidan framföra önskemål om att få fram fotografier över Wallenberg, vilket också skedde.

Vid denna tid hade man i Moskva börjat komma fram till en ståndpunkt som skulle utgöra stomme i det kommande svaret i form av en PM att överlämnas till den svenska ambassaden. Ett uttryck för uppfattningen finns i den skrivelse som dåvarande utrikesminister Dmitri Sjepilov sände till CK och till KGB-ordföranden Serov från den 22 oktober 1956. /UD II:52 bil 39, Dokumentsamling nr D 50-51. Dokumentet överlämnades den 14 november genom en förordning av politbyrån till Gromyko för genomgång. Se Dokumentsamling nr E 26/ Inledningsvis konstateras att de svenska dokumenten trots att de undergått en noggrann och allsidig kontroll inte kunnat anvisa ågra ledtrådar till frågan om Wallenberg kunnat identifieras i något fängelse.

Däremot har man lyckats fastställa att den svenske diplomaten på order från f Smersj-chefen Abakumov efter en tid sänds från Ungern till Sovjetunionen, där han hållits i förvar i Lefortovo- och Butyrka-fängelset. Något sådant dokument har motsidan emellertid hittills aldrig framvisat.

I den rapportens svenska översättning har en mening utelämnats och eftersom den i skilda former återkommer i senare versioner finns det kanske anledning att här återge den då det allra första uttrycket kan spåras i Sjepilovs dokument. /UD II:52 s.423/

"Det kan fastställas att Raoul Wallenberg befann sig i fängelse den 17 juli 1947, när han hastigt avled. Kroppen lämnades genast för kremering."

Man har samtidigt funnit den länplige syndabocken till vilken utsetts den år 1954 för spioneri avrättade Viktor Abakumov. Det konstateras samtidigt att MID:s förfrågningar vid berörda myndigheter givit vid handen att felaktiga svar erhöles från dessa som en följd av Abakumovs personliga order. Dessa har utfärdats på brottslig grund och brutit mot sovjetisk lag. Därför vill den sovjetiska regeringen uttrycka sitt deltagande och framföra kondoleanser till Sveriges regering och till Wallenbergs familj och släktingar.

Det kan omedelbart konstateras att i denna version inte finns uppgifter om vem som uppmärksammat händelsen, var Wallenberg vistades eller vilka eventuella orsaker som låg bakom dödsfallet. Det enda man uppenbarligen vid detta tillfälle ville redovisa var att något obduktionsprotokoll sannolikt inte hade upprättats. Uppenbarligen utarbetas en version som ska möjliggöra ett slut på alla spekulationer. Motiv för att lämna ut dessa uppgifter bör rimligen ha varit att situationen för den sovjetiska sidan faktiskt skulle bli så mycket enklare, om det gick att skapa trovärdighet kring det faktum att fången hade avlidit. Att redovisa uppgifter rörande Raoul Wallenberg som omkommit till följd av en "icke-persons" brottsliga verksamhet var naturligtvis mera födelaktigt än att hävda att den svenske diplomaten alltför var försvunnen. Detta skulle samtidigt ha kunnat försätta den sovjetiska statsapparaten i en pinsam situation och fått myndigheterna att utåt framstå som inkompetenta.

Dessutom fanns mycket att vinna på att avvisa det svenska källmaterialet som i alla händelser torde ha varit motbjudande för den sovjetiska sidan som ju tidigare med enfaset värt sig mot att dess uppgifter kommit att ställas emot och värderas som jämbördigt med utsagor av "krigsförbrytare".

Den 7 januari 1957 översänder utrikesminister A Zacharov till Sjepilov ett utkast till svar från KGB. Avsändaren påpekar dock försiktigtvis att Serov ännu inte sett utkastet. Samtidigt föreslås att det skulle vara lämpligt om den nye stockholmsambassadören Gusev vid sin introduktion kunde överlämna Sovjetunionens svar. /Dokumentsamling nr D 53/

Omedelbart efteråt fick uppenbarligen Serov möjlighet att gå igenom dokumentet och den 12/14 januari föreligger en skrivelse från Sjepilov och Serov till CK med bilagt utkast till svar angående Wallenberg. /Dokumentsamling nr D 54/ Inom loppet av några veckor överlämnades dokumentet till CK:s presidium och politbyrå där förordningar om svar till den svenska sidan utfärdades den 2 och 5 februari. /Dokumentsamling nr B 18 och likalydande nr E 28 samt B 19 och också likalydande E 29/ Skillnaderna i februariversionerna är att i det tidigare dokumentet hänvisas till KGB:s och MID:s undersökningar, medan i det senare endast anförs att ett svar ska överlämnas till Sverige.

Smoltsov-rapporten

Den 6 februari 1957 överlämnas så svaret i form av ett memorandum från Gromyko till ambassadör Sohlman. Stockholmsambassadören Gusev fick alltså inte tillfälle att få inleda sin tjänstgöring med att få överbringa den viktiga rapporten.

Det sovjetiska svaret vilket som bekant kom att baseras på den s k Smoltsov-rapporten har blivit föremål för ett stort antal tolkningar. /UD II:52 bil 41/ Vi kan notera att texten föreligger klar redan den 7 januari 1957 och det återges här in extenso jämte det tillägg -angivet i fetstil- som föreslogs i dokumentet från den 12/14 januari, men sedan direkt utmönstrades.

Minnesanteckning

Efter begäran från Sveriges regering har Sovjetunionens regering givit erforderliga sovjetiska myndigheter i uppdrag att behandla och kontrollera de handlingar örande Raoul Wallenberg, vilka erhållits från den svenska sidan under de sovjetisk-svenska överläggningarna i Moskva i mars-april 1956 samt i maj 1956.

Under behandlingen och kontrollen av dessa handlingar har sovjetiska myndigheter gjort en noggrann genomgång av arkiven för registrering av intagna [inklusive arkiven i Lefortovo och Lubjanka-fängelserna i Moskva och i fängelserna i Vladimir] och undersökningar i syfte att finna möjliga uppgifter om Wallenberg. Vidare har ett stort antal personer tillfrågats, vilka kan ha att göra med de omständigheter som nämns i det av svenskarna erhållna materialet.

Emellertid som resultat av dessa ansträngningar har inte lyckats avslöjas några som helst uppgifter om att Wallenberg skulle befunnit sig i SSSR. Härvid har framkommit att ingen av de tillfrågade känt till någon person med efternamnet Wallenberg.

I detta sammanhang har berörda sovjetiska myndigheter sida för sida gått igenom arkivhandlingarna vid samtliga enheter vid dessa fängelser. Denna kontroll har resulterat i att det bland arkivhandlingarna i Lubjanka-fängelsets sjukvårdsavdelning påträffats en handling, vilken det finns anledning anse har att göra med R Wallenberg. Denna handling är en handskriven rapport ställd till f d ministern för den statliga säkerheten, Abakumov, skriven av chefen för sjukvårdsavdelningen vid detta fängelse, A L Smoltsov. Innehållet är som följer:

"Härmed rapporterar jag att den av Er kände intagna Wallenberg i natt plösligt avlidit i sin cell, förmodligen till följd av en myokarda-infarkt.

Mot bakgrund av de instruktioner Ni utfärdat om att Wallenberg ska stå under personlig uppsikt ber jag Er om anvisningar om vem som ska ges i uppdrag att obducera liket för att fastställa dödsorsaken.

17/7 1947

Smoltsov

Chef för fängelsets sjukvårdsavdelning,
överste inom sjukvårdstjänsten."

I rapporten finns följande handskrivna notering gjord av Smoltsov:

"Rapport avlagd till ministern personligen.

Order given om kremering av liket utan obduktion.

17/7 1947."

Några andra uppgifter i form av handlingar eller styrkande karaktär har inte stått att finna. För övrigt dog nämnde A L Smoltsov 7 maj 1953.

Uppenbarligen greps Raoul Wallenberg som en av flera personer i ett område där sovjetiska trupper stred. Att Wallenberg kom att hållas fängslad och att vissa f d ledare för säkerhetstjänsten under en följd av år lämnade felaktig information till SSSR:s Utrikesministerium, kan tvivelsutan anses vara en följd av Abakumovs brottsliga verksamheter. Som bekant kom Abakumov, för de grova brott han begått och för att ha brutit mot sovjetisk lag samt för att ha sökt vålla Sovjetunionen allehanda skada, att dömas och arkebuseras efter en dom av SSSR:s Högsta

domstol.

Sovjetunionens regering beklagar uppriktigt det inträffade och framför sina djupa kondoleanser till Sveriges regering samt till Raoul Wallenbergs släktingar.

Moskva, 6 februari 1957.

/Översättningen är återgiven enligt UD II:52 s.423, med undantag för texten i fetstil inom klammern -som endast återfinns i versionen från den 12/14 januari- och den okursiverade meningen/

Vi kan omedelbart notera att svaret är tämligen oprecist till karaktären och just det faktum att man sett till att följa även de föreslagna uppgifterna om var studierna bedrivits, kan dels möjligen ses som ett försök att öppna för eventuella nya avslöjanden men dels fr a försvåra kommande undersökningar.

I samband med överlämnandet av meddelandet till Sohlman har vi tillgång till både en svensk och en sovjetisk version. Eftersom det finns anledning att dröja vid den svenska och internationella är det kanske tillfyllest att studera innehållet i Gromykos noteringar från mötet med Sohlman. /Dokumentsamling nr B 20 resp likalydande D 55/ Den svenske ambassadören angav omedelbart efter genomläsningen att han skulle översända memorandumet till Stockholm för granskning. Samtidigt utbad sig Sohlman om och erhöll löftet att texten inte skulle publiceras innan den svenska regeringen hunnit ta ställning till dokumentet.

Den 19 februari mottogs Sohlman på egen begäran av representanten för sovjetsidan v utrikesminister A Zacharov för att överlämna den svenska noten som svar på motsidans memorandum från den 6 februari. /Dokumentsamling nr B 21 respektive likalydande E 31/

Den svenske ambassadören klargjorde att han inte hade någon fullmakt att nu ta ställning till dokumentet, men angav att man från svensk sida alltså önskade klargöranden på vissa punkter. Man önskade få upplysningar om hur Wallenberg hamnade i Sovjetunionen. Därför frågade Sohlman om det fanns ytterligare sovjetiskt material, men erhöll ett nekande svar. Därpå replikerade han att man från svensk sida alltid varit mycket noggrann vid studier av materialet och att man nu otvivelaktigt hade överbringat tillförlitligt sådant. Zacharov angav att man från sovjetisk sida självfallet lagt ned mycket tid på att studera de svenska dokumenten, men att det inte lett till något.

Det svenska svaret till Sovjetunionen avgavs samma dag (den 19 februari) och uttrycker besvikelse. /P2 Eu¹ 19 feb 1957/ Abakumovs förment självsvåldiga agerande fritar, enligt den svenska uppfattningen, inte Sovjetunionen från ansvar. Det faktum att ansvariga myndigheter trots att Wallenberg befann sig i fängelse i Moskva vid tidpunkten och att den svenska sidan fram till juli -senast dagen före den föregivna dödsdagen- riktat ett 20-tal propäer om eftersökningar, motsäger enligt svenskarnas åsikt sovjetiska försäkringar om att grundliga undersökningar gjorts. Inte heller sätts tilltro till uppgiften att allt källmaterial skulle saknas eller ha förstörts. Därför förbehåller sig den svenska regeringen rätten att ställa ytterligare material till förfogande som kan bedömas vara av betydelse för fortsatt undersökningsarbete i Sovjetunionen.

UD börjar samla in material från olika håll och inleder en intensiv genomgång av det egna materialet efter den 6 februari 1957. Ett tecken på den omedelbara reaktionen är beslutet som fattas samma dag att utge den s k Vitboken (UD II nr 9), vilket ju tidigare har varit en åtgärd som motarbetats av Moskva. Dessutom väljer man från regeringens sida att däri även medta delar av vittnesmålen från återvändande krigsfångar.

En utredning rörande noten vidtar omedelbart och redan den 8 februari föreligger en PM av Arne S Lundberg betitlad "Egendomligheter i det ryska svaret", vilken inledningsvis kort behandlades. UD P2 Eu¹ 8.2 1957/

Sammanfattningsvis konstateras i dokumentet att den sovjetiska sidans trovärdighet är låg. Man har länge misslyckats i efterforskningsarbetet beträffande fängredovisning, och vittnesundersökningar. När man sedan plötsligt går igenom serviceavdelningarnas (sjukavdelningen) i ett antal inte redovisade fägelser, råkar plötsligt finnas ett dokument som just anger att Wallenberg avlidit. Varför har i så fall inte dokumenten förstörts enligt de order som uppenbarligen bör ha givits i juli 1947. Det finns bortsett från möjligheten att Wallenberg kunnat rapportera om något för Sovjetunionen ofördelaktigt inga skäl för Moskva att idag hålla kvar fangen. Möjligen var Wallenberg "borttappad" eller sårt sjuk och en dödsattest var då lämplig att producera. Egendomligast är -anser Lundberg- att Sovjetunionen inte kunnat prestera ett enda vittne, mot bakgrund av de omfattande uppgifter som den svenska sidan lämnat. Ärvid kunde tyvärr möjligen misstänkas att "vittnena" själva medverkat i processen att undanskaffa spå efter Wallenberg och att de inblandade därför inte kunnat presenteras.

Lundbergs synpunkt är att nu bör alla tidigare sovjetiska svar granskas -ärskilt de mycket svävande som man erhöll från Vysjinskij. Denne ska -som ovan nämnts- vid samtliga tillfällen ha hävdatt att Wallenberg "inte finns" i Sovjetunionen. Betyder detta att han också "aldrig funnits". Fanns det olika versioner hos Utrikesministeriet och Säkerhetstjänsten? Varför tar man nu inte chansen att med ett utförmmande -om än negativt- svar slutligen avföra

frågan? En rad frågor var ännu obesvarade.

Det sovjetiska meddelandet har också väckt uppmärksamhet i USA och svenskarna erhåller snart dokument från ett förhör av den avhoppade före överstelöjtnanten i den sovjetiska säkerhetspolisen (MGB) Jurij Rastavorov, genomfört av Senatens internationella säkerhetskommitté den 8 februari. Meddelandet hade överbringats till UD via Statspolisen (SÄPO). Rastavorov uppgav sig ha tjänstgjort vid MGB och dess tidigare motsvarigheter alltsedan 1943.

Förhöret innehåller uppgifter som bidrar till en förklaring av relationerna i triangeln Berija-Abakumov-Vsevolod Merkulov. Den sisträmde anges ha fallit i oråd hos Stalin under sommaren 1946 och då ersatts som MGB-chef av Abakumov. General VN Merkulov gjorde sedan enligt Rastavorov en come back med stöd av sin välgörare Lavrentij Berija som var v ordf i ministerrådet och i praktiken behöll allt ansvar för den inre säkerheten. Detta rubbades tillfälligtvis senare. I samband med den s k Leningrad-affären 1949 nådde Malenkov och dennes protegé Abakumov höjdpunkterna i karriären, när Stalin åter inledde utrensningar mot partiapparaten där, alldeles som under början av 1930-talet efter mordet på Sergej Kirov. /Se R Hingsley. Joseph Stalin: Man and Legend. (London 1974) s. 403f/ Under åren fram till Abakumovs fall 1951 arbetade Berija målmedvetet för att underminera MGB-chefens position. I samband med den sista svåra förföljelsekampanjen under Stalin "likarkonspirationen" riktades anklagelser mot judiska läkare för att de i samarbete bl a med briterna och Joint ska ha planerat och genomfört mord på ledande sovjetpolitiker, varav t ex Andrej Zjdanov i slutet av 1940-talet ska ha varit ett offer. Se R Hingsley 1974 s.417f / Samtidigt fortgick -som nämnts ovan- utrensningskampanjer mot partikadrer i Östeuropa. Dessa rättegångar som blev Berijas sista stora föreställning ebade ut och istället blev det anklagarna som hannade på syndarnas bänk.

Enligt vittnesmålet var kärnpunkterna i kritiken och anklagelserna mot Abakumov att denne levtt ett utsälvande liv och förskingrat statliga medel och för egen del tillskansat sig beslagtagna tysk egendom. I samband med uppgörelsen med Abakumov (och Berija) år 1953 anklagades den förstnämnde för att ha konspirerat i samarbete med den f spionchefen. Ett påstående som enligt Rastavorov var helt absurt, eftersom de lida åtminstone alltsedan 1946 häftigt hade bekämpat varandra. De tre männen i triangeln kom alla att dela ölet att bli avrättade 1953-1954.

Vad innebar detta för Wallenberg-ärendet? Ja, först ansåg vittnet sig kunna fastställa att Sovjetunionens memorandum från 1957 innehöll uppenbara felaktigheter. Abakumov kunde inte -som angivits i förklaringen- tillerkännas något yttersta ansvar för Wallenbergs arrestering och placering i sovjetiskt fängelse, eftersom det vid den aktuella tidpunkten (1945) ju var Merkulov som var chef för NKGB. /Detta organ bytte sedan namn och kallades åren 1946-1953 MGB. Se UD II:52 s.192/ Abakumov var och förblev dock chef för Smersj och innehade denna post när Wallenberg arresterades. Dessutom anför sagesmannen att Abakumov och Merkulov var bittra fiender, varför det inte fanns någon anledning för den förre att på något sätt att skydda företrädaren.

Avslutningsvis uttrycker Rastavorov uppfattningen att alla arresteringar av utönnningar måste godkännas av den sovjetiska regeringen och inte kan beslutas på en lägre nivå. Därmed ansåg han det vara självklart att den ansvarige Molotov måste ha haft kännedom om Wallenberg. Huruvida han skulle ansett att Bulganin som v försvarsminister haft eller saknat denna möjlighet och rättighet känner vi inte till.

Sedan Sovjetunionen mottagit den svenska noten tillställs materialet den omtalade f sverigeambassadören Konstantin Rodionov som nu utträmmts till chef för skandinaviska avdelningen vid Utrikesministeriet. Denne överlämnar den 27 februari 1957 en föredragnings-PM till sin chef Molotov. /Dokumentsamling nr D 56/ Innehållet i det kortfattade dokumentet är intressant och har utan tvekan fått stor betydelse för den fortsatta hållningen från de sovjetiska myndigheterna. Först redogörs för den svenska positionen att man förbehåller sig rätten till nya efterforskningar, möjligheten att presentera resultaten för motsidan och att ånyo kunna resa frågan rörande Wallenbergs öde. Den obligatoriska hänvisningen till det faktum att Sovjetunionen visat svenskarna allt finns naturligtvis med. Därefter kommer den betydelsefulla avslutningen. Rodionov anser att de sovjetiska myndigheterna ska älla i minnet att "oväsendet" i den svenska pressen faktiskt redan håller på att lägga sig. Därför bör man kunna överväga "... lämna noten från den svenska regeringen utan svar."

Om Molotov och sovjetregeringen redan från början haft för avsikt att underlåta att svara den svenska regeringen, känner vi inte till. Däremot skriver Molotov den 15 mars till CK och bilägger ett utkast till förordning m m från Utrikesministeriet som svar på noten. /Dokumentsamling nr D 57 och likalydande jämte utkastet till förordning, E 32/ Molotov anger att noten bör förses med fortsatta hänvisningar till memorandumet av den 6 februari och innehålla punkten att Sovjetunionen verkligen överlämnat allt material till motsidan. Den 4 april utgår förordningar från CK:s presidium respektive politbyrå med biläggande av utkast till not rörande Wallenberg. Innehållet i dessa dokument är identiskt. /Dokumentsamling nr B 22 och likalydande jämte utkastet till förordning E 33/ Däremot kom de av någon anledning aldrig att avsändas.

Det fanns naturligtvis rent politiska skäl för att lasta Abakumov och avsä från att använda Berija-Merkulov. Om orsakerna kan vi enbart spekulera, men ytterligare förklaringar till tillkomsten av dokumentet kunde möjligen vinnas

om vi hade tillgång till informationer om de överväganden som låg bakom utpekandet av den förstnämnde. Ett enkelt skäl kan vara att man inte ville blanda in flera storheter i processen och att det var tillfyllest onen komprometterad maktbärare hängdes ut och att det mot bakgrunden av den dåvarande situationen inte fanns anledning att dra in Berija-Merkulov. Detta trots att man var medveten om att låda dessa -visserligen i praktiken men inte i teorin- var Abakumovs överordnade vid tillfället för Wallenbergs bortförande. /För en sammanfattning av de sovjetiska säkerhetsorganens organisation 1943-1957, se UD II:52 s.189ff. Av denna framgår att det i januari 1945 fanns tre relativt separata säkerhetsorgan NKVD (senare MVD) som ansvarade för inrikes operationer ledd av Berija, NKGB (senare MGB) statssäkerhetsministeriet med ansvar för internationella frågor lett av Merkulov samt under arméns generalstab *Smersj* som följde Röda armén och ansvarade för säkerheten i "de av armén befriade" områdena. Chef för denna organisation som vid krigsslutet underställdes MGB och Merkulov- var VS Abakumov/

Ansvar för arresteringen av Wallenberg åvilade som framgår sovjetregeringen och här särskilt NA Bulganin som gav ordern. Verkställigheten torde rimligen Abakumov ha ansvarat för medan det tveklöst för o m februari 1945- när den svenske diplomaten insattes i sovjetiskt fängelse- var Berija såsom regeringsmedlem hade det yttersta ansvaret. Kanske finns dock en nyckel i de dokument vi har tillgång till idag, varför Abakumov blev syndabocken. Den 5 juni 1952 upprättas en intern informations-PM i Utrikesministeriet "rörande R Wallenberg" undertecknad av chefen för 5 avdelningen A Plachin. /UD II:52 bilaga 19/ Dokumentet innehåller sedvanliga hänvisningar till de händelser som ägt rum och den skrift- och notväxling som förevarit mellan Sovjetunionen och Sverige. Det är dock mera detaljrikt än alla andra motsvarande sammanställningar och lär noteras även den första direkta interventionen i ärendet som Oscar Samuelsson på de närmaste anhörigas vägnar som ombud för Wallenbergs mor Maj von Dardel gjorde i Moskva redan den 19 april 1945. Intressantaste passusen återfinns i stycket som hänvisar till den sovjetiska reaktionen på noten från svenska regeringen den 3 november 1945. Dåvarande legationsrådet i Moskva Ulf Barck-Holst överlämnade dokumentet till Plachins företrädare, legationsrådet KK Abramov. /Meddelandet om överlämningen av noten finns återgivet i UD P2 Eu¹ nr 681/1945/

Detta var -som nämnts- första gången som man från svensk sida begärde att motsidan skulle göra efterforskningar i ärendet. Som stöd för denna hänvändelse anfördes Dekanozovs meddelande om omländertagandet av Wallenberg den 16 januari samma år.

Vi har inga meddelanden om hur ärendet sedan hanterades, men av Plachins PM förefaller det som om Dekanozov informerades om noten och i sin tur vände sig till Abakumov, vars roll man ju vid denna tid och även åtskilliga år framgent inte hade någon aning om på svensk sida. Dekanozov ska enligt uppgift den 28 november 1945 ha änt sig till Abakumov med en förfrågan rörande dennes reaktion på den svenska noten. *Smersj*-chefen beordrades lämna förklaring till Utrikesministeriet för rapportering till Molotov. Abakumov ska dock ha underlåtit att svara. Likaså uteblev alla reaktioner från *Smersj*, när ministeriet 3 februari 1946 sänder foton av Wallenberg och vidarelämnades obesvarat också det brev MID tillställde Abakumov den 20 mars i anledning av ambassadör Söderbloms påminnelse till Aleksandr Abramov den 8 i samma månad. Denna skrivelse innehöll ju nya uppgifter rörande Wallenberg. UD P2 Eu¹ nr 158/1946/

Vi skulle behöva ha tillgång till mera material som utvisar den sovjetiska sidans beredning av ärendet -och förhoppningsvis ska sådant finnas- för att erhålla motiveringar för vidtagna åtgärder. Det omfattande dokumentet från Plachin speglar en allmänt neutral hållning till samtliga inlagor, men innehåller flera hänvisningar till sådana uppgifter som skulle tala för att den svenske diplomaten "försvann" under slutstriderna i Ungern. Detta var ju det mest tilltalande scenariot för Sovjetunionen. Vi kan lägga märke till att den enda kritik som explicit uttalas mot någon enskild eller organisation gäller VS Abakumov, vars försummelser att reagera ju upprepas tre gånger i dokumentet. När Plachins PM sedan nådde den högsta ledningen, innehöll den förutom en omsorgsfull utredning också (direkt eller indirekt) förslag till hur ärendet skulle kunna hanteras, om en förändring av den sovjetiska attityden av någon anledning skulle bli nödvändig.

Ett sentida vittnesmål vars värde är svårt att bedöma är det som journalisten Igor Sinitsyn avger beträffande faderns -chefen för MVD:s skandinavienavdelning 1945-1948- general Jelisej Tichonovitj Sinitsyn insatser. Denne ska uppenbarligen förgäves försökt övertala Abakumov att överlämna Wallenberg till MVD, för att man där skulle kunna försöka värva den svenske diplomaten som sovjetisk agent. UD P2 Eu¹ 11 sep 1995. Liknande information ska den avhoppade sovjetiske underrättelseagenten Oleg Gordievskij -enligt vad Sven Julin ha meddelat UD 21 mars 1986- ha angivit. När Wallenberg vägrade samarbeta ska han enligt sagesmannen ha avrättats redan år 1946(!)/ Sinitsyn lär i december 1945 ha orienterats av Michail Vetrov om att *Smersj* och Abakumov(!) olagligen låtit arrestera diplomaten Wallenberg. MVD-generalen ska då ha reagerat mycket negativt och först krävt att fången omedelbart skulle släppas. Vetrov anges delat Sinitsyns uppfattning, men då samtidigt omtalat att det varit Dekanozov som ansvarat för utformandet av svaren till Sverige och att det nu inte gick att ingripa. Vi noterar här att inte bara Abakumov placeras i rollen som den skyldige, utan även Dekanozov tilldelas ett påtagligt ansvar. Detta är enda gången som denne -som ju själv alltid hävdar en allmänt bristande

kännedom om ärendet- aktivt utpekats såsom medansvarig för Wallenbergs öde. Det bör betonas att Sinitsyns inlägg inte är oproblematiskt. I brist på källmaterial som kan bekräfta hans påståenden, kan noteras att fadern som arbetade inom underrättelsetjänsten ska ha blivit upprörd över Wallenbergs öden. Detta är naturligtvis plausibelt, men stora delar av berättelsen förefaller tillrättalagda. Störst värde bedöms utsagan kunna ha som ett exempel på förekomsten av inbördes konkurrens och olika intresseinriktningar hos delar av den sovjetiska underrättelsetjänsten.

Under åren har sedan en rad undersökningar av den sovjetiska dokumentationen företagits. Eftersom det inte finns någon anledning att stanna vid de olika värderingarna, kommer diskussionen att beröras kortfattat och endast ett fåtal forskares argumentering behandlas.

De första åren efter publiceringen i februari 1957 av de nya sovjetiska dokumenten, stödde sig det officiella Sverige tveksamt till den sovjetiska förklaringen till Wallenbergs öde. Kraftfullt stöd för meningen att Smoltsov-rapporten verkligen var vad den utgav sig för att vara meddelades i samband med makarna Elsa och Hans Villius uttärning i "*Fallet Raoul Wallenberg*" vilken utgavs år 1966.

Följande kriterier används i argumenteringen för att denna del av den sovjetiska bevisningen kring fallet skulle vara korrekt.

1. I rapporten kallas den avlidne "Valenberg". Den felaktiga stavningen är ett indirekt bevis för sanningshalten, eftersom man i ett prefabricerat dokument inte skulle göra sig skyldig till en sådan lapsus.
Kommentar: En av dem som mest energiskt motsäger makarna Villius tesar är Rudolph Philipp som anger att normal rysk stavning oftast innebär uteslutande av dubbla konsonanter. Ser vi till de dokument som idag finns att tillgå stavs i allmänhet namnet "Vallenberg" (ryska alfabetet saknar ju som bekant "W"), men inget hindrar ett annat stavningsskick.
2. Dödförklaringen har inte anpassats till vittnenas utsagor. Om å skett borde det ha hävdats att Wallenberg funnits i livet under längre tid än till 1947.
Kommentar: Rolf Karlhom -som också är en av makarna Villius häftigaste kritiker- tar i sina artiklar "*Mortifikation som juridiskt och historiskt problem*" samt "*Sovjetforskning eller skämdömd*" (vilka riktas mot en av Villius försvarare Helene Carlback-Isotalo) i *Historisk tidskrift* 1993:2 resp 1994:4- tar upp hur Sovjetunionen vid olika tillfällen valt att medvetet producera felaktiga dödsattester, vilka enligt uppgift både anteciperats och efterkonstruerats. På basis av sådana erfarenheter hävdar Karlhom att olika teorier rörande att Wallenberg inte nämns i dokumenten efter våren 1947 inte kan användas som bevis.
 I den nedan refererade artikeln "*Likvidatsid*" från år 2000 av Susan E Mesinai påpekas det anmärkningsvärda i att Smoltsov inte följt de regler som gällt avseende hur fångars död -oavsett orsak eller allmänna omständigheter- skulle rapporteras.
3. Eftersom alla samtida spår pekade på att Wallenberg mot slutet av sin fängelsetid vistats i Lefortovo, hade det varit enklast för Sovjetunionen att hävda att det också var där han avled. Meddelandet rörande Lubjanka riskerade att skapa problem för utgivarna av dokumentet, eftersom det ju skulle föse svenskarna med ny information.
Kommentar: Just denna punkt är det egentligen ingen som diskuterat, men det finns kanske anledning att göra ett par reflexioner. Onekligen är informationen ägnad att styrka den sovjetiska versionen. Dödsfallet i Lubjanka kan dock mycket väl ha varit en "fabricerad" sanning.
 - a) Det är möjligt att sovjetledningen ansett att uppgifter från detta fängelse är svårare att kontrollera. Svenskarna har ju dessutom inte kunnat förete någon bevisning för att Wallenberg befunnit sig i detta fängelse under 1947, varför avsikten med att sovjetsidan "bjuder" på värdefull ny (svårkontrollerad) information, ska tolkas som att man visar god vilja och uppriktighet utan att därmed behöva riskera någonting. Vi känner inte till varför informationen om Lubjanka tillkommer i de sovjetiska PM:en fr o m januari 1957, om den är sann, nyligen funnen eller eventuellt andra omständigheter bakom varför detta tillägg dyker upp vid tidpunkten.
 - b) De sovjetiska myndigheterna företer hela tiden såväl öppet som i den bevisning man senare -fränst fr o m 1991- överlämnar till svenskarna, stark motvilja mot att ta till sig eller använda sådana upplysningar som hänför sig till uppgifter från f d krigsfångar. Det är definitivt en poäng att Sovjetunionen aldrig bekräftar några uppgifter som framförs av återvändarna. Man har därvid alltid möjligheten även om den explicit aldrig uttalas- att fortsätta hävda att den svenska informationen inte är trovärdig. Inga andra upplysningar iövrigt från Sverige används dessutom eller konfirmeras av sovjetmyndigheterna.
4. Eftersom dokumentet aldrig avsänts är det också möjligt att det heller inte kom att omfattas av en eventuell

"städningskampanj". Abakumov kände helt enkelt inte till dess existens.

Kommentar: Å andra sidan skulle det vara förenat med större risk att förändra eller förfälska ett dokument som redan avsåts. Eftersom rapporten aldrig kommit underögonen på några ansvariga myndigheter, har det ju inte samma status som ett officiellt. Dessutom behöver man inte riskera något för den händelse det kan bevisas att dokumentet är något annat det utger sig för att vara. Det lämnar svarandesidan flera handlingsalternativ och utgångsmöjligheter.

5. Förhören med Wallenbergs medfångar under juli 1947 styrker att något avgörande då inträffat.

Kommentar: Detta diskuteras på annan plats, men här finns anledning att konstatera att det inte behöver finnas någon motsättning mellan det faktum att avgörande händelser skedde under 1947 för Wallenbergs vidkommande och möjligheten att den version som återges i Smoltsov-rapporten ändå är inkorrekt. Som nämnts förstärktes tveklöst Wallenbergs isolering i under våren 1947. Detta innebär inte att han behöver ha avlidit under året.

6. Allt detta tyder på att chefen Abakumov ville sopa igen alla spår och det är därför troligt att han ansvarat för hela aktionen.

Kommentar: Ansvaret för hanteringen av Wallenberg har diskuterats ovan. Redan vid tidpunkten för makarna Villius undersökning var det känt från svensk sida att Abakumov inte rödvändigtvis var den ansvarige. Karlborn hävdar också i HT-artikeln från 1994 att vi idag har tillgång till Sjepilovs och Serovs memorandum från 12/14 januari 1957 vari Abakumov inte utpekades. Detta dokument skiljer sig ju enligt artikelöföfattaren från det fullständiga endast beträffande en (relativt betydelslös) mening. Tyvärr måste konstateras att Karlborns uppgift på denna punkt inte stämmer med verkligheten. Detta förändrar dock inte förutsättningarna att Moskva möjligen förtigt uppgifter om den verkliga ansvarsfördelningen.

En som under det tidiga 1990-talet uttalat skepsis mot Smoltsov-rapporten är den ryske journalisten Vladimir Abarinov. Hans arbete föreligger i svensk översättning från år 1992. I "*Wallenbergaffären - gammalt och nytt*" använde Abarinov metoden att jämföra namnteckningen i "Smoltsov-rapporten" med en motsvarighet från 1945, avseende brigadgeneralen Leopold Okulicz som hastigt avlidit en kort tid efter att ha dömts till 10 års fängelse vid en offentlig rättegång. Smoltsov hade dessutom några dagar innan uppenbarligen skrivit en förklaring om att Okulicz skulle ha varit fullt frisk. Avgörande enligt Abarinov är emellertid att det inte råder någon tvekan om att det är Smoltsov som skrivit under dessa utlåtanden och att handstilen inte förefaller överensstämma med den som finns i "Smoltsov-rapporten" från den 17 juli 1947.

Senare har den svensk-ryska arbetsgruppen lagt ned ett omfattande arbete för att undersöka rapporten och att utreda vad som egentligen kan ha hänt i juli 1947. /UD II:52 s.131-137 och bil 51/ Kriminaltekniska metoder brukades i arbetet. Gruppen kom fram till att det sannolikt är Smoltsov som undertecknat dokumentet som anger att Wallenberg avlidit den 17 juli 1947 och inget motsäger heller att pappret är tillkommet vid den tid som angivits. Att utifrån detta dra slutsatsen att dokumentet skulle vara äkta är inte möjligt. Besvärande är att det står ensamt och inte har några jämförelseobjekt som på något sätt kan verifiera dess innehåll. /En av de stora skillnaderna i uppfattning mellan den svenska delen av arbetsgruppen och dess ryska motsvarighet är att den förra uttalar sig med stor försiktighet rörande frågan om Wallenberg fortsatta öde efter år 1947, medan de senare redan på s.1 rad 4f inleder "*Raoul Gustav Wallenberg (1912-1947) var medlem av en inflytelserik svensk familj. ...*". Därmed utgår man redan initialt från att den svenske diplomaten avled i juli 1947/

Ett omfattande avsnitt i rapporten ägnas dödsdömet, dvs genom myokard-infarkt, finns också med och innehåller spekulationer om "dödslaboratorier". Förekomsten av sådana har t ex flera sovjetiska författare som t ex Solzjenitsyn och Sacharov också vittnat om. Vid MGB:s avdelning 4, ledd av Pavel Sudoplatov ingick t ex det s k Majranovskij-laboratoriet -som enligt flera källor- kan ha haft kontakt med Wallenberg. I Sudoplatovs hägkomister "*Direktoratet*" finner vi endast vissa antydningar om detta arbete/ Detta laboratorium hade medicinska experiment som specialitet och br -om order därom har funnits- kunnat likvidera Wallenberg på ett sådant sätt att förklaringen myokard-infarkt blivit nästan korrekt. Huruvida verksamheten vid dessa laboratorier avsett något arkivmaterial är inte känt. Om detta osannolika förhållande skulle vara vid handen, skulle studier av innehållet vara av stort värde. /Från motsvarande laboratorier i Tyskland har vi ju däremot tillgång till viss dokumentation, vilket ger vissa utgångspunkter vid bedömningen av t ex läkare som Joseph Mengele och Kurt Plotner och deras medicinska experiment med fångar/

Vad som ännu återstår att utvärdera är den utsaga som den av president Putin uppsatta "Presidentkommissionen för rehabilitering av offer för politiskt förtryck", den s k Jakovlev-kommissionen avgav den 6 december år 2000. En av dess första åtgärder var att ta sig an Wallenberg-fallet och att studera Smoltsov-rapporten.

Enligt gruppen hade A Smoltsov avgått till följd av sjukdom redan den 21 mars 1947. Sonen O (Viktor A?) Smoltsov ska också ha vittnat om att fadern därefter inte varit i tjänst och heller inte haft någon kontakt med kollegorna vid

Lubjanka. /Interfax, 6 dec 2000/ Enligt sonen ska faderninnan han avgått ha kallats till MGB och underrättats om att en svensk skulle ha dött i fängelset. Den presenterade officiella versionen av tidpunkten för den svenske diplomatens angivna dödsfall samstämmer uppenbarligen inte med uppgifterna från detta vittnesmål.

Det sista datum där vi har säkra uppgifter om att Wallenberg ska ha varit vid liv är den 11 mars. Detta sätts ju i samband med ett nästan två timmar långt förhör under ledning av Kuzmisjin. Om O(Viktor A?) Smoltsovs uppgifter är riktiga skulle dödsfallet ha ägt rum under perioden 12-20 mars. Det är plausibelt, men det finns påtagliga risker för att någon av utsagorna är inkorrekta. /UD II:52 s.132ff/

Förvirrande blir det dessutom, när det i rapporten vidare framkommer att Smoltsovs son -Viktor A (eller O?) Smoltsov- ska ha angivit att fadern hastigt blev kallad till arbetet en julikväll 1947. Denne ska vid tillfället på hjärtbesvär endast ha arbetat deltid i väntan på pensioneringen. A Smoltsov uppgav sedan att han återvände hem morgonen därefter och kunde då meddela att en svensk (utan att nämna vederbörandes namn) hade dött.

Ser vi till den ryska arbetsgruppens angivna kronologi (s.28) ser den ut enligt följande. O (Viktor A?) Smoltsov som arbetade vid säkerhetstjänsten ska den 29 maj och 2 juni 1992 ha berättat för AJ Ziborov vid MB (Säkerhetsministeriet) att fadern -trots att denne vid tillfället var sjuk- innan han slutade sitt arbete vid Lubjanka hastigt ska ha blivit uppkallad till MGB och där " ... meddelats att en viss svensk hade avlidit i fängelset."

Den svenska arbetsgruppen har inte kunnat intervjua sonen (Viktor A Smoltsov). Som vi ser versionerna olika och vi har inte ens klart vilken/vilka av sönerna eller om det endast finns en son som uttalat sig, men den enda som styrker det officiella sovjetiska svaret är det som anger att A Smoltsov ska ha besökt fängelset i juli. En mycket angelägen uppgift är mot bakgrund av dessa uppgifter att försöka fastställa när Smoltsovs tjänstgöring vid Lubjanka upphörde. Inget hindrar naturligtvis att Smoltsov inkallats för ett engångsuppdrag lång tid efter det att hans tjänstgöring slutade. Inte heller kan uteslutas att dokumentet är en förfälskning. I alla händelser är betydelsen av att fastställa Smoltsovs tjänstgöringstid för att vi på så sätt möjligen ska kunna få fram om han verkligen fungerade som fängelseläkare i juli 1947. Om så inte var fallet, är det mycket anmärkningsvärt att Smoltsov skulle erinra detta så betydelsefulla uppdrag. Mot bakgrund av det befintliga källmaterialet kan inte några slutsatser om tidpunkten för Wallenbergs död dras med någon säkerhet. Även om nya uppgifter kanske kan bekräfta eller snarare möjligen punktera Lubjankakällarens rapport, har vi ännu inte nått närmare frågan rörande vad som kan ha hänt den svenske diplomaten efter det att han förhörts i det nämnda fängelset i mars 1947.

Vi vet varken om, när eller hur Wallenberg kan ha avlidit. Var det en naturlig dödsorsak eller likviderades den svenske diplomaten, t ex genom medicinska åtgärder eller blev han arkebuserad? /Den ryska arbetsgruppen omnämner att AV Batjurin f d KGB-medarbetare som iordningställt organisationens svar till MID rörande Wallenbergs öde, angivit att ledningen inte ville veta den riktiga orsaken till den svenske diplomatens död. s.28. Medlemmen av arbetsgruppen Andrej E Ziborov ska också år 1991 ha erhållit information från två f d KGB-medlemmar om att Wallenberg skulle ha arkebuserats 1947 efter att ha anklagats som spion för Tyskland. Handlingarna i ärendet ska senare ha förstörts/

Undersökningsgruppen har tagit fasta på de uppgifter som erhöles i samband med förhören av de tyska krigsfångarna som vid mitten av 1950-talet avgav sina vittnesmål. Man noterar här att de flesta cellkamraterna till Wallenberg och Langfelder förhörs -i några fall vid flera tillfällen- under perioden 22-28 juli 1947. /UD II:52 s.145ff/ En av dessa, Willy Roedel, som varit den svenske diplomatens cellkamrat under ängsta tiden ska ju hastigt ha avlidit i oktober samma år. /Se Dokumentsamling nr A 42/ Detsamma gäller ju för även Vilmos Langfelder några månader senare. /UD II:52 bil 42-43. Här anges att svaren som avgavs i juni och sep 1957 ska ha meddelats efter förfrågan från den ungerska regeringen rörande Langfelder/ Det kan vara av intresse att jämföra de olika versionerna av vad som hände under sommarmånaderna 1947 och vilka som inkallades till förhör. De omfattande förhören av Wallenbergs och Langfelders cellkamrater eller -grannar från denna period och den åtföljande isoleringen av flera av dem kan möjligen indikera att något mycket avgörande inträffade i ärendet vid denna tid.

I arbetsgruppens rapport citeras Vitbokens uppgifter från 1957. /UD II:52 s.145ff. Dokumentsamling nr A 59/ Dessa uppgifter kan jämföras med dem som återopps av Vadim Birshtejn i en artikel i Novoe Vremja 1993. Uppgifterna anges efter källan (V)=Vitboken, (NV)=Novoe Vremja. Vid utebliven hänvisning samstämmer källorna. Information om förhören över lång tid redovisas i Dokumentsamlingen nr A 59. Uppgifter för år 1947 noteras inte i uppställningen. Beträffande cellgrannar till Wallenberg anges endast uppgifter om de varit i förhör april-september 1947.

Cellkamrat Wallenberg	Fängelse	Datum	Förhørsledare och övriga fakta
J Loyda	Krasnogorsk	47-08/09	
		50-07-13-	Asinkritov, ca 60 timmar
		50-10-04	
		51-03-01-	Asinkritov, ca 18 timmar

		51-03-13	
		51-04-14	25 års fängelse genom Solovov (NV)
Gustav Richter	Lefortovo	47-07-16	Solovov 6 timme 10 min
		47-07-22	Kuzmisjin 20 min
		47-07-23	Solovov 3½ timme. Frågor om bl a
Wallenberg			Därefter 8 månaders isolering
			Namne till Gustav Richter ska av misstag
			ha hörts 4 maj
		47-08-11	Solovov, 3 timme 10 min
		47-08-12	Smiritskij, 1 timme 10 min
		47-08-15-	Kopeljanskij, ca 3½ timme
		47-08-22	
		47-08-26	Smiritskij, 1½ timme
		47-08-27	Pyrenkov, 2 timmar 20 min
		47-09-17-	Solovov, Adamov, Smiritskij,
		47-12-29	ca 36 timmar
		48-02-02-	Kopeljanskij, Adamov, Maslennikov,
		48-02-20	ca 10 timmar
		49-05-16-	Pyrenkov, Smiritskij, Asinkritov,
		49-11-11	ca 6 timmar
		50-05-23-	Solovov, ca 297 timmar
		50-12-14	
		51-01-19-	Solovov, Kopeljanskij,
		51-12-22	ca 108 timmar
		52-03-18	25 års fängelse (NV). Villkor
			"sträng isolering och får ej med-
			dela sig med andra fångar"
E Scheuer (Schlitter)	Lefortovo	47-07-09	Ivanov 10 min
		47-07-22	Kartasjov. 1 timme 10 min
			Frågor om bl a Wallenberg
		47-09-23	Vajndorf, 1 timme 40 min
		48-02-10-	Solovov, Kusmisjin, Kopel-
		48-12-25	janskij, Smiritskij, ca 12 tim
		50-09-29-	Asinkritov, ca 4½ timme
		50-10-02	
		51-03-20	Smiritskij, ca 142 timmar
		51-04-21	
<u>Cellgranne Wallenberg</u>	<u>Fängelse</u>	<u>Datum</u>	<u>Förhørsledare och övriga fakta</u>
E Schubert	Lefortovo	47-07-22	Kartasjov, 3 timmar 50 min
		47-08-06	Kopeljanskij, 35 min
R Stigel	Lefortovo	47-07-22	Kuzminskij 20 min
		48-02	Solovov
K Supprian	Lefortovo	47-08-05	Smiritskij, 4½ timme (enda för-
			höret perioden aug 1945-juli 1948)
<u>Cellkamrat Langfelder</u>	<u>Fängelse</u>	<u>Datum</u>	<u>Förhørsledare och övriga fakta</u>
(V) O Hatz	Lefortovo	47-07-22	

		47-07-23	
		47-08-08	Solovov, ?
		48-01-05-	Solovov, ?
		48-02-07	
		48-12-31	Pyrenkov, ?
		49-09-10-	Bybnov, ca 45 timmar
		49-12-26	
		50-01-03-	Bybnov, ca 10 timmar
		50-02-09	
		51-11-15-	Bybnov, ca 3 1/2 timme
		51-11-22	
E Hille	Krasnogorsk	47-08/09	
		48-02	Solovov
		50-03/04	Solovov. Mycket hårda förhör i Butyrka. Hille blev sedan sjuk. (NV)
		50-06-12-	Solovov, ca 60 timmar
		50-06-28	
		50-09-26-	Solovov, ca 9 1/2 timme
		50-10-21	
		51-03-03-	Solovov, ca 12 timmar
		51-03-13	
		51-04-14	25 års fängelse genom Solovov (NV)
E Huber	Lefortovo	47-05-04	Kopeljanskij
		47-07-22	Kartasjov. 4 timmar, Frågor om bl a Wallenberg
		47-08	Kopeljanskij (NV)
		48-02	Solovov (NV)
		50-03/04	Solovov (NV)
		51-04-28	25 års fängelse genom Solovov (NV). Särskilt villkor är isolering från Loyda, Hille och Pelkonen
(V) S Katona	Lefortovo	47-07-22	
Horst Kitschmann	Lefortovo	47-07-22	Kuzmisjin 20 min
			Frågor om bl a Wallenberg
			Därefter 8 månaders isolering
		47-08-09	Smiritskij, 1 timme 40 min
		47-10-15-	Kopeljanskij, ca 1 1/2 timme
		47-10-15	
		48-02	Solovov
		49-03-14	Solovov, 3 timme 20 min
		50-02-16-	Solovov, ca 275 timmar
		50-09-07	
		51-01-03-	Solovov, ca 25 timmar
		51-08-21	
E Krafft	Lefortovo	47-07-22	Kuzmisjin
		47-09-11	Smiritskij, ?
		47-09-29	Smiritskij, ?
		49-04-19-	Smiritskij, ca 64 1/2 timme
		49-12-24	

		50-01-07- 50-12-18 51-02-19- 51-07-05	Smiritskij, ca 38½ timme Smiritskij, ca 18½ timme
V Langfelder	Lefortovo	47-07-22(V) 47-07-23	Kartasjov Kartasjov 14 timmar
E Pelkonen	Lefortovo	47-07-22 50-03/04 51-04-14	Frågor om bl a Wallenberg Därefter isolering Solovov (NV) 25 års fängelse genom Solovov
<u>Cellkamrat Richter</u> V Rodde	<u>Fängelse</u> Lefortovo	<u>Datum</u> 47-02-18- 47-05-23 47-07-22 47-08-26 47-09-17 47-11-20 47-12-03 47-12-10 48-06-02- 48-12-18 49-03-18	<u>Förhørsledare och övriga fakta</u> Solovov, ca 78 timmar Kuzmisjin (NV) Kopeljanskij, 3 timmar Kopeljanskij, ½ timme Solovov, 1 timme 10 min Kopeljanskij, 50 min Solovov, 1 timme 5 min Kopeljanskij, Solovov, Smir- nitskij, ca 9½ timme Smiritskij, 1 timme 40 min
<u>Annan kontakt</u> (NV) H Grossheim- Krisko	<u>Fängelse</u> Lefortovo	<u>Datum</u> 48-02 51-12	<u>Förhørsledare och övriga fakta</u> Asinkritov 25 års fängelse genom Solovov (NV)

Den stränga isoleringen som fångarna senare utsattes för lättade 1952-1953 och följande cellkamrater noteras därefter. Richter-Kitschmann, Hille-Pelkonen. Andra som Grossheim-Krisko, Huber och Loyda fick däremot medfångar "utanför" kretsen. Dessförinnan hade flera i likhet med Richter -som stänplats som särskilt farliga och ställts under MGB:s omedelbara uppsyn- fått underteckna en speciell försäkring som gällde att inte yppa information rörande deras kontakter med "särskilt betydelsefulla fångar". /Richters dokument från den 2 jan 1952 är återgivet i UD II:52 bil 53/

Det är svårt att urskilja några absoluta mönster i detta material. Konstateras kan att ett antal ganska stort antal i den trots allt begränsade skara som kunnat identifieras som cellkamrater/-grannar till Wallenberg och Langfelder faktiskt utsattes för mer eller mindre omfattande förhör sommaren/hösten 1947. Det gäller då i detta fall enbart gruppen av tyskar/österrikare (i vilken här oegentligt inräknas finländaren Pelkonen och ungraren Katona). Några motsvarande uppgifter finner vi inte för italienarna med liknande erfarenheter som t ex de Mohr, Moschetti och Trandafilo. Å andra sidan kan noteras att inte heller alla tyskar i samma situation heller utsattes för förhör vid angiven tidpunkt och för att endast ange ett exempel kan t ex nämnas Ernst Ludwig Wallenstein. Att kontakter med svensken och Langfelder varit en försvårande omständighet för de internerade är ovedersägligt, men det material vi idag har tillgång ger oss inget säkert stöd för uttalanden om när någon eventuellt avgörande förändring inträffade för Wallenberg efter februari 1947.

Tre månader efter att Smoltsov-rapporten offentliggjordes angavs samtidigt utan ågon närmare förklaring att Vilmos Langfelder avlidit den 2 mars 1948. /UD II:52 bil 42-43, Dokumentsamling nr B 22 (E 33) och E 35/ Alla dessa uppgifter indikerar möjligen att något för Wallenberg avgörande inträffade under sommaren 1947. Frågan kvarstår alltså.

Det påpekas i arbetsgruppens rapport (s.76) att de fåtaliga uppgifterna som framkommer i det tillgängliga källmaterialet om förhör av Wallenberg och Langfelder i sig inte belöper återspegla verkligheten. Medfångarnas utsagor styrker dock att med all säkerhet så var fallet.

Det finns dock -som framgår ovan- uppgifter om att Wallenberg ska ha utsatts för mycket omfattande förhör enligt "stafettmetoden". En av dem som påstår detta är Igor Sinitsyn. Tillsvidare bör dock arbetshypotesen vara att man från

sovjetisk sida inte ansett sig ha haft så stor anledning att förhöra Wallenberg och Langfelder. Kanske sparade man utfrågningarna tills det kunde finnas ett verkligt behov eller syfte därmed.

Vladimir-spåren

Som konstaterats inledningsvis har genom åren Sovjetunionen i Wallenberg-ärendet egentligen givit tre tydliga besked, vilka inte nödvändigtvis alltid koordinerats eller varit inbördes helt förenliga. Sammanfattningsvis innebar det första skedet (ca jan-juni 1945) att den svenske diplomaten anges vara omhändertagen av sovjetiska organ.

Skede två inträder sommaren 1945 och varar till början av februari 1957. Under tiden uppger Sovjetunionen att inga uppgifter finns om att Wallenberg skulle befinna sig i landet. Skede tre inträder den 6 februari 1957 och varar ännu idag. Att den svenske diplomaten avled under mer eller mindre oklara omständigheter hävdas alltjämt från svarandesidan.

I stort sett har den mycket knapphändig information som redovisats från det första skedet visat sig vara korrekt. Påståendena under skede två behöver nödvändigtvis inte alltid ha varit felaktiga, eftersom det är uppenbart att en mycket litet krets kände de verkliga förhållandena. Dock är de officiella svaren medvetet inkorrekta, eftersom informationen faktiskt fanns och med största sannolikhet var känd åtminstone av Stalin och Molotov och kanske ytterligare några politbyråmedlemmar samt naturligtvis av vissa företrädare för säkerhetsorganen.

Den svenska sidan står egentligen alltjämt inför två svåra huvuduppgifter.

1. Försöka fastställa vilket öde som Wallenberg gick till mötes 2. I Karl Poppers anda söka på någon punkt falsifiera utsagan att den svenske diplomaten verkligen avled det datum som Sovjetunionen angav. Därvid är det naturligtvis inte nödvändigt att komma fram till en dödsdag (om Wallenberg inte skulle vara i livet idag), utan det är tillfyllest att finna ett säkert bevis för att han varit i livet kortare eller längre tid än vad som officiellt angivits.

Var skulle Wallenberg kunnat befinna sig efter juli 1947? Stort intresse har alltsedan 1950-talet vid olika tillfällen riktats mot Vladimirlängelset, varifrån det finns mångahanda vittnesuppgifter att svensken ska ha uppehållit sig både före och efter juli 1947. Ser vi till dagens forskning kan konstateras att bl a Marvin Makinen, Susanne Berger och Susan Ellen Mesinai nyligen framlagt rapporter och de läda senare forskar alltjämt kring s k nummerfångar (dvs sådana som hållits internerade under främmande identitet i sovjetiska läger). Koncentrationen på Vladimir beror på att det just är här som flest angivna iakttagelser om Wallenberg meddelats av "medfångar". /För en sammanfattning av utsagor kring Wallenbergs förmenta vistelse i detta fängelse, se även UD II: 52 s.148/

I detta avsnitt ska ett försök göras att kortfattat granska utsagorna från detta fängelse. I UD:s kartotek -vilket endast täcker perioden till 1957/1958- förekommer utsagor av och om ca 250 personer. Under åren därefter är det ytterligare 50-100 personer som på något sätt förefaller ha haft beröringar med Wallenberg på något sätt. Utgår vi från dem som verkligen angivit sig ha sett Wallenberg eller Langfelder minskar antalet drastiskt, men det rör sig ändå om ett betydande antal vittnesmål av skilda kvaliteter.

Efter det att analysen av det sovjetiska svaret från 1957 blivit klar, fortsatte arbetet i Sverige med att kartägga vittnesuppgifterna. På basis av de uppgifter man fått från "kronvittnena" Richter, Hille, Huber och ytterligare ett antal hemvändande tyska krigsfångar, kunde man i maj färdigställa en lista över ytterligare ett antal trovärdiga förstahandsuppgifter. Det är nu man på allvar börjar ägna sig åt Vladimir och särskilt Korpus II -sjukavdelningen- där det kan antas att Wallenberg har befunnit sig. Den första sammanställningen av informationen utarbetas för Sjöborgsutredningen vid UD av f vicekonsul Folke Persson i New York och föreligger den 9 maj 1957 /UD P2 Eu 1 9 maj 1957 I rapporten kommenteras även innehållet i den första Vitboken som då just utkommit.

Ser vi till de 35 vittnesmålen man erhållit från Vladimir kan konstateras att det närmaste vi kommer Wallenberg i denna omgång är uttalanden från bl a övlt Curt Geissler som satt i Korpus II att vedertörande -i detta fall möjligen 1953- hört talas om att en svensk journalist och ytterligare en svensk skulle sitta ågonstans i Vladimir. /Det bör nämnas att Lage Olsson den 8 sep 1993 i en PM sammanställt uppgifter om dessa "Vittnesutsagor av Vladimirlångar, Del I-IV" UD P2 Eu 1/

På liknande sätt uttalade sig bilreparören Fritz Sperlich; 1951 fanns enligt en andrahandsuppgift en svensk i Vladimir. Hans Schmidt som dock aldrig befann sig i Korpus II framförde uppgifter i linje med dem som Geissler avgivit.

Andra som köpmannen Rudolf ten Hompel hörde bl a Bernhard Rensinghoff tala om det sensationella fallet med en fängslad diplomat som skulle sitta i Vladimir.

Inte heller någon av svenskens medfångar från tidigare vistelser i Lubjanka och Lefortovo, vilka kunde uttala sig om hans utseende m m påstår dock att Wallenberg skulle ha varit synlig i Vladimir.

Mera konkret däremot var schweizaren Emil Brugger som 24 november 1958 i samtal med Leif Leifland angivit att

han i Korpus II i juli 1954 under ca 10 dagar haft knackningskontakt med Wallenberg. Ett antal vittnen övrigt som fransmännen Lucien Gouazé har återopat Brugger som huvudkälla. /UD P2 Eu¹ 26 nov 1958/ Bruggers vaghet om detaljer gör emellertid att hans vittnesmål kan ifrågasättas.

Hur utsagorna ska bedömas är vanskligt att uttala sig om. Mycket ambitiösa projekt, där man sökt gå igenom stora mängder uppgifter om fångar har företagits och pågår ännu. Det finns anledning att som Kabalkin, Roginskij och Birsjejn ställa en rad frågor, vilka framgår i den artikel som svenska ambassaden lät översätta i början av år 1991. /UD, P2 Eu¹ 29/001 1991/ I samband med att Wallenbergs tillförligheter av en händelse återfanns i KGB:s arkiv år 1989 på en hylla, noterade man att allt kanske för längre tid funnits samlat i organisationens lokaler.

I olika sammanhang har konstaterats att den svenske diplomaten enligt vittnesmålen uttalade stark oro för att han aldrig anklagades och dömdes för något brott. Uppgifter om att Wallenberg erhölet någon form av rättslig prövning av sitt ärende saknas helt i materialet. Av detta faktum och att tillförligheterna fanns samlade utan någon form av åtföljd dokumentation, tyder enligt Kabalkin, Roginskij och Birsjejn entydigt på att någon dom faktiskt aldrig avkunnades. I sådant fall skulle all egendom ha konfiskerats och därvid registrerats i olika fängelsejournaler.

Medlemmarna i arbetsgruppen som studerat arkiven i Vladimir har funnit att samtliga fågar -utan undantag- som suttit i fängelset kommit dit efter domstolsprövning. Slutsatsen var därför att bl a Wallenberg och Langfelder -vars sak aldrig ska ha prövats- heller aldrig insatts i Vladimir. Möjligheten att fastställa om alla som suttit i detta stora specialfängelse öster om Moskva verkligen varit dömda är en angelägen uppgift. De ryska forskarnas utsagor jänte ytterligare djuplodande studier rörande fångarna i Vladimir bör prioriteras.

Till grund för de noter och demarscher som under de kommande åren överlämnades till Sovjetunionen låg också vanligen information från Vladimir-vittnen. Brugger var dock den enda någorlunda trovärdiga förstahandskällan. Många andra utsagor -bl a från tysken Horst Theodor Mülle och finländaren Vladimir Bastamov- gick tillbaka på information från den försvunne georgiern Goguberidze som kring 1951-1952 vistats i Korpus II. Wallenberg ska ha varit en av de fångar denne mötte där. /UD:s sammanfattning 1959/

Utredaren kriminalkommissarie Otto Danielsson tog fasta på uppgifterna och har i en sammanfattning till UD den 9 juni 1959 kommenterat en Pravda-artikel i ämnet från 1955 och anger att han inte tvivlar på att den svenske diplomaten kan ha befunnit sig i Vladimir ännu 1954.

Ytterligare näring fick detta spår efter ett meddelande under år 1964. Den blivande medlemmen i undersökningen Marvin Makinen -själv fånge i Vladimir- sommaren 1953 delade cell med amerikanen Charles Wynne som då uppgav sig ha haft kontakt med en svensk. /UD P2 Eu¹ 68B 89 27 nov 1964. Meddelat UD genom Hugo de Besche/ När Makinen sedan släpptes yppade han omedelbart informationen.

I början av 1990-talet efter konstitueringen av Wallenberg-gruppen gjordes en omfattande sammansättning av uppgifterna från Vladimir-vittnena, ett av de första systematiska i detta slag. /UD P2 Eu¹ 24 aug 1990/

Varför arresterades Raoul Wallenberg? Sammanfattning av några hypoteser

Det är troligt eller t o m sannolikt att ärendets olyckliga förlopp inte bestämdes den dag framskjutna enheter från Röda armén påträffade den svenske diplomaten i Pest och heller inte ens är Bulgarien påfordrade Wallenbergs arrestering några dagar senare.

I denna genomgång har ett antal spår prövats, men något anspråk på heltäckning kan inte hävdas. Ett försök att lägga fram och testa flera hypoteser görs i den svensk-ryska arbetsgruppens sammanfattning. /UD II:52 s.60-68/ Listan -som upptar nio teorier- ska här genomgå punkt för punkt. Deras innehåll sammanfaller och utgör i själva verket i några fall varianter av varandra, men jag har ändå valt att följa uppställningen i rapporten.

1. Wallenbergs anställning vid WRB med uppgift att rädda judar från nazisternas förföljelser misstrodde av Sovjetunionen.

Kommentar: Vi har noterat att Sovjetunionen gjorde omfattande försök att kartlägga amerikanska och särskilt judiska organisationer och deras verksamhet. Något direkt utpekande av WRB som spionorganisation förekommer inte. Det sovjetiska källmaterialet kan dock bedömas vara otillräckligt utforskat.

2. Wallenbergs kontakter med Iver Olsen och därmed direkt eller indirekt med OSS var säkerligen kända av Sovjetunionen. Därvid kunde misstanke finnas om att den svenske diplomaten hade direkta förbindelser med den amerikanska underrättelsetjänsten. Arbetsgruppen antyder att det finns indikationer att man från OSS sida avog att utnyttja den svenske diplomaten för organisationens syften. /UD II:52 s.418/ Utifrån det material som presenteras vill

man emellertid inte gå så långt att man påstår att det förekom direktkopplingar mellan OSS och andra amerikanska eller brittiska underrättelseorgan och Wallenberg.

Kommentar: Sedan 1994 är Olsens omfattande rapport över organisationens verksamhet i Baltikum och Centraleuropa offentlig. /Se t ex UUB RW-projektet F3B:2/ Det var i egenskap av representant för WRB som rapporten skrevs inför dess nedläggning under loppet av år 1945. Wallenbergs insatser prisas och för den händelse man från sovjetisk sida hade tillgång till informationen vid tidpunkten, kan misstankarna mot den sedan ågra månader fängne svenske diplomaten ytterligare ha stärkts. Rapporten av den 15 juni 1945 från USA:s legation till WRB:s chef, brigadgeneral William O'Dwyer skriver Herschel Johnson "The work of Raoul Wallenberg, actively supported by Minister Daniellson and his staff of the Swedish Legation in Budapest, was nothing short of brilliant - to say nothing of being highly courageous".

I avsaknad av ytterligare information kan vi inte dra ågra säkra slutsatser om eller i vilken utsträckning den försvunne diplomaten samarbetat med de västallierade underrättelsetjänsterna. I avsnittet om Vilmos Böhms respektive de svenska och internationella underrättelsetjänsternas eventuella kontakter med budapestlegationen eller Wallenberg, har noterats att det inte finns några indikationer om att de svenska företrädarna aktivt gått främmande makt tillhanda eller ens samarbetat nära med företrädare för t ex C-byrån.

3. (Egentligen en variant av 1 och särskilt 2 ovan). Känt var att Joint bidrog åtminstone ekonomiskt till Wallenbergs mission. Denna organisation hade varit inblandad i överläggningar med Tyskland och dess allierade för att hjälpa judar humanitärt och ekonomiskt. Wallenbergs tyska kontakter för att möjliggöra hjälparbete hade också -som anges i rapporten- bl a genom Pavel Sudoplatovs refererade anmärkningar haft vid spridning i Sovjetunionen. Här refereras också det faktum -som tidigare nämnts- att Wallenbergs fickkalender hamnade i sovjetisk hand och att uppgifterna där rörande kontakter med bl a nazister och Pilkorsare kunde användas mot honom.

Kommentar: Såväl här som i undersökningsgruppen refereras till bl a kritiska uttalanden mot den svenska verksamheten i Budapest från Grossheim-Krisko och Tolstoj-Kutuzov. Såväl faktiska misstag begångna i arbetet, olyckliga omständigheter som avund och personliga motättningar mellan olika intressen möjliggjorde naturligtvis att sovjetisidan inte behövde anstränga sig alltför mycket för att få fram kritiska röster rörande Wallenbergs och andra hjälporganisationers insatser. Några bevis för systematiska brott mot de humanitära principer man sagt sig värna om i hjälparbetet kan dock inte noteras.

4-5. Det faktum att familjen Wallenberg var ledande inom bank- och finansvärlden i Sverige, kunde i Sovjetunionen svårigen räknas som en fördel för Raoul, när han hamnade i sovjetisk fångenskap. Sysojev och Dekanozov hade i den ovan nämnda rapporten från februari 1945, några veckor efter det att den svenske diplomaten arresterats, ju visat förvåning över att Marcus Jr uppehöll kontakter med SKP-ordf Sven Linderot och de båda sovjetföreträdarna uttryckte dessutom omfattande kritik mot familjen överhuvud taget.

I alla händelser kunde Raouls kunskaper om politiska och ekonomisk förhållanden i Ungern bidra till att ge Sovjetunionen värdefull information och det fanns säkert åtminstone ett intresse att kunna fråga ut honom ordentligt om olika aktioner. Det mest ambitiösa projektet i sitt slag, den judiske affärsmannens Joel Brand försök att "köpa judiska liv" mot ekonomiska ersättningar till nazisterna stupade -som påpekas i rapporten- redan innan Wallenberg anlände till Budapest på ett sovjetiskt veto. Alla försök att ens diskutera separata överenskommelser med Tyskland och dess allierade -oavsett innehåll- stötte på ett kompakt motstånd från det officiella Sovjetunionen.

Kommentar: De slutsatser som undersökningsgruppen drar är naturliga och det finns ingen anledning att hysa annan uppfattning. Vi har ännu inte tillgång till sådan rysk dokumentation att det kan fastställas, om det fanns något samband mellan inställningen till Wallenberg-familjen i sig och Sovjetunionens behandling av Raoul Wallenberg. Inte heller är fullt klarlagt om familjen hade någon anknytning till Brands eller andras räddningsprojekt.

6 och 8. Mot 4-5 strider det faktum att Wallenberg enligt samstämmiga uppgifter förhördes ytterst sporadiskt under perioden 1945-1947. Frågan sälls om Stalin möjligen önskade använda den svenske diplomaten för andra och speciella syften. Här talas bl a om de värvningsförsök som ska ha förekommit under åren och enligt uppgift misslyckats. Sovjetunionens intressen t ex i Palestina-frågan var påtagliga och man använde denna som en bricka i spelet att erhålla judiskt kapital för återuppbyggnadsarbetet i Östeuropa. I det sovjetiska källmaterialet finns uppgifter bl a från underrättelsemannen Evgenij Pitovranov att man inte visste så mycket om Wallenberg, men kvarhöll honom för att han eventuellt senare skulle kunna utnyttjas genom sina kunskaper om frågan. /UD II:52 s.66/

Kommentar: I det omfattande källmaterialet om Wallenberg finns åtskilliga fr a sentida redogörelser för hur olika underrättelsemän lär ha försökt lösgöra honom från "den inskränkte och ondskefulle" Abakumov. Syftet ska ha varit att antingen förvandla svensken till en sovjetisk agent eller att utnyttja honom för allehanda nyttiga syften på ett sätt

som Smersj-chefen inte förmådde inse. Uppgifterna är inte otroliga, men kontrafaktiska resonemang om vad som kunde ha hänt leder svårigen till någon lösning, när tillförlitligt källmaterial saknas. Allra starkast framträder denna motivkrets i arbeten av den ryske/sovjetiske journalisten Igor Sinitsyn om fadern, generalen Jelisej Tichonovitj Sinitsyn vid den sovjetiska underrättelsetjänsten. Denne verkade under Andra världskriget mestadels i Helsingfors men även i Stockholm och var åren 1945-1948 chef för underrättelsetjänstens Skandinavien-avdelning. /Se UD P2 Eu' 11 sep 1995. Från ambassaden i Helsingfors till Hans Magnusson/ Vi behöver här inte närmare gå in på den detaljerade skildringen av hur Sinitsyn konfronteras med den "onde" Abakumov och hur sagesmannen erfarit att Wallenberg anklagades som USA-spion. Det anges t o m att den kända sovjetiska "stafett-förhörsmetoden" ska ha kommit till användning mot Wallenberg, något som ju motsägs av dokumentationen som ju innehåller mycket få notiser om utfrågningar av svensken. Sinitsyn ska förgäves ha argumenterat för att fången kunde ha blivit en värdefull sovjetisk agent.

Jämte förre MVD-chefen Pavel Fitin har Sinitsyn också givit uttryck för uppfattningen att det i Moskva kan ha funnits planer på att utnyttja Raoul Wallenberg för att utverka fördelar av Wallenberg-familjen. Hur detta konkret skulle ske är okänt. Vi har noterat att man var väl medveten om familjens betydelse.

Alla de angivna motivkretsarna finns antydda, men möjligen talar frånvaron av intresse för fången för alternativet att han sparades för någon speciell anledning som kanske inte ens för Stalin var helt uppenbar.

Susan E Mesinai har i sin rapport *Liquidatsia* jämfört hanteringen av ett antal medlemmar ur den exilpoliska regeringen som arresterades av Sovjetunionen i slutet av kriget med den behandling som Wallenberg och Langfelder uppenbarligen mötte. Under utredningsperioden satt polackerna internerade som nummerfångar och hölls isolerade från andra. Sedan uppträdde de fram till frigivningen eller tills de avled under egna namn. Mesinai tes att Wallenberg efter 1947 ska ha placerats just som nummerfånge är kontroversiell och vi behöver inte här ta ställning i frågan, eftersom bevis i någondera riktningen saknas. Däremot förmedlar hon en intressant poäng och konstaterar att betydelsefulla personer på detta sätt kunde döljas för omvärlden i samband med pågående förundersökningar mot dem. Wallenberg och Langfelder däremot placerades initialt under egen identitet tillsammans med tyska krigsfångar och hade då möjlighet att uppehålla åtminstone begränsade sociala kontakter.

När sedan polackerna dömts efter rättegångar var deras status fixerad och identiteten behövde inte längre döljas. Wallenberg däremot bedömdes uppenbarligen inte på samma sätt av sovjetmyndigheterna inledningsvis som någon särskilt kontroversiell fånge och allt tyder t o m på att man inte ens var helt säker på hur han skulle användas.

Om Wallenberg inte arresterats eller dömts undan år 1947, förefaller det dock vara tydligt att man gjort omfattande föranstaltningar rörande hans fortsatta uppehåll.

7. Hade exilpolackerna och försett svensken med särskild information rörande t ex Katyn-massakern? Vittnen som Vilmos Bondor m fl har här citerats. Samtidigt tas frågan åter upp om Wallenberg -som nämnts tidigare i denna rapport- möjligen hade särskilda kunskaper om kontakterna Berija-Himmler, vilka uppenbarligen varit hett stoff om de läckt ut. /Se bl a Jan Lundviks översättning av dokument av Károly Kapronczay från den 22 oktober 1999/

Kommentar: I brist på uppgifter rörande vilka dokument Wallenberg medförde till den sovjetiske kommandanten under perioden 12-17 januari 1945, kan vi endast spekulera om vilken information han kan ha lämnat. Naturligtvis hade den svenske diplomaten ett brett kontaktnät som utvidgades under månaderna i Budapest. Vi kan inte utesluta att han erhöll information om allehanda känsliga internationella affärer. Det torde idag vara närmast omöjligt att fastställa vilka eventuella specialkunskaper Wallenberg hade. Vi har dock i det ryska materialet -som överlämnades till Sverige år 1993- en undersökning från 1991 genomförd av Aleksandr Georgevitj Dmitriev med flera sovjetiska officerare i Budapest 1945. /Dokumentinsamling nr F 3/ De intervjuade var inte lägre officerare och det är därför osannolikt att Wallenberg skulle ha förmedlat någon sekretessbelagd information till dem. De har dock i vittnesmålen inte meddelat några särskilda erfarenheter om svensken och Langfelder, förutom att de haft kontakt med männen.

9. Var huvudmotivet ändå inte att använda Wallenberg som bytesobjekt precis som fallet uppenbarligen var med bl a Feller och Meier? Skillnaden i utgången av ärendena kan ha berott på att svenska företrädare reagerade annorlunda än sina schweiziska kollegor och inte "svarade positivt" på propåer om utlämning av Makarova, Granovskij och de fem avhoppade sovjetiska sjömännen. I fallet med schweizarna talas omedelbart om att deras frisäppande måste föregås av förhandlingar. I rapporten räknas upp de tillfällen när man från sovjetisk sida som motfråga tog upp Makarova m fl fall när svenskarna förde Wallenberg på tal.

Kommentar: Det anges att enbart Barck-Holst skulle ha tagit fasta på sovjetiska propåer om bytesaffärer. I avsnittet om handläggningen av fallet med de båda schweiziska diplomaterna, framgår att detta utvecklades annorlunda än Wallenberg-ärendet. Man var från sovjetisk sida trots de diplomatiska turerna närmast övertydd gentemot Bern och det kunde svårigen missförstås vad man var ute efter. Man närmade sig inte svenskarna på samma sätt och vi kan inte

heller här i brist på källmaterial absolut säkert uttala att Sovjetunionens verkliga motiv var att utväxla den svenske diplomaten. Trots allt kan därför enbart konstateras att utväxlingsmotivet framstår som ett plausibelt men inte det enda alternativet till det sovjetiska agerandet.

I denna undersökning har ytterligare motiv kunnat spåras, vilka är varianter av de nio som angivits.

Ett exempel kan spåras i de egendomliga vittnesmål som var för sig änkefru Sandor Erdős och Istvanné Kubinyi i Budapest presenterade för Paul Levine år 1990 /UUB RW-projektet F 1:1 och F 2C:15. I en PM från den 28 mars 2001 har Jan Lundvik -som ovan nämnts- noterat att fru Erdős flera gånger i ungersk press under 1990-talet ska ha anknutit till det faktum att Horthy under september 1944 uppehållit kontakter med en sovjetisk förbindelseofficer, överste Makarov hos Slovakien-partisanerna. Denne ska ha förmedlat Ungerns ansökan om vapenstillstånd med Moskva. Fru Erdős angav också att Wallenberg varit inblandad i dessa kontakter. UD P2 Eu¹ 87/007 2001/ De båda kvinnorna -som uppenbarligen var nära befrämdade- lämnade fantasifulla berättelser som bl a gick ut på att Wallenbergs öden efter bortförandet hade iakttagits av en av hans medhjälpare i den ungerska huvudstaden, franciskanermunken Fader Ambrus. Denne hade antingen själv iakttagit och nedtecknat eller på annat sätt mottagit uppgifter från Küküllő i Rumänien om att de ungerska invånarna där mördats av rumänerna. Dessutom vittnade Kubinyi om att Wallenbergs arbete hade varit omöjligt utan ett hängivet engagemang från många ungrares sida, men att positiva kommentarer rörande detta förhindrats att nå uttrevärlden.

När Wallenberg så lämnade Budapest på färden mot Debréceen hade han tagit med flera dokument rörande grymheter begångna mot ungrarna i Rumänien och han ska t o m ha haft med sig information som styrkt de oegentligheter som ledde fram till den för Ungern "så orättvisa" Trianon-freden år 1920 och om förräderier inom den ungerska politiska ledningen.

När den svenske diplomaten sökte upp ryssarna ska hans ärende förutom att söka skydd för judarna då också ha varit att personligen till den sovjetiske överbefälhavaren lämna över dokument om grymheter i Transsylvanien. Fader Ambrus ska sedan -på motorcykel(?) - ha följt efter Wallenberg och hans eskort och iakttagit att den under vägen blev överfallen av rumäner. De medföljande soldaterna från Röda armén dödades, pappren beslagtogs och den svenske diplomaten överlämnades sedan till de sovjetiska myndigheterna.

Bortsett från berättelsens övertydliga tendens med inslag från äventyrsromanens värld och något bristande logik, kan den också tjäna som inlägg i den långvariga ungersk-rumänska konflikten. Den har ju dessutom anknytning till de teorier som säger att Wallenberg kanske överlämnade information till Sovjetunionen eller hade för avsikt att göra så beträffande krigsförbrytelser som begåtts inom områden, där den östliga stormakten nu utövade kontroll. Att grymheter pågick vid alla fronter är väl känt och det är inte mera troligt att Wallenberg ska ha haft särskild information rörande Katyn-händelserna, än att han erhållit sådan avseende ungrarnas situation i Rumänien.

Vi har tidigare noterat att den svenska beskickningen och svensk underrättelsetjänst uppehåll vissa kontakter fr a med den "demokratiska" antifascistiska oppositionen i Ungern. Många bevis för att Wallenberg skulle ha varit inblandad i arbetet eller ens känt till att underrättelsesmän som C-byråns kapten Helmuth Ternberg och andra en tid verkade i Budapest föreligger inte.

Mera substans har de sovjetiska dokument som redovisats, år det -visserligen stereotyp- angivits att Wallenberg (och Grossheim-Krisko) inledningsvis av Smersj (23 januari 1945) klassificerades som tyska agenter. Den svenskryska undersökningsgruppen tar flera gånger upp det faktum att den svenske diplomaten uppehåll kontakter med Eichmann, Becher, Veessenmayer samt ett antal företrädare för Pilkorsregeringen, där utrikesministern Gábor Keményi var en av de främsta. Den beslagtagna anteckningsboken efter den svenske diplomaten och uppgifter från fångar som Grossheim-Krisko och andra informanter kunde säkerligen förse Sovjetunionen med ett rikhaltigt material om man samlade "bevis" för att kunna anklaga Wallenberg som tysk spion. Detta ämne tas upp många gånger i arbetsgruppens rapport, men behandlas endast ytligt i sammanfattningsdelen.

I KGB-generalens Pavel N Bogdanov memoarer och i både tidigare och senare versioner av skrifter från Lev Bezymenskij antyds också att Wallenberg arbetade för den tyska underrättelsetjänsten. /Översättningar av dessa dokument är gjorda den 13 och 15 feb 2001 och baseras på artiklar från Novoe Vremja 2000-2001. Se även Bezymenskij 2000, Die Wahrheit über Raoul Wallenberg/ Bogdanov är den som kanske mest energiskt hävdar att Wallenberg-familjen redan år 1941 ska ha varit inblandad i de kontakter Berija inledde med Himmler för att efterkomma Stalins order att åstadkomma separatfred med Tyskland. Vi kan minnas Kollontajs positiva kommentarer till Marcus Wallenbergs insatser mot bakgrund av de uppgifter Bogdanov förmedlar om att den svenska finansfamiljen ska ha spelat en roll för att utverka stilleståndet med Finland år 1944. Enligt en källa utnyttjades Raoul Wallenberg som hemlig kurir vid dessa förhandlingar. Se Ulf Olsson s.182 som utreder MW:s roll i fredsförhandlingarna Sovjetunionen-Finland utan att ens antyda någon direkt inblandning från Raoul Wallenbergs sida/

Frågan som kan ställas är varför Berija skulle ha behållit kontakterna med Himmler, när det var uppenbart att

Tyskland skulle förlora kriget. Möjligheter fanns naturligtvis alljämt att pressa den tyske riksföraren på uppgifter rörande tyska, sovjetiska och västallierade agenter mot att antyda till intet förpliktande garantier för motståndarens framtida säkerhet.

Dessutom fanns ju tveklöst ett drag av frivillighet i allt som den svenske diplomaten företog sig. Vi kan notera att han för att kunna fortsätta sin verksamhet såg till att ha kontakter i alla läger och inte värjde för att utnyttja dem. Att man från sovjetisk sida var skeptisk mot detta är väl känt. Vi kan därvid möjligen anta att man misstänkte Wallenberg för att t o m vara dubbel- eller trippelagent, eftersom hans agerande syntes särförståeligt. Till skillnad mot t ex Feller och Meier var Wallenberg en mycket aktivt verksam person som mer eller mindre frivilligt ämnade sig faran. Den sortens agerande kan ha beseglat hans öde. /Bezemenskij ska för Novoe Vremja angivit att han av en hög KGB-funktionär meddelats att svensken ska ha varit dubbelagent och först värvats av Sovjetunionen för att sedan ha lämnat upplysningar härom till USA. Se Novoe Vremja 23 okt 2000/

För att få bättre klarhet i dessa ärenden fordras tillgång till mera information om de överväganden som styrde sovjetisk politik.

Konspirationsteorier rörande Wallenberg har också framskyntat. Seppo Isotalo har bl a i samtal med SÄPO den 24 oktober 1994 angivit att Per Anger som t f legationschef anges ha fått UD:s order att inte förlänga kollegans visering som också ska ha indragits. Därvid stod han -när Röda armén kom till Pest- helt skyddslös och utan ID-handlingar. Detta innebär att man från svensk sida medvetet lämnade ut Wallenberg. Vi kan konstatera att inga sådana uppgifter kan återfinnas i UD:s arkiv och dessutom måste Wallenberg i så fall ha varit medveten om att hans "rättskydd" varit mycket svagare än den övriga personalens. Ser vi istället till det meddelande som sändes från Sovjetunionen till Röda armén, var det istället Margareta Bauer ensam som genom ett förbiseende i Moskva riskerade att ställas åt sidan, eftersom hon inte medtogs på listan över den svenska legationspersonalen i Budapest. Eftersom UD under hösten 1944 inte uttalat någon kritik mot Wallenberg, skulle det vara ytterst märkligt om man utan att först ens tilldela legationssekreteraren någon form av varning eller erinran -eller antyda sådana avsikter till Danielsson och Anger- totalt skulle ha desavouerat honom. Detta kan omöjligen stämma med verkligheten.

Här har flera gånger berörts förhållandet att Wallenbergs befogenheter och uppdrag var oklara. Som ämnats ställde både han och Röda kors-medarbetaren Valdemar Langlet flera gånger UD och legationen inför fait accompli-situationer och det har noterats i materialet att viss kritik eller undran har uttalats mot deras verksamheter. Osäkerhet rådde -som nämnts- även kring andra neutrala beskickningars verksamhet i det kaotiska slutskedet av kriget i Budapest. Från t ex schweiziskt håll gjordes omfattande undersökningar av hur verksamheten bedrevs och det finns hela tiden uppenbarligen flera kontrollstationer för Berns representanter jämfört med för kollegorna från Stockholm. Osäkerhet om befogenheter och vidtagna aktioner lyser igenom fr a i Söderbloms rapportering och samordningsbristerna mellan aktörerna förefaller den sentide betraktaren vara påtagliga. Mot denna bakgrund fanns därför en påtaglig risk för den svenska legationspersonalen att kunna hamna i en utpressningssituation. Huruvida detta faktum har övervägts inom utrikesledningen är oklart.

Om detta varit en realitet och man från svensk sida fruktade en politisk offensiv från Sovjetunionen är oklart, men bara vetskapen om dessa problem kunde definitivt avväja Sverige från att helhjärtat stödja Wallenberg och hans huvudsakligen USA-orienterade aktion. Påtagliga är de tydliga dementier som flera gånger på förekommen anledning framkommer från bl a Danielsson om att Wallenberg inte var svensk *chargé d'affaire*. /Se bl a UD P2 Eu' 20 nov 1946. SvD har i artiklar hävdats att Wallenberg haft denna ställning, vilket nu flera gånger kraftfullt tillbakavisas av Ivan Danielsson/ Från UD:s sida borde man ha varit fullt medveten om situationens allvar och i det ågaget insett att ett avståndstagande från en person som uppenbarligen råkat i svårt trångmål, kunde innebära att Moskva svårigen skulle tolka budskapet annorlunda än att det officiella Sveriges intresse -trots försäkringar om motsatsen- för Wallenberg var ljust. /Detta behöver naturligtvis inte ha varit avgörande att en överordnad var delvis kritisk till Wallenberg. Det kan noteras att ovan nämnde Carl Lutz för schweiziska myndigheter upprättade en rapport "Bericht von schweizerischer Gesandtschaft von konsul Carl Lutz okt 1944-april 1945". Detta dokument torde inte åtminstone vid tiden ha kommit under sovjetisk skärskådning, men innehåller i motsvarande grad mycket personliga och kritiska uttalanden om den tillfångatagne diplomaten Feller, medan olycksbrodern Meier beröms. UUB Raoul Wallenberg-projektet F3B:4/

För att få tillgång till initierade uppgifter om hur Sovjetunionen kunde tänkas ha handlagt ärenden som detta sammanträffade ambassadör Ulf Hjertsonsson den 1 augusti 1985 med den avhoppade sovjetiske underrättelseofficeren Genradij Sjevtjenko. Informationen från mötet rapporterades till kanslirådet Sven Julin vid UD. /UD P2 Eu' 213/001 1985/ Den sovjetiske officeren betonade att han inte besatt några direkta kunskaper om Wallenberg, men kunde meddela sin personliga uppfattning. Sjevtjenko ämnade att han höll för troligt att Wallenberg var avliden, eftersom detta låg i sovjetiskt intresse. Något sådant däremot hade han aldrig erfarit att Gromyko visat frågan. Vid MID borde Skandinavien-avdelningen ha handlagt ärendet, men det var säkerligen KGB som satt inne med de avgörande kunskaperna, medan övriga delar av statsapparaten nog hade ganska begränsad kännedom om

fallet. Man kom in på frågan om inte en Skandinavien-expert i Kreml som Andrej Aleksandrov-Agentov kunde sitta inne med kunskaper om fallet, vilket rysen höll för troligt. Samtidigt anmärkte han att denne aldrig skulle lämna Sverige någon information i ärendet. Det borde tas upp med Michail Gorbatsjev, men skulle inte föranmälans eftersom KGB då säkerligen försökte förhindra en ordentlig genomlysning.

Det finns ytterligare en motivkrets, vilken ofta antyds och som sammanhänger med flera av de ovan presenterade och innebär att olika olyckliga omständigheter påverkade frågan i en riktning som från början inte var avsedd. Denna förklaring fritar inte Sovjetunionen från dess huvudansvar i frågan. Däremot har ovan noterats att man från den östliga stormaktens sida i krigets slutskede lät tillfångata och bortföra en rad främmande makters högre tjänstemän och politiker som tjänstgjorde i de nu befriade områdena, innan man uppenbarligen ens helt visste i vilket syfte detta skedde. Den påtagliga misstänksamheten som fanns allmänt utbredd torde ha medverkat till att man genomförde även ogrundade arresteringar. Om resurser finns skulle en systematisk genomgång av eventuellt angivna motiv för tillfångatagande av utlänningar i de besatta områdena iöst kunna tillföra viss kunskap till ärendet även om sådana studier inte bör prioriteras av ansvariga för medelstilldelning till den svenska Wallenberg-forskningen.

Vi har konstaterat att det föreligger likheter i hanteringen av Wallenberg i förhållande till Feller och Meier. Att den förre möjligen betraktades som något mera komprometterad kanske inte var avgränsande. Personer med ett mera omfattande "syndaregister" enligt Moskvas uppfattning släpptes faktiskt ur sovjetisk fångenskap. Utredare som Lundvik har tangerat en huvudpunkt, Wallenberg-ärendet kom till allmänhetens kännedom tidigt och detta varnade bl a Kollontaj för. Schweizarna var hårda, tystlåtna och resultatintriktade förhandlare, medan man från svensk sida åtminstone initialt snarast var det motsatta. Publicitet eftersträvades naturligtvis inte av Moskva. Allteftersom affären blev allt mera besvärande kom sovjetledningen -eller de delar som hade kunskaper ärendet- att inta en attityd som inte främjade en positiv lösning. En sådan skulle -till skillnad mot det schweiziska fallet- ha inneburit att man flörat ansiktet i Kreml. Detta inte minst mot bakgrund av att svenskarna inte ens var beredda att diskutera sovjetiska hjärtefrågor som t ex repatrieringen av Lida Makarova.

Efter Smoltsov-rapporten

Dokumentförstöring

Vi kan se att Wallenberg-ärendet utvecklats i etapper och förändrats allteftersom de olika vittnesmålen och sovjetiska reaktionerna möter utredarna. Naturligen var förändringarna mest dramatiska under de första åren, då förhoppningar alljämt fanns om en positiv lösning. Trots de omvälvningar som ägt rum på det politiska området och att den sovjetiska/ryska attityden i ärendet blivit mera avspänd, lever ärendet alljämt i skuggan av Smoltsov-rapporten. Många nya och gamla vittnesmål har granskats, men egentligen finns det inte så mycket konkret att anföra om Wallenbergs personliga öde efter hans försvinnande in i dimman i Lubjankas inre delar i början av år 1947.

En särskild problematik som arbetsgruppen uppehållit sig vid gäller frågan om det eventuellt förekom en systematisk förstöring av sovjetiska dokument som kunde bringa klarhet i Wallenberg-ärendet. /UD II:52 s.118ff/ Man utreder därvid frågan om Abakumovs roll. Samtidigt tillbakavisas i stort de teorier som anger att den sovjetiske säkerhetschefen t o m försökt dölja sitt agerande för den sovjetiska ledningen. Viss spekulation förekommer om att Abakumov inför en förväntad arrestering 1951 kan ha ansett det vara ändamålsenligt att undanröja komprometterande dokument. Frågan är naturligtvis vilken information han möjligen önskade dölja. För att utreda detta, bör man kanske söka jämföra diariuppgifter (när sådana eventuellt kan finnas) och notera om det kan finnas spår av någon form av systematiskt förstörelsearbete inom den sfär som kontrollerades av säkerhetschefen.

Ett möjligt exempel på Abakumovs skuld i detta fall förmedlas av SA Stepanov som ska ha bevitnat hur en kapten Dzjerkalov vid huvudstyrelsens 5 avdelning år 1950 till sin chef Kukin överlämnade "Lefortovo-akten". /UD P2 Eu¹ 76/009 skrivelse från 2 ambs Peter Kanflo i Moskva till Hans Magnusson den 17 mars 1993/ Denna ska ha innehållit material om Wallenbergs död den 17 juli 1947. Dzjerkalov ska dessutom för Stepanov ha angivit att han åter tagit fram dokumenten kring april/maj 1953 på begäran av själve Abakumov. Handlingarna ska därefter aldrig ha återsänts till arkivet.

Fokus sätts emellertid vanligen på perioden 1954-1956, då ärendet efter Stalins död aktualiseras och man från sovjetisk sida blir medveten om att motsidan kan förete besvärande fakta. Det är vid den tiden de flesta uppgifter finns om mer eller mindre systematisk förstörelse av akt-materialet.

Påståenden finns då om att Wallenberg-dokument kan ha undanröjts under våren 1956 av KGB-chefen Serov på Chrustjovs order. Detta antagande styrks av det sovjetiska dokument som återges i arbetsgruppens rapport och är

avsänt av biträdande KGB-chefen K Lunev till IK Zamtjevskij vid MID den 12 juni 1957. /UD II:52 bil 42. I avsnittet ovan om finländaren Åke Freys kontakter bl a med Viktor Vladimirov, anges att den sistnämnde antyder att det kunnat vara chefen för KGB:s 2 huvudstyrelse (kontraspiaget) Gribanov som medverkade till "utgallring" av dokumenten om Wallenberg med början kring april 1956. UD P2 Eu¹ 109/017 1993/

Dokumentet från Lunev till Zamtjevskij innehåller först och främst ett förslag till förklaring till Ungern rörande Vilmos Langfelders död. Samtidigt anges att alla dokument om denne troligen förstörts efter beslut av den tidigare MGB-ledningen, eftersom ungraren hade anknytning till Wallenberg. Någon tidpunkt för gallringsarbetet anges inte, men det bör noteras att Lunevs uttalanden kan tas till intäkt för att en medveten kampanj ska ha pågått och all information i ärendet utrensats. Det finns många frågetecken kring förklaringen och hela brevet innehåller. Vi kan ställa oss frågan hur det kunde komma sig att en så avgörande och lycklig omsändighet förelåg att tidpunkten för Langfelders död kunde bestännas, men att all övrig information om honom var försvunnen.

Olika uppgifter om arkivsituationen i Ryssland/Sovjetunionen har fömedlats genom åren. Ett exempel återfinns i en skrivelse den 13 november 1989 till Martin Hallqvist vari Has Magnusson har återgivit uppgifter från avdelningschefen Babenkov vid MID:s styrelse för internationellt humanitärt samarbete och mänskliga rättigheter. /UD P2 Eu¹ 27 okt 1989/ Den sovjetiske sagesmannen har den 12 november angivit att KGB:s arkiv i likhet med flera läger- och fängelsearkiv inte befunnit sig i förväntad god ordning. Särskild illa utsatta var de delar som drabbats av Berijas och Abakumovs utrensningsarbete. Vi kan dock konstatera att efter denna tid haåtskillig information kunnat grävas fram i de sistnämnda arkiven. Den svenska sidan har dock av olika anledningar inte beretts tillfälle att göra arkivstudier och ta del av önskat material hos KGB och dess föregångare.

Flera av de ryska/sovjetiska dokument som Sverige under de senaste tiåren kunnat ta del av har bevisligen utsatts för senare förvanskningar. Dessa borde studeras med liknande metoder som bl a Smoltsov-rapporten utsatts för. Därigenom skulle möjligen kunna fastställas omständigheterna kring när, hur och på vems/vilkas tillskyndan manipulationer skett.

Nya vittnesmål

De vittnesuppgifter man erhållit efter 1956 ledde till förnyad not från Sverige den 9 februari 1959, variäberopades all information om att Wallenberg varit synlig i Vladimir efter 1947. Svarsnoten från den 9 mars innehöll dock inga ytterligare förklaringar.

Eichmann-rättegången skapade snart därefter förväntningar om att Wallenbergs mission skulle ges en viss belysning. Det förekom visserligen några korta uttalanden och dokument där svensken nämndes, men i övrigt framkom inget under processen som ledde utredningen om den svenske diplomaten föråt.

Under perioden 1991-2000 erhöles som nämnts den svenska sidan en hel rad dokument från ryskt käll om behandlingen av Wallenberg-ärendet. Vi kan konstatera att flera av dem utgör olika versioner av utkast och färdigt material att förelägga Sverige i anledning av särskilda förfrågningar. De dokument man hänvisade till var dels det egna svaret från 1957 dels en förklaring som utgick direkt till Wallenbergs anhöriga efter en personlig hänvändelse till I partisekreteraren Nikita Chrustjev. Se Dokumentsamling nr B 24-28, D 61-64, E 36-42/ En genomgång av dokumenten har företagits och de tillägger ingen ny information.

Turerna kring prof Nanna Svartz märkliga möte med läkarkollegor i Sovjetunionen gav upphov till en lång utredning som egentligen inte ledde någonstans.

Under 1960-talet framträdde endast ett fåtal intressanta vittnen. Ett av dem var den danske kommunistiske politikern Mogens Carlsson som kunde berätta andrahandsuppgifter om Wallenberg förmedlade av cellkamraten Zoltan de Rivo och gick ut på att svensken varit synlig i Lefortovo kring 1949 /UD P2 Eu¹ 11 okt 1965. Otto Danielsson till Sohlman och Leifland/

I juni 1966 sammanfattar Leif Leifland "forskningsäget" och anger vilka spår som då ännu bearbetas, vilka är som följer:

1. Mogens Carlsson.
2. Uppgifter att Wallenberg befann sig i Vladimir 1946-1947 och kanske även senare.
3. Aron Gábors vittnesmål från 1965 att Wallenberg som Röda kors-representant hårt skulle ha kritiserat den sovjetiska framfarten och därvid arresterats. Den försvunne diplomaten ska ha suttit i ungerskt fängelse hösten 1945-sommaren 1947 och därefter förts till fängelse i Lvov. Leifland anser dessa uppgifter vara mycket sannolika, men samtidigt att de däremot inte kunde ligga till grund för en ny svensk demarsch.

Danielsson arbetar alltjämt vidare med nya och nygamla teorier. Finländaren Boris Björkelund utkom 1965 med en bok, där han angivit en andrahandsuppgift om att Wallenberg mycket sjuk skulle vistats i ett transtäger i Krasnojarsk i Sibirien.

Under de kommande åren inträffade inget sensationellt i undersökningsarbetet. 1970-talet blev de "ryska judiska emigranternas" årtionde och mot slutet inleddes en aktion, när den amerikanska Wallenberg-aktionen under den dynamiska ungerskfödda amerikanska judinnan Annette Lantos började sin verksamhet.

De källor som bearbetades mest intensivt var frutom Vladimir-spåret, de utsagor som Abraham Sjöfrin avgav inför myndigheter i USA i februari 1973. /UD P2 Eu¹ 7 maj 1974/ Dessa uppgifter var också av andrahandskaraktär och innebar att Wallenberg skulle ha setts i läger på Wrangelön år 1963. Informationen skeddes senare av den f d KGB-agentens Efim Mosjinskij uppgifter från 1970-talet. Mosjinskij utkom i Jerusalem 1987 med en skift betitlad *Raoul Wallenberg is alive*. Boken innehåller en del sensationella uppgifter, men bevisligen många felaktiga. Så t ex uppges att det är Abakumov som den 15 januari 1945 beordrar svenskens arrestering. Orsaken till denna åtgärd skulle ha varit att Wallenberg erfarit att en av hans chaufförer -som gick under täcknamnet Albert Lüstig- skulle ha varit agent för både tysk och sovjetisk räknning. /Mosjinsky s.36ff/ Lüstig som samarbetade med Abakumov förde den 17 januari Wallenberg till förhör och erhöll som tack för sina åtgärder möjlighet att fara till Sydamerika. Mosjinskij som var inblandad i arresteringen ska senare ha protesterat till Abakumov och avskedats och åktats. Det var också Mosjinskij som vidarebefordrade ett brev som en medfånge till Wallenberg angavs ha skrivit på "dennes diktamen" till modern från år 1978. Den verksamhet som Abraham Kalinski -vars vittnesmål tangeras nedan- bedrev och dennes samröre med Mosjinskij är inte till fullo kartlagt och så inte heller vad beträffar "Wallenbergs brev".

Det var mot bakgrund av dess uppgifter som Sverige den 3 januari 1979 ånyo vände sig till sovjetledningen. Informationen om att svensken kunde varit i livet så sent som 1975 -å kanske i Butyrka- jämte att han från slutet av 1940-talet till 1953 möjligen vistats i Verchne Uralsk i Tjeljabinsk, 1953-1955 befunnit sig i Irkutsk och sedan under perioden fram till senare delen av 1960-talet vistats i cell 23 i Korpus II i Vladimir bildade utgångspunkt för den svenska hänvändelsen.

Det sovjetiska svaret från den 24 januari innehöll inget nytt, utan man hävdade alltjämt att redan i samband med den svenska noten den 7 maj 1965 företagits en ny noggrann undersökning av det svenska materialet. Påståendet att Wallenberg skulle ha varit i livet så sent som år 1975 avfärdades och angavs inte vara i överensstämmelse med verkligheten. Vid överlämnandet av svaret till UD deltog som svensk representant departementsrådet Sven Hirdman och från sovjetisk sida medverkade chargin E Rymko. Hirdman skrev en PM, vari angavs att han av dokumentet utläste att Sovjetunionen under perioden 3-24 januari genomfört undersökningar, vilket bekräftades av Rymko. Vidare anförde Hirdman att motsidan visserligen avfärdade uppgifterna rörande år 1975, men hur var fallet beträffande informationen om Wallenberg som emanerade från 1950- och 1960-talen? Rymko angav å att man från hans land bekräftade att den svenske diplomaten inte levde efter å 1947.

Ser vi till den interna sovjetiska reaktionen på den svenska noten såsom den utformas av V Maltsev den 22 januari i en minneslapp till CK, kan vi notera att Rymko verkligen följer de instruktioner Moskva lämnat. /Dokumentinsamling nr B 39/ Vi får här klart för oss att man från sovjetisk sida uppfattat att den svenska inlagen endast står att betrakta som en förfrågan om Wallenberg kunnat vara i livet just 1975. En viss öppning -eller möjligen en svårighet för stockholmssändebudet att förklara- innebär följande passus:

"Utrikesministeriet anser det lämpligt att i svaret till den svenska regeringen ånyo bekräfta de väsentliga delarna i vår position i Wallenberg-ärendet, vilka meddelats tidigare."

Nyckelordet denna gång är ordet "*sushtjestvo*" vilket ju betyder väsentlig. Här erbjuds vissa möjligheter till framtida förändringar av motsidans hållning.

Vi kan notera att Hirdman också tar fasta på detta och försöker -utan resultat- utverka ytterligare upplysningar av motparten.

Ett märkligt vittnesmål kom att få olyckliga konsekvenser för arbetet med Wallenberg-ärendet fr o m 1978. Detta år framträder israelen Abraham Kalinski och berättar att hans medfångar i såväl Verchne Uralsk i Tjeljabinsk 1951 som i Korpus II i Vladimir haft kontakter med svensken. Uppgiften återfinns i materialet för första gången den 26 januari 1979 och bearbetas sedan vidare ännu under 1990-talet/ Kalinski som släpptes fri 1959 hade enligt uppgift suttit tillsammans med andra kända Wallenberg-vitnen som bl a den georgiske motståndsmannen Simon Goguberidze, vars uppgifter många andra bygger sina utsagor på. Georgiern är ett av de många vittnen som aldrig varit möjlig att höra. Alla uppgifter från Kalinski är indirekta och bygger därtill på information från polacken Wiedrovski och letten Munters (båda från Tjeljabinsk). /UD P2 Eu¹ 14 december 1978 inför förhör med Kalinski den 20 dec. Nya utfrågningar kom till stånd under 1979/

Därtill hade Kalinski kommit i kontakt med Jan Kaplan som enligt uppgift satt i sovjetiska läger 1945-1975. Det var Kaplan som uppgivit att Wallenberg hade befunnit sig i Butyrkas sjukavdelning 1975. Uppgiften om Kaplans vittnesmål nådde sovjetmyndigheterna som ånyo tog denne i förvar fram till 1976. Väl i frihet ska han ha ansökt om utresetillstånd och haft kontakt med dottern Anna Bilder i Israel. I slutet av 1978 internerades Kaplan ånyo.

Historien med Mosjinskij, Kalinski och Bilder kom sedan att få alltmåra ovanliga implikationer bl a i form av utsmugglade berättelser från Wallenberg, vilka visade sig vara förfälskningar sannolikt utförda i samarbete mellan de inblandade. Stödd på information från den f d sovjetiske förhørsledaren och senare lägerfångnen Avraham Sjifrin presenterar Kalinski sina teorier i populär form. /De flesta av uppgifterna "avslöjades" i artiklar i tidningen Veckorevy 1979/ 1984 framträder vittnet ånyo och lämnar uppgiften att Wallenberg fortfarande finns i Vladimir och att han informerats om detta av f chefsläkaren där, fru Elena Butova. /UD P2 Eu¹ 29 juni 1984. Se även UD II:52 s.152 och 158/

1981 kommer utredarna avlidne generalens Gennadij Kuprijanov uppgifter på spåren i samband med en intervju med en anonym källa. Den anonyma källan uppger i januari 1981 att den likaledes internerade Kuprijanov rött den svenske diplomaten just i Verchne Uralsk 1951 och fyra år senare under en transport till Vladimir. 1956 ska de ha mötts hos tandläkaren i Vladimir, utan att de ha möjlighet till någon samtalskontakt. /16 apr 1996 publicerar Ingemar Lindmarker i SvD en artikel om Kuprijanov som till stora delar bygger på den information som finns hos UD i ärendet. UD II:52 s.157ff/

Regeringen Ullsten gör den 22 augusti 1979 en ny framställan till Sovjetunionen och ministerpresident Brezjnev baserat främst på Kaplans uppgifter /UD P2 Eu¹ s.d./

I samband med överlämnandet närvarade från svensk sida förutom statsministern också Leif Leifland och från sovjetisk sida ambassadör Aleksandr Jakovlev och sekreteraren Novikov. Ola Ullsten sa sig personligen uttrycka förhoppningen om att det skulle finnas mera sovjetisk dokumentation. Jakovlev gennådde att svaret från den 24 januari var slutgiltigt, men lovade vidarebefordra informationen till regeringschefen Aleksej Kosygin.

I sitt förslag till svar till den svenska regeringen på statsminister Ullstens not, formulerat till CK den 7 september 1979 anger Gromyko att "*från sovjetisk sida anses frågan om R Wallenberg vara utagerad*" /Dokumentsamling nr B 41/ Vi kan även notera att tonen i utkastet till svaret från CK på den svenska noten från 22 augusti är försiktig. /Dokumentsamling nr E 60/ Spekulationer -möjligen syftande på uppgifter om att partichefen Leonid Brezjnev hade varit inblandad i ärendet år 1945- borde inte föranleda någon framställan från svensk sida. Dessutom ansåg man att ömsesidig tillit grannar emellan var en viktig grundsten i det internationella samarbetet. Detta blev också Jakovlevs budskap till Sverige den 28 september. UD P2 Eu¹ den 1 okt 1979/

Under 1980-talet erbjuder sig ytterligare en möjlighet för Sverige att ta upp ärendet i ett internationellt forum efter tillkomsten av ESK-konferensen. Här har inte företagits någon analys av hur de demarscher som gjordes från svensk sida bemöttes. Vi kan konstatera att förhållandet mellan supermakterna var frostiga vid inledningen av tiondet. Kriget i Afghanistan var den främsta orsaken, men även händelserna i Iran markerade en skärpning av det världspolitiska läget. Det har tidigare nämnts att man från USA:s sida både officiellt och inofficiellt också började agera mera aktivt efter många års tystnad i Wallenberg-ärendet. Huruvida det ökande intresset för den försvunne diplomaten i Sverige och den västliga supermakten i Moskva sågs som ett samordnat angrepp på Sovjetunionen, är en fråga som kan vara värd att utreda. De svensk-sovjetiska relationerna försämrades ju under årtiondet också till följd av ubåtsaffärerna.

I det befintliga ryska grundmaterialet saknas dessvärre dokument från de avgörande åren under 1980-talets första hälft. När frågan ånyo en gång tas upp till förnyad prövan år 1986, finner vi en PM från utrikesminister Edvard Sjevvardnadze till CK från 18 juli 1986. /Dokumentsamling nr E 61/ Detta ansluter sig helt till uppfattningen att frågan är utagerad.

Den ukrainske nationalisten och katoliken Josyp Terelya fick 1987 läna sovjetiskt fängelse och kunde redan i december samma år för Anders Åslund lämna nya andrahandsuppgifter om Wallenberg. /UD P2 Ed 138/010 17 maj 1988/ Av litauern Jonas Bogdanas hade han erfarit att den svenske diplomaten skulle ha befunnit sig äger vid Norilsk ca 1947-1949. Den polsk-ryske fången Vasilij Vorobej-Vorobev hade för Terelya uppgivit att han den första sommaren ska ha sett Wallenberg i ett genomgångsläger i Irkutsk. Uppgifter om Norilsk och från vittnet Vorobej hade cirkulerat redan under 1950-talet, men fick nu förnyad aktualitet. I övrigt mottogs uppgifter rörande iakttagelser av Wallenberg från Sverdlovsk och Vladimir under detta årtionde. Mordvinien hade varit aktuellt under början av 1960-talet. Under 1970- och 80-talen ledde spåren mestadels till Vladimir, med vissa avvikande indikationer om transporter till och från Lubjanka. Terelya trodde sig t o m själv ha sett svensken i april 1970 i Vladimir.

1981 gör UD en (av många) sammanställning rörande vittnesmål från Östeuropa om var Wallenberg varit synlig sedan 1959, då han ska ha befunnit sig i Vladimir, vilken lär återges.

1961 Psykiatriskt sjukhus i Moskva 1971-72 Mordovia

1962	Wrangelön, Butyrka	1973	Mordovia, Irkutsk
1963	Butyrka	1974	Irkutsk
1964	Mordovia	1975	Butyrka
1965	Butyrka	1976-77	Spets Korpus Gorkij
1966	Zidovo (Irkutsk)	1978	Psykiatrisk klinik Blagosjevtjensk
1967	Vladimir, Zadidovo (Irkutsk)	1979-80	Moskva och Leningrad. Be- handling vid fängelsesjukhus
1968-70	Zabaikale (öster om Irkutsk)		
	Vladimir (?)		

/Det kan noteras att det i såväl dags- som populärpress genom åren varit ganska populärt att söka beskriva Wallenbergs "Lidandesväg". Eftersom detta material finns i Wallenberg-akten och uppgifterna i de flesta fall inte håller för en ordentlig granskning, har här valts att avstå från att återge sådan information/

Ett vittne som man 1982 fäste viss tilltro till var tysken Gerhard Schmidt som dagen efter att ha sett en film om Wallenberg i västtysk TV ringde till svenska bonnambassaden och meddelade att han delat cell med den svenske diplomaten i Lubjanka år 1949. /UD P2 Eu¹ 3 sep 1982/ Ambassadörens Ingolf Kiesow intervjuer med Schmidt gav ett allmänt positivt intryck och gjorde att man ansåg att dennes uppgifter inte kunde avfärdas.

1984 framträdde exilunggrenen Karol Reményi som anknöt till den ungerska sionistteorin. /UD P2 Eu¹ 14 feb 1984. Se UD II:52 s.126/ Vittnet angav sig aldrig ha mött Wallenberg, men hade uppgifter om att Berija i Lubjanka ska ha följt svensken. Han ska sedan ha berättat 15-20 års tukthusstraff och förpassats långt bort för att åter 1952 föras till Moskva för att förberedas för "Jude-sionist-rättegångarna". 1955 ska Wallenberg enligt detta vittne ha försvunnit spårlost.

1986 färdigställde ambassadören Rune Nyström en utredning i ärendet. /Se UD P2 Eu¹/ Sammanfattningsvis konstaterar han att informationen som erhållits inte möjliggjorde reella utsikter att göra någon framgångsrik demarsch hos Moskva. Vidare ansåg han att det med all sannolikhet fanns relevant material i Budapest som kunde avslöja de sovjetiska motiven bakom fängslandet av Wallenberg. Ännu var situationen dock alltför politiskt känslig i Ungern för att kunna väckas.

Abraham Kalinski hade visserligen visat sig vara en opålitlig källa, men det borde -enligt Nyström- finnas annan information av betydande intresse i Israel. Dessutom har man vid denna tidpunkten inte öppnat arkiven i USA och andra västliga länder. Här borde mera finnas att hämta menade utredaren.

I slutet av 1970-talet förekom -som nämnts- vissa spekulationer om att självaste partichefen Brezjnev i egenskapen av officer i Budapest varit inblandad i någon form av oegentligheter och därför beordrat fängslandet av Wallenberg för att dölja sin verksamhet. Svenska ambassaden i Moskva uppnärskammade en artikel i ungdomsorganet Komsomolskaja Pravda den 15 september 1989 som bifogades ett handbrev till Hans Magnusson och Lage Olsson den 28 i samma månad. Artikeln innehöll en rad mer eller mindre fantastiska spekulationer, men utmynnade i att ryktena om Brezjnevs insatser i Budapest varken indikerade att han låg bakom några oegentligheter och vad som var värre för partichefens rykte, hans uppgifter om att ens ha varit med om Budapests befrielseskulle enligt ungkommunisternas organ vara fabrierade.

Vi kan av denna artikel inte dra några egentliga slutsatser, utom att den tydligt är tillkommen i syfte att misskreditera förre partichefen. Även om denne inte hade någon del i Wallenberg-affären, kunde ett sådant här angrepp kanske bana vägen för en förändring av den sovjetiska inställningen i hela frågan. Så betraktad är informationen av ett betydelse även om källvärdet i sig är mycket tvivelaktigt.

Vid denna tidpunkt engagerade sig också paret Elena Bonner/Andrej Sacharov i affären och kom också att användas som källor och samtalspartners till svenska myndigheter. Sacharov hade ju erfarenhet av hur det sovjetiska lägersystemet fungerade och gav bl a sin syn på detta. /Se t ex UD P2 Eu¹ 8/001 8 jan 1990. Se Andrej Sakharov, Memoirs (London 1990) s.531 och Dens, Moscow and Beyond 1986 to 1989 (NY 1991) s.50, där nobelpristagaren kortfattat redogör för hur han utnyttjat sitt kontaktnät för att å Sveriges vägnar söka bringa klarhet i Wallenbergs öde/

Det är också vid denna tidpunkt som Wallenbergs tillförligheter upphittas (1989). Flera "nya" dokument återfinns också i sovjetiska/ryska arkiv och fr o m 1991 börjar dessa överlämnas till Sverige och den nyskapade gemensamma svensk-ryska arbetsgruppen, vilken tillsätts i september detta år. /Se UD II:52 s.9/

Mycken information som inströmmat under senare år anger att svensken kunde vara vid liv. KGB-chefen Vladimir Krutjov lär dock vid ett politbyråsammanträde år 1990 ha angett att Wallenberg skjutits. På samma sätt yttrade sig Aleksander Jakovlev i presidentkommissionen i samtal med Sveriges ambassad i Moskva, Sven Hirdman, den 1 dec 2000. Uppgiften var synnerligen oprecis och gick ut på att en viss överste Aleksandrov vid något tillfälle ska ha informerats av en KGB-kollega Nedosekin att Wallenberg "skäts som tysk spion". /UD P2 Eu¹ s.d/ Det kan -som nämnts-

noteras att man från den ryska sidan i arbetsgruppen hela tiden utgått från att den svenske diplomaten sedan länge är avliden och att man också antar att dödsfallet framkallades av de sovjetiska myndigheterna.

Under 1990-talet har mycket av forskningsarbetet och intresset kring Raoul Wallenbergsoöde kretsat kring den svensk-ryska arbetsgruppens arbete och de dokument som Moskva fisett den svenska sidan med. Officiella och privata arkivstudier har i viss utsträckning också bedrivits i Ryssland och också i andra östeuropeiska länder, men dessa har inte medfört några genombrott. Mycket material av skilda slag har vidare instränmat till UD under årtiondet. Det kan konstateras att inget av detta heller lett till några avgörande genombrott.

Viss hjälp i efterforskningsarbetet har också kommit från den i mars 1992 konstituerade gemensamma rysk-amerikanska "U.S.-Russian Joint Commission on POW/MIAs", vilken utreder frågor rörande försvunna krigsfångar. USA-representanten, ambassadör Malcolm Toon tog bl a upp Wallenberg-ärendet med sin ryske kollega general Dmitrij Volkogonov i juli 1992. /Se UD P2 Eu¹ 25 juni 1992/

Efter det att den gemensamma svensk-ryska arbetsgruppen presenterade sina resultat kring årsskiftet 2000-2001 har undersökningsarbetet gått in i en ny fas. Den ryska synen på frågan som framkommer i dess slutrapport, innefattar tydligen att man härifrån anser frågan avslutad. Det är därför angeläget att motsidan fortsätter en målmedveten verksamhet, presenterar nya hypoteser och framför teorier för hur det fortsatta arbetet ska bedrivas. Detta måste ske i samarbete med de ryska myndigheterna som endast genom seriösa och genomtänkta insatser från svensk sida torde kunna förväntas visa beredvillighet till ett nytt engagemang.

Pågående och nyligen avslutade forskningsprojekt

Ett antal forskningsprojekt har under senare år bedrivits främst genom initiativ från personer verksamma i USA. Studierna har till huvuddelen finansierats med svenska medel. En av uppgifterna i denna utredning har varit att öka bedöma innehåll och kvalitet hos de rapporter som producerats av dessa forskare.

Tidigare nämnde medlemmen av den svensk-ryska arbetsgruppen och f d fägen i Vladimir, professor Marvin Mäkinen har tillsammans med dataexperten Ari D Kaplan i december 2000 färdiggjort dokumentet:

"Cell Occupancy Analysis of Korpus 2 of the Vladimir Prison. An Examination of the Consistency of Eyewitnesses of Sightings of Raoul Wallenberg with Prisoner Registration Cards from the Prison Kartotekä (63s)

En inventering av Vladimirfängelsets fängkartotek företogs i augusti år 1990 och i arbetet deltog tio medlemmar av olika nationalitet ur arbetsgruppen. Man kopierade totalt ca 190 journalkort utgående från i första hand kriterier som namn eller annan särskild anknytning till Raoul Wallenberg eller Vilmos Langfelder. Uppgifterna bearbetades senare med statistiska metoder.

I övrigt noterades fångar efter en fallande intresseskala, t ex födda år 1912 (som Raoul Wallenberg), arresterade i Ungern, utlännningar, namnslut (-berg, -feld etc), arresterade i sovjetockuperade områden, nummerfångar, alla arresterade fr o m 1960, fångar med någon anknytning till Wallenberg och Langfelder, fångar från Baltikum och till sist sådana som placerats utan att cellnummer angivits.

Särskilt intresse fästes vid nummerfångar, då man hypotetiskt antog att de båda från Budapest kunde givits främmande identiteter. Härvid konstateras att särskilt under åren 1950-1952 registreras ett betydande antal sådana fångar.

Under perioden 1993-1997 företar särskilt Guy von Dardel och Marvin Mäkinen ett antal resor till Vladimir för att följa upp undersökningen. Vid ett av tillfällena (1993) kom man i kontakt med den f d fängvaktaren Varvara Ivanovna Larina som arbetat i Korpus II (sjukhusavdelningen) och även med Aleksandr Timofeevitj Kukin som verkade där under 1950- och 1960-talen.

Här gör undersökningsgruppen en stor sak av att Larina uppger att hon aldrig i media tagit del av några som helst uppgifter om Wallenberg och att hon generellt aldrig berättar nyheter från utlandet. Larinas utsagor används för -som ska konstateras- av bl a Susan E Mesinai som utgångspunkt i samband med hennes pågående undersökningar angående nummerfångar.

Inte någon gång nämndes Wallenbergs namn av von Dardel och Mäkinen i samband med att kontrollfrågor rörande andra kända fångar ställdes till Larina. Man konstaterar att hon varit trogen instruktionerna att inte i enrum samtala med fångarna eller lära sig deras namn eller nummer. Larina uppgav under intervjun att en viss österländsk fånge ska ha suttit i en cell mitt emot en fånge med namnet Osmak (som kunde identifieras som en person som befunnit sig i cell 49 i Korpus II våning 3 i isolering). Nummerfången ska ha klagat och avvikit från övriga och därför blivit särskilt

ihågkommen. Larina fick se foton av den unge Wallenberg, vilka hon inte kände igen. Däremot när man med datametoder "föräldrade" honom, pekade hon omedelbart ut vederbörande och vidhöll vid senare konfrontationer sin berättelse och identifikationen.

I övrigt koncentrerar man sig på att med utgångspunkt från Osmaks dödsår och uppgifter om cellstruktur och placeringen av de enskilda internerna, försöka finna ut var den okände isoleringsfängsen kan ha suttit. Flera av de internerade som haft information om Wallenberg satt också i Vladimir bl a under 1950-talet och särskilt intresse riktades mot dessa personer. Deras förflyttningar m m undersöks också och vidare koncentrerar man sig på vittnesuppgifter om att svensken ska ha varit synlig vid flera tillfällen och försöker identifiera var han iakttagits. I övrigt söker arbetsgruppen fastställa så långt det varit möjligt vilka "invånare" cellerna haft över tiden. Totalt har 98 000 cellförflyttningar noterats för undersökningsperioden 1947-1972. Man noterar att flera av de kända fångarna som inte återfick friheten under långa perioder "suttit isolerade" och gjort detta i celler där kontaktmöjligheterna med andra fångar varit mycket begränsade. Makinen/Kaplan drar därvid slutsatsen att det under dessa perioder var fullt möjligt att någon/några faktiskt kan ha varit cellkamrater med Wallenberg.

Kommentar: Det kan noteras att de båda författarna gjort en imponerande forskarbragd och verkligen till stora delar förefaller ha lyckats kartlägga hur Korpus II varit befolkad under den aktuella perioden. Fakta har konfronterats mot de vittnesutsagor som varit kända sedan tidigare. Vad som emellertid är slående är hur stor tilltro man fäster till Larinas uppgifter. Först och främst kan noteras att hon ju aldrig namngivit Wallenberg och aldrig kunnat utbyta någon särskild information med den "mystiske främlingen". Trots att vetenskapliga förhörsmetoder brukats och att man försökt att inte påverka vittnet, finns det anledning att vara skeptisk till hennes utsagor. Kan vi a priori utgå från att Larina absolut aldrig kommit i kontakt med Wallenbergs namn eller mission, skulle hennes uppgifter i och för sig vara värdefulla. Emellertid torde det vara omöjligt att med absolut säkerhet hävda att hon verkligen fullständigt saknar alla kunskaper om ärendet. Även om så är fallet kan lösryckta osammanhängande uppgifter ha nått vittnet och av henne själv kanske utan vetskap ha sammanblandats. Mot bakgrund härav är värdet av hennes utsagor begränsat. Undersökningen baseras därför på oklara förutsättningar, vilket också betyder att det antydda sambandet Osmak-Wallenberg inte heller kan styrkas. Det enda resultatet som kunnat etableras är att det faktiskt förekommit ett antal nummerfångar i Korpus II. Flera vittnen har tidigare angivit att den svenske diplomaten kan ha varit synlig vid avdelningen. Något samband däremellan kan heller inte säkerställas, eftersom det hittills inte kunnat klargöras vilka nummerfångarna varit. Utan tillgång till en sådan nyckel har undersökningen endast ett begränsat värde vad avser försöken att fastställa om Wallenberg och/eller Langfelder någonsin befunnit sig i Vladimir. Detta gäller även om det finns anledning att betona det angelägna i att försöka fastställa nummerfångarnas identitet.

Referenser till Makinen/Kaplans verk förekommer flitigt i Susan E Mesinais rapport "*Liquidatsia. The Question of Raoul Wallenbergs Death or Disappearance in 1947*" (USA 2000). Det bör noteras att jag inte haft tillgång till författarens notapparat och därför inte kan uttala mig om de flesta källuppgifterna. /Se UD II:52 s.150f. Mesinai ligger också huvudsakligen bakom avsnittet om nummerfångar i den svenska arbetsgruppens slutrapport, där vissa av uppgifterna som behandlas i "*Liquidatsia*" också kortfattat redovisas/

Mesinai anger i den inledande Summaryn att huvudtesenär att Smoltsov-rapporten från år 1947 måste avvisas. I avsnittet om detta dokument hävdar författaren att det alltför starkt avviker från vad som skulle vara en ordinär rapport om ett dödsfall avseende en viktig fånge i ett sovjetiskt fängelse. Istället anses det ha fabricerats för att dölja och förhindra frågor om vad som verkligen inträffade.

Författaren utgår istället från att Wallenberg och Langfelder "försvann" ur registren under 1947 och hon noterar att det bara fanns fyra (senare tre) nummerfångar i Lubjanka detta år, vilka hon identifierar som de läda från den svenska budapestlegationen samt chauffören från den ungerska legationen i Sofia, Sádor Katona och den armenisk-italienske jesuiten Pietro Aladjan-Adjani -som senare återvände till Italien. /Se även UD II:52 s.73f/ Mesinai anger vidare att det även i Vladimir ska ha funnits ett mycket begränsat antal nummerfångar (sex varav tre identifierats av ryssarna) för perioden juni 1947-maj 1948. De tre återstående ska därför antagligen ha varit reserverade för just Wallenberg, Langfelder och Katona.

Författaren tar också fasta på information från före KGB-medarbetaren Sergej Antonovitj Stepanov till den svenska moskvaambassaden i april 1992, där denne uppgivit att Wallenberg satt i Lubjanka fr o m 17 juli 1947-1951, Vladimir 1951-1952, Jaroslavl 1952 och Smolensk 1952-1953. /Som bekant finns ju uppgifter i fängelsejournalerna från Lefortovo och Lubjanka att svensken överfördes till sistnämnda fängelse under varen 1947/ Mesinai konstaterar att Stepanovitjs vittnesnål i övrigt är kontroversiellt, men visar -enligt författaren- att Wallenberg inte avled 1947. Beträffande examinationen av uppgifterna rörande Smoltsov-rapporten tillförs ingen egentlig ny kunskap, utan här relateras de vanliga teorierna för och emot dokumentets äkthet.

Mesinai gör därefter precis som Makinen/Kaplan ett försök att identifiera Wallenberg bland nummerfångarna i

Vladimir, men når inte längre än föregångarna.

Kommentar: Mesinai's arbete kan karakteriseras som ett försök att summera de problem som alljänt vidlåder Wallenberg-forskningen. Delvis framförs intressanta teorier, men problemet är att de endast delvis följs upp och att materialet inte medger att man pressar det på mera information än vad det faktiskt innehåller. Tyvärr finns en tendens till att Mesinai ibland går över den gränsen. Jag har inte systematiskt gått igenom arbetet och företagit någon akribikontroll, men spontant kan noteras att den amerikanska forskaren inte företar någon värdering av materialet och detta måste anses starkt minska värdet av de presenterade resultaten.

Mesinai överlämnade den 4 april 2002 till Hans Magnusson "Preliminary Report: Follow-Up Wallenberg Investigation". En tabellbilaga följde den 8 april till samme adressat.

Grundförutsättningen för det fortsatta arbetet är enligt Mesinai att det måste finnas betydligt flera ryska/sovjetiska dokument med anknytning till Wallenbergs fägelsevistelse, än dem vi idag har tillgång till. Författaren anger att några månader efter tillkomsten av rapporten, kommer det att finnas en sammankopplad omfattande databank för vittnesmål (1945-2001). Denna kan sedan kontrastera den sovjetiska utsagan om attfändet nådde en slutpunkt, när den svenske diplomaten avled år 1947. Den svenska regeringen lastas samtidigt för att ett sammanställningsarbetet inte företagits tidigare. Mesinai anger också att hon och Susanne Berger var för sig kommer att göra en undersökning rörande alla svenskar i GULAG och jämföra deras öde. Någon sådan har -enligt Mesinai's uppfattning- närligt nog aldrig genomförts. Författaren anser det vara anmärkningsvärt att Sverige drivit frågan om Wallenbergs och andra svenskers försvinnanden hos sovjetmyndigheterna bara vid tillfällen, när man ansett det vara möjligt att nå framgång. Fanns det något beslut om att inte driva andra svenskers ärenden än Wallenbergs?

Mesinai har studerat 210 vittnesuppgifter rörande kontakter eller information om föregivna svenskar, varav 188 faktiskt ska ha sett Wallenberg eller någon/ra svensk/är och hon förväntar sig att de för perioden 1945-1970 ska uppgå till minst 300. Därefter räknar Mesinai upp antalet för olika perioden (rörande uppgifter om Wallenberg, Van den Berg, Wallberg etc och "svenskar" 1946-1992). Vidare anges intentionerna attånyo behandla Makinen/Kaplans material från Vladimir och försöka få ut mera information.

I tabellbilagan redovisas uppgift för uppgift från olika sovjetiska fängelser i kronologisk ordning.

Kommentar: Det kan omedelbart konstateras att Mesinai påtagit sig en omfattande forskningsuppgift. Jag har inte i detalj kunnat utvärdera informationen eller ens tagit ställning till om den är korrekt eller fullständig. Vad som dock är otvetydigt är att det svårigen kan vara ändamålsenligt att arbeta så här brett, om man ska få fram någon säker och hållbar information om Wallenberg. Även om vi får fram 300-400 uppgifter om att svenskar eller personer med namn som Wall ... etc varit iakttagna, måste frågan allra först ställas om vittnens beroende av varandra och vilken grad av tillförlitlighet de har. Vi kan ju bara notera att i svenskens ärhet funnits bl a en tysk fänge Wallenstein och att det i vittnesmaterialet finns uppgifter om diplomaten och juristen "Raoul v Waldenberg" (Vorkuta), "Raoul Waldenberger" (Revda 1951-55) samt "Paul Wallenberg" m fl namn vilka Mesinai delvis också noterar. Hur svårt det är att identifiera människor av främmande nation är klart och uppgifter att någon skulle vara "svensk" är alltid vanskliga fastställa, inte minst när språk- och fysiska kontaktsvårigheter i lägervärlden säkerligen alltid var påtagliga.

Som ett exempel på oklarheter kan nämnas stycket om Artur Tamvelius vars vittnesmål senare av myndigheterna konfronterades med Heinz Bornscheins. (s.16f) Mesinai förbiör det faktum att parterna inte kunde enas om vad den förre -som var förstahandskällan- hade meddelat. Författaren anlägger delvis en skeptisk attityd till Kalinski, vars utsagor i några fall utmönstras eller särredovisas. Detta är dessvärre det enda fallet och det är beklagligtvis fallet att många flera uttalanden än Tamvelius starkt kan ifrågasättas och sådana resonemang förs dessvärre inte i arbetet. Det finns beklagligtvis anledning att vara mycket skeptisk till värdet av Mesinai's presenterade forskning. Är syftet att den ska kunna klargöra Raoul Wallenbergs öde, finns mycket små förhoppningar att verksamheten skakunna leda till någonting konkret.

Mera av en historisk exposé över ärendets utveckling är Susanne Bergers "Swedish Aspects of the Wallenberg Case" (2001).

Förutom en inledning (A.) fokuserar Berger på följande teman:

- B. The Gromyko Memorandum (1957)
- C. The Humanitarian Mission to Budapest, July 1944-January 1945
- D. Reactions to Raoul Wallenberg's Arrest
- E. Conclusions.

Bergers utgångspunkt är i likhet med Makinen/Kaplans och Mesinai's att det finns flera alternativa förklaringar till Wallenbergs "försvinnande" i källorna efter 1947.

Beträffande vittnesmålen tar författaren upp flera som utelämnats i denna rapport. Sådana med anknytning till Polen och andra östeuropeiska länder, såsom uppgifterna från slutet av 1940-talet av Boguslaw Baj och Theodor von Dufving har jag inte bedömt vara särskilt intressanta. Dessa ges emellertid visst utrymme i Bergers rapport.

Författaren tar även upp uppgifterna om att Wallenberg varit utsatt för faror bl a till följd av kontakterna med såväl nazistiska som andra grupperingar i Ungern, Tyskland och hemlandet. Hon har även undersökt frågan om den försvunne diplomaten haft kopplingar särskilt till den amerikanska underrättelsetjänsten. Berger har därvid mycket riktigt funnit att det existerar nära förbindelser Iver Olsen-OSS, vilket ju varit känt sedan lång tid.

Intressantast är teserna i D-avsnittet som utmynnar i frågan om Wallenberg "offrades". Berger har inte funnit att detta skulle ha skett avsiktligt eller till följd av något nödtvång. Istället konstateras att den som läser UD:s dokumentation finner *"No expression of a sense that Sweden will put up a fight for Raoul Wallenberg, no matter what"*. Berger poängterar också i likhet med flera andra forskare betydelsen av att företa noggranna källstudier främst i ryska/sovjetiska arkiv. Dessutom efterlyser hon en mera samlad bild av undersökningsarbetet. Hittills har det mesta gjorts "styckevis och delat" och därför måste en framtida kommission börja arbeta mera med metodproblem.

Kommentar: Bergers sammanfattning är delvis ganska habil och hon tar fasta på flera intressanta frågeställningar. Arbetet innehåller dock egentligen inget nytt eller tillför några nya kunskaper i ärendet. Hennes generaliseringar beträffande det svenska efterforskningsarbetet är i likhet med de påståenden som Mesinai avgivit alltför oprecisa för att stå oemotsagda. Hans Magnusson har i sitt svar till Mesinai från den 3 maj 2002 påpekat rena felaktigheter. I föreliggande rapport har också kortfattat berörts de svenska myndigheternas agerande och det kan konstateras att vi med facit i hand tydligt kan notera att det nog förekommit missade tillfällen. Vad såväl Berger som Mesinai förefaller bortse från är att officiella (och naturligtvis även privata) framstötter i ett politiskt ärende och särskilt till en stormakt, måste vara grundligt underbyggda och framsända vid rätt tidpunkt för att ha någon möjlighet att bli framgångsrika. Bergers efterlysning av metodgenomgångar är däremot vällovlig.

The American Jewish Committee har genom William Korey år 2002 utgivit *"The Last Word of Wallenberg? New Investigations, New Questions"*

Arbetet inleds med ett förord av kongressledamoten Tom Lantos -make till Annette Lantos som ju tog initiativ till den amerikanska Wallenberg-kommittén. Tom Lantos medverkade också till att Raoul Wallenberg av president Ronald Reagan den 5 oktober 1981 blev utnämnd till amerikansk hedersmedborgare.

Utgångspunkten för Koreys rapport är uppenbarligen besvikelsen över den slutrapport som den svensk-ryska arbetsgruppen presenterade den 12 januari 2001. Författaren inleder med att konstatera att den ryske delegaten Vjateslav Tutjnin vid tillfället presenterade en 34 s lång rapport och samtidigt uttalade att Wallenberg till 99% sannolikhet avled 17 juli 1947 samt att inte så mycket mera fanns att tillägga. Detta kontrasterades mot att man från svensk sida kunde presentera hela 215 fylliga textsidor om samma ämne med mycken ny information tillagd. Statsminister Göran Perssons ord vid tillfället att han betraktade det upprädda resultatet som en god början var -enligt Korey- ett av få positiva resultat av ett projekt som slutat i ett misslyckande. I dess helhet utgör AJC-rapporten en sammanfattning och värdering av de båda sidornas slutrapporter.

Framställningen koncentreras på att den gemensamma svensk-ryska arbetsgruppen vid sin presentation inte tagit fasta på Jakovlev-kommissionens -som författaren menar- grundskott mot den s k Smoltsov-rapporten. Presidentkommitténs resultat -presenterade ovan- nämndes inte vid arbetsgruppens redovisning den 12 januari 2001, vilket Korey anser anmärkningsvärt.

I övrigt redogör författaren för turena kring Wallenbergs och Langfelders rehabilitering i Ryssland och övergår så till att redogöra för den av Sverige presenterade nya dokumentationen man från rysk sida erhållit rörande omständigheterna kring Wallenbergs arrestering.

Därefter redovisas de båda arbetsgruppernas syn på Wallenbergs uppgift, vari man enligt Korey från rysk sida starkt betonar den svenske diplomatens amerikanska underrättelsekontakter. I rapporten presenteras UD:s och Sälzerbloms aktiviteter som tydliga exempel på *"Strange Passivity"*, varvid jämförs med vad som anges vara ett kraftfullt agerande från schweizisk sida för att lösa fallet med deras ängna diplomater.

Makinen/Kaplans, Mesinai och Bergers arbeten refereras utan att Korey tar ställning till innebörden av deras resultat. Den sistnämnde redovisar inget eget material eller några nyheter i avsnittet med den talande titeln *"American Passivity and the Physical Threat to Wallenberg"*. AJC (American Jewish Committee Initiative) startade sitt arbete för Wallenberg år 2000 och presenterade då arbetet *"The Wallenberg Mystery. Fifty-Five Years Later"*. Man anser att USA bör driva på för att få frågan löst med Ryssland, eftersom Sverige tydligtvis inget kunnat göra. Utgångspunkten är att den svensk-ryska arbetsgruppen uppenbarligen inte kunde å något resultat eftersom man, från rysk sida uppenbarligen inte ville erbjuda några öppningar.

Kommentar: Koreys rapport är ett referat rörande ärendets utveckling och fokuserar på ett antal viktiga frågor. Den tillför -i likhet med AJC:s tidigare sammanfattning- ingen ny kunskap, men förefaller i stort återge uppgifter på ett korrekt sätt.

BILAGA

Krönika över Wallenberg-ärendet

(Den inledande siffran under rubriken händelse har ovan kommenterats i avsnittet *Raoul Wallenberg i fängelse. En kortfattad krönika 1945-1947* och avser följande skala:

1. Säker och bekräftad, 2 Sannolik, 3. Trolig, 4. Osannolik, 5 Falsk.

<u>Tid</u>	<u>Händelse</u>	<u>Meddelat</u>
		<u>Sverige</u>
44-11	4. RW kan ha gjort resa Budapest-Berlin-Stockholm t.o.r.	1981
44-12	1. Svensk-sovjetisk notväxling rörande innebörden av den svenska insatsen och skyddsmaktsuppdraget för Sovjet.	direkt
44-12-15	1. Ungerska regeringen förbjuder Röda korset att verka och samtidigt blir WRB:s och RW:s aktiviteter också formellt olagliga.	direkt
1-1-19	2. K Lauer meddelar J Wallenberg att RW den 8.12 angivit att han i samarbete med Sovjet ska bilda en förening i Budapest för återställande av judisk egendom.	
44-12-24	1. Beskickningen i Budapest övertagen av Pilkorsarna.	mars 1945
44-12-29	3. V Böhm meddelar Political Intelligence i London att RW privat angivit sin avsikt att efter kriget leda en organisation för att tillvarata judiska politiska och ekonomiska intressen i Ungern.	1972
44-12-29	3. A Richert vid legationen i Berlin meddelat UD att v Erdmannsdorf vid Auswärtiges Amt beträffande budapestlegationen angivit att Danielssons vistelseort är obekant och att RW ställt sig under tyska trupper beskydd.	direkt
44-12-31	1. UD meddelat Sovjetunion lista över beskickningspersonalen.	direkt
45-01	3. Dr Ern Vajda representant för Pilkorsregimen övertar enligt dess beslut ansvaret för den svenska beskickningen i Budapest.	feb-mars 1945
45-01-01	5. Legationen i Berlin meddelar att tyska beskickningen i Budapest angivit att att Danielsson befinner sig på Vatikanens representation. Övrig personal är försvunnen.	direkt
45-01-03	4. 317 skyttedivisionen meddelas av 18 lären i Röda armén att i Pest gömmer sig medlemmar från svenska legationen för fascisterna. Vid påträffandet ska de tas i tryggt förvar och om detta ska ledningen orienteras. Listan från 44-12-31 över personalen är källa.	90-01
45-01-10	2. RW trotsar beskickningsledningens rekommendation och flyttar definitivt över verksamheten till Pest.	direkt, mars 1945
45-01-12	1. Order från 317 skyttedivisionen i Röda armén att den svenska beskickningen i Budapest och dess personal ska beskyddas när den påträffas. Detta inträffar möjligen samma kväll. Bataljonschefen VV Siljava meddelar detta till reg. chefen överste Grafovskij f v b till divisionschefen Gusjtjin.	90-01, 93-04-26
45-01-12	3. Medarbetaren G Gergely anger att RW ställdes under sovjetisk uppsikt denna dag.	46-04
45-01-12/ 13-01-16	2. RW iakttagen av tiotals vittnen, när han kommer i kontakt med Röda armén. Svensken hålls under uppsikt och isoleras.	45-02-24
45-01-13	3. Enligt Jozsef Gazsi kan RW redan denna dag ha inkvarterats i sovjetiskkontrollerad byggnad och därmed i realiteten varit att betrakta som ansluten.	1999
45-01-14	3. Utrikesministeriet erhåller kort indirekt meddelande från en förbandschef i Budapest att RW påträffats på Benczurgatan.	47-08-18
45-01-14	2. 15 skyttedivisionen avger rapport för chefen för 7 gardesarmén att Wallenberg och Langfelder ska kvarhållas.	91-09-14
45-01-15	2. Pest-sidan helt kontrollerad av Sovjet.	mars-april 1945
45-01-15	2. MV Zacharov meddelar general Aleksej Antonov att RW påträffats i Pest	dec 1992

45-02(03)	2. Sovjetiska myndigheter meddelar Margareta Bauer vid legationen att RW befann sig i säkerhet vid tiden.	april 1945
45-03-02	5. Meddelas att personalen utom RW befinner sig hos Vatikanens representation i Budapest.	direkt
45-03-02	5. Enligt meddelande från den 1 mars har Bukarest-legationen "... <i>befinna sig samtliga medlemmar av svenska beskickningen i Budapest ul.</i> "	direkt
45-03-05	1. Söderblom överbringar not till Utrikesministeriet och Vetrov att RW alltså är försvunnen.	direkt
1-1-5	4. Söderblom framför att legationspersonalen i Budapest -förutom den försvunne RW befinner sig vid nuntiatoren.	
45-03-07	1. Reuterswärd (Bukarest) meddelat att RW är försvunnen. sedan 17.1, när han angivit sig skulle avresa med bil.	direkt
45-03-08	3. V Böhm meddelar att ungerska Kossuth-radion angivit att RW försvunnit i Budapest.	45-03-15
45-03-09	2. Söderblom ska ha bett Sovjet framföra Danielssons tack för insatsen för den svenska legationen.	1991
45-03-10	1. Reuterswärd anger att Danielsson ska ha arresterats den 20.2 av Sovjet.	direkt
45-03-12	1. Söderblom meddelar att bukarestlegationen angivit att RW försvunnit.	Direkt
1-1-12	1. Söderblom uppmanar UD sända demarche till ungerska regeringen angående RW:s försvinnande	
45-03-15	1. Svenska budapestlegationens personal anträder resan mot Bukarest	april 1945
45-03-17	2. Vetrov skriver till Dekanozov i anledning av att Sverige begärt hjälp från Sovjet att leverera post till Danielsson och RW. Då meddelas att Söderblom muntligt ska informeras om att kontakter numera förmedlas via de sovjetiska säkerhetsorganen. Dessa har beslutat evakuera all utländsk beskickningspersonal från Ungern.	2000-08
45-03-17	1. Söderblom påmint Dekanozov samt vidarebefordrat Reuterswärd meddelande från den 7 mars. UD har energiskt påmint Söderblom härom.	direkt
45-03-21	2. Söderblom angivit att Kollontaj lovat påskynda utredningen om de försvunna svenskarna.	direkt
45-03-22	1. Budapestlegationen utom RW anländer till Timisoara.	direkt
45-03-23	1. Bukarestlegationen anmält till UD att legationspersonalen anlänt.	direkt
45-03-26	2. Söderblom hos Vetrov hört efter om Langlet och RW. Den försvunne RW meddelas ha angivit avsikt att avresa från Budapest i bil den 17.1.	direkt
45-03-27	1. UD anmanar Söderblom att aktivt eftersöka RW.	direkt
45-03-29	1. Budapestlegationen utom RW anländer till Bukarest.	direkt
början april 1945	5. Vittne ska ha sett RW fri i Budapest. (Meddelat av legationen i Bern).	45-07-01
april 1945	4. Hugo Årnfast meddelar (1947) att Peter Telcs s.d. angivit att Langlet i en rysk radiosändning i Budapest sagt att RW dödsats av ungre.	47-11-11
45-04-04	1. USA:s ambassadör H Johnson i Stockholm meddelar State Department att Wallenberg möjligen har mördats.	1994
45-04-09	1. USA instruerar WRB och ambassad i Moskva att sända Sverige om man inkommer med anhängan om assistans i RW-ärendet. (Stettinius till Harriman).	1986
45-04-12	1. USA-ambassadör anger till SD att svenskarna meddelat uppfattningen att motsidan gör allt den kan och USA:s intervention är därför inte önskvärd.	1986
45-04-12	1. övertar USA, på UD:s begäran, under mellantiden ansvaret för handläggningen av svenska angelägenheter och också för efterforskningarna av RW i landet.	direkt
45-04-13	2. Vetrov anger att Söderblom informerats om beslutet om evakuering av all beskickningspersonal i Ungern.	2000-08
45-04-14	1. Moskvaambassaden meddelat att "konvojen" anlänt till den sovjetiska huvudstaden.	direkt
45-04-14	5. Söderblom meddelat att RW som varit dödsdömd av Pilkorsarna ska ha "smugit över till ryssarna" och sedan avrest mot Debréce och troligen	45-04-16

	omkommit. Fallet kan nog aldrig lösas. Söderblom nämner inte USA:s erbjudande om hjälp.	
45-04-15-	1. Sedan den svenska personalen evakuerats från Ungern.	direkt
45-04-19	1. Söderblom ber Marcus Wallenberg intervjua i fallet RW hos Kollontaj. USA-ambassadören H Johnsons propä om aktion bör enl Söderblom avvisas. Sovjet har svårigen möjlighet och kan inte begäras engagera sig i "ett ärende som detta". En olycka eller ett mord "i den rådande oredan" kan "faktiskt skett spårlöst".	direkt
45-04-19	2. Söderblom instrueras att begära noggrann undersökning från sovjetisk sida, med stöd av Dekanozovs meddelande.	direkt
45-04-19	1. Oscar Samuelsson ombud för RW:s familj gör en framställan till de sovjetiska myndigheterna i ärendet.	direkt
1-1-20	1. K Lauer meddelar M Wallenbergs åikten att Sovjet säkert tagit väl hand om RW, men att det är troligt att nazisterna skadat honom.	
1-1-21	1. Söderblom Erhåller "definitiv instruktion" av C Günther med krav på att sovjetiska militärmyndigheter ska söka RW.	direkt
45-04-23	1. Söderblom gör framställan till motsidan och återger samtidigt sina åsikter att lösningen nog inte kan nås i fallet.	direkt
45-04-25	1. Söderblom meddelar sina åsikter i samtal med Dekanozov beträffande RW som också uttrycks 16 och 19.4.	direkt
45-04-28	1. Söderblom överlämnar Marcus Wallenbergs meddelande som anlänt den 27.4 till Kollontaj. S ska då angivit att han ansåg den ungerska regeringen vara huvudansvarig och att hänvändelsen till Sovjet beror på att man vill pröva alla kanaler. S upprepar sina antaganden från 16, 19, 23, och 25.4 beträffande RW:s öde och utsikterna att lösa frågan.	direkt 45-05-11
45-04-28	2. RW kallad till förhör i Lubjanka.	91-12-05
45-04-30	1. General Bonner Key vid WRB i Budapest kontakter Sovjet efter information om RW:s försvinnande.	1994
april-maj 1945	2. Specialberättelser och intervjuer med L G Berg, D v Mezey, M Bauer genomförs. Danielsson avger ingen berättelse över sina erfarenheter.	direkt
45-05-19	1. Söderblom påmint Dekanozov om RW.	direkt
45-05-23	1. Reuterswärd vänder sig enligt uppdrag från Ehrenpreis med begäran till mosa-iska församlingen i Budapest angående undersökningar av RW:s öde.	direkt
45-05-23	2. Dekanozov tillskriver v generalstabschef genlt NV Slavin och ber denne om en förklaring inför en förväntad svensk demarsch och efter "antisovjetisk media-kampanj med föregiven anledning av att Röda armén gjort sig skyldig till plundring "razgrablenie" av svenska budapestlegationen.	2000-08
45-05-24	1. Vetrov meddelar Dekanozov att Söderblom inte kommer att ta upp fallet med plundringen av budapestlegationen med Moskva.	direkt
45-05-24	1. Joints svenske ombud Ragnar Gottfarb meddelar uppfattningen att RW är död och mottar den 3 maj USA-medarbetarens Moses A Leavitt kondoleanser avseende RW.	direkt
45-05-24	1. Söderblom och Szent-Györgyi redovisar likartade åsikter om RW:s öde.	direkt
45-05-29	1. Militärattachén Carol Bennedich i Moskva anmodas ta upp fallet.	91-10-30
45-05-29	2. RW:s ankomst till Lefortovo registrerad. Enligt källmaterialet kvarstannar han här till mars 1947, då han återförs till Lubjanka.	
45-06-05	1. Militärattachén tar upp RW-ärendet i Förvarsministeriet. Propän avvisas eftersom Utrikesministeriet är handläggande myndighet.	45-06-07
45-06-07	1. Svar till Bennedich att försvarskommissariatet inte handlägger frågan.	direkt
45-06-27	1. Enligt Söderbloms förslag ombuds kontaktperson i Budapest Szent-Györgyi arbeta för att ungerska regeringen ska ta upp ärendet.	direkt
45-06-30	1. Szent-Györgyi ställer sig positiv till förslaget.	direkt
45-07-02	1. USA:s minister Ravndal av SD ombetts intervjua hos Sovjet angående rykte att RW skulle ha setts i Budapest i april.	direkt

45-07-06	4. Söderblom i handbrev till Sahlin meddelat att han beslutat att inte till Sovjet överlämna de foton av RW som han erhållit av modern. Kanske RW rymt och dyker upp "ett tu tre" rågonstans. Detta kan bli pinsamt för Sverige.	45-11-07
45-07-12	1. Sahlin till Söderblom: Lämna över foton! Sverige står naturligtvis inte bakom ett ev undanhållande. (Angående Berns meddelande att RW setts i Budapest i början av april).	direkt
45-08-14	1. Söderblom anger att källan i Bern jämte Szent-Györgyi är enda hoppen. Sverige kan inte driva frågan i övrigt.	direkt
45-08-28 och 45-09-04 45-09-16 45-09-25	4. v Celsing i Bern meddelat hr Takaczy ombud för K Lauer att RW är omhändertagen av Sovjet som ännar utnyttja hans dokument i processer mot komprometterade ungrare. Ingen idé att Sverige gör några officiella demarscher. 4. Se under 25.9 och 29.10. 1. Söderblom angivit att Washington informerats om Takaczys meddelande. S föreslog åter att hänvändelse till Moskva avböjs, däremot hade S föreslagit att USA:s representant i Budapest på plats skulle göra undersökningar i ärendet.	direkt 45-10-08
45-10-05	2. 2 vittnen anger att RW sågs tillsammans med Langfelder vid försvinnandet.	direkt
45-10-29	4. Ravndal i handbrev till v Post meddelat att hr Ascher från Tungsram i skrivelse till Heinrich de Wahl meddelat information om RW från K Lauer som den 16.9 i Genève ska ha angivit att RW är i säkerhet "but that his whereabouts must remain secret". (Med hänvisning till meddelandet den 28.8).	direkt
45-11-01	1. Uppmaning till Söderblom att påminna Sovjet om ärendet.	direkt
45-11-02	1. von Post vänder sig till Ravndal vid USA-legationen i Stockholm med begäran att USA-beskickningen i Budapest ska hjälpa till med efterforskning av RW.	direkt
45-11-03	1. Skriftlig svensk demarsch till Utrikesministeriet om RW.	direkt
45-11-19	1. USA-legationen anger att Takaczy och Szent-Györgyi meddelat att efterforskningarna i Ungern varit resultatlösa. Man tror att RW är fången i Sovjet utan att kunnat styrka sin identitet.	direkt
45-12	3. Sinitsyn vid MVD:s skandinavienavd ska ha underrättats om RW:s vistelse i sovjetiskt fängelse av Vetrov som återoppar Dekanozov som källa. Enligt Vetrov är det dessutom D som ansvarat för utformningen av de svar som Sverige erhållit på sina demarscher rörande RW.	1995
45-12-01	1. Barck-Holst meddelar om förnyad demarsch i Moskva. Abramov angett att militärmyndigheter ännu inte hunnit besvara orden att verkställa undersökningar om RW.	direkt
45-12-17	1. Ingemar Häggblom i samtal med minister Tjernyssov begärt repatriering av de fängna svenskarna af Sandeberg och Lundberg.	direkt
45-12-18	3. Söderblom anger att hans uppfattning att RW omkommit under färden till Debréce stöds av Langlet.	direkt
45-12-26	1. Söderblom i samtal med Abramov, MID, anger sin personliga uppfattning att RW är död och att det skulle vara bra om legationen fick uppgift om detta för att RW:s mor inte ska fortsätta ägna sig åt illusioner. Stöd för sin uppfattning har S inhämtat från Kollontaj.	direkt 2000- 05-05
1945/46	4. General Kuprijanov ska vid förhör 1979 vid KGB meddelats att RW ska ha dömts till 25 års fängelse.	1981
46-01-03	1. Söderblom nämner samtal med Abramov och Kollontaj. S understryker att Sverige gärna mottar även ett negativt besked. Abramov omämmt påminnelser till militärmyndigheterna, vilka uppenbarligen inte vet något. Langlet enligt S meddelat att Sovjet våren 1945 flera gånger frågat svenskarna vart RW tagit vägen.	direkt
46-01-26	1. Minister Arfwedson i Budapest meddelar om undersökningar i Ungern att förutom att RW ska ha setts i Pest finns inga spår. De sovjetiska trupper som kom 1945 är ersatta och dagens militärer vt	direkt

	inget. Han har gått ut i ungersk press och informerat om RW.	
46-01-26	3. Arfwedson meddelar att RW vid bortförandet i bil satt tillsammans med 3 sovjetiska militärer, major D Demjinko och soldaterna R och A Juldasjev. Framställan gjorts till ungerska UD om RW.	direkt
46-01-27	1. Söderblom överlämnar fotografier över RW till Abramov.	direkt
46-02	5. En rumän har 2.4 1945 berättat för af Sandeberg att han sett RW i Krasnogorsk.	46-04-28
46-03-01	4. Söderblom till Danielsson angående brev från denne den 18.12 om möten med Kollontaj och Abramov. Utrikesministeriet har kontaktat militära myndigheter som inte vet vart RW tagit vägen S uppger ånyo att Langlet våren 1945 uppgivit att Sovjet flera gånger frågade efter RW.	direkt
46-03-08	1. Söderblom överlämnat hänvändelse till Abramov, med anledning av tidigare uppgifter samt att flera vittnen sett RW och att 3 namngivna officerare fört bort honom. Ärendet vidarebefordras till Europa-avdelningen.	direkt
46-03-10	1. Söderblom lämnar demarsch om RW. Utväxling Makarova af Sandeberg diskuteras.	direkt
46-03-15	3. Feller till von Celsing meddelat att RW väl anskrivnen i Moskva och troligen vid liv.	direkt
46-03-20	3. Handbrev G Lagergren-Grafström. G Gergely tjänstgörande vid RK i Budapest uppger sig stigit ur RW:s bil innan denne med en större summa for till Debrécsen för en beräknad bortovaro av 8 dagar.	46-04-05
	4. V Böhm samtidigt angivit att RW:s sovjetiska eskort också är försvunnen. VB åtagit sig att undersöka detta.	
46-04-26	1. Söderblom instrueras att påminna som Sovjet i ärendet.	direkt
46-04-30	1. Söderblom i samtal med Abramov, där denne inte fått besked av militärmyndigheter, men af Sandeberg har ju påträffats och repatrierats. S uppfattade detta som om RW kanske identifierats i något läger. Abramov sökte ånyo utverka att flickan L Makarova skulle återsändas till Sovjet.	direkt
46-06-04	1. Sverige avvisar i en not Sovjets anspråk på Makarova.	direkt
46-06-07	1. Söderblom överlämnar ett svarsbrev på Marcus Wallenbergs skrivelse till Kollontaj med önskemål om hennes medverkan i försöket att lösa RW-fallet. Kollontaj anger att hon inte ä i tjänst och inte längre har samma möjlighet "d'arranger les affaires".	direkt
46-06-15	1. Söderbloms 5-minutersbesök hos Stalin som lovar ta sig an fallet. Söderblom uttrycker uppfattningen att RW omkommit. /Se UD II:52 s.184. Här anges att originaluppteckningen av samtalet försvann och att kopia togs först efter 2 år/	direkt
46-06-29	3. af Sandeberg meddelat att RW setts i Butyrka.	direkt
46-07-17	2. RW kallad till förhör i Lefortovo.	91-10-30
46-07-17	2. Lozovskij begär upplysningar om RW hos Tjernsysjev.	nov 1991
46-07-17	2. Dekanov sänder förfrågan till KGB och MVD om RW befinner sig i läger och erhåller svar från många avd inom organisationerna -samtliga negativa.	1993
46-07-25	1. På Barck-Holsts fråga förnekar Abramov att skulle finnas ny information och upprepar kravet på repatriering av Makarova.	direkt
46-08-12	2. Brev från German Titov (MGB) till Smersj med bifogade handlingar om RW.	1990-t
46-08-30	2. Förhör med RW.	91-10-30
46-11-19	2. I Danielsson förnekar kategoriskt påståenden (från bl a R Philipp) att RW någonsin erhållit något fullmakt som tillerkände honom ställning som chargé d'affaire.	direkt
46-11-24	3. K I Westman i samtal med Tjernsysjev på fråga rörande utlämning av Granovskij ska ha kontrat med krav på att först få information om RW.	2001
46-11-28	1. Barck-Holst uppdras göra ny demarsch i ärendet hos Lozovskij och Sysojev.	direkt
46-11-29	4. K I Westman av V Böhm meddelats att denne tagit upp frågan med ungerska Böhm övertygad om att orsaken till att RW och sovjetiska officerarna	direkt

	försvunnit är att de fallit offer för Pilkorsare.	
46-11-30	1. Första riksdagsbehandlingen av RW-ärendet. Elis Håstad (h) interPELLerar.	direkt
46-12-08	1. Sammanträffande Barck-Holst-Kollontaj. Hon anser B-H bör kontakta Dekanov och fr a Lozovskij och påminna om Stalins löfte att engagera sig i fallet.	direkt
46-12-12	1. Abramov vägrar motta Barck-Holst som får tala med Sysojev. B-H framhöll att affären riskerade skada ländernas förbindelser, efter Sovjets förhållande under nästan 2 år. B-H tolkade Sysojevs uttalande om bl a baltutlämningen och Makarova som om Sovjet skulle vara beredd till utväxling, varpå motparten förnekade sådana avsikter.	direkt
46-12-13	1. Dekanov nekar åter att motta Barck-Holst som precis som Lozovskij beklagade att RW-fallet riskerade störa svensk-sovjetiska förbindelser. L mindes Stalins löfte -angav att han inte var kompetent i ärendet- men skulle kontakta Dekanov. B-H ansåg att en lämplig gåva till Kollontaj kanske skulle innebära en utväg för att lösa fallet.	direkt
46-12-16	3. Arfwedson anger att ungerska regeringen svarat att dess minutiösa efterforskningsarbete rörande RW varit resultatlöst.	direkt
46-12-22	1. Barck-Holst rapporterar att den svenska presskampanjen rörande RW börjar intressera Utrikesministeriet.	direkt
46-12-30	1. Meddelande från Barck-Holst där utväxling av RW diskuteras.	direkt
47-01-13	1. Ny demarsch hos Novikov av Barck-Holst, som nekats samtal med Dekanov. B-H meddelat att Sverige noterat att 2 år har gått, det är uppenbart att RW befinner sig i sovjetiskt läger samt att 2 år gått och MID har ingenting gjort. Novikov underrättat Vetrov den 18.1.	direkt 2000-08
47-01-24	2. Samtal Molotsjikov-G Häglöf om RW. Häglöf anger att han klandrats i Sverige av press och allmänhet för att inte förmått Moskva att agera i fallet. Ber att RW-ärendet inte ska förhindra att Sohlman får träffa Molotov och Vysjinskij.	2000-08
47-01-30	2. Samtal Häglöf-Novikov, varvid N angivit att det inte är uteslutet att RW befunnit sig på sovjetkontrollerat område, men kunnat försvinna, dödsats el dyl. Häglöf anser att Dekanov håller sig undan. Novikov uppges -off the record- ha angivit att alla sovjetiska läger ännu inte kontrollerats.	direkt
47-02-10	1. Eleanor Roosevelt skriver till sovjetregeringen om RW efter att den 30.11 1946 ha kontaktats av Maj von Dardel.	direkt
47-02-24	1. Kartasjov begär att RW ska flyttas till inre delen av Lubjanka.	1990-talet
47-02-26	2. Notering att RW lämnat Lefortovo.	91-10-30
47-02-26	2. Överste Kartasjov chef för 4 avd av 3 Högkvarteret till överste Mironov, MGB, o major Ionov vid Lefortovo. Krigsfångarna Roedel och RW ska föras från Lefortovo (cell 203) till Lubjankas inre del (cell 7), med officersranson.	2001-01-25
47-03-01	2. Notering att RW insatts i Lubjanka.	1990-t
47-03-02	3. Notering att RW:s tillhörigheter kommit till Lubjanka.	1990-t
47-03-11	2. Notering om förhör av RW.	1990-t
47-03-19	1. Gromyko svarar E Roosevelt att hennes och von Dardels brev översänts till Sovjets generalkonsulat i NY för att det ska vidta följdriktiga åtgärder.	1947
47-04-02	2. Vetrov orienterar Vysjinskij om RW-ärendet.	nov 1991
47-04-10	1. Undén tar upp frågan om RW med sovjetambassadören.	direkt
47-04-23	1. Joints Moses A Leavitt kontakter H Morgenthau och ber denne instruera general Marshall att ta upp frågan om RW med Molotov.	1994
47-05-08	2. Vysjinskij begär hos Molotov att Abakumov få redogöra för åtgärderna i RW-ärendet.	2001-01-25
47-05-13	Likalydande.	nov 1991
47-05-27	1. Instruktion för Söderblom att göra ny demarsch	direkt
47-06-07	1. Håstad tar ånyo upp RW-ärendet	direkt
46-06-07	1. H Johnson föreslår State Department att ta upp RW-ärendet med USA:s Moskvaambassad.	1972

47-06-12	2. Sohlman begär samtal med Malik rörande RW.	direkt
47-06-14	1. Sohlman diskuterar ärendet med Malik. Samtalsanteckningar från 7.8 sänds till bl a Molotov och Vysjinskij. Denna gång anges att både Dekanozovs och Kollontajs försäkringar ligger till grund för framstöten. Håstads interpellation nämns.	direkt
47-07-07	2. Begäran från Vysjinskij att Abakumov redogör för RW-ärendet.	nov 1991
47-07-12	2. Samtal Malik-Sohlman om RW. Inget att tillägga.	2000-08
47-07-15	1. Engzell i samtal med Szent-Györgyi som fått avge förklaring om sambandet mellan påståendena om att RW dels avlidit i kaoset i Budapest dels att Malinovski med glädje hälsat beskedet att RW återfunnits.	direkt
47-07-16	2. Samtal Vetrov-Sohlman om RW. Inget att tillägga.	2000-08
47-07-17	1. Smoltsov-rapporten enligt vilken RW avlider denna dag.	57-02-07
47-07-17	3. Skrivelse från Abakumov till Molotov om RW (registerkort).	ej återfunnen
47-07-22	2. Påminnelse från Vysjinskij att Abakumov redogör för RW-ärendet.	nov 1991
47-07-24	2. Spravka från Sysojev vari anges att MGB och MVD meddelat att inget svar om RW avgivits av Smersj trots påminnelser i ärendet. Nyligen har chefen för 2 avd av Smersj, Burasjnikov, i telefonsamtal med Tjebotarevov meddelat det vara önskvärt att A Ja Bysjinskij ska ringa Abakumov i ärendet.	2000-08
47-07-22--27	3. Flertalet cellgrannar till RW och sådana som suttit i grann-celler till RW och Langfelder kallas till förhör.	1951-1956
47-08-18	4. Vysjinskij anger att meddelanden om RW inkommit den 14 jan 1945, men därefter finns trots noggranna efterforskningar inga spår efter honom. "Det återsår endast att förmoda, att Wallenberg under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szälasis anhängare."	direkt
1947	4. Kollontaj informeras -enligt Emy Lorentzon- om att RW avlidit.	86-12-08
(1945)-bör-jan 1948?	4. Claudio de Mohr angivit sig ha haft knackningskontakter med RW i Lefortovo 1950-1952.	1952
aug 1948	4. Emil Brugger anger att RW funnits i granncell i Vladimir, del II.	1955-1957
hösten 1948	3. Flera nazistdomar i Ungern utmynnar i fastställandet av att RW sannolikt dödsats av Pilkorsare.	1948
50-10	2. C de Mohr det första vittnet som anger sig ha suttit fängslad tillsammans med RW (i Lefortovo).	51-12
51-12-21	1. Vid middag hos Rodionov framförde "anonym" svensk till l ambs Tarbrin att Sovjet borde hemsända RW för att undvika ny svensk demarsch. T vidtöll Vysjinskij förklaring och angav att Sverige endast hört uppgifter från en "knackande italienare".	direkt
52-01-05	1. Sohlman vid besök hos Rodionov angett att Sverige efter Vysjinskij not förutsatte att Sovjet skulle fortsätta efterforskningarna.	direkt
52-02-11	1. Verbalnot Undén-Rodionov. För första gången begärs RW utlämnad.	direkt
52-03-13	3. Dmitrij Tjuvasjin vid 5 europeiska avd vid MID förelägger regeringen en utredning från amb i Budapest med vittnesmål från den 29 jan om att Pilkorsare enligt utsago vid rättegång i okt 1948 dödat RW kring 15 jan 1945.	1991
52-03-18	1. Molotov och politbyrå orienterar Stalin om RW-ärendet.	2001-01-25
52-04-16	1. Rodionov svarar Undén med att hänvisa till noten från den 18 aug 1947.	direkt
52-05-06	1. Motsvarande från Sohlman till Zorin. Z klagar på svenskt "tjat" som kunde försämra relationerna. Exempel härpå har ju kommit till uttryck för intermezzon vid sovjetambassaden i Stockholm.	direkt
52-05-19	1. Molotov och politbyrå orienterar Stalin om RW-ärendet.	2001-01-25
52-05-23	1. Ny svensk not till Rodionov, där man förutsätter sovjetisk forskning i ärendet. R tar upp och klagar på behandlingen i Stockholm av försvarsattachén Konobeev.	direkt
52-06-08	1. Undén påminner Rodionov i ärendet.	direkt
52-06-10	1. Likalydande som den 19 maj	
52-08-30	1. Rodionov anger vid möte med Undén att Zorin lovat påbörja efterforskningar efter RW.	direkt

52-10-01	1. Rodionov anger att han inget har att meddela.	direkt
52-11-17	1. Möte Undén-Vysjinskij i NY. RW begärs utlämnad. U angav sig tveka om meningen med nya utredningar.	direkt
52-12-53-01	3. Jan Loyda anger i brev till chef för Vladimir-fängelset att han 3 gånger förhört och underskrivit försäkran att inte yppa uppgifter om cellgrannar, däribland RW.	91-09-04
53-02-12	1. Möte Sohlman-Vysjinskij. S hänvisade till Undéns samtal och Zorins förmenta löften. Vysjinskij upprepar sin tvekan och lovar inte att vidta nya åtgärder.	direkt
53-03-31	1. Möte Sohlman-Rodionov. S hänvisade till det nyligen upprättade sovjetiska amnestidekretet för krigsfångar. Rodionov hänvisar till Vysjinskij och varnar för risken för rubbad grännsämja.	direkt
53-04-13	1. Möte Lundberg-Tarabrin. L hävdar att Vysjinskijs påståenden att MID inte kan påverka polisen är egendomligt och också V:s påstående att det omöjliga kan vara så att Sverige vet mera i frågan än Sovjet. Om Sovjet inte samarbetar kan Sverige släppa allt material och visa att motsidans version att RW inte agerat oegennyttigt är felaktig och Sovjet drabbas då av omvärldens dom. T lovade förmedla synpunkterna till Molotov.	direkt
53-05-04	1. Möte Sohlman-Semenov, som ej orienterats av Tarabrin.	direkt
53-05-21	1. Möte som ovan. Semenov hänvisar till Vysjinskijs uttalanden 47-08-18 och 53-02-12. Sverige övertygat om att RW för några år sedan befann sig i Sovjet och han begärs åter utlämnad.	direkt
53-06-03	1. Möte Undén-Rodionov. U refererar till samtal med Vysjinskij. U angav sig uppfatta motsidans hållning så att inga egentliga utredningar om RW gjorts sedan 1947. U erbjuder sig tillstålla motsidan allt svenskt material för att få till stånd nya undersökningar. U framhöll att RW kanske dömts till långt fängelsestraff och sedan strukits ur registren eller placerats under annat namn. R anger att saken redan undersökts på hög nivå.	direkt
53-07-16	4. Rodionov på egen begäran meddelat Undén att Sovjet gjort undersökningar och funnit att RW drabbats av olycka eller omländertagits av Pilkorsare. Ärendet utnyttjas av reaktionära kretsar för att störa ländernas förbindelser. Den myndighet i Sovjet som undanhåller/it regeringen information skulle straffas hårt och det är bevis på sanningshalten i meddelandena till Sverige.	direkt
53-08-05	1. Meddelande till Sohlman att inget finns att tillägga.	direkt
1954-1956	1. En rad tyska och österrikiska f d krigsfångar vittnar om att ha varit i kontakt med RW och Langfelder i Lubjanka och Lefortovo. Pågrundval av dessa inleder Sverige i nov 1955 en intensiv aktivitet och tar upp ärendet vid ett flertal tillfällen med Sovjetunionen.	
54-06-17	1. Samtal Undén-Mikojan. U hävdar att de många uttalandena av vittnen om RW inte jävar Zorins påstående från juli 1953.	direkt
54-09-29	1. Resultatlöst möte Undén-Zorin/Mikojan där U hävdar att ärendet är en belastning för relationerna länderna emellan.	direkt
54-10-12	2. Gromyko begär för CK av Serov uppgift om hur RW dött.	1991
54-12-18	1. Möte Sohlman-Semenov, med anknytning till september-mötet.	
55-11-08	1. Meddelande från Sohlman till sovjetiska myndigheter om äskan att diskutera ärendet.	direkt
55-11-15	1. Möte Sohlman-Bulganin, där B anger att Sovjet inte har någon anledning behålla RW.	direkt
55-12-19	2. Sacharovskij begär hos Gribanov svar angående CK:s utformning av svar till svenskarna om RW.	1991
56-03-10	1. Möte Undén-Rodionov. Not avlämnas i ärendet.	direkt
56-03-19	1. Möte Sohlman-Gribanov svar på noten.	direkt
56-04-03	1. Gemensam svensk-sovjetisk kommuniké om RW vid Erlanders och Hedlunds besök i Moskva.	direkt
56-04-12	2. Överste Sirotin vid inrikesministeriet orienterar Molotov och Serov om fakta rörande RW.	2000-02-14

56-04-13	2. Gribanov vid skandinavienavdelningen skriver till KGB angående Sjrjagin i Vedenino (Charkov) gjort allmänna förfrågningar bland bekanta om RW och rått att sluta med detta.	2000
56-04-28	1. Molotov och Serov orienterar CK om RW-ärendet och ger förslag till fortsatt handläggning.	nov 1991
56-09-07	1. Svensk framställning till Sovjet i ärendet.	direkt
56-10-11	2. Ett flertal olika förslag avges av CK till svar om RW-ärendet.	
56-12-20	1. Tugarinov rekommenderar Gromyko lämna svar till Sverige för att förbättra ländernas relationer	1992
57-02-06	1. Gromyko avger Sovjets svar och lägger fram Smoltsov-rapporten	direkt
57-02-19	1. I svarsnot förbehåller sig Sverige rätten ta upp frågan, när ev nya omständigheter framkommer i ärendet.	direkt
59-02-09	1. Not till Sovjet (från Sohlman till Zacharov), med anledning av nya vittnesmål om att RW kan befinna sig i Vladimir. Informationen överlämnas till motsidan.	direkt
59-03-06	3. Sovjetisk svarsnot, som anger att noggranna undersökningar inte givit någon ytterligare information.	direkt
59-06-27	1. MID protesterar till Sohlman mot felaktiga tidningsskrivelser om RW.	direkt
59-07-17	1. Svenskt svar med hänvisning till Vladimir-spåret.	direkt
61-02-09	1. Framställning från Erlander till Chrustjev, i anledning av Nanna Svartz uppgifter.	direkt
62-08-17	1. Muntlig framställan till sovjetiska ambassaden i Stockholm av Erlander.	direkt
65-02-11	1. Skrivelse från Erlander till Kosygin.	direkt
1979	1. USA:s State Department medger delansvar för RW:s verksamhet till Sovjetunionen, eftersom man bidragit till att finansiera hans verksamhet. Kort efter uppkallas Hirdman till v utrikesmin Igor Zemskov och upplyses om att RW var USA-spion och att USA medgivit detta. /UD II:52 s.576/ USA tillbakavisar anklagelserna.	direkt
79-01-03	1. UD-not till Sovjet, med anledning av uppgifter att RW varit i livet ännu 1975. Uppgifterna har förmedlats av bl a Abraham Kalinski och Efim Mosjinskij.	direkt
79-01-24	1. Avvisande svar från stockholmsambassaden avseende de svenska uppgifterna.	direkt
79-08-22	1. Ullsten gör ny framställan riktad till Breznev, som en följd av Jan Kaplans uppgifter.	direkt
79-09-28	1. Jakovlev överlämnar svar från Sovjet att frågan är utagerad.	direkt
80-05-30	1. Ullsten diskuterar med Gromyko, utan att få något besked.	direkt
80-11-26	1. Amb Rappe vid ESK-möte i Madrid tar upp RW-ärendet.	direkt
81-09-10	1. Leifland möter MID:s skandinavienchef Georgij Farafanov, varvid denne direkt anmärker att man inte ska tro på rykten (tolkas från svensk sida som om Sovjet hänsyftar på de uppgifter som cirkulerar om att Breznev i Budapest varit direkt inblandad i Wallenbergs bortförande.) Frågan riskerar enligt F de mellanfolkliga kontakterna.	
81-10	1. Möte mellan Lennart Petri och justitieminister V Terebilov rörande RW.	direkt
81-11-04	1. Svenske delegaten vid ESK-möte i Madrid tar åter upp frågan.	direkt
82-02-25	1. Amb Hans Ewerlöf vid FN:s kommission för mänskliga rättigheter väcker ärendet.	direkt
82-09-06	1. Möte polchef Per Eckerberg-ambassadör Farafanov.	direkt
83-01-14	1. Schori-Farafanov. Den senare varnar för att frågan kan utnyttjas för felaktiga politiska syften.	direkt
83-12-19	1. Möte amb T Örn-justitieminister Terebilov. Diskuterat olika teorier RW:s död 1947 är dock enligt Moskva obestriddig.	direkt
84-03-07	1. Möte Polchefen Eliasson-Farafanov i Moskva. Sverige anser inte frågan tillfredsställande löst och kommer att ta upp den ånyo.	direkt

85-02-19	1. Samma personer möts i Stockholm. Farafanov omrärner sovjetiska misstag. Berijas och särskilt Abakumovs roll var sannolikt ödesdiger för Wallenberg.	direkt
85-08-07	1. Möte Schori-1 v utrikesmin Maltsev i samband med lunch för amb Boris Pankin. Maltsev har inget att anförä.	direkt
86-01-14	1. Samtal Schori-Maltsev. M beklagar att frågan tas upp och anser den utagerad.	direkt
86-04-15	1. Ingvar Carlsson-N Ryzjkov diskuterar ärendet i Moskva.	direkt
86-09-11	1. Möte Eliasson-amb Uspenskij i Moskva rörande RW-ärendet.	direkt
86-12-02	1. Amb Björn Elmér tar upp ärendet vid ESK-möte i Wien.	direkt
89-08-11	1. Möte utrikesmin Boris Pankin- polch Göran Berg. P erbjuder anhöriga att få se Smoltsov-rapporten i original.	direkt
91-06-06	1. Samtal Ingvar Carlsson-Michail Gorbatjev om RW. MG påpekade betydelsen av den gemensamma arbetsgruppens arbete. IC angav att han kände den sovjetiska ståndpunkten i ärendet.	direkt
1-7	1. USA:s krigsfångeutredare amb Malcolm Toon tar upp RW-ärendet med sin ryske motpart, general Dmitrij Volkogonov.	
00-09-21	3. V Vinogradov anger i intervju med svenska medier att RW blivit skjuten i Lubjanka, all dokumentation är dock förstörd.	direkt
00-10-04	1. USA:s "Commission of Security and Cooperation in Europe" tillskriver sovjetambassadören Jo V Usjakov och begär att Ryssland förnyar ansträngningarna att utreda RW:s öde.	direkt
00-12-01	3. A Jakovlev sagt till amb Hirdman att en överste Aleksandrov angivit att KGB-kollegan meddelat att RW sköts som tysk spion och att KGB-chefen V Krutjkov år 1990 ska ha uttalat sig i likartade ordalag.	direkt

Källor och litteratur

Källor

RA

Raoul Wallenberg-arkivet.

Raoul Wallenberg-föreningens arkiv.

KrA

C-byråns arkiv.

FRA:s arkiv

"C-papper"

UUB

Raoul Wallenberg-projektet.

Riksdagsbiblioteket

Riksdagstryck 1947-2000.

UD:s arkiv

P2 Eu'

Wallenberg Raoul, Handlingar i Utrikesdepartementets arkiv om RW. 1-7 (1980), 8-49 (1982).

Wallenberg-ärendet, ny följd 1970-2001.

Kortregister över ärendet.

Säpos arkiv

RKA:s arkiv.

Raoul Wallenberg-ärendet (P 6840).

FRA:s arkiv

Byrå B

Serie B IV.

Litteratur

Abarinov Vladimir, Wallenbergaffären-gammalt och nytt. 1992.

Adachi Agnes, Child of the Winds. USA 1989.

Anger Per, Med Raoul Wallenberg i Budapest. Sthlm 1985.

Artéus Gunnar, Leifland Leif red, Svenska diplomatprofiler under 1900-talet. Sthlm 2001.

Beevor Antony, Stalingrad. Lund 2001.

- Berg Lars G, Boken som försvann. Arboga 1983.
- Vad hände i Budapest? Sthlm 1949.
- Berger Susanne, Swedish Aspects of the Wallenberg Case. USA 2000.
- Bezymenskij Lev A, Himmlers Secret Plan. International Affairs 3/1961.
- Die Wahrheit über Raoul Wallenberg. Göttingen 2000.
- Bondor Vilmos, A Mikó-Rejtély. (Gáton Mikó) Budapest 1995.
- Böhm Vilmos, I landsflykt för andra gången. Sthlm 1999.
- Carlbäck-Isotalo Helene, Glasnost and the Opening up of Soviet Archives. SJH 1992.
- Arkivdokument kontra fria fantasier Wallenbergfallet färdigdiskuterat? HT 1994.
- Källaget i Ryssland kräver nya ansatser i forskningen om sovjetisk historia. HT 1994.
- Dalen Ringheim Ane, Nordmenn i fangenskap i Sovjetunionen 1940-1956. Oslo 2002.
- Dardel Fredrik von, Raoul Wallenberg fakta kring ett ä. Solna 1990.
- Derogy Jacques, Fallet Wallenberg. Malmö 1980.
- Ehrenstråle Britt och Hans, Sju dagar i oktober 1947. Uppsala 1980.
- Ember, Mária. Ránc akarták kenni. (They Wanted to Blame Us). Budapest 1992.
- Erlander Tage, 1955-1960. Sthlm 1976.
- Freed G B, Humanitarianism vs Totalitarianism: The Strange Case of Raoul Wallenberg. Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters. Vol 46. 1961.
- Freemantle Brian, KGB. London 1982.
- Harjo, Osvald. Moskva kender ingen tårer. Oslo 1956.
- Hingsley Ronald, Joseph Stalin: Man and Legend. London 1974.
- Kahn David, The Codebreakers. NY 1982.
- Karlbom Rolf, Raoul Wallenbergs fängenskap i Sovjet. Göteborg 1987.
- Sovjetforskning eller skönmålning. HT 1994.
- Kersten Felix, The Kersten Memoirs 1940-1945. London 1956.
- Korey William, The Last Word on Wallenberg? USA 2001.
- The Wallenberg Mystery, Fifty-five Years Later. NY 2000.
- Langlet Valdemar, Verk och dagar i Budapest. Sthlm 1946.
- Lester Eleanor, Wallenberg: The Man in the Iron Web. London 1982.
- Lévai Jen, Raoul Wallenberg. Hjälden i Budapest. Sthlm 1946.
- Levine Paul, From Indifference to Activism. Uppsala 1996.
- Lichtenstein Heiner, Raoul Wallenberg. Retter von hunderttausend Juden. Kln 1982.
- Makinen Marvin M, Kaplan Ari D, Cell Occupancy Analysis of Korpus 2 of the Vladimir Prison. Chicago 2000.
- Marguerat Philippe, Roulet Louis-Edouard ed, Documents diplomatiques Suisses 1848-1945. Vol 15. Bern 1992.
- Marton Kati, Wallenberg. NY 1982.
- Mesina Susan E, Liquidatsia. USA 2000.
- Preliminary Report. Follow-Up Wallenberg Investigation (Opubl) USA 2002.
- Moshinsky Efim, Raoul Wallenberg is Alive. Jerusalem 1987.
- Möller Yngve, Östen Unden. Sthlm 1986.
- Nylander Gert, German Resistance Movement and England. Stockholm 1999.
- Carl Goerdelers fredstrevare via bröderna Wallenberg. Scandia 1998.
- Nylander Gert, Perlinge Anders, Raoul Wallenberg in Documents 1927-47. Sthlm 2000.
- Olsson Ulf, Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899-1982.
- Pettersson Bo, Med Moskväs ögon. Sthlm 1994.
- Pet László, Det ändlösa taget. Requiem. Sao Paulo 1982.
- Philipp Rudolph, Raoul Wallenberg. Higanäs 1981.
- Raoul Wallenberg. Redovisning från den svensk-ryska arbetsgruppen. UD II:52. Sthlm 2000.
- Rapport om verksamheten i den rysk-svenska arbetsgruppen för fastställande av Raoul Wallenbergs öde (1991-2000). Moskva 2000.
- Report on the Activities of the Russian-Swedish Working Group for determining the Fate of Raoul Wallenberg (1991-2000). Moskva 2000.
- Romsics Ignac ed, 20th Century Hungary and the Great Powers. NY 1995.
- Rosenfeld Harvey, Raoul Wallenberg. NY 1995.
- Rudfalk Ragnar, Jag jobbade i Sovjet. Stockholm 1951.

- Sakharov Andrei, Memoirs. London 1990.
- Moscow and Beyond 1986 to 1989. NY 1991
Schellenberg Walter, Aufzeichnungen. München (1956) 1979.
Schiller Bernt, Varför ryssarna tog Wallenberg. Sthlm 1991.
Siney Marion C, Raoul Wallenberg: Swedish Diplomat in Hungary. Michigan Quarterly Review vol 3:1. 1964.
Sjöquist Eric, Affären Raoul Wallenberg. Sthlm 1974.
- Raoul Wallenberg: diplomaten som försvann. Sthlm 1981.
- Raoul Wallenberg. Sthlm 1985.
- Dramat Raoul Wallenberg. Sthlm 2001.
Sudoplatov Pavel och Anatolij, Direktoratet. Sthlm 1994.
Tomas D M, Alexander Solzhenitsyn. A Century in his Life. NY 1998.
Tschuy Theo, Carl Lutz und die Juden von Budapest. Zürich 1998.
Tökés Rudolf L, Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic. London 1967.
Utrikesdepartementets kalender. Skilda år 1946-1960
Vaksberg Arkadij, Aleksandra Kollontaj. Sthlm 1987.
Wallenberg Raoul, Dokumentsamling jämte kommentarer rörande hans fångenskap i Sovjetunionen. UD II:9. Sthlm 1957.
- Dokumentsamling rörande efterforskningarna efter å 1957. UD II:16. Sthlm 1965.
Vem är det. Sthlm 1953 och 1994. Sthlm 1952 resp 1994.
Vem är vem. Sthlm 1962.
Werbell Frederick E, Clarke Thurston. Lost Hero. The Mystery of Raoul Wallenberg.
Villius Elsa och Hans, Fallet Raoul Wallenberg. Sthlm 1987.
1945 års svenska hjälpexpedition till Tyskland. Förspel och förhandlingar. UD II:8. Sthlm 1956.

Personförteckning

Raoul Wallenbergs namn förekommer på nästan varje sida och upptas därför inte i förteckningen

Abakumov, Viktor S	5,9,14,18,34,36,50,52,59-64,72 75ff,91,94	Budarev	47
Abarinov, Vladimir	65	Bulganin, Nikolaj A	25,28f,34,47,51,53,55,62 70,85,92
Abramov, Aleksandr	38,42,50,63,89f	Burasjinkov	92
Adamov	66	Busch, Ernst	13
Adelmansfelden, Rüdiger Adelman von und zu	55	Butova, Elena	77
Adlercreutz, Carlos	23	Bybnov	67
Afonin, Pavel L	27,85	Bysjinskij, A Ja	92
Aladjan-Adjani, Pietro	81	Böhm, Vilmos	8,11f,18ff,32,34,36-41,71,85 87,90
Aleksandrov	55	Canaris, Wilhelm	23
Aleksandrov	79,94	Carlgren, Wilhelm	48
Aleksandrov-Agentov, Andrej	74	Carlisson, Göte	15,25,30
Allard, Sven	40,44,47	Carlisson, Ingvar	94
Alter, Wiktor	50	Carlisson, Mogens	76
Ambrus	73	Celsing, LPF von	88,90
Anders, W adys aw	50	Christiansen, Christian	44
Anger, Per	14-19,21f,25,29-33,39,44,54,74	Chrustjev, Nikita	5f,55,75f,93
Annan, Kofi	10,55	Churchill, Winston	12
Antonov, Aleksej	84	Coen, AK	44
Arfwedson, LRF	89,91	Czerkovits	14
Ascher	49,89	Dane Meyer, Henry	46
Asinkritov	66ff	Danielsson, Ivan	3,14-18,25f,30,32f,38,47,71 74,85-90
Babekov, N	76	Danielsson, Otto	5,10,14,44,58,70,76
Baj, Boguslaw	82	Danilasj, Michail	86
Balfour, John	22	Dardel, Fredrik von	34
Bannert, Joseph	57	Dardel, Guy von	34,38,80,86
Barck-Holst, Ulf	42,49f,63,73,89ff	Dardel, Maj von	34,62,91
Basel (herr och fru)	30	Deane, John R	22
Bastamov, Vladimir	70	Dekanozov, Vladimir G	12,19,21f,25,27f,31f,34 39,42f,47,63,71,84-90
Batjurin, AV	66	Demtjinko, Dmitrij	46,89
Bauer, Margareta	15,17,25f,29f,32,74,85,87	Dési-Dregán, Miklós	34
Becher, Kurt	17,23,73	Dietl, Albert	50
Belfrage, Leif	5	Dmitrenko, J	26f
Benedek, László	40	Domonkos, Miksa	40
Benedich, Carol	87	Dudorov, Nikolaj P	55
Bentivegni, Franz-Eckard von	55	Dufving, Theodor von	82
Berg, Göran	94	Dzjerkalov	75
Berg, Lars G	13f,20,26,29-32,39,44	Eckerberg, Per	94
Bergemann, Willi	35,45,55,58	Eckhardt, Tibor von	22
Bergling, Stig	58	Ehrenpreis, Marcus	16,37,87
Berija, Lavrentij	16,50,52ff,61ff,72ff,76,78,94	Ehrenstråle, Britt	44
Bernadotte, Folke	19,28	Ehrenstråle, Hans	44
Besche, Hugo de	70	Ehrlich, Henryk	50
Bethlen, Gábor	22,47	Eichmann, Adolf	3,16f,19,23,73,76
Bethlen, István	22,47	Ekmark, Yngve	15,25,30
Bezymenskij, Lev	13,17f,74	Elghammar, CA	23
Bilder, Anna	76	Eliasson, Ingemar	3,8,47
Birsjstein, Vadim	56,66,70	Eliasson, Jan	94
Björkelund, Boris	77	Elmér, Björn	94
Bogdanas, Jonas	78	Enbom, Frithiof	45
Bogdanov, Pavel N	73	Engeström, Edward	43
Bondor, Vilmos	22,72	Engzell, Gösta	16f,50,52,93
Bonner, Elena	79		
Bornschein, Heinz	51,82		
Brand, Joel	16,71		

Brezjnev, Leonid	78f,94	Erdmannsdorf, Otto von	85
Brugger, Emil	70,92	Erdős, fru Sandor	73
Brüner	48	Erlander, Tage	5,51-55,57f,93
Erlandsson, Karl-Einar	44f	Hompel, Rudolf ten	55,70
Erzin, Pavel	51f	Horthy, Miklós	16,18,21f,37,73
Ewerlöf, Hans	94	Huber, Ernst	51,55,67,69
Farafanov, Georgij	94f	Håstad, Elis	44,90f
Fedosimov, Pavel Ivanovitj	22	Hägglöf, Gunnar	42f,48,91
Fedotov, Pjotr V	35f	Hägglöf, Ingemar	46,89
Felber, Paul	48	Ionov	56,91
Feller, Harald	28f,33,46-50,72,74f,86,90	Ivanov, Pjotr A	30,67
Fitin, Pavel	72	Jacobsson, Per	24
Fledderus, B	14	Jaeger, Maximilian	47
Fleischmann, Max	14,31	Jakovlev, Aleksandr	65,78f,83,94f
Forgacs, Vilhelm	31	Jarring, Gunnar	5,55
Frey, Åke	9,51f,58,75	Johansson, Rune	58
Gábor, Aron	76	Johnson, Herschel	16,20,36f,71,86f,91
Gazsi, Jozsef	85	Juldasjev, Abolubraman	89
Geer, Louis de	37	Juldasjev, Rausj(a)	89
Geissler, Curt	69f	Julin, Sven	63,74
Gellert	21	Kabalkin, Gennadij	57,70
Gergely, György	25f,85,90	Kalinski, Abraham	5,77,79,82,94
Gerhardsen, Einar	51	Kallay, Miklós	16
Goerdeler, Carl	12f	Kanfio, Peter	75
Goguberidze, Semjon (Simon)	70,77	Kaplan, Jan	77f,94
Gorbatjev, Michail	75,94	Karl, Stefan	43
Gordievskij, Oleg	63	Karlsson, Ingemar	56
Gottfarb, Ragnar	88	Kartasjov	56,67f,91
Gouazé, Lucien	70	Kasser, Sandor	43
Grafovskij	85	Katona, Sandor	68f,81
Grafström, Sven	44,50f,90	Kekkonen, Urho	52
Granovskij, Anatolij	42,49,72,90	Keményi, Gábor	73
Gribanov, Michail G	52-55,57,75,93	Kersten, Felix	13,19
Gripenberg, Georg A	51	Key, Bonner	88
Gromyko, Andrej	43,53f,58ff,74,78,82,91,93f	Kiesow, Ingolf	79
Grossheim-Krisko, Henry	8,13f,28f,31f,44,68f,71,73	Kilchmann, Anton Josef	47
Grönroos, Ebba	17	Kirov, Sergej	61
Gullgren, Stefan	18	Kitschmann, Horst	56,68f
Gusev, FT	58ff	Kivikoski, Bruno	51
Gusjtjin	85	Kling, Herman	58
Gustaf V	37	Kollontaj, Aleksandra	9,11f,14,17,28,33,36 38f,42,73,75,86-92
Günther, Christian	34,85,88	Konobeev, A	45,92
Günther, Ingrid	34	Kopeljanskij, Danil G	35,66ff
Gärde Widemar, Ingrid	44,46	Korolev, SP	28
Hallamaa, Reino	24	Kosygin, Aleksej	78,94
Hallén, G	44	Kovacs, Géza Hodosi	43
Hallqvist, Martin	11,37,47,56f,76	Krafft, Ernst	35,68
Hambro, Charles	13	Krausz, Moshe	17
Harjo, Osvald	47,51	Kronvall, Erik	44
Harriman, Averell	87	Krutjkov, Vladimir	79,95
Hartmann, E von	44	Kubinyi, Istvanné	73
Hatz, Otto	67	Kukin, Aleksandr Timofeevitj	80
Hedlund, Gunnar	52,54,f,94	Kukin	75
Hegedüs, Paul	31	Kumlin, Ragnar	44,51
Hellstedt, Ernst S.	17	Kun, Béla	36
Henhoefter, William	20	Kuprijanov, Dmitrij A	27,83,89
Hernód, Torsten	17	Kuprijanov, Gennadij N	77f
Hidasi, János	19	Kuzmisjin	35,65f,68
Hille, Erhard	35,43,53,55f,67ff	Lagergren, Gunnar	90
Hilvert, Paul	86		

Himmler, Heinrich	13,19,72ff	Lakatos, Imre	15
Hinckeldey, Heinz-Helmut von	51,55	Langfelder, Vilmos	5,8f,26,28f,34f,39,43f,47
Hirdman, Sven	77,79,94f	51,56,66-70,72,75f,80f,83ff,89,92f	
Hitler, Adolf	13,16,22,37	Langlet, Valdemar	14f,17,28,30-33,38ff,43
Hjertonsen, Ulf	74	74,86f,89f	
Lantos, Annette	76,83	Nordström, Paul	44
Lantos, Tom	83	Novikov, Kirill	35,42f,78,91
Larina, Värvara	80	Nyström, Rune	79
Lauer, Kálmán	8,12,16f,20,36ff,41,49,85,88f	O'Dwyer, William	71
Leavitt, Moses A	88,91	Ohlin, Bertil	44
Leifland, Leif	37,70,76,78,94	Okulicz, Leopold	65
Lester, Elenore	86	Olsen, Iver	16f,20,37,70,82
Levai, Jen	15f,25,34,40	Olsson, Lage	17,22,57,70,79
Lidgard, Curt	47	Oppenheim, Waldemar von	13
Linderot, Sven	11f,71	Osmak	80f
Lindström, Ulla	53	Otter, Göran von	48
Litpe	44	Paasonen, Aladár	24
Lorentzon, Emy	34,92	Pankin, Boris	94
Lorentzon, Gustav	51,54f	Pavlov, A	30,32f
Loyda, Jan	35,44,54,56,66,68f,92	Pelkonen, Eino Olavi	35,68f
Lozovskij, Solomon	42,90	Persson, Carl	58
Lundberg, Arne S	14,43ff,52,61,89,92	Persson, Folke	69
Lundberg, Manfred	43,46,50	Persson, Göran	83
Lundvik, Jan	10f,19,22,37,40,42,47ff,72f,75	Petersén, Carl	23
Lunév, K	75	Petitpierre, Max	48
Lutz, Carl	17,33,47,74	Petrovskij	28f
Lüstig, Albert	77	Petersson-Hörving, Tage	44
Maasburg, Nikolaus von	43	Pet, László	40
Magnusson, Hans	11f,47,52,72,76f,79,81f	Philipp, Rudolph	14,25,30,34,40,44,8,90
Makarov, A	22,73	Pitovranov, Evgenij P	72
Makárova, Lida	49f,72,75,90f	Plachin, A	62f
Makinen, Marvin	69f,80-83	Plotner, Kurt	65
Malenkov, Georgij	50,61	Podserob, A	52
Malik, JA	34,36,42,91	Popper, Karl	69
Malling, Jens	44	Post, Eric von	14f,49,81
Maltsev, V	77,94	Petri, Lennart	94
Marek, Ferdinand	47	Pusjkin, V	47
Marshall, George	91	Putin, Vladimir	65
Maslennikov	66	Pyrenkov	66f
Meier, Max	28f,46-50,72,74f	Pörzgen, Hermann	51
Meitner, Lise	34	Raga	26
Mengele, Joseph	65	Rákosi, Mátyás	24,39
Merkulov, Vsevolod N	61ff	Rappe, A-F	94
Mezey, Döme von	15,26,29,88	Rastavorov, Jurij	61f
Mikhoels, Salomon	16	Ravndal, S	49,88f
Mikó, Zoltan	22f	Razin, Vasilij Fedorovitj	13
Mikojan, Anastas	53,92	Reagan, Ronald	83
Mironov, Aleksandr N	56,91	Reményi, Karoly	79
Mjasnikov, Aleksandr	5	Rensinghoff, Bernhard	35,50f,55,58,70
Mohr, Claudio de	4,43f,46,53,55,57,69,92	Reuterswärd, Patrik	30,87f
Mohrmann, Anton	53	Ribbentrop, Joachim von	12
Molotsjikov, A	91	Richert, Arvid	85
Molotov, Vjateslav	9,34ff,46f,50,55-58,61f,69,91ff	Richter, Gustav	29,35,51,55-58,66,68f,86
Morgenthau, Hans	91	Rivo, Zoltan de	35,76
Morris, Desmond	12	Rodde, V	69
Moschetti, Romeo	44,53,69	Rodionov, Konstantin	45f,50f,53ff,59,62f,92f
Mosjinskij, Efim	5,76f,94	Roedel, Willy	9,35,50f,56f,66,91
Muchortov	15,86	Roginskij, Arsenij	57,70
Mulle, Horst T	70	Ronschi, G	44
Munters	78	Roosevelt, Eleanor	91

Nagy, György	21	Roosevelt, Franklin D	15
Nedosekin	79	Rudfalk, Ragnar	51
Nidossi	34,40	Ryding, Göran	24
Nilsson, Ada	17	Rydmann, Sven	17
Nilsson, Asta	15,25f,30	Rymko, E	77
Nilsson, Lars-Åke	11	Ryndyn	28
Nilsson, Torsten	58	Ryzjkov, Nikolaj	94
Sacharov, Andrej	65,79	Tamm, NHW	54
Sacharovskij, A	53,93	Tamvelius, Artur	82
Sahlin, Stig	42,49,88	Tarabrin, E	45f,92
Salén, Sven	16	Tekkel (Tekker), Nikolai	57
Samuelsson, Oscar	62,88	Telcs, Peter	39,87
Sandberg, Edward af	4,43f,46,50,53,89f	Terebilov, Vladimir	94
Schellenberg, Walter	13,23	Terelya, Josyp	78
Scheuer (Schlitter), Otto	54,56f,67f	Ternberg, Helmuth	21,23f,73
Schmidt, Gerhard	70,78f	Thörmell, Olof	23
Schori, Pierre	10,55,94	Titov, German	90
Schubert, E	67	Tjebotarevov	92
Semenov, Vladimir	46,55,92	Tjerbysjev	38
Seppälä, R	51	Tjernysjev, V	14,30,33
Serov, Ivan A	55-59,64,75,93	Tjernysov, Ilja V	15,42f,46f,49,89f
Siljava, VV	85	Tjuvasjin, Dmitrij	92
Sinitsyn, Igor	63,69,72	Tolstoj-Kutuzov, Michail	8,13f,30f,48,71,86
Sinitsyn, Jelisej Tichonovitj	63,72,89	Toon, Malcolm	79,94
Siomontjuk	14	Trandafilo, Franco	44,69
Sirotnin, A	56ff,93	Tugarinov, I	54,58,93
Sjepilov, Dmitrij	59,64	Tutjinin, Vjateslav	83
Sjevardsnadze, Edvard	78	Törngren, Ralf	51
Sjevtjenko, Gennadij	74	Ullsten, Ola	78,94
Sjifrin, Abraham	76f	Undén, Osten	5,42,45f,48-51,53-56,58,91ff
Sjirjagin, IS	9,57,94	Usjakov, Jo V	94
Sjöborg, Erik	44f,51,69	Uspenskij, A	94
Slansky, Rudolf	40	Waals, Gerit van der	8,13f
Slavin, NV	32,88	Wahl, Heinrich de	16,36,47f,89
Smiritskij	66ff	Vajda, Ern	33,85
Smimov	26	Vajndorf	67
Smoltsov, A	7,60,64ff	Wallace, Henry	36
Smoltsov, VA (O)	65	Wallenberg, Jacob	12f,16,37
Sohlman, Inger	44	Wallenberg, Marcus Jr	8,11ff,16f,38,71,73,87f,90
Sohlman, Rolf	5,36,42,45-48,51,53,55,59ff,76,91ff	Wallenstein, Ernst Ludwig	50f,55f,58,69,82
Sohlman, Zina(ida)	48f	Vari	21f
Solovov BA	66ff	Vas, Gheorghe (Z)	44
Solzjenitsin, Aleksandr	65	Veesenmayer, Edmund	17,19,73
Soós, Geza	21ff,49	Wennerström, Stig	58
Sperlich, Fritz	70	Wester, Harry	15,20
Spišak, Jan	28	Westman, Karl Ivan	9,40,42,49f,90
Stagel, R	67	Vetrov, Michail S	32,34ff,42f,62,86-89,91f
Stalin, Josef	4,8,16,29,34f,40,42f,47-50,53,61 69,71ff,75,90,92	White, Harry	15
Starke, Gotthold	35,55	Vichorev, A	48f
Steiger, Edmund von	48	Wiedrowski	78
Stepanov, Sergej A	74,81	Vinogradov, Vladimir K	4,13f,94
Stettinius, Edward	87	Vladimirov, Viktor	9,53
Stolpe	39	Wohl, Hugo	31,49
Stöckler, Lajos	40	Volkogonov, Dmitrij	79,94
Sudoplatov, Pavel	65,71	Vorobej-Vorobev, Vasilij	78
Supprian, Karl	51,55,58,67	Vorwerk, Joachim	55
Svartz, Nanna	5,41,44,76,94	Voss, Hans Erich	55
Svertjuk	35	Vylder Bellander, Birgitta de	34
Svingel, Carl-Gustaf	58	Wynne, Charles	70
		Vysjinskij, Andrej	4,18,35ff,42f,45ff,50,61,91ff

Sysojev, Ivan G	12,15,42,49f,71,90f
Szálai, Pál	14,40
Szálasi, Ferenc	4,17f,92
Szent-Györgyi, Albert	38f,87f,91
Szent-Ivenyi	22
Sztojaj, Döme	15,18f
Söderblom, Staffan	9,12,15,19,25,27ff,31f,38,42 48ff,63,74,83,86-91
Takaczy	88f
Ziborov, Andrej J	65f
Zjdanov, Andrej	61
Zorin, Valerian	45,53,92f
Åström, Sverker	52
Ärnfast, Hugo	39,87
Örn, Torsten	94
Örne, Anders	34

Wäsström, Sven	21,23f
Vöczkőndy, I	25
Zacharov, A	59,61
Zacharov, GF	28,85f
Zacharov, MV	27,29,93
Zamtjevskij, IK	75
Zechlin, A	53
Zemskov, Igor	94
Zenkov, Nikolaj M	29

REGERINGSKANSLIET

2002-06-07

P 2 Eu'

EC

Utrikesdepartementet

Ambassaden i Moskva, dnr 34V

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Ambassadör Harald Hamrin

Telefon 08-405 33 43

E-post: harald.hamrin@foreign.ministry.se

Sovjetiska samtalsuppteckningar i Raoul Wallenberg-ärendet

Ambassaden instrueras att från Ryska Federationens
Utrikesministeriums arkiv utverka kopior av sovjetiska
samtalsuppteckningar enligt bif lista.

CABINET

Exp. 7/6 2002 / App

Postadress
103 39 Stockholm

Telefon
08 - 405 10 00

E-post: ud.registrator@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Besöksadress
Fredsgatan 6

Fax
08 - 723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

**Den svenska utrikesledningens agerande
i fallet Raoul Wallenberg (UD 2001:03)**

Sekreterare

Johan Matz

Adress: UD-EC, 103 39 Stockholm

Telefon 08-405 31 73

E-post: johan.matz@foreign.ministry.se

Ang. sovjetiska samtalsuppteckningar

Utredningen om den svenska utrikesledningens agerande i fallet Raoul Wallenberg hemställer härmed om bistånd från Utrikesdepartementet i samband med utverkande ur Ryska Federationens Utrikesministeriums arkiv av följande sovjetiska uppteckningar över samtal med företrädare för svenska utrikesdepartementet åren 1945-47:

Söderblom/Abramov, 1/11-1945, 26/3-1946.

Söderblom/Dekanozov, 18/5-1945, 29/5-1945, 13/4-1946.

Söderblom/Kollontay, 28/4-1945.

Söderblom/Molotov, 6/6-1946.

Söderblom/Vetrov, 29/1-1945, 8/2-1945, 24/2-1945, 5/3-1945, 15/8-1945, 17/8-1945.

Barck-Holst/Kollontay, 8/12-1946.

Barck-Holst/Novikov, 13/1-1947.

Barck-Holst/Sysojev, 24/7-1946, 12/12-1946.

Undén/Tjernysjev, 11/8-1945, 3/5-1946.

Westman/Tjernysjev, 24/11-1946.

ARKIVEX

Hans Magnusson
2002-06-11 16:09

EC

(EC)

P 2 Eu
Eu'

To: Susanne Berger, Virginia, USA
cc:
Subject: Name variations, Katona

Fax to Ms Susanne Berger

+1 703 2370946

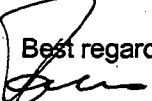
Dear Susanne,

see fax 334 02 0604 fr. Moscow

Enclosed you will find (in Russian and Swedish) the Russian reply to our request for information on prisoners having names similar to Raoul Wallenberg. Only three persons have been identified in the Central archive of FSB. It seems the central archives or registries of MVD have not been consulted.

There is also a reply to my question concerning Katona. If the Russian answer is to be believed it seems I may have made a mistake when writing that Katona and Langfelder shared cell. My own handwritten note could at least not be confirmed, which is of course to be regretted.

Best regards

Hans

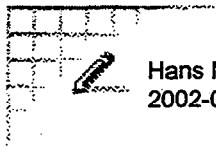
Exp 11/6 A

Arg.

R. Wallenberg

1751001

P 2 en'

Hans Magnusson
2002-06-24 13:39

EC

Fax +1 212 6457495

(EC)

To: "Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com>, New York
cc: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK

Subject: Re(Going Ahead) Arg. Raoul Wallenberg Ark / u

Dear Susan,

Thanks for your mails. Hope your health problem will be successfully resolved.

1. I will, if you don't mind, send a new letter to the Russian side pointing out the information you have given us concerning Chatsinsky. I will also point out that it is vital that, on the issue of the numbered prisoners, the FSB cooperates with MVD. This also concerns the name variations of Wallenberg.

2. Concerning the pilot project it is your responsibility that this is carried out in accordance with your own project description, approved by us. It is also your responsibility to present to us, without unreasonable delay, verifications for any costs.

As far as your latest proposal is concerned (to entrust the work to Alekhverdov and Telegin) I have nothing against this and am ready to ask our Embassy to notify the concerned Russian authorities accordingly. Could you please send me, in very brief form, the points we should include in such a notification concerning their work.

3. I can also inform you that the reference group has now met and it is in the process of drafting and finalizing priorities and guidelines for further work. I understand these will be made public not later than early September. You will of course be informed directly.

best regards

Hans

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-06-22 23:35:02

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-06-22 23:35:02

To: Hans Magnusson/FOREIGN/MINISTRY@RK
cc: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK
Subject: Going Ahead

Dear Hans.

1) Before I forget, I have uncovered another sighting from Barnaul for the same time period as the Swede at the psychiatric facility reported to the Moscow Embassy in January 2001. It is already listed on my tables, but I did not realize that the place where RW allegedly got on the train was Barnaul.

2) Regarding the question of Andrey Allakhverdov and Sergei N. Telegin going ahead until I can get there, ARK is prepared to pay their working salaries

W

for July and August directly, and they can report their hours directly to me. Thus the \$7,000 will remain intact until I get there.
MY ONLY REQUEST WOULD BE FOR THE SWEDISH EMBASSY TO GET THEM THE ACCESS AND ALSO TO PAY THE ROSSARCHIV ARCHIVISTS IF THEY HAVE A FEE OR ARE GOING TO COLLABORATE. WOULD THIS BE ACCEPTABLE?

Thank you. Best Susan

Send and receive Hotmail on your mobile device: <http://mobile.msn.com>

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-06-16 23:45:32

To: Hans Magnusson/FOREIGN/MINISTRY@RK
cc: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK
Subject: Reference: July & August

Dear Hans. This is more or less the same e mail that I wrote you yesterday.

The computer blacked out when I pressed the "SEND" button so I do not know

if it was transmitted or not. The situation is that whatever I have had now,

for too many months, a side effect of diabetes has come back in a new form so I am being sent to more specialists with more serious probes etc. (While the diabetes which I got only this year has gotten all but better, the side effects have not.) It could be easily remedied. It could be not. I am worried that I will have another medical odyssey.

RATHER THAN WAITING ANYMORE for my health to be restored, I would like to propose an alternative plan, which I have been considering, and which I have

discussed this morning with Andrey Allakhverdov. It is based in good part on the fact that Andrey is free at least half time for the summer months, not that we will necessarily need all that time. He is well regarded at RossArchiv who trust him to work alone in my absence. The concept is to focus only on those sightings where we can be very specific about what we are looking for, not those which are more general which I would not want to touch until we had the full body of sightings in the matrix, because then I/we/whomever would only have to do the work again.

I also would like to include Sergei Nikolayovich Telegin, my former landlord

who is a mathematician and also the son of a famous general who did great service on the German and Japanese fronts. Sergei would do the work of studying long lists related to a particular goal; Andrey would do the sharp-shooting as he knows most of the names and the story behind the story.

They would work closely together. We would communicate by e mail on a regular basis. We will use this time to introduce Sergei for the work, so that he can follow up in the Fall when Andrey has to go back to being a radio producer over full time.

If this would be acceptable, at least for these particular kinds of sightings (those which appear most fruitful from the amount of data we have), it could also save the UD some money, since my rent and per diems will not be needed -- or if needed, for less a period of time. I wouldn't expect any salary for this. I just want to see it started, so we can see where we stand.

I would take responsibility for the quality of the work, but cannot of course speak for the hours, since I am not there. I think however this can be done as a "pilot" in more ways than one and that an effective positive work atmosphere would reign with this particular combination.

All it would require, I assume, is a letter from the Embassy explaining my situation and that I want them to go ahead on said specific works. If this is satisfactory to you, I will prepare the different exercises. We stop when we finish those particular targets, or if we hit a wall -- with access -- related to them. The only other issue would be that they submit their hours to the Embassy contact person (Mats or Stefan?) every two weeks and with it a report of their work, so they can get paid.

Please let me know what you think. All the best. Susan

I'm sorry about this, but I do think it will work. Best. Susan

Join the world's largest e-mail service with MSN Hotmail.
<http://www.hotmail.com>

"Susan Mesinai" <smesinai@hotmail.com> on 2002-06-13 20:35:15

To: Hans Magnusson/FOREIGN/MINISTRY@RK
cc:
Subject: MVD/FSB - TRANSPORT & NUMBERS

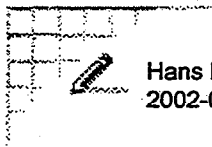
Dear Hans. Susanne called me with a report of what you had faxed to her a few days ago, and has forwarded it to me, although I have not seen it yet. This brought two important distinctions to mind:

1. Regarding Numbered Prisoners: The series of which I speak, CONVICTED NUMBERED PRISONER, sentenced OSO Moscow between Spring 1947 and end of May 1948. We are asking in the wrong place, because of the convicted status. FSB will only have in their files those numbered prisoners who are UNDER INVESTIGATION (although they will retain financial records, presumably under the NUMBER NOT THE NAME). Since I have seen NO instance where those under investigation have the same number when sentenced, we are "barking up the wrong tree." The records lie with OSO/Moscow for that time period and with MVD, Prison Department, both in that unit which relates to transport of prisoners from Moscow post-sentencing and to that unit which deals with the convicted numbered prisoners, wherever they might be. (See my report: reference "As for Prisoner Number 15, he is unknown to us." An indication of the unit in question, but also that there was already a gap in their knowledge so possibly another unit is involved, whom we don't yet know.
2. Regarding the Transport Study: Our biggest problem would appear to be that the transport of prisoners to the MGB isolateur prisons, although involving MVD, may be with MGB. This could include numbered and by name. In any case, there are two records for ordering transports: Department "A" and the MVD Prison Department which issues the "naryad." Department "A" has its own series of numbers, with particular digits which identify it as coming from Moscow.
3. Regarding a list of prisoners whose names resemble that of Wallenberg or are identical thereto: Wallenberg, Wallberg, Wilborg, Waldenberg, Wallenstein, Wallman, Waldman, Waldemar and any other variation one can imagine: WE ALSO NEED TO CHECK THE MVD and the DIRECTORATE FOR PRISONERS OF WAR AND THE INTERNED, which I think is subsumed under the MVD. These records should be at RossArchiv. In any case, FSB would have a more narrower listing of those they interrogated for their various investigations. Here too it is a question of conviction.

Hope this is helpful. Susan Mesinai

Join the world's largest e-mail service with MSN Hotmail.
<http://www.hotmail.com>

R. Wallenberg

Hans Magnusson
2002-06-24 13:36

EC

Fax +17032370946

To: "susanne berger" <sberger37@hotmail.com> Virginia, USA
cc: Harald Hamrin/FOREIGN/MINISTRY@RK

Subject: Re: pending request re Wallenberg

aa/m

Dear Susanne,

First a question whether you would like me now to proceed with an official request to the Russian side concerning documentation from the Russian Control Commission, which I have nothing against, or whether this should be done in another context.

Secondly, I can inform you that the reference group has now had its scheduled meeting and, as a result, is now in the process of drafting and finalizing priorities for further research. Even if I have seen the proposal I will await the drafting process before giving any further information. I understand however, that the group would like to make the guidelines and priorities public not later than early September.

Best regards Hans

"susanne berger" <sberger37@hotmail.com> on 2002-05-23 13:19:05

"susanne berger" <sberger37@hotmail.com> on 2002-05-23 13:19:05

INK. UTRIKESDEP.		
175/006		
2002-06-25		
AVD.	GR	EU

To: <hans.magnusson@foreign.ministry.se>
cc:
Subject: Re: pending request re Wallenberg

EC

Dear Hans - Thank you for your message. About the pending request re other prisoners by the name Wallenberg and variations thereof, this SHOULD have been done by the former Swedish-Working Group, but was not. At least not thoroughly enough. You quote in your own report a statement that there was a Rudi Wallenberg in Vorkuta, yet you have not seen or can cite any supporting documentation. The Russian side has repeatedly made the argument that there were a number of individuals with the name of Wallenberg imprisoned in the former Soviet Union. Accordingly, they must have documentary information to back up this claim. Since we disagree on the general approach to witness testimonies, I will leave it at that.

About the Russian side of the Allied Control Commission: Of critical importance to determine would be the role Chernyshev played in the command structure of Budapest, as well as his successor Samertsev. So far it has not been possible to identify Chernyshev with any degree of certainty, unless you were able to do so in your interviews in the Working Group.

Best regards - Susanne

----- Original Message -----

From: <hans.magnusson@foreign.ministry.se>
To: "susanne berger" <sberger37@hotmail.com>

h

Cc: <harald.hamrin@foreign.ministry.se>
Sent: Wednesday, May 22, 2002 8:43 AM
Subject: Re: pending request re Wallenberg

Dear Susanne,

Concerning the question of variations of the name Wallenberg we have reminded the Russian side, but I am frankly speaking not very optimistic we will receive a quick and full answer. The nature of this question is such as to elicit a lot of bureaucratic resistance, partly because the work load involved, partly because there will be a tendency to think that this issue was more or less taken care of during the first years of existence of the working group (I think that full records of possible persons with similar names might not have been kept). But the request has been handed over, we have been reminding them and we will still try to get a reply.

As to the work of the research/reference panel, it will have a meeting in June as planned and as a basis for their discussion they will have a report on work done so far and documentation available+some suggestions as to which avenues may be of particular interest in the future prepared by Mr Göran Rydeberg. I believe he has also made an attempt to take into account and to comment upon the work of the independent experts. I believe it is always good to have an outsider's view on work undertaken by persons who have been involved intensely for a long time (and here I include myself).

So my hope is that the panel will give recommendations concerning further projects, including of course those proposals already submitted.

Concerning what you write on possible documentation from the Russian Control Commission it seems compelling enough, so I agree on the need for some follow-up.

Best regards

Hans

"susanne berger" <sberger37@hotmail.com> on 2002-05-20 16:36:33

To: hans.magnusson@foreign.ministry.se
cc: harald.hamrin@foreign.ministry.se
Subject: pending request re Wallenberg

Dear Hans - I am just wondering when you expect an answer from the Russian side concerning our question re how many prisoners with the name of 'Wallenberg' or close variations thereof were imprisoned in the Soviet Union. It has been now a number of months, so an answer should be forthcoming. Also, what is your research panel doing concerning my still pending proposal? It will soon be a year when it was first handed in. I have

- now finished a list of all missing Swedes and other Scandinavians in the Soviet Union and I will forward it in the next few days with regular mail. I will also include my report on this issue.

Some time ago I mentioned the fact that the Russians have not been forthcoming in the question of documentation from the Russian Control Commission in Budapest [part of the Allied Control Commission]. I believe a new effort should be made to gain access to the papers, since it can be shown that Russian officials in this Commission discussed RW with their American and British counterparts. It is equally clear that the Russian side did not tell the truth when they said that the Russian ACC documentation did not contain information concerning RW - recently released Russian archive documentation shows that Pushkin's staff records include references to both the Swedish Legation, Budapest as well as RW. Also, Kutusov-Tolstoy worked under this Commission and it would be important to establish how reports from Budapest were filed and how they were distributed in the Soviet administrative system.

Best regards - s.

MSN Photos is the easiest way to share and print your photos:
<http://photos.msn.com/support/worldwide.aspx>